Arap Hıristiyanlar

Tevfik Usluoğlu

Tevfik Usluoğlu

Arap Hıristiyanlar

Değişim ve Etkileşim Boyutuyla Hıristiyan Kültürü

Jozef Naseh'in katkılarıyla

Tevfik Usluoğlu

UT PYA
Sosyoloji-Antropoloji

Arap Hıristiyanlar

Değişim ve Etkileşim Boyutuyla Hıristiyan Kültürü

Palmira Kraliçesi Zennubiya'nın kenti gibi kadim tarihiyle kardeşlik bahçesi, kökleri kırmızı toprakların derinliklerine uzanan zeytin ve defne ağaçları arasındaki ortak yaşam kültürüyle donanmış Asi'nin çocuklarına hayat veren Antakya...

Peygamber Muhammed'in insanlığa getirdiği mesaj ile Aristoteles'in Sokrates'in Peygamber Musa ve İsa Mesih'in mesajlarının tarih içinde eşitçe kavranarak, sağlam bir kültür ortaklığı ve kozmopolitlikle temsil edildiği, büyük kültür merkezi Doğu'nun Kraliçesi Antakya... İnsanlığın düşünsel tarihindeki hümanizmaya dayanan Antakya... Burada bayramların ardı arkası kesilmez: Ramazan, Kurban, Ğadir Hum, Paskalya, Pesah... Farklı din, mezhep ve etnik grup mensuplarının aynı masada toplanması için merasime gerek yok, ne mizansen var ne yapaylık...

Bu kitap, Antakya kimliği içinde Arap Hıristiyanları etnik ve dini kimlikleriyle ele alarak bütünselliğin ve farklılıkların renkliliğiyle topluluklar arası ilişkilerin özgül boyutunu göstererek; çok dilli, çok kültürlü olan bölgenin, dinlerin-mezheplerin eşitçe kavranması açısından ciddi araştırmalara değer nitelikte olduğunu; dünyada yaşanan etnik ve dini çatışmalara karşı örnek bir model olabileceğine ve barış kültürünün geliştirilmesi için katkı sağlayacağını düşünüyoruz...

801289
ADZ

ISBN 978-605-5580-29-2
9 786055 580292

ÜTOPYA

Ütopya Yayınları: 216
Sosyoloji - Antropoloji Dizisi

© 2012 Ütopya Yayınevi

1. Baskı
Ütopya Yayınevi
Şubat 2012

Redaksiyon
Mustafa Çoban

Kapak Tasarımı
İlknur Açıkdilli

Sayfa Düzeni
Ütopya

Baskı ve Cilt
Sözkesen Matbaası
İvedik Org. San. Matbaacılar Sitesi
1518. Sok. No: 2/40 Yenimahalle - Ankara
Tel: (0 312) 395 21 10

ISBN 978-605-5580-29-2

Ütopya Yayınevi
Ataç I Sokak 33/15 Kızılay / Ankara
Tel-Fax: (0 312) 433 88 28
İnternet: www.utopyayayinevi.com.tr
E-Posta: utopya@utopyayayinevi.com.tr

ARAP HIRİSTIYANLAR

Değişim ve Etkileşim Boyutuyla Hıristiyan Kültürü

Tevfik USLUOĞLU

Jozef NASEH'in katkılarıyla...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9

GİRİŞ 13

ARAŞTIRMANIN KONUSU 13

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ 37

DENENCELER 39

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR 40

ARAŞTIRMANIN ALANI 40

HIRİSTİYANLIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞMESİ 45

HIRİSTİYANLIĞIN DOĞUŞU 45

Kilisenin Doğuşu 53

Pavlus'un Şam Tecrübesi 56

ANTAKYA KİLİSESİ'NİN KURULUŞ VE GELİŞME DÖNEMİ 59

Havarilerin Antakya'ya Gelişi 59
Antakya Kilisesi'nin Kuruluşu 63
Roma Döneminde Antakya'da Hıristiyanlık 65
Osmanlı Döneminde Antakya'da Hıristiyanlık 69
Günümüzde Antakya Patrikhaneleri ve Kiliseler 75
Antakya Rum Ortodoks Patrikhanesi Yönetim Bölgesi ve Sistemi 77
Antakya Patrikhanesinin Yönetim Sistemi 79
ANTAKYA RUM ORTODOKS PATRİKHANESİNE BAĞLI KİLİSELER 92
Dünyanın İlk Kilisesi: Saint Piyer (Aziz Petrus) Mağara Kilisesi 93
Antakya Rum Ortodoks Katedrali (Aziz Butros ve Bolos Katedrali) 95

ANTAKYA HIRİSTİYANLIĞININ İNANÇ ESASLARI 99
İMAN ESASI 100
Teslis 101
1) Tanrı (Baba) 102
2) İsa Mesih (Oğul) 103
3) Kutsal Ruh 105
Antakya Hıristiyanlarında İnanç Esasları Farklılıkları 106
Kilise 107

ANTAKYA HIRİSTİYANLIĞININ İBADET VE AYİNLERİ 116
HIRİSTİYANLIKTA İBADETLER 118
Kiliselerde Günlük İbadetler 120
Kiliselerde Haftalık İbadetler 123
Kiliseler Arasındaki Bazı İbadet Farklılıkları 128
BAYRAMLAR 128

İsa Mesih'le İlgili Bayramlar 129
1) Christmas (Noel) 129
2) Epifani Bayramı 136
3) Işık-Nur Bayramı 137
4) Paskalya Bayramı 137
Diğer Bayramlar 145
1) St. Pierre (Aziz Piyer ve Pol) Bayramı 146
2) Mar Curcos (St. Georges) Bayramı 149
3) Şa'nini (Çiçek, Dallar) Bayramı 153
SAKRAMENTLER 154
Vaftiz 155
Konfirmasyon 160
Evharistiya (Ekmek-Şarap Ayini) 162
Günah İtirafı 165
Son Yağlama 167
Rahip Takdisi 169

ANTAKYA HIRİSTİYANLARINDA SOSYAL ORGANİZASYON VE DAYANIŞMA ÖRÜNTÜSÜ 171
AİLE VE AKRABALIK İLİŞKİLERİ 171
DİĞER ETNİK GRUPLARLA İLİŞKİLERİ 174
EVLİLİK TERCİHLERİ 175
Evlilik Ritüeli 177
1) Kız isteme 177
2) Nişan 178
3) Nikâh 178
4) Arap Hıristiyanların Düğün Adetleri 181

ARAP HIRİSTİYANLARDA DOĞUM VE İSİM VERME GELENEĞİ 185
ARAP HIRİSTİYANLARDA SÜNNET GELENEĞİ 186
ARAP HIRİSTİYANLARDA ÖLÜM 188
Papaz Gömme Töreni 190
GRUP İÇİ DAYANIŞMA ÖRÜNTÜSÜ 191
ARAP HIRİSTİYAN KÜLTÜRÜNDE DEĞİŞİM VE ETKİLEŞİM 195

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 202
GENEL DEĞERLENDİRME 202
SONUÇ 205
ÖNERİLER 210

KAYNAKÇA 212

EKLER: 219
EK 1: KURULUŞTAN GÜNÜMÜZE ANTAKYA ORTODOKS RUM PATRİKLERİ LİSTESİ 219
EK 2: ORTODOKS KİLİSESİ'NİN BAYRAM VE ANMA GÜNLERİ 225
EK 3: KAYNAK KİŞİ LİSTESİ 239
Ek 4: RESİMLER 241

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihini etkileyen ve biçimlendiren önemli olaylar belirli dönemlerde olagelmiştir. Ateşin ve tekerleğin bulunması, tarımın başlaması, makinenin icat edilmesi, elektriğin icat edilmesi, endüstriyel üretime geçilmesi, bilişim teknolojisinin icat edilmesi vb. şeyler insanlık tarihini önemli oranda etkilemişleridir. Dinler, savaşlar, göçler, afetler insanlık tarihinin diğer önemli etkenlerdir. Tüm bunlar insanlık tarihinde önemli izler bırakan ve insanlığın tercihler yapmasını sağlayan önemli etmenlerdir. Yaşadığımız dönemde ise; olasılıklar, insanlık tarihinde hiç görülmemiş bir çeşitlilikle ortaya çıkmıştır. Daha da önemlisi, iki uç noktada bulunan seçenekler arasındaki karşıtlığın bu kadar açıkça görülebileceği hayal bile edilmemekteydi. Nitekim insan, uygarlığın geldiği bu noktada, hep birlikte yok olmak ya da hep birlikte daha iyiye doğru gelişmek arasında, önceden hiçbir kuşağın yapmak zorunda kalmamış olduğu türden bir seçim yapmak durumundadır.

Bu tarihsel süreçte, insanlık geçmiş çağlarda mümkün olandan çok daha fazla yaşamsal kalitesini yükseltebilecek birikime sahiptir. Bu birikim insanlığı çok eski zamanlardan bu yana var olan açlık, yoksulluk ve cehalet gibi kötülüklerden de tümüyle kurtulmayı sağlayabilir. Bundan da öte, bugüne değin başarılabilmiş olanlardan daha adil ve insani bir toplum yaratılabilmesi, çok küçük basit topluluklar dışında, olasıdır.

Bir zamanlar İdeal Toplum, Platon'un dediği gibi "gökyüzünde kurulmuş bir model" olarak sadece felsefecilerin teorilerinde vardı. Yarın bu toplum, gerçekten olabilir. Bu da ahlaki bir seçimle ilgilidir. Öyleyse bu seçimi nasıl yaptığımız konusunda tarih önünde hesap vermek zorunda değil miyiz? Kendi yarattığımız bu şartlar altında, hangi yol doğru ve yanlış, hangi yol bilgece ve budalaca olur? İyi veya kötü olan yol hangisidir? Hepsinden önemlisi, seçimimizi iyiden yana yapma ve bunun karşısındaki diğer şıktan kaçınma olasılığımız ne kadardır? İşte bu nedenle, yer ve zaman açısından bakıldığında, tek tanrılı dinlere, insan türünün ideolojik amaçlarla yaptığı müdahale hoşgörüsüzlüğü gittikçe tırmandırmaktadır. Ancak gerçeğin, ister insan eliyle ister vahiy yoluyla, seçilmiş bir habercisiyle (bir Hz. Musa, Hz. İsa ya da Hz. Muhammed) ulaşan bilgilerin müritleri olan ve tek bir Tanrıya inanan kitlelerin ölçüsüzce savaşmayı seçmelerinin karşısında, uzlaşmayı ön plana çıkaran yaklaşımlardan etkilenerek bu çalışma yürütülmüştür. Özellikle dünyanın birçok yerinde etnik köken farklılıkları ya da fikir ayrılıkları şiddetli çatışmalara yol açmaya devam ederken Hatay'ın çoketnili, çokkültürlü yapıyı koruması çalışmanın ana unsurunu oluşturmuştur.

Bu yapı içinde yer alan Arap Hıristiyanların toplumsal gerçekliği derinlemesine araştırıldığında; belirtilen bölgede Hıris-

tiyan kültürünün tarihsel etkileri açısından, birlikte yaşamaya örnek bir model oluşturma noktasında ne oranda etkili olduğu çalışmanın gerekçelendirmeye çalıştığı temel konulardan biri olduğu görülür.

Bunun yanı sıra, yerli ve yabancı literatürde anlatılan Arap Hıristiyanlığı ile içinde yaşadığım alan itibariyle Hıristiyan kimliğini ve inançlarını karşılaştırmak, Hatay'daki diğer kimliklerle benzerlik ve farklılıklarını ortaya koyarak, kimlikler arası ilişkiyi belirleyen etkenleri kültürel kimlik kavramıyla da ele almak çalışmanın diğer kaygısını oluşturmaktadır. Bu sayede de inanç ve değerleri bakımından değişen ya da değişmeyen unsurlar ile Hıristiyanlar hakkındaki güncel ve doğru bilgileri derlemek de amaçlanmaktadır. Çalışmayla ilgili araştırmalar 2007'de başlamış olmasına rağmen çeşitli sebeplerle ancak bu süreçte tamamlanabilmiştir. Ayrıca çalışmanın oluşturulmasında görüşlerinden yararlanılan bazı isimlerin vefat ettiği gözlenmiştir. Buradan öncelikle desteklerini sunan ve sonsuzluğa uğurladığımız tüm şahsiyetlere, teşekkürlerimizi bir daha sunup hayırla yâd ediyoruz.

Bu çalışmanın hazırlanmasında görüş ve önerilerinden faydalandığım, çalışma konusunun tespit edilmesinden doğru biçimde şekillenmesine ve sonuca varılmasına kadar desteğini sunan Prof. Dr. Hüseyin Türk'e ve Doç. Dr. Mustafa Çapar'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca başından sonuna kadar görüşmelerin yapılmasını, birçok görüşmede birebir yer alarak çalışmanın şekillenmesine çok büyük emek ve destek sunan Arkeolog Jozef Naseh'e, eksikliklerin giderilmesi, hataların düzeltilmesi konusunda ciddi anlamda emeği geçen Doç. Dr. Sibel Özbudun ve Antakya Hıristiyan Cemaati Başkanı Fadi Hurigil'e özel olarak teşekkürlerimi sunarım. Pek çok kişinin emek ve desteğiyle ger-

çekleşen bu çalışma süresince desteklerini esirgemeyen Hıristiyan Cemaati'ne, Alevi Şeyhi bilge insan Zeki Ural'a, Süleyman Kavukoğlu, Şenol Aslan, İdris Kuh ve Ali Çinkılıç'a; zor zaman dostu olan Abdullah Karaman'a, çalışmanın yayınlanması için emek ve özveride bulunan Ütopya Yayıncvi ve Mustafa Çoban'a; özellikle hayatımın her alanında olduğu gibi bu çalışmada da sonsuz desteğini sunan, sonsuzluğa uğurladığımız saygıdeğer dedem Selim Usluoğlu'na sonsuz teşekkürler...

Tevfik Usluoğlu

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Tarih boyunca insanlar kendi tarzlarında birtakım inançlara sahip oldular. Gılgamış insanlık adına konuştu; inancı ve insanı sorguladı. Filozoflar çağlar boyunca insanın uyum ve huzur içinde yaşayabilmesi için inancı, ölümü ve yaşamı sorguladılar. Sosyal bilimciler din toplum ilişkisini sorguladılar. Platon iki bin yıldan daha uzun bir zaman önce, inanç için; "Tüm insanlık, Yunanlılar ve Yunanlı olmayanlar hep beraber tanrıların varlığına inanır" (Morris, 2004: 9) diye yazmıştı. Çünkü insanların yaşama biçimleri onların düşünce biçimlerini koşullamaktaydı. Nitekim bireysel bir insan varlığı olarak her kişi kendi sınırlılıklarını ve doğal dünyaya bağımlılığını ifade eder, fakat aynı zamanda insan türünün sonsuzluğuna ilişkin bir farkındalık da mevcuttur; insanın öz doğasını kavramlaştırması sırasında onu kendi dışında görür. İnsanın kendi bireysel sınırlılıklarından kurtarılmış ve nesnelleştirilmiş doğasını ifade edebilecek olan

Tanrısal varlık ya da din, insanın en özel ve en derin belleğidir. Bu yaklaşım çerçevesinde insanlığın tümü düşünüldüğünde belli bir din biçiminin evrensel olduğunu çok az kişi inkâr edecektir.

Nitekim din, insanın önde gelen etkinlik alanlarından birisidir. Ayrıca "sosyo-psikolojik açıdan dinin toplum ve bireyler üzerindeki etkisi tarihsel olarak bilinen bir gerçekliktir. Dünyadaki tüm dinler öğretilerinde, insanlara bir davranış biçimi önerir ya da emreder. Bu özellik, insanlarda bulunan yeteneklerin açığa çıkarılmasında ya da bastırılmasında son derece önemli olmaktadır" (Suvari vd., 2006: 19). İnsanı bu şekilde bazı alanlarda sınırlayıp bazı alanlarda ise önünü açan dinin, toplum psikolojisi ve grup kimliğinin oluşması açısından yüklendiği işlev önemlidir. Aynı zamanda da din, tanıtlanması en güç olanlarındandır. Doğaüstü güçlere inanç sistemleri her toplumda görülmektedir, ama aralarında öyle büyük farklılıklar vardır ki, bunlardan birisinden yola çıkarak belirlenebilecek kavramlar din olgusunu açıklamakta yetersiz kalır. Belki de söylenebilecek olan "'din' adını verdiğimiz kültürel olgunun, doğaüstü güçlere olan inançla ilgili zihinsel tutumlar ve davranış örüntülerinin bütünleşmesi olduğudur. Antropologlar bu kültür kurumunun kökenini bulmak için; dinler nasıl başlamıştır sorusuna cevap aramışlardır" (Wells, 1993: 131). Örneğin "E.B. Tylor'a göre canlıcılık (animizm), R.R. Maret'e göre kişilik dışı yaygın bir güç tasarımı (dinamizm), P.W. Schmit'e göre yaratıcı tek tanrı inancı (urmonoteizm), Spencer'e göre ölülere ve atalara tapma (manizm), Auguste Comte'a göre fetişçilik (fetişizm), R. Smith'e göre doğal nesnelerle soydaşlık inancı (totemizm), R. Thurnwald'a göre hayvanlara tapma (terionizm), N. Söderblom'a göre büyücülük, din inancının ilk biçimi ve onun oluşmasına kaynaklık etmiştir" (Hançerlioğlu, 1993: 116). Ancak "dinin kökeni ve evrimi konusunda birçok teori ortaya atılmasına karşın, bu konuda henüz

yeterli ve güvenilir bir teori bulunmamaktadır" (Türk, 2005: 14). Gerçekte din, "bir üstyapı kurumudur ve altyapıyla belirlenen sosyoekonomik biçimlenmenin bir parçasıdır. Bu yüzden tarihsel süreçte tek ve değişmez bir din yoktur, değişen ve birbirinin yerinin alan dinler vardır" (Hançerlioğlu, 1993: 116). Toplulukların geçirdiği değişime koşut olarak dinlerin de değiştiği, değişen ve gelişen toplumsal dinamiklere göre şekillendiği söylenebilir. "İnsanların yerleşik hayata geçmesi, toprak paylaşımı, ticaret ve tarım ile birlikte yarı eşitlikçi kabile toplumları çözülmeye başlamış; sınıf farkları gelişmiş ve uygar toplumun tarıma dayalı eşitsizlikçi döneminin ideolojik kurumu olan tek tanrıcılık belirmeye başlamıştır" (Şenel, 1995: 270). Bu açıklamalar bağlamında, dinin kesin bir tanımı verilmese de "din 'nerden geldik, nereye gidiyoruz?' sorusuna cevap arar" (Atay, 2004: 21).

Bu, insanın varlık ve varoluşuyla ilgili (ontolojik) sorulara verdiği bir cevaptır; yani "insana bir anlam haritası sunan din, kaosu kozmosa çevirdiği gibi, toplum üzerinde denetim mekanizması kuran (uygun davranışları teşvik eder, olmayanları dışarıda bırakır), insanları ortak kimlikler noktasında bir arada tutan işlevlere de sahiptir" (Atay, 2004; Çallıkoyak, 2005; Okan, 2004). Bu işlevler insanların sergiledikleri davranışların ve bilinçsel/zihinsel tutumun birbiriyle bağlantılı iki yönüdür. Atay'ın (2004: 18) da ifade ettiği gibi, "zihinsel tutumlar inancı (iman, itikat), davranış örüntüsünden ise ritüeli (ibadet, ayin) anlamak gerekir". İman, aşkın varlığa inananlar cemaati, ortak değerler noktasında (inancın teorik yönü –iyi ve kötü anlayışı) bir araya getirir. Bundan daha önemlisi, insanların bu ortak değerler noktasında geliştirdikleri/uyguladıkları pratiklerdir. İnsanın neden dine gereksinim duyduğu konusunda düşüncelerini Malinowski (1990: 178) şöyle aktarmaktadır: Dogmatik yapısı içinde din kendisini, insanın evrendeki yerini; insanın kökenini ve amacını

belirleyen bir inanç sistemi olarak gösterir. Nitekim din üzerine toplumsal yorumların çokça olduğu ve uzun bir tarihe yayıldığı görülmektedir. Aristoteles, insanın kendi görüntüsünden yola çıkarak tanrıları yarattığını kaydetmiştir. Eski bir Çin filozofu ise kurbanlar aracılığıyla insanların birliğinin güçlendirildiğini söylemiştir. Bu ifadelerde dinlerin toplumsal düzenin sağlanmasında ve aidiyet duygusunun gelişmesinde etkili olduğu görülmektedir. "Din, bir yandan bir insan topluluğunun doğaüstü ve kutsal bulduğu şeyleri yorumladığı ve yanıtladığı bir inanç ve pratikler sistemi olarak tanımlanırken öte yandan kültürel bir boyuta da sahip olduğu belirtilir. Din, topluluk üyeleri için düzenleme, kural ve zorunluluklar getirmenin bir yoludur aynı zamanda" (Giddens, 1996: 85; Durkheim, 1965: 92).

Dinsel ritüeller, Tanrı'ya tapınma aracı olmanın yanı sıra, insanların evlilik, doğum ve ölüm deneyimlerini paylaşarak bir topluluk bilinci kazanmalarına yardımcı olur ve grubu bir araya getirir (Durkheim, 1965: 97). Dinin, grupların diğer etnik-dinsel gruplarla ilişkilerini belirleyen önemli bir unsur olduğu göz önüne alınırsa, dinsel ritüeller arasındaki benzerlik ve farklılıkların da grupların birbirine yaklaşmalarını ve uzaklaşmalarında nasıl etkili olabileceği anlaşılır.

Özellikle Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada, dinsel kimlik öteden beri etnik kimliği belirleyen temel unsurlardan biri olmuştur. Ortadoğu'da belirleyici kimlik unsurunun din olduğu söylenebilir. Din toplumsal yaşamla iç içedir ve kültürel çevreyi belirlemiştir (Karpat, 1988: 77; Ross, 1982: 97). Nitekim ritüeller kimlik inşasında son derece etkilidir. Hatta pek çok toplumda dinin, kimlik kurucu bir aygıt olduğu söylenebilir. Öyle ki, tarih boyunca toplumsal kimliğin belirlenmesinde en önemli faktörlerden birisi de din olagelmiştir. Söz gelimi Arap kimliğinin şekillenmesinde İslamiyet, Yahudi kimliğinde Musevilik, Hint kimli-

ğinde ise Hinduizm'in oynağı rol kuşku götürmez bir gerçekliktir. Nitekim kişinin ait olduğu topluluğun dinsel ritüellerine, pratiklerine, kurallarına yaklaşımı ve değerlendirmeleri, aidiyet hissi geliştirmesi açısından da önemlidir. Dünyadaki son gelişmelerle de etnolojik araştırmaların yoğunlaşması bilimsel camiada ve kitlelerde dinsel ve etnik tanımlamalara dönük cevap arayışları artmıştır. Özellikle de 1980'li yıllardan itibaren sosyal bilimcilerin literatürüne giren kimlik; "kişilerin, grupların, toplum veya toplumların 'kimsiniz?', 'kimlerdensiniz?' sorularına verdikleri yanıt veya yanıtlardır" (Kılıçbay, 2003: 157). İnsana özgü olan kimlik, toplumsal yaşam içerisinde kazanılır ve geliştirilir. Kimliğin oluşturulması, kişinin kendi kendine gerçekleştirdiği süreçler olmayıp başkaları ile beraber ya da başkalarına karşı oluşan süreçlerdir. Bu süreçte kimlik, farklı siyasal, dinsel ve kültürel grupların 'karşılaşma'larıyla oluşan sosyo-kültürel ilişkiler sonucu, karşılıklı olarak 'kurulan' ve 'kurgulanan' etiketlerdir. Bu etiket, 'dahil etme' ve 'dışlama' süreç ve eylemleriyle belirginleşmektedir. Söz konusu ayırım, bir grup tarafından, yani tek taraflı olarak yapılmamaktadır. "Zaten bir kişi ya da grup, durup dururken, 'başkaları'yla bir karşılaşma ya da etkileşim yokken, kendini diğerlerinden ayırmak için şu ya da bu şekilde kimliğini tanımlama gereği duymaz. Etnik, kültürel ya da herhangi bir kimliğin oluşumu, 'yerel şartlara' ve karşılaşmalara bağlıdır. Bu nedenle 'kimlik... bir 'nesne' olarak değil, 'bir simgeler ve ilişkiler sistemi' olarak düşünülmelidir" (Morley ve Robins, 1997: 74). Bir başka değişle kişiler, kendilerini adlandırdıkları topluluğun sınırları içinde öteki topluluklara karşı kendilerince zihinlerinde oluşturdukları simgeleri aracılığıyla bir sınır çekerler. Topluluklar arasında çekilen bu sınırlar, simgesel anlamlandırmaya dayanır. Kimlik teriminin uzun bir tarihi olduğu halde özellikle 80'lerde popüler bir şekilde iki biçimde ele alınmıştır: Psikodinamik ve sosyolojik. İki geleneğin de temel

savlarından birisi "kavramla ilgili özcü anlayışlara karşı çıkmaktı. Özcü anlayışlarda, kimliğin tutarlı ve yaşam boyunca aynı kalan eşsiz bir nüve ya da öz –gerçek ben– olduğu varsayılıyordu. Buna karşılık, hem sosyolojik hem de psikanalitik kuramlar, vurguyu değişik derecelerde, kimliğin yaratılmış ve kurulmuş karakterine yapmışlardır" (Marshall, 1999: 405). Kimlik, kaba bir tanımla, kişilerin ve çeşitli büyüklükteki toplumsal grupların kendini adlandırma şekilleri olarak ifade edilebilir. Bunun yanında, "özdeşlik ve farklılığın oluşumu ve sürdürülmesinde, sosyo-kültürel etkenlerin yanı sıra psikolojik süreçlerin de etkili olduğunu ileri süren bilim insanları vardır" (Morley ve Robins, 1997: 74). Bu görüşe göre "şiddete dayalı kadın düşmanlığı; yabancı kültür ile yabancı ideolojiden ve 'içerdeki düşmandan' korku ve ırkçılık gibi olguların altında yatan, 'bilindik' sınırlar olmadığı takdirde 'mikrop dolu', kargaşalı bir ortam içinde her şeyin yok olup gideceği, kimliklerin eriyip kaybolacağı ve 'ben'in boğulacağı ya da ezilip mahvolacağı duygusu veren bir ruhsal durum yatmaktadır" (Morley ve Robins, 1997: 75). Bu yaklaşımların nedeni, kuşkusuz, kimliğin çok boyutlu olması ve her bir boyutuyla da farklı bir bilim alanının ilgilenmesidir. Ancak bu çeşitlilik, kimliğe genelde kültürel bir olgu olarak yaklaşılmasını engellemiyor. Oysa tüm bu tartışmaların yanında gündelik deneyimden ve geçmişin basit kaydından anlaşılan yalın bir gerçek var: insanların bugün olduğu gibi geçmişte de kimliğe, en azından isim anlamında, sahip oldukları. Aslında kimlik sorunu, tüm sosyal bilimlerdeki en karmaşık ve tartışmalı sorunlardan biridir. Ancak genel antropolojik kanıya göre, "hiçbir kültür dünyadaki diğer kültürlerden bağımsız, tamamen kendi içsel dinamikleri ile oluşmuş 'saf' bir yapı değildir. Etnik ve kültürel kimliklerin ve sınırların oluşumu, diğer kültürler tarafından 'dışlama' ve 'dahil etme' gibi toplumsal süreçlerle doğrudan ilintilidir" (Barth, 2001: 11-12). Bir kişinin her-

hangi bir gruptan olduğu/olmadığını öne süren, "kendinden daha çok başkalarıdır. Ya birileri, kendilerinden olmadığı için onu dışlar; ya da başkaları belirli gerekçelerle bireyin kendilerine ait olduğunu iddia eder" (Maalouf, 2000: 26). Bu nedenle, yapılan çalışmalarda, "kimliklerin oluşum koşullarını anlamaya çalışmak önem taşımaktadır" (Barth, 2001: 32). Bu bütünlük içindeki kimlik kavramı, aynı zamanda belirli bir etnisiteyi de ifade eder.

Etnisite, "eski Yunancada halk anlamına gelen 'ethnos' sözcüğünden türetilen, atalara ait ortak mirasla karakterize edilen bir topluluktan geldiğine inanılan kimseleri ifade etmektedir" (Kurubaş, 2008: 13). Yani "belirli dinsel, dilsel, mekânsal ve kültürel özellikler bakımından, hem kendisini diğerlerinden ayrı gören hem de başkaları tarafından başka sayılan bütünlüklü bir kimliğe ve kendine özgü kültürleme sürecine sahip, içeriden evlenmek suretiyle bu grup kimliğini koruyan ve grubun sürekliliğini sağlayan toplumsal/kültürel ve bazen de siyasal oluşum" (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 276). Etnik kimlik konusunda, bazen belirtilenlerin hepsi bazen de birkaçı etkili olmaktadır. Ancak belirleyici olan toplumsal süreçte oluşan farklılıkların süreklilik arz ettikleri fikrine dayanır.

Sosyal antropolojik açıdan da son zamanlarda kabul gören etnik kimlik tanımı, tarihsel sürekliliği olan tözsel bir kavram olarak değil, tarih içinde insanların değer bölüşümü ve karşılıklı etkileşimi sürecinde, grupların birbirlerini dışlaması ve ötekileştirmesi ya da dâhil etmesi gibi sosyal süreçlerin şekillendirdiği toplumsal bir kategoridir. Nitekim etnisite, 18. ve 19. yüzyıllarda milliyetçilik kuramı ile birlikte modern milliyetin, endüstri toplumlarının modernleşmeci projelerinin bir parçası olarak görülmüştür. Ancak "etnisite kavramıyla ulusdevlete karşı bir muhalefet ve alt/ikincil etnik milletler ortaya çıkmış ve etnisite, ulusçuluk kavramı için önemli bir sorun yaratmaya başlamıştır. Etnisite, 60'lardan

itibaren sömürgeciliğin çökmesi, Asya ve Afrika'da yeni devletlerin doğması ve sömürgecilik sonrası bağımlı ülkelerden Kuzey Avrupa'ya yönelen göçlerle birlikte sosyal bilimlerde gittikçe artan bir önem kazanmıştır. Sömürge devletlerde yaşayanların Avrupa'da görülmeye başlanması ile kimlik sorunları, siyasal ve kültürel sorunlar gündeme gelmiştir. 90'larda yeniden/yeni önem kazanan etnisite duygusu, bir yandan grup içi aidiyetin pozitif duygusunu anlatırken bir yandan da dışa dönük düşmanlığı ifade etmek üzere de kullanılır. Yugoslavya'da gerçekleşen 'etnik temizlik', etnisite terimine siyasal olarak kötü bir şöhret kazandırmıştır" (Eriksen, 1997: 1). Ancak buna rağmen, son elli yılda etnik çalışmaların sayısının inanılmayacak sayıda artmasında, globalleşmenin yoğun ve hızlı bir biçimde gerçekleşmesi yanında, Doğu Avrupa'da yaşanan önemli siyasi, ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin de büyük etkisi vardır. "Doğu Blokunun yıkılmasının ardından yaşanan dönemde, Doğu Avrupa ve özelikle Balkanlarda gerçekleşen etnik temelli gelişmeler birçok araştırmacının etnisite konusuna yönelmesini sağlamıştır" (Gellner, 1992: 24).

"Etnisite üzerine yapılacak bir çalışmanın ana kavramları etnik kimlik, etnik köken, etnik topluluk, etnomerkezcilik (etnosantrizm) ve etnisizmdir. Etnik kimlik ve etnik köken, bireyin belirli bir kültürel topluluğa ait olma hissi anlamına gelmektedir. Etnik topluluk ise genellikle aynı soydan gelen veya geldiklerine inanan, kendilerini kolektif olarak ırk, dil veya din gibi ortak kültürel özelliklere dayalı ayrı bir kimlik sahibi olarak gören veya belirli toprağa bağlılık ve dayanışma duygusuna sahip kişilerin oluşturduğu bir grup olarak tanımlanmaktadır" (Schermerhorn, 1970; Weber, 1978; Smith, 1997'den akt. Doğruel, 2005: 44). Etnik topluluklar dışa kapalı kültürel birikimler olarak görülmemeli, geniş bir sosyal işlikler bağlamında düşünülmelidir. Etnik sınırlar sürekli oluşum sürecindedir. Özellikle sosyal değişim ve hareketlilik dönemlerinde

etnik sınırlar yeniden önem kazanır (Barth, 1969; Hutchinson ve Smith, 1996'dan akt. Doğruel, 2005: 44). "Bu sınırlar durumdan duruma ve zaman içinde farklılık gösterir, karşılıklı olarak belirlenir ya da belirsizleşir" (Berghe, 1996: 57-63). Barth'a (2001: 18) göre, etnik grubun aidiyetini belirleyen unsurlar, objektif olarak nitelenen farklılıklar değil, toplumsal süreçte oluşan farlılıklardır. Barth, insanların davranışları açısından ne denli farlı olurlarsa olsunlar, eğer kendilerini akraba bir topluluk olan B grubuna değil de A grubuna ait hissediyorsa, bu tanımlamayı kimsenin engelleyemeyeceğini belirtmektedir (Barth, 2001: 18). Ayrıca etnik gruplar arasındaki sınırların oluşumunun iletişim eksikliğine bağlı olmadığını, bu sınırların 'dışlama' ve 'dâhil' etme gibi sosyal süreçlerin bir sonucu olduğunu ileri süren Barth (2001: 13), etnikliği, "kişilerin içinde yaşadıkları gruplara ilişkin yaptıkları tanımlamalar sonucunda oluşan toplumsal kategoriler" olarak değerlendirmekte; etnik aidiyetin ise verili, değişmez, sabit bir kimlik olmaktansa esnek ve değişmeye dayalı bir oluşum olduğunu vurgulamaktadır.

Eriksen'e (2004: 15-16) göre de etnisite kavramı, kendilerini kültürel açıdan farklı tanımlayan ve başkalarınca da bu şekilde tanınan gruplar arasındaki ilişkileri ifade eder. Eriksen (2004: 27) etnisitenin ortaya çıkması için, toplulukların birbirleriyle asgari bir temasının olması gerektiğini ve birbirlerinin fikirlerini, kültürel açıdan diğerlerinden farklı olarak algılamalarının zorunlu olduğunu ifade etmektedir. Yani, etnisite karşılıklı ilişkiler sonucu şekillenmekte; dolayısıyla bunun için en az iki grubun birbiriyle temas halinde olmaları gerekmektedir. Yine Eriksen (2004: 27-45), etnisitenin ortaya çıkmasında kalıp yargıların (stereotipilerin), dışlamanın ve çatışmanın etkili olduğuna dikkat çekmektedir. Ancak her zaman çatışmanın görülmediğini, hatta zaman zaman uzlaşmanın da olabileceğini ifade etmektedir (Eriksen, 2004: 49). Günümüzde, dünyanın değişik bölgelerinde etnik

topluluklar ve birlikler ticari ilişkilerinde ve grupların birbirlerine duydukları mesleki ihtiyaçlarda çatışmanın üstünün örtüldüğünü, ancak genellikle etnik topluluklar ve kimlikler sıklıkla çatışmalar ve siyasi mücadelelerle birlikte anılmaktadır. Hutchinson ve Smith'e göre (1996: 47-64) özellikle hızlı sanayileşme dönemlerinde artan ekonomik eşitsizlikler alt tabakadaki etnik gruplar üzerinde baskı oluşturduğunda, kaynakların kıtlığı nedeniyle süren mücadele, kültürel farkları belirginleşmektedir. Bir yandan kültürel, dilsel ve dinsel farlılıkların neden olduğu, öte yandan farklı etnik unsurlara sahip devletlerde siyasi kazanımların dağılımının neden olduğu etnik mücadelelere sebep olan farklı durumlardan da bahsedilebilir. Modern dünyada ulus ve ulus devletlerin yaratılma süreci de çatışmalara neden olmuştur. Bu argümanların ışığında pek çok akademisyen "etnik ve dinsel çatışmaların her şeyden önce çağdaş bağlamını teritoryal devletin oluşturduğu siyasi bir sorun olduğu, açıklanması gereken şeyin, iki ya da daha fazla grubun ilişkilerinin, bir arada varoluşlarının ve onların devlet kurumları ilişkilerinin koşulları olacağı konusunda uzlaşmaktadır" (Esman ve Robinovich, 1988: 12). Etnik topluluklar, "kültürel olduğu kadar ekonomik çıkarlar peşinde koşuyor olmakla birlikte, sınıf gibi daha derin gerçekliklerin deforme edilmiş tezahürleri olmaktan ziyade, meşru siyasi aktörler olarak kabul edilmelidirler" (Esman ve Robinovich, 1988: 32).

"Etnik gruplar arasındaki ilişkiler barışçıl ve dayanışmaya açık da olabilir; hatta bireylerin diğer topluluklarla ilişkiye geçmesiyle ortaya çıkan çok sayıda etkileşim sonucu 'çok kimlikli' bir yapıya sahip oldukları örneklerine sıkça rastlanır" (Hutchinson ve Smith, 1996: 87). Etnik kimlikler, bir grubun kendine içerden bakışı (emik), bir gruba dışarıdakilerin bakışı (etik) ve bu iki bakış arasında kurulan etkili dengeden (dolayımlama) oluşan üç temel durumla oluşur (Andrews, 1989: 12). Bu anlamda topluluklar üze-

rine birçok çalışma ve kuramsal yaklaşım ortaya konulmuştur. Etnisite konusundaki temel teoriler asimiliyonist yaklaşım, primordializm (primordialism), durumsalcılık (circumstantialism), transaksiyonalizm ve inşacılıktır (contructivism).

Asimilasyonist yaklaşımın temel tezi, farklı topluluklar arasında sabit sınırlar olmadığı ve kültürel ve çevresel belirleyicilerin etkisi ve topluluklar arası deneyim/etkileşim sonucunda bu sınırların değişebilir olduğudur (Matthews, 1997: 160). Bu değişimin, çoğunluğu oluşturan hakim kültür içinde asimile olmayla sonuçlanacağını savunan asimiliyonist yaklaşımın kurucuları, Franz Boas ve Robert Ezra Park'a göre 'etkileşim döngüsü' (interaction cycle) adı verilen rekabet, çatışma, uyum ve asimilasyon aşamalarını içeren bir süreçte gerçekleşmektedir (Matthews, 1977: 160-161). Park'a (1996: 166) göre bu süreç sonucunda ortak kültürel yaşama uyum zorluğu çeken 'marjinal kişilik tipi' kişiler bile, bir biçimde genel kültürel hayatla uyuşmaya başlamışlardır.

Asimilasyonist yaklaşım, etnik toplulukların oluşum nedenlerini biyolojik değil kültürel ve çevresel etkilerde, dolayısıyla sosyal süreçlerde arayarak bu alanda bir sıçrama yapmış; ancak etnik toplulukların mutlak bir biçimde çoğunluk kültürü içinde asimile olacağını ileri sürerek de genel evrimci yaklaşımla aynı yanılgıya düşmüştür. Asimilasyonist yaklaşımın bu eksikliği nedeniyle 1950'li yıllarda primordialist yaklaşım ortaya çıkmıştır.

Clifford Geertz ve Edward Shils tarafından ileri sürülen primordialzmin tezi, etnik toplulukların oluşturucu unsuru olan 'başlangıçta/doğum anında mevcut olan bağlar' anlamındaki 'primordial bağlar'ın kişiler tarafından doğumla birlikte edinildiği, bu nedenle de etnisitenin verili ve sabit/değişmez, temel (fundemental) bir sosyal kategori olduğudur (Windschuttle, 2002: 6; Cornell ve Hartmann, 1998: 48). Primordializm, bir bakıma Weber'in (1996) tanımlamasının ana özelliği olan, etnik bağların kuruluşu-

nun gerçek ya da farz edilen bir soy inancına dayandığı ve etnik bağların kan bağı olduğu şeklindeki yaklaşımın yinelenmesidir.

Primordialistler, insanların topluluklaşmasını sağlayan bağlardan en önemlisinin gerçek ya da varsayılan bir kan bağı olduğu için etnik toplulukların bir aileye benzediğini ve etnisiteyi anlamlı yapan şeyin de tam olarak doğum bağı ya da herhangi bir durumda bir topluluğun bir kişiyi doğum bağıyla bağlıymış gibi kabul etmesi olduğunu savunmuştur. Primordialistler, primordial bağların aile kadar, daha geniş kolektiviteler için de esas olduğunu, aile içindeki sosyalizasyon sürecinin daha büyük kolektivitelerin inşasının başlangıç noktası olduğunu ileri sürmüştür (Geertz, 1963: 110-14; Horowitz, 1985: 56-60; Grosby, 1994: 168-69).

Etnisitenin varoluşunu ve varoluşunda belirleyici olan özellikleri bu biçimde açıklayan primordiaalistlere göre, etnik toplulukların varlığını sürdürmelerinin en önemli nedeni de 'kişilerin etkileşim içinde oldukları topluluklara' ihtiyaç duymalarıdır. Etnik toplulukların oluşmasında önemli bir unsur olan topluluk dayanışmasının en önemli kaynağı ise etnik bağların, insanların paylaşma (communion) ve anlam ihtiyaçlarını sağlama kapasitesinin yüksek olması ile etnik topluluk üyeleri arasındaki yoğun kişisel ilişkiler ve deneyimlerdir (Shils, 1957: 142).

Primordialist yaklaşım en önemli yönü asimilasyonist yaklaşımın tersine etnik topluluk dayanışmanın sosyal süreçler içinde yoğun bir biçimde devam etmesi üzerine odaklanmasıdır. Primordialistlere göre, topluluk üyeliğiyle ayrılmaz bir biçimde var olan sübjektif 'ait olma hissi', bütün etnik topluluklarda farklı derecelerde olsa da mevcuttur. Sübjektif ait olma hissi, aynı zamanda kişilerin etnik topluluklara bağlanmaları için gereken bireysel atıfların da en önemli dayanağı durumundadır (Cornell ve Hartmann, 1998: 52).

Primordialistlerin etnisite çalışmalarına en büyük katkıları, güçlü bir dayanışma ve kişisel ihtiyaçlara cevap verme yetisine sahip olan bir topluluklaşma biçimi olan etnik toplulukların, sosyal aktörler olarak göz ardı edilemeyecek bir öneme sahip olduğunu göstermiş olmalarıdır. Buna karşın, primordializmin eleştiriye açık birkaç önemli noktası mevcuttur. Primordializmin başarısızlığa uğradığı ilk nokta etnik topluluklardaki değişmeleri açıklayamamasıdır. Etnik toplulukların güçlü etkinliğine tarihsel kanıtlar olduğu gibi, tarihsel süreç içinde çeşitli etnik toplulukların ortadan kalktığının, yeni etnik toplulukların ortaya çıktığının ve etnik kimliklerin kuşaktan kuşağa modifiye edildiğinin kanıtları da mevcuttur (Eller ve Coughlan, 1993: 188).

Primordializmin etnisiteyi değişmez, verili ve birinci sosyal kategori olduğu tezinin tam karşısında bir argümana sahip durumsalcılık yer almaktadır. Primordializm gibi, asimilasyonist yaklaşımın etnisitenin pre-modern dönemin bir kalıntısı olduğu tezini reddeden durumsalcılığın diğer adı araçsalcılıktır. Primordializme karşı çıkan durumsalcılık, etnisite incelemelerinde tarihsel, politik, ekonomik ve sosyal etkenlerin ve süreçlerin merkeze alınması gerektiği tezi üzerine kurulmuştur.

Etnik toplulukların değişen durumlara uyarladığını savunmaları, durumsalcıları diğer bir önemli soruya cevap aramaya yöneltmiştir: Etnik topluluk üyelerini topluluğu devam ettirmeye yönelten nedenler nelerdir? Durumsalcılar bu soruya cevap verirken etnisitenin işlevlerini tespit etme yolunu seçmişlerdir. Durumsalcılara göre, etnisitenin modern dünyada varlığını devam ettirmesinin temel nedeni, etnik toplulukların üyelerinin çıkarlarını koruma işlevi göstermeleridir. Etnik topluluklar, sosyal hayatta var olan çeşitli kaynaklara, statülere politik güce sahip olma çabası için işlevsel bir öneme sahiptir. Topluluk üyeleri bu rekabet ve çatışma ortamında, ya etnik kimliklerine sahiplenerek top-

luluğun varlığını devam ettirmekte, ya mensubu oldukları etnik toplulukları modifiye etmekte ya da etnik kimliklerini terk etmektedirler. Özetle durumsalcılar, etnik kimliklerin diğer topluluklarla yaşanan rekabette işlevsel oldukları sürece, kolektif kimliğin ve aksiyonun temeli olduğunu savunmaktadırlar (Glazer ve Moynihan, 1996: 135; Cornell ve Hartmann, 1998: 61).

Durumsalcı yaklaşımın temel tezlerinden biri de modern dönemde etnik toplulukların, gerek modern Batı toplumlarında gerekse post-kolonyal toplumlarda çıkar gruplarına dönüşmüş olduğudur. Bu nedenle, etnisite de özünde politik bir fenomendir (Glazer ve Moynihan, 1996: 135-138). Brass (1991: 25-26) da birer çıkar grubu olma özelliği gösteren etnik toplulukların ortaya çıkışında ya da aktif hale gelmesinde, elitlerin rolünün belirleyiciliğine dikkat çekmiş ve etnik toplulukların elitler tarafından yaratıldığını ve dönüştürüldüğünü ileri sürmüştür. Ona göre birçok örnekte, özellikle Eski Kıta dışındakilerde, politik bir fenomen olan etnisitenin varlığı, yerli veya yabancı elitler arasındaki rekabetin bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır. Bell'e (1996: 139-140) göre etnisitenin sosyal bir aktör olarak dünyanın gelişmiş bölgelerinde bile sosyal süreçlerde etkin olmasının en büyük nedeni, ortaya çıkan hizmet toplumunda sınıf bağlılığının etkinliğinin giderek azalmasıdır. Sınıfsal bağlılığın azalması sonucunda etnisite, ondan boşalan alanda daha büyük bir politik rol oynama imkânına sahip olmuştur.

Durumsalcılığın etnisiteyi ele alış biçimi ve kavramsallaştırılması, temel olarak, etnik toplulukların önemli birer sosyal aktör oldukları, etnisitenin durumların etkisiyle şekillendiği; bu şekillenmede topluluk üyelerinin rasyonel algı ve eylemlerinin belirleyici olduğu, kişilerin topluluğa bağlanmalarının ya da topluluğa ilişkin bağlarını kaybetmelerinin, diğer bir değişle etnik hislerin en önemli kaynağının rekabetçi ortam olduğu (Eller ve Coughlan,

1993: 190) şeklinde özetlenebilir. Bütün bu yaklaşımlar, özetle, etnisitenin primordial bağlardan kaynaklanan bir fenomen olarak anlaşılamayacağına işaret etmektedir. Etnisite, değişen durumlarda bazı güç ve ayrıcalıkları kazanma aracı olarak, bir başka topluluk üyeliğini de seçebilecek, bireylerin yaptığı stratejik seçimlerle ortaya çıkan sosyal bir fenomen olarak kavramsallaştırılmaktadır (Bell, 1996: 146). Ortaya çıkan yeni durumlar, kişilerin önceden var olan kimliklerin geliştirilebileceği gibi azaltabilmekte ya da yeni kimliklerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Genel öncülleri itibariyle durumsalcılık içinde değerlendirilen, ancak kimi özellikleri nedeniyle farklılaşan bir yaklaşım olan transaksiyonalizm, Fredrick Barth tarafından oluşturulmuştur. Transaksiyonalizm, "bireyler ile bireylerin toplumsal davranışlarda verdiği kararlar arasındaki ilişkilere vurgu yapmaktadır" (Özbudun vd., 2007: 166). Fredrick Barth, "öz tanıma, toplumsal eyleme, kimlik müzakeresine, toplumsal değerlerin karşılıklı ve karar alma yoluyla yeniden üretimine yaslanan bir yaklaşım geliştirmiştir" (Özbudun vd., 2007: 166). Barth, insanlar arasındaki etkileşimin paylaşılan normlar uyarınca nasıl tedricen düzenlenip konvansiyonelleştiğini açıklamada 'transaksiyon' kavramına başvurur.

Transaksiyonalist yaklaşım, yapısal işlevciliğin vurguladığı uyumlu ve dengeli toplum modelinin tam tersini, yani toplumlar arası ve toplum içi gerilimler ve çatışmalara dikkat çeken yeni-işlevselci (Eriksen, 2001: 23; Özbudun, 2003: 887) görüş olmuştur. Etnik gruplar arası sınırı, dışlama ve dahil etme gibi sosyal süreçlerin belirlediğini ifade etmiştir. Yine Barth (2001: 18), eğer bir grubun üyeleri başka grupların üyeleriyle etkileşim halindeyken (aynı coğrafi bölgeyi paylaştıkları halde) söz konusu grup kimliğini koruyabiliyorsa, bu durumda aidiyet ve dışlama dinamikleri devreye girmiştir, demektedir.

Transaksiyonalizmin etnisite araştırmalarına en büyük katkısı, ilgiyi etnisitenin 'ne'liğinden, etnik toplulukların varlığını korumasını sağlayan topluluk sınırlarının diğer topluluklarla ve çevresel diğer aktörlerle etkileşim içinde 'nasıl' sürdürüldüğüne yöneltmiş olmasıdır. Bu yönelimiyle transaksiyonalizm, etnik toplulukların kurucu öğeleri üzerinde süren ve primordializm ile durumsalcılık arasındaki kesin ayrıma neden olan tartışmaların, bir ölçüde dışında kalmayı başarır. Transaksiyonalizm, asıl olarak etkileşimsel bir sosyal ortamdaki etnik süreçler üzerine ilgisini yoğunlaştırarak, kültürel olanı etnisite çalışmalarında ikinci plana itmiştir.

Barth'ın öncülük ettiği transaksiyonalizm daha sonra Ladislaw Holy, Andrew Strahtern, Jeremy Boissevain, F.G. Bailey, Bruce Kepferer gibi farklı ülkelerden olan antropologları da etkilemiştir. Transaksiyonalistlerce benimsenen görüşler şu şekilde özetlenebilir: Toplum sürekli bir değişim halindedir; toplumsal normlar çelişkilidir ve davranışı açıklamaya yetersizdir; insanlar ender mal ve ödüller konusunda daima rekabet halindedir; insanlar her zaman alternatifler arasında seçim yapmak zorundadır; bireyin eylemleri, toplumun normatif ve kuramsal çerçevesini sürekli olarak değişime uğratmaktadır; karşılıklılık, mübadele ve etkileşim vurgusu ön plandadır ve son olarak dışarıdan görünendense görünmeyenler önemsenmektedir.

Transaksiyonalistler gibi Edmund R. Leach de gerilim ve çatışkı olgusuna vurgu yapmaktadır. Leach, toplumları bütünleşmiş tümler olarak gören işlevselci ve yapısal-işlevselci görüşleri, hatta Max Gluckman'ın başkaldırı ayinlerinden sonra, geçici süre için de olsa, toplumların gerilimlerden arındığı şeklindeki yorumuna eleştiriler yönetmiştir. Leach (2001: 103), dışarıdan göründüğü gibi kültürel grupların durağan olmadığını aksine sürekli gerilimli, kararsız ve sallantıda olan hassas dengeler üzerinde durduğunu ifade etmektedir.

Etnisite ile ilgili olarak kültürün dinamik yapısını açıklamayı hedefleyen 'yapılanmacı' ya da 'sosyal yapısalcı' yaklaşım, 'durumsalcı' yaklaşımın geçerliliğini kabul etmekle birlikte, 'primordialist' yaklaşımın temel noktalarını da benimser. Bu iki yaklaşıma yaptığı katkı, grupların da kendilerinin ve ötekilerin kimlik oluşumlarına katkıda bulundukları fikridir. Böylece, etnik ve ırksal kimlikler çeşitli durumlar, olaylar, ilişkiler ve süreçler doğrultusunda kurgulanırlar. Yani etnik üyelik ölçütü sosyal sistemin katılımcılarınca geliştirilir, yoksa dışsal olarak verilmez.

"Sosyal yapısalcı yaklaşım etnik kimliği bir idea, bir söylem olarak görür. Ampirik olarak gözlemlenebilen, giysi, dil, gelenek gibi özelliklerle tanımlanan birim olarak görmez. Yani etnik üyelik için kriter, sosyal sistemde katılımcılarca gerçekleştirilmesidir, yoksa dışsal olarak verilmez. Etnik kimlik bir grup kimliğinin diğerleriyle olan ilişkisinin açıklanması, yaratıcı bir şekilde hayal edilmesidir. Etnik birim değişmeyen bir sosyal varlık değildir. Etnik kimlik fikrini, tarihi süreçte değişen karakteri vardır ve hizmet ettiği sosyal amaçları kontrol eder" (Tilleyy'den akt. Altuntaş, 2001: 35). Yapılanmacılık, iki farklı yaklaşımı içinde barındırır. Birincisi, "antropolojik bir perspektifle, etnik kimliğin toplumda sürdürülen anlamlar bütününü gösteren birleştirici fikirleri yansıttığını ve hem entelektüellerin fikirlerini hem de tüm halkın inanç ve davranışlarını etkilediğini kabul eder. İkincisi, tarihsel-materyalist bir çerçevede, etnik kimliğin öncelikle sosyoekonomik gerilimden, sömürü ve emek ilişkilerinden doğduğunu kabul eder. Bu koşullar grupları zorla farklılaştırır ve doğal uyumlarını bozar" (Tilley, 1997: 497-522).

Primordializm ve durumsalcılığı eleştirel bir biçimde ele alarak bu yaklaşımların güçlü yönlerini birleştirme çabasının sonucunda 'inşacılık' ortaya çıkmıştır. Göreliliğe vurgu ve tek nedenli açıklamalardan uzaklaşma, etnisite araştırmalarında yaygınla-

şan bir yaklaşım biçimidir. Kolektif kimliğin ve deneyimin verili değil tarihsel, kültürel ve politik olarak inşa edildiği Hall (1992: 257), Smith (1999), Cornell ve Hartmann (1998) ile birçok diğer araştırmacı tarafından savunulmuştur. İnşacılığın temel argümanları etnisitenin ve etnik kimliğin günlük hayatı düzenleyen güçlü ve işlevsel; ancak sabit değil akışkan bir sosyal kategori olduğudur (Cornell ve Hartmann, 1998: 76).

İnşacılığın bu yaklaşımı, zorunlu olarak onu etnisitenin sadece primordial bağlarla açıklanamayacağı tezine götürmektedir. İnşacılığa göre etnisite, sadece insanların üzerine zorla yapıştırılan değil insanların kabul ettikleri, direndikleri, seçtikleri, özledikleri, icat ettikleri, yeniden tanımladıkları, reddettikleri, aktif bir biçimde savundukları kimliklerdir. İnsanların doğumla birlikte kazandığı primordial bağlar, kişilerin kendi önyargıları, mizaçları ve gündemleri tarafından yönlendirilen aktif cevapları bir etkileşim içinde olduğundan, sabit bir kimliğin oluşmasına neden olmamaktadır (Cornell ve Hartmann, 1998: 77). Ancak inşacılığa göre etnisite, "sadece durumların bir sonucu olarak da kavramsallaştırılamaz; etnik topluluklar, diğer toplulukların onlarla ilgili yaptıkları atıfları da içerecek bir biçimde, durumsal faktörlerden etkilenebilirler; ancak onlar tarih, kültürel pratik ve daha önceden var olan kimliklerini, kim olduklarına dair farklı inancı (notion) şekillendirmek için kullanırlar" (Keser, 2008: 51). Kısacası etnisite, durumların basit yansımaları değildir, durumlar etnisitenin biçimini belirleyen faktörlerden sadece birisidir. Etnisitenin oluşumu ve biçimini belirlemede kişilerin aktif katılımı söz konusudur. Görüldüğü gibi, "mevcut koşullar/durumlarla etnik toplulukların geçmişten devraldıkları kültürel sosyal özelliklerin, topluluk üyelerinin ve topluluğun oynadıkları 'yaratıcı rol' ile birlikte ele alınarak etnik fenomenin anlaşılabileceği fikri, inşacı yaklaşımın özünü oluşturmaktadır" (Cornell ve Harman, 1998: 79-80).

Stephen Van Evera (2001), bir primordialist olarak, kişilerin birden çok kimliğe sahip olduğunu, etnik kimliklerin geçirgen olduğunu savunan 'inşacı' yaklaşımın tersine, modern zamanlarda etnik kimliklerin en yüksek seviyede korunmaya devam edildiğini ve farklı toplumlar arasındaki iletişimin ya da gruplar arası evliliklerin etnik çatışmaları önlemede bir çözüm olamayacağını ileri sürer. 'İnşacı' yaklaşımı savunanları etnik kimliklerin gücünü ve dayanıklılığını yeterince dikkate almamakla suçlar. Van Evera, etnik kimliklerin toplumsal olarak inşa edildiğini onaylar, fakat bir kimlik inşa edildiğinde onu yeniden inşa etmek zor olduğundan 'etnik kimlikler sabit değildir' iddiasının yanlış olduğunu düşünür. Ona göre sadece göçmen grupların kimlikleri dönüştürülmeye müsaittir. Hutchinson ve Smith de (1996) 'araçsalcı' yaklaşımı "çıkarları daha çok maddi temelde tanımladığı ve insanların ait oldukları etnik toplulukların sürekliliğine ilişkin duygularını ciddiyetle dikkate almadığı için eleştirilir" (Doğruel, 2005: 57). Diğer bir yaklaşım da Donald Horowitz'in Weberci bir yaklaşımla geliştirdiği 'sosyo-psikolojik' yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre doğuştan gelen bağlar etnisiteyi anlamlı kılsa da, "etnisite her ülkede az ya da çok politikanın merkezindedir, devletin bütünlüğüne karşı yapılacak bir meydan okumanın uluslararası gerginliğin potansiyel sebebidir" (Horowitz, 1985: xi). Horowitz'in literatüre yaptığı çok önemli bir katkı, tabakalı ve tabakasız sistemler hakkındaki kuramıdır.

Horowitz, etnik grubun kendi kimliğini algılayışında 'ortak köken'e dair 'özel' inancı nedeniyle, etnisitenin renk, dil ve din açısından farklılaşan grupları kucaklayabildiğini belirtir. Etnik çatışmalar gruplar arasındaki ilişkilerin tabakalı olup olmadığına, grupların coğrafyadaki ve devlet kurumlarındaki dağılımlarına bağlı olarak farklı bir şekilde gelişebilir. Horowitz'e göre sınıf ve etnisite arasındaki ilişki, ancak tabakalı ve tabakasız et-

nik gruplar arasındaki fark anlaşılırsa en iyi şekilde anlaşılabilir. Tabakalı etnik gruplarda, sosyal sınıf etnik kökenle örtüşür. Tabakalı olmayan etnik gruplarda ise hiçbir grup diğerine göre ikinci planda değildir, tüm gruplar paralel bir düzen içindedir. Tabakalı sistemlerde, tabakalaşma etnik aidiyetle eş anlamlıdır, tabakasız sistemlerde ise paralel etnik gruplar bir arada bulunur ve her grup kendi içinde tabakalıdır. Tabakalı sistemler, genellikle işgal ya da gönüllü göçmenlik veya bir grubun sınırları belirli bir bölgede diğerleri ile pek ilişki kurmadan yaşaması ile oluşur. Bu nedenle, tabakalı sistemde, etnik ve sınıf çatışmaları örtüşürken tabakasız sistemde, etnik çatışma sınıf çatışmasına engel olur ya da onu gizler. Fakat tabakasız sistemler tanım olarak, tabakalı olanlara göre sosyal açıdan daha fazla hareketlidir.

Etno-sembolcü yaklaşımda Smith ve Armstrong'da temel ilgi, varlığını sürdürme, değişim, etninin yeniden canlanması ve etnik geçmişe dönüktür. Onlara göre modern milletlerin doğuşunu etnik geçmişlerini dikkate almadan açıklamak mümkün değildir. Mit ve semboller insanların birleşmesinde önemlidir ve toplulukları nesiller boyunca garantiye alır. Etno-sembolcülere göre, etnik varlığın koşulu, kolektif farklılık, kolektif misyon duygusudur. Bu nedenle etnik hafıza, değerler, semboller, mitler, gelenekler gibi öznel unsurlara daha çok dikkat edilmesi gerekir. Smith ve Armstrong milletlerin etnik kökenlerine yaptıkları vurgulara dikkati çekerler (Hutchinson ve Smith, 1996: 98; Özkırımlı, 2000: 87). Armstrong (1982), "milliyetçilik üzerine yaptığı çalışmada, etnik kimliklerin oluşum sürecini geniş bir zaman dilimi içerisinde inceleyerek, bu kimliklere yön veren mit ve sembollerin nasıl orijinal anlamlarından koparılıp başka kalıplara sokulabileceğini, nasıl farklı topluluklarca farklı amaçlar doğrultusunda kullanılabileceğini anlamamızı sağlayan bir yaklaşım sunar" (akt. Doğruel, 2005: 59). Smith'e göre (1991: 21) etnik grubun altı özelliği

vardır: Kolektif özgün ad, ortak atalar miti, paylaşılan ortak geçmiş, ortak kültürün bir veya birden fazla ayırıcı özelliği, anavatanla ilişki ve nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma. Smith, etnisite ve milliyetçiliğin aslen siyasi olmayıp siyaseti canlandıran kültürel bir dinamik olduğunu düşünür. Etno-sembolcüler milliyetçiliğin ve etnik bağlara verilen önemin modern çağın ürünü olduğunu söylemeleriyle primordialistlerden ayrılırlar. Ancak modernistleri ve durumsalcıları da eleştirerek, "etnik kimliklere ilişkin açıklamalarda endüstrileşme ve kapitalizm gibi süreçlerle sınırlı kalmayıp, etnik bağların kalıcılığının da dikkate alınması gerektiğini vurgularlar" (Özkırımlı, 2000: 127).

Kimlik, etnik kimlik, dinsel kimlik ya da milliyetçilikle uğraşan bilim insanlarının hangi yaklaşım çerçevesinde ele alınacağı bazen tartışmalı olabilmektedir. Bu durum, her ne kadar geniş bir literatür oluşmuş olmasına rağmen, etnisite konusunda tartışmalar sürmekte olup; sosyal bilimcilerin etnik fenomeni açıklamakta kullandıkları kavramsal çerçevenin kapsayıcılıktan yoksun ve belirsiz olduğu eleştirisi sıklıkla yapılmaya devam edilmektedir. Sosyal olanın gerçekleştiği ve hayat denilen; algılanan veya algılanamayan birçok düzeyde işleyen, birçok gerçekliği içine alan süreç, mekanik bir ilişkiler zinciri olarak işlememektedir. Etnik fenomende bir sosyal fenomen gibi, bu mekanik olmayan sosyal yaşamın farklı boyutlarıyla bir biçimde ilişkilenen, onlarla iç içe geçen bir fenomendir. Bu nesnel neden, sosyal bilimcilerin etnik fenomeni betimleme ve yorumlamada kullandıkları kavramsal çerçevenin birbirinden farklılılaşmasının en önemli nedenidir. Etnik fenomenin ilişkide olduğu sosyal öğelerin sınırsızlığı, gerçekleştirilen çalışmaların yöntemsel bir tercihle belirli sosyal öğelere öncelik verilmesini zorunlu kılmaktadır. Aynı zamanda, sosyal bilimcilerin benimsedikleri üst teorik perspektifler de etnik fenomenin belirli yönlerinin ön plana çıkarılmasına neden olmak-

tadır. Etnik fenomeni tam olarak anlayabilmek için, etnik fenomenin farklı yönlerini, özelliklerini, güçlü yönlerini, kolektif kimliğin tarihsel, kültürel ve politik olarak inşa sürecini açıklayabilmek gerekir. Bunu içinde tek nedenli açıklamalardan uzaklaşmak gerekir. Bu da kimlik oluşumunu çözümlemede farklı teorik yaklaşımların bileşiminden oluşan yaklaşımlardan aynı anda faydalanmaya açık olmak, en doğru tutum gibi görünmektedir.

Bu çalışmada da, özellikle Antakya'da yaşam tarzları itibariyle Arap Hıristiyanların dinsel kimliği ön plana çıkararak kendilerini tanımlamaları, aynı dili konuştukları diğer Arap gruplarından ve Türkiye'deki hâkim kültür ve etnik grup olan Türk kimliğinden dilsel, kimliksel ve dinsel olarak ayrılmış olmaları, dinin çizdiği bir Arap Hıristiyan etnisitesini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla Arap Hıristiyanlarda din etnik bir kimlik kurucu olarak işlev görmüştür. Dolayısıyla Arap Hıristiyanlığı etno din olarak tanımlamak mümkündür.

Araştırma konusu olan Hıristiyanlık, yukarıdaki belirlemelere göre, özellikle Antakya gerçeğinde, hem dinsel hem de etnik bir kategoridir. Çünkü bu kategorinin mensubu olarak tanımlanan kişilerin bir çeşit kan ve soy bağıyla birbirine bağlı olduğu algısı, hem bu kategorinin içindeki hem de dışındaki kişiler tarafından paylaşılmaktadır. Nitekim "Osmanlı zamanında bile din esasına göre tanımlanan millet sisteminde, çoğunluğu Arap olan Ortodoks Rumlar (ya da Melkitler) olarak bilinen kesim" (Yerasimos, 2002: 118) bugün Antakya Hıristiyanlarını oluşturmaktadır. Antakya Hıristiyanları, "Circi Zidan adlı Bir Arap tarihçinin yaklaşımına göre: Yemen'in Marib şehri civarında yaşayan Benikahtan adında göçebe bir kabileye dayandırılmaktadır. İÖ 2. yüzyılda, şiddetli yağmurların bastırmasıyla kentin yakınlarındaki Marib Seddi yıkılmış ve çevredeki köyleri yerle bir etmiştir. Sonra kuraklığın başlamasıyla kabile kuzeye doğru göç etmiştir ve bir

kısmı Şam yakınlarındaki Gassan Nehri kıyısına yerleşmiş ve bu sebeple Gassaniler adını almışlardır. Bugün Hatay'da bulunan Hıristiyanlar aynı kabilenin üyeleri olup, Şam yerine bu coğrafyaya gelmişlerdir" (Basil Çapar'dan akt. Kalkan, 2009: 132).

Antakya Hıristiyanları, yerleşik Suriye lehçesi konuşmaktalar. Ayrıca "Arapça 19. yüzyıldan beri Ortodoks kilisesinin ayin dili olarak kabul edilmiş ve Yunancanın yerini almıştır" (Andrews, 1992: 221). Grup kimlikleri de din ve dil yoluyla ve bunları destekleyen endogami ile belirlenmektedir. "Belli bir din ile bağlılıkları ve Antakya'daki St. Peter ve St. Paul'un Uniat Kilisesinin temsil ettiği Hıristiyanlığın ilk gelişmeleriyle olan ilişkileri grup kimliğini güçlendirir" (Andrews, 1992: 221).

Antakya Hıristiyanlarının anadili Arapçadır. Günlük yaşamda hem Arapça hem Türkçe kullanılır. Antakya Hıristiyanları yüzyıllardır bölgede yaşamakta ve kilise etrafında örgütlü bir yapıya sahiptirler. Onları Cemaat Vakfı Başkanları temsil eder. Ayrıca Rum Ortodoks, Melkitler ve Arap Hıristiyan olarak birden fazla isimle adlandırıldıklarından bu çalışmada diğer Hıristiyan gruplardan ayırmak amacıyla 'Arap Hıristiyan' adı kullanılmıştır.[1]

---

[1] Ülkemizde din antropolojisine yapılan katkıların başında Sedat Veysi Örnek'in *İlkellerde Din Büyü Sanat ve Efsane* (1984) adlı çalışması gelir. Din ile ilgili çeşitli kavramları içerdiği için, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki* (1966) adlı çalışması alan araştırmasına dayandığı için bu sahada yapılan önemli çalışmalardandır. Ahmet Tanyu'nun, *Dinler Tarihi Araştırmaları* (1973) adlı çalışması, Abdulkadir İnan'ın *Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları* (1952), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*' (1986) adlı çalışmaları, Orhan Acıpayamlı'nın *Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü* (1974) adlı çalışması, Gürbüz Erginer'in *Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri* (1997) adlı çalışması, Ahmet Yaşar Ocak'ın *Bektaşi Menakıpnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri* (1983), *İslam Türk İnançlarında Hızır ve Hızır-İlyas Kültü* (1990) adlı çalışmaları

Karmaşık bir yapı sergileyen konuyu, derinliğine araştırmak ve çözümleyebilmek için açıklayıcı strateji seçilerek, derinlemesine görüşmeyi tamamlayacak şekilde katılımcı gözlem ve literatür çözümlemesi kullanılmıştır. Araştırmanın daha iyi anlaşılabilmesi için kaynak taramasının yanı sıra, Hıristiyanların yaşadığı bölgeler tespit edilerek, yerleşim yerleri hakkında geçmişten günümüze oluşan değişim belirlenmeye çalışılmıştır. Hıristiyanların geleneklerinde yer alan bayram ve törenlerle ilgili kronolojik bir takvim çıkarılarak, periyodik olarak bu törenlere katılım yapılarak gözlem sonuçları elde edilmiştir. Ayrıca seçilen kılavuzlar aracılığıyla görüşülecek kişilerin nitelikleri hakkında ön bilgi toplanmıştır. Yapılan görüşmelerde kişilere, hayat hikâyeleri de sorularak bu alandan da yararlanmaya çalışılmıştır. Görüşmeler, ses kayıt cihazı, fotoğraf makinesi ve kamerayla zaman zaman desteklenmiştir.

Görüşmeler sırasında, insanları sınırlayan sorular sormamaya, bilakis karşılıklı görüşme şeklinde, araştırmacı ve grup arasında etkileşimi sağlayan diyalojik yaklaşımda bulunmaya çaba sarf edilmiştir. Toplanan verilerin analizini, grubun kendini ne olarak algı-

---

ve Hüseyin Türk'ün *Nusayrilik (Arap Aleviliği), Nusayrilerde Hızır İnancı* (2002) ve *Nusayrilik* (2005), Tayfun Atay'ın *Batı'da Bir Nakşi Cemaati* (1997) ve *Din Hayattan Çıkar* (2004) adlı çalışması sıralanabilir. Bu çalışmada ise Hıristiyan topluluğunu sosyal antropolojik yaklaşımları içeren bir çerçeveden inceleyerek 'değişim ve etkileşim boyutuyla Hatay'da Hıristiyan kültürü' ele alınmıştır. Türkiye'de Arap Hıristiyanlar konusunda Aşiret Boran tarafından *Hıristiyan Bayramları* adlı bir tez çalışması olmasına karşın, Arap Hıristiyanlarla ilgili bu boyutta ayrıntılı bir araştırma yapılmamış olması bu çalışmaya ayrı bir önem kazandırmaktadır. Mehmet Çelik'in doktora tezi olan *Süryani Tarihi* (1996), Suat Yıldırım'ın *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık* (1988), Şaban Kuzgun'un *Misyonerlik ve Hıristiyan Misyonerliğinin Doğuşu* (1983), Lütfi Ekinci'nin *Evet Kitabı Mukaddes Tanrı Sözüdür* (1993), Ahmet Kahraman'ın *Mukayeseli Dinler Tarihi* (1993), Mehmet Taplamacıoğlu'nun *Dinler Tarihi* (1996) adlı çalışmaları Hıristiyan inancının ortaya çıkışı ve yayılışı konusunda yapılmış bilimsel çalışmalardır.

ladığını dikkate alan emik yaklaşım ve grubun başkalarınca algılanmasını dikkate alan etik yaklaşım arasında denge kuran ortak bir yaklaşımla sonuçlandırmaya özen gösterilmiştir. Ancak, emik bakış açısından görüşülen Hıristiyanların toplumsal ve dini bilgileri değerlendirildiğinde iki grupta ele almak mümkündür. Bunlardan ilki dini inançları ve toplumsal yapı hakkında yazılı kaynaklar okumuş ve genellikle yüksek öğrenim görmüş, büyük kesimi yurtdışında da yaşamış aydın grubu, bir diğeri ise dini bilgilerinde sözlü geleneğin ağır bastığı sıradan müritlerdir. Birinci grup, kendilerince, dini yapıda gördükleri birtakım 'olumsuzlukları' manipüle edip aktarabilmekte; ikinci grubun ise geleneğe daha bağlı olan ve bilgilerin saflığı açısından daha doğal bir bilgi kaynağı grubu oluşturduğu düşünülmektedir. Ayrıca görüşülen kişilerin, konulara yaklaşımları, verdikleri cevaplar, kır-kent farkı ve cinsiyet farkı göz önüne alınarak, iki gruba ayrıştırılıp derinlemesine görüşme yapılmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Hıristiyanlık, bölgede Yahudilikten sonra en eski tek tanrılı dindir. Hıristiyanlığın bu bölgede isimlendirilerek yayılmasında büyük bir rol oynayan Antakya, Hıristiyanlar için son derece önemli bir kenttir. Aynı zamanda Antakya'da bulunan dünyanın ilk mağara kilisesi olan St. Pierre Kilisesi, Vatikan tarafından 1963 yılında hac yeri olarak ilan edildiğinden dini bir kimliğe sahip olmuş, inanç turizmi bakımından her yıl Hıristiyanların ziyaret ettiği kutsal bir mekân haline gelmiştir. Dolayısıyla Hıristiyan dünyası için son derece önemli olan Antakya'da Hıristiyanları incelemek araştırmacı için kaçınılmaz olmuştur. Araştırmanın konusu olan Hıristiyan kültürü, kimliğin oluşmasını ve bütünleşmesini etnik ve dini kaynaklardan beslenerek oluşturmaktadır. Nitekim örgütlü din ve onun kutsal metinleri, duaları, ayinleri, mitler, simgeler, topluluğun bütün öğeleri tarafından bilinir. Bu durum

topluluk mirasının ve geleneklerin günümüze kadar devam edebilmesini sağlar. Hıristiyanlık tarihine bakıldığı zaman da coğrafi ve kültürel yakınlık gösteren, uzun erimli bir inanç sistemi olduğu görülmüştür. Hıristiyanlık İsa peygamberin yaşamını, kişiliğini, öğretilerini temel alan bir dindir. Araştırmanın yapıldığı bölgede günümüzde sayıları gittikçe azalan Hıristiyan nüfusuna karşın, tarihsel olarak Kudüs'ten sonra en önemli dini merkezlerden biri olan Antakya'da yerleşik bir kültürün ve orijinalliğin gerçekliğini ifade eder. Bu yönüyle İskenderiye, Kudüs, İznik gibi Hıristiyanlık üzerinde teolojik görüş ve tapınma biçimi itibariyle ciddi anlamda etki yapan Antakya Süryani Kilisesi, yetiştirdiği liderler ve İsa'nın dili olan Aramiceye en yakın dil olan Süryanice ile yazılmış onlarca kaynakla uzun dönem Hıristiyan dünyasının merkezi oldu. Antakya Kilisesi Suriye, Lübnan, Anadolu ve Mezopotamya üzerinde uzun dönem kurduğu etki itibariyle kendi içinde ciddi dinsel, felsefi ve teolojik birikimi barındırmıştır.

Bu çalışmada Arap Hıristiyanların yaşam biçiminin Hatay kültürüne getirdiği etkileri geçmişten günümüze ele alarak, toplumsal bir analiz sunulmaya çalışılmıştır. Yine bu çalışmada dünyanın birçok yerinde etnik köken ve dinsel farklılıklar şiddetli çatışmalara yol açmaya devam ederken, Hatay'da farklı etnik yapıların ve kültürlerin kendi farklılıklarını koruyabilmelerinin nedenlerini ortaya çıkarmak büyük önem arz etmektedir. Nitekim Hatay'daki farklı etnik yapıların dinamikleri, toplulukların ekonomik, sosyal ve kültürel olarak birbirleriyle benzerlikleri, bir arada yaşanmışlık sonucunda nelerin ortaklaşabileceği açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. 'Efsane, hurafe, gerçek' arasında rivayet, karalama, savunmalarla dolu bilinçaltıyla birlikte bu araştırma bir meraktan öte bir amaç oluşturdu. Bu alanla ilgili birçok çalışma yapılmış, etnik köken, etnik ilişkiler, din ve dil işleyişinde tarihsel çalışmalar yayımlanmış; ancak kültürel, sosyal, ekonomik

dönüşümleri ve hareketlilikleri üzerinde durulmamıştır. Bu çalışmada doğuştan gelen kategorileri içeren fakat dış dünya ile etkileşim içinde sürekli yeniden inşa edilen bir süreç olan kültürün, çoklu kimliğe sahip olabilen insan gerçeğinin Antakya Hıristiyan dünyasındaki şekillenişini araştırmayı amaçlamıştır. Böylece bölgenin en köklü kültürlerinden olan Hıristiyan kültürünü yazılı kaynaklara aktararak kalıcılaştırmak ve bölgeyle ilgili yapılacak araştırmalara kaynaklık etmek amaçlanmıştır.

Bu çalışmada birinci elden toplanan verilerle bilgiler detaylı ve bütünsel olarak sunulmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak kavimler kapısı olan Hatay'ın içinde barındırdığı etnik kimlik ve kültürel farklılıklar içerisinde Hıristiyan toplumunun yarattığı etkiler ve etkilenmeleri etnisite sorgulaması yapılarak; geçmişten günümüze meydana gelen değişim ve etkileşim boyutu bütünlükle saptanmaya çalışılmıştır. Böylece Hıristiyan kültürünün bölge üzerindeki etkisi ve gelecekteki konumu belirlenerek, kimliğin öğelerinin 'biz' düşüncesini şekillendiren, öteki kimliklerle arada sınırlar oluşturan ve sınırların korunmasına aracı olan kültürün, Hıristiyan etno-dinsel kimliği bağlamında saptanması hedeflenerek, konunun önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Ayrıca konuyla ilgili araştırma sahasında bu bütünlükte araştırma yapılmamış olduğundan araştırmanın önemi ve orijinalliği artmaktadır.

DENENCELER

Hatay'da yaşayan Hıristiyan toplumunun kültürüyle ilgili yapılan bu araştırmada aşağıdaki denenceler sorgulanmıştır.

1) Hıristiyan kültürü öteki etnik ve dinsel gruplardan etkilenmiştir; 2) Hıristiyan kültürü öteki etnik ve dinsel grupların kültüründen farklılıklar göstermektedir. Bunda da dinin önemli bir etkisi bulunmaktadır; 3) Hıristiyan kültürü zamanla değişime uğramıştır; 4) Hıristiyan etnisitesinin oluşumunda din, dil, mitoloji ve etnik aidiyet oldukça etkilidir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Bu çalışmada, araştırma alanı olarak Hatay'ın Antakya ilçesinde Affan olarak bilinen, günümüzde; Zenginler, Güllü Bahçe, Fevzi Paşa, Kışlasaray ve Kuyulu olmak üzere beş mahallede; Samandağ ilçesinin Cemal Gürsel ve Cumhuriyet mahallelerinde; Altınözü ilçesinin Tokaçlı ve Sarılar mahallelerinde; İskenderun ilçesinin Fener Caddesi, Doktorlar Caddesi ve Arsuz Beldesi'nde yapılmıştır. Ancak araştırma alanının genişliği dikkate alınarak ağırlıklı olarak Antakya civarında görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca araştırmada, Hatay'daki Arap Hıristiyanlarının kültürel yapısı, geçmişten günümüze etkileşim ve değişim boyutunda ele alınması hedeflenmiştir. Kültürün etkileşim ve değişim boyutu Hıristiyanlığın Kudüs'te doğuşundan sonra Antakya'da evrensel bir din halini almasından başlanarak tarihsel bir geçişle bu araştırmada değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede Hıristiyanlık açısından Antakya'nın önemi üzerinde durularak Antakya Patrikhanesinin tarihsel gelişimi ve Arap Hıristiyanların geçirdiği değişim ele alınmıştır. Bu çalışmada Hıristiyan topluluğunu tarihsel ve antropolojik yaklaşımları içeren bir çerçeveden inceleyerek, niteliksel bir yaklaşımda bulunulmuştur. Böylece tarihsel süreç içerisinde Arap Hıristiyanlarının statüleri ve bölge üzerindeki etkileri tespit edilerek, geçirdikleri değişim ve etkileşim inanç, ibadet, ayin ve kültürel geleneklerle ele alınmıştır.

ARAŞTIRMANIN ALANI

Hatay, batısında Akdeniz, kuzeyinde Amanos dağlarının güney yamaçları, doğusunda Asi Nehri ile birlikte Halep şehri, güneyinde ise Akra Dağı ile Lazkiye bulunmaktadır. Hatay, Batı ile Doğu kültürlerinin kesiştiği, toplumların kültür alışverişinde bulunduğu bir coğrafyada yer almaktadır. Konumu itiba-

riyle tarih boyunca önemli bir ticaret ve geçiş merkezi olan Hatay, geçmişte ve günümüzde birçok din ve etnik gruptan insanın bir arada yaşadığı bir kültür merkezi konumundadır. Günümüz Hatay'ında cami, kilise ve havra bir arada bulunabilmektedir. Hatay ili, coğrafi olarak sahip olduğu kilit yer itibariyle sürekli geçiş yeri olmuş ve birçok kültürün bir arada yaşamasıyla dünyada nadide örneklerden birini oluşturacak türde bir kültürler harmanı oluşturabilmiştir. Ermeni'nin Arap'ın Türk'ün, Kürt'ün farklı inançlarla bir arada yaşayabildiği ve her rengin kendini rahatlıkla ifade edebildiği, aynı zamanda birbirinden tarihsel süreç içinde etkilendiği bir kültürel yapı oluşturmuştur.

Bu topraklardaki en önemli iki yerleşim birimi İskenderun (Alexandretta) ve Antakya (Antioch ya da Antiokheia)'dır. İskenderun, Doğu Akdeniz'deki en önemli doğal limanlardan biri olarak kabul edilmektedir. Yaklaşık 30 km.lik genişliği olan İskenderun Körfezi, deniz ticareti için son derece elverişli bir konuma sahiptir. Tarihsel olarak, Roma ve Hıristiyanlığın en önemli kentlerinden biri olan Antakya ise Asi nehri kıyısında, geleneksel kervan yolu üzerinde bulunan bir yerleşim yeridir. Her iki kent de kuzeyde Adana, doğuda Bağdat, güneyde Halep ile Şam ve Hayfa gibi önemli noktaların arasında bulunan önemli bir ticaret merkezi konumundadır. Bölgedeki tarımsal zenginliğin kaynağı ise eskiden Amik Gölü olan Amik Ovası ve çevresinden gelmektedir.

> Hatay'daki iki büyük yerleşim yerlerinin adları, tarihsel süreç içindeki iki önemli olaya dayanmaktadır. İskenderun (Alexandretta) adını Büyük İskender'in, İÖ 333'teki Issus zaferinden almaktadır. Antakya (Antiokheia) adı ise kısa bir süre sonra, İÖ 313'te İskender İmparatorluğu'nun doğu topraklarının varisi I. Selevkos Nikator tarafından verilmiştir. Kentlerin (İskenderun-Antakya) tarihsel oluşumu ve ortaya çıkışları ile ilgili bu tarihlere rağmen, Hatay'da Orta Paleolitik'e kadar giden çeşitli uygarlıkların yaşadığı bilinmektedir (Ada, 2005: 7).

Hıristiyanlığın da İS 42-43 yıllarında ilk defa Antakya'dan yayıldığı söylenir. St. Paul, St. Barnabas ve St. Pierre, Hıristiyanlığı yaymak için Antakya'da yerleşmişler ve Mesih İsa imanlıları Hıristiyan adını ilk defa burada almışlardır (Tekin, 1999: 23). Antakya'nın Kudüs'e yakın, büyük ve zengin bir yerleşim merkezi olması, Anadolu ve Yunanistan'a ulaşan yolların kavşağında bulunması nedeniyle Kudüs'ten gönderilen havariler burada toplanırdı. Hıristiyanlığı yaymak için Anadolu ve Yunanistan'a gittikten sonra, dönüş yolunda yeniden buraya uğrarlardı. Kent, Kudüs'ün tahribinden sonra Hıristiyanlığın merkezi haline geldi. En ihtişamlı dönemini Romalılar zamanında yaşayan Antakya, İS 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmasına kadar, görkemli çağını yaşamaya devam etti. Kent, Bizans dönemi ve sonrasında İran seferleri için üs olarak kullanıldı (Temiz 2002: 11). Bununla birlikte Antakya bölgesinde egemenlik kuranlar sıralandığında,

> Akad, Fenike, onlardan hemen sonra da Mısır ve Hurri-Mittani, daha sonra geç Hitit, İskender'den önce Asur ve Pers, Selevkos'dan sonra Pompeius döneminde Roma, kronolojik sıra ile sayılabilir. İsa'dan hemen sonra ise havarilerden Petrus'un çalışmalarıyla Antakya'da ilk kilise kurulmuş ve bölge Hıristiyanlığın önemli merkezlerinden biri olmuştur. Haçlılardan önce Bizans, Abbasiler ve Fatımiler arasında sıkça el değiştiren bölgeye daha sonra Selçuklular hâkim oldu. Haçlıları 13. yüzyılın sonunda Memluklar izledi. Onlardan sonra da 15. yüzyılda Moğol akıncılarının saldırısına uğradı.
>
> Hatay'da Osmanlı dönemi, Mercidabık zaferinden sonra, Yavuz Sultan Selim ordularının 1516'da bu topraklara girişi ile başladı. Bölgede Şam, Halep, Trablus ve Sayda adları ile dört vilayet kuruldu. Antakya ve İskenderun, Halep vilayetine bağlıydı. Osmanlı egemenliğinin kuruluşundan kısa bir süre sonra 1535'te Kanuni Sultan Süleyman çıkardığı bir fermanla Fran-

sız Kralı I. François'ya bir dizi imtiyaz tanıdı. Pek çok kaynakta 'ilk kapitülasyon' olarak adlandırılan bu imtiyazla Osmanlı padişahı Fransız kralının tebaasına din ve ticaret özgürlüğünün yanı sıra mesken dokunulmazlığı da tanıyordu. Ferman, Fransız krallarının bölgedeki Hıristiyanların hak ve çıkarlarını korumak üzere bu toprakların yöneticileriyle Haçlı Seferleri döneminden itibaren yaptıkları anlaşmalarla elde ettikleri imtiyazlarla aynı doğrultuda değerlendirilebilir (Ada, 2005: 8-9).

Antakya, eski kaynaklardan anlaşıldığı üzere dünyanın en eski yerleşim yerlerindendir. İÖ 1825'lere doğru Kasus veya Balus bin Aynikus tarafından inşa edildiği belirtilmekte. Ayrıca Suriye[2] kralı Surus bin Agnur tarafından inşaa edildiği ifade edilmektedir. Aynı zamanda Surus İÖ 1770'te Antakya'nın ilk kralıdır. Ayrıca İÖ 992'lere doğru Kral Şleymun tarafından Antakya'nın tahrip edildiği bilinir ve İÖ 300 yılında Yunan Kralı Slevkos Nicator tarafından tekrar inşa edilerek babası Antiyakos'tan izafeten An-

---

[2] Suriye hakkında yazılan oldukça eski bir tarihi esere göre; "Suriye, Surus, Klikis ve çocukları Mamfasistiya topraklarını zapt ederken... Surus'tan izafeten Suriye, Kilikis'den de Kilikya isimlerini almışlardır. Yakın çağlarda sonradan Yakup bin İshok bin Abrohohom'un ölümünde görmüş olduğu gibi". Amid Metropoliti Mor Diyonosiyos Yakup Bar Salibi (1171) Oruhutho adlı eserinin 10. bölümünde yazdığı gibi: "Antakya'yı ve civar şehirleri inşa eden Surus'tan izafetten Suriye ismiyle anıldığı gibi Süryaniler de onun adından esinlenerek çağrıldılar".
Antakya Patriği Mor Mihoyel Rabo da (1199) konuya değinirken şu bilgileri aktarmaktadır: "Bu dönemde (Peygamber Musa dönemi) Suriye onun adıyla isimlendirilen Surus bin Arhu ve Kilikya'da kardeşi Kilikus adından izafeten adlandırdığı bilinmektedir". Adı meçhul Urfalı yazar da şu bilgileri aktarmaktadır: "İsrailliler Mısır'dayken İÖ 1700'lere doğru Surus ve Kilikus isminde iki kardeş hudut konusunda tartıştılar. Kilikus ve askerleri Amanun veya Amanus Dağı'nın içlerine doğru indiler. Kilikya onun adıyla tanınmıştır. Surus da Fırat Nehri'nin batısındaki diyarı zapt etti ve onun adıyla Suriye olarak tanındı", *El- Nəşra el Süryaniye Dergisi*, 68. bölüm, s. 130.

takya olarak adlandırılmıştır. Daha sonra Asya'nın başkenti oldu. Antakya, Antik Çağda 'Doğunun Kraliçesi' olarak anıldı.

Tarihte ilk defa kan dökülmeden yapılan Kadeş anlaşmasının bu bölgenin yakınlarında olması, Antakya Aristoteles okulunu bir süre içinde barındırması, İsevilerin Hıristiyan adını bu bölgede alması, tüm peygamberleri kutsal kabul eden ve onlara ait günleri kutlayan Arap Alevilerinin bu bölgede de yaşıyor olmaları, bölgenin sahip olduğu sentez ve ortak yaşam kültürünün ayrı inceliklerdir. Antakya, Romalılardan bu yana ayrıcalıklı yanını sürdürürken büyük kültür merkezi olma özelliğiyle, büyük tarihi şahsiyetlerinin de merkezi olmuştur. Ünlü Roma hatibi Çiçerondan, İskender'e ve Kral Slevkos'a, Libanius, Davut Ömer El Antakî, Hz. Ömer'e, Arapların en büyük şairi Ebu Ala El Maariye (El Maari 'Risalet-ül Gufran' adlı eserin sahibidir). İtalya'nın Rönesans'a giden yolunu açan Dante'nin (1265-1321) İlahi Komedya adıyla çalarak yayınladığı eserdir (Bunu ünlü İspanyol bilgini Asin Palaccio 1918'de ispatlamıştır) kadar uzanır.

Yahudileri Musa'nın şeriatına dönmeye çağıran Mesih İsa'nın öğretilerinin Pavlus ve Barnabas'ın çağrılarıyla tüm milletler ve insanlık için bir din haline gelerek, ilk kilisenin Antakya'da kurulmasının derin anlamını taşır bu kent. Haçlı seferlerinin hedefi ve merkezidir Antakya, 14 Temmuz 1099'da, Kudüs'ün fethiyle birlikte 200 yıllık bir prenslik haline gelmiştir. 14 Temmuz, Aştar'ın kocası bereket tanrısı Temmuz adına kutlamalarla, Paskalyayla, Gadir Hum kutlamalarıyla, dinler adına, inanışlar adına en eski tanrılar farklı adlar altında, farklı şekillerde kutsallıklarını koruyarak, medeniyete dayalı, yerleşik bir halka en kesin kanıtlarla, tüm inanç türleri ve uygarlık uzantılarıyla, kardeşliklerin farklılıklardan çıkan bir zenginlik olarak varlıkların toplamı ve birlikteliğini ifade etmektedir.

HIRİSTİYANLIĞIN DOĞUŞU VE GELİŞMESİ

HIRİSTİYANLIĞIN DOĞUŞU

Mısır, Babil, Suriye ve daha sonra Grekya'da ortaya çıkan pek çok kurtarıcı-ilah tapıncı bilinmektedir. "Osiris, Tammuz, Adonis, Attis, Dionis böyleleri idiler. Onlar doğanın tanrıları ve bitkiler ruhunun timsalleşmeleri idiler" (Tokarev, 2006: 524). Eski dünya tanrıları Osiris, Mitra, Dionis ve diğerleri evrimleşerek yeni inançların içine girmişlerdir. Bu inançlar Yahudi inançların içine oradan da Hıristiyanlığa geçiş yapmışlardır.

Hıristiyan sözcüğü "Yunanca 'khristianos' sözcüğünden türetilmiştir. Hıristiyan dininin kurucusu İsa peygamberin adı, Yunanca metinlerde 'Khristos' olarak geçer. Bu addan türetilmiş khristianos sözcüğü de Khristos'a (İsa'ya) bağlanan, onun yolunda giden kişi anlamına gelir" (DTA, 1999: 3). Yahudilikten sonra ortaya çıkan tektanrıcı din olan Hıristiyanlığın doğup geliştiği topraklar üstünde, yani kurucusunun yaşadığı bölgede, çok önceden doğmuş, benimsenmiş başka inançlar başka dinler vardı. Nitekim bugün dünyanın en büyük dinlerinden birisi olan Hıris-

tiyanlık, kurucusu ve Peygamberi kabul edilen İsa'nın zamanında yeni bir din olarak ortaya çıkmamıştı. Ne İsa ne de onun çekirdek cemaatini oluşturan Havarileri yeni bir din kurmadılar. Ancak bir yandan olayların gelişimi, bir yandan da Pavlus'un Hıristiyanlığı kabulü ve ardından putperestler üzerindeki misyon çalışma ve yorumları, zamanla Hıristiyanlık adı altında yepyeni bir dinin ortaya çıkmasına neden oldu. Ancak bu anlatıya rağmen; yüzyılımızda milyonlarca insanın, Hıristiyanlığın kurucusu olarak inandığı İsa'nın kimliği konusunda, İncil ve Kuran'ı Kerim'deki Al-i İmran, Maide, Meryem sureleri dışındaki kaynaklar muhtelif bilgiler vermektedir. "Yaşamı, peygamberliği, onu takip eden öğrencileri, çarmıha gerilişi hakkında Romalı yazarlar, İsa ile ilgili kesin bilgi vermemişlerdir" (DTA, 2: 6-7). Örneğin Romalı yazarlardan "Livy ve Seneca İsa'nın çağdaşı olmasına rağmen çalışmalarında İsa'dan bahsetmemiştir" (Gündüz, 2004: 136). Roma resmi kaynaklarında, Kayser August'un nüfus sayımına katılmasına rağmen, İsa ile ilgili bir bilgi edinilmemiştir. Fakat Romalı yazarlardan "Tacitus, Suetonius ve Küçük Pliny yazdıklarında İsa'dan bahsetmişlerdir. Yahudi kaynaklarından Talmud'da, İsa'dan, şeriata aykırı hareket eden bir sihirbaz olarak bahsedilmiştir. Yine Yahudi yazar F. Josephus, İsa'dan haber vermiştir" (Tümer, 1997: 12). Fakat Ali Erbaş, "Josephus'un İsa'dan haber verdiği iddia edilen eserinin kaybolduğunu, Rusça bir tercümesinin günümüze kadar geldiğini ve bu esere meçhul bir Hıristiyan'ın ilaveler yaptığını" iddia etmektedir (Erbaş, 2003: 30; Gündüz, 2004: 138). Buna ilave olarak Erbaş, "Tacitus'un İsadan bahsettiği eserinin 115 yılında yazıldığını, bu tarihte zaten Roma'da kalabalık bir Hıristiyan cemaatinin bulunduğunu, artık bu tarihlerde İncil menkıbesinin tamamen yerleştiğini, Tacitus'un da verdiği bilgilerin kulaktan dolma olduğunu" eserinde belirtmiştir (Erbaş, 2003: 31). Suetonios ve Küçük Pliny de Tacitus-

un çağdaşlarıdır. "Küçük Pliny, 111-113 yılları arasında Bursa ve Adapazarı bölgesinde Roma valiliği yapmış ve bölgesindeki Hıristiyanlarla ilgilenip onlarla diyalog kurmuştur" (Sönmez, 2002: 138). Bu durumda, adı geçen Romalı yazarların İsa'yı görmüş olmaları, onun hakkında herhangi bir belgeye sahip olmaları mümkün değil. Bu yüzden İsa'nın kurtarıcı Mesih olarak ne zaman ortaya çıktığını ancak Luka İncili'nden öğrenmekteyiz; "Sezar Tiberius'un egemenliğinin 15. yılında Yahudiye'de Pontius Pilatus valilik yapmaktaydı. Celile'yi Hirodes, İtureya ve Trohonitis bölgesini Hirodes'in kardeşi Filipus, Avilini'yi Lisania yönetmekteydi" (Luka, 3/1). Bu bilgiler diğer İncillerde yok. Luka'nın verdiği bu tarihi bilgilere göre Eliade, "İsa'nın İS 28-29 yıllarında ortaya çıktığını belirtmiştir" (2003, 2: 380). Bu tarihi bilgilerden sonraki kısım diğer İncillerde de anlatılmaktadır.

Tanrının emri ile Şeria ırmağının çevresinde dolaşarak insanları tövbe etmeye ve vaftiz olmaya çağıran vaftizci Yahya, aynı zamanda Tanrı krallığının yakında kurulacağını, ama kendisinin Yahudilerin beklediği Mesih, İlyas ve Peygamber olmadığını da açıklamaktaydı (bkz. Yuhanna, 1/19-28; Luka, 3/2-16; Markos, 1/4-8; Matta, 3/1-12). Yahya Peygamber, İsa Peygamber için şöyle demişti: "Çölde haykıran, 'Rabbin yolunu hazırlayın, geçeceği patikaları düzleyin' diye sesleniyor" (Matta, 3/3; Luka, 3/4).

Yahya'nın çağrısına uyanlar çoğalmıştı ve Yahya, çağrısına uyanları vaftiz etmekte, tavsiyelerde bulunmakta ve müjdelediği ama tanımadığı İsa'yı beklemekteydi. İsa'nın üstünlüğünü, "Ben sizi suyla vaftiz ediyorum, ama benden daha güçlü olan geliyor. Beni onun çarıklarının bağını çözmeye bile layık değilim. O sizi Kutsal Ruh ve ateşle vaftiz edecek" (Luka, 3/16; Matta, 3/11; Yuhanna, 1/26-27; Markos, 1/7-8) sözleriyle belirtmekteydi.

Yahya, İsa'yı vaftiz etmeye çekinmesine rağmen yine de İsa onun elinden vaftiz olmuştu. İsa vaftiz olduktan sonra gökler

açılmış, Kutsal Ruh güvercin şeklinde İsa'nın üzerine inmiş, gökten Tanrı "Sen benim sevgili oğlumsun, senden hoşnudum" diye seslenmiş (Matta, 3/16-17; Markos, 1/10-11; Luka, 3/21-22) ve böylece İsa artık görevine başlamıştı. Luka İncili'nde İsa'nın göreve başladığında 30 yaşlarında olduğu belirtilmiştir (Luka, 3/23). Bundan sonra İsa, iblis tarafından denenmek üzere ruh aracılığı ile çöle götürülmüş; İsa orada kırk gün kırk gece oruç tutmuştur. Bu kırk gün boyunca da şeytan tarafından denenmiş ama şeytan alt olup İsa'yı terk edip gitmiştir (Matta, 4/1-11; Markos, 1/12-13; Luka, 4/1-13). Yahya'nın tutuklanıp idam edilmesinden sonra Mesih İsa kendi başına hareket etmeye başlamıştır. Önce Celile'ye, etraf yatışınca da civar köy ve kasabalarda gitmiş ve Tanrının müjdesini duyurmuştur: "Zaman doldu, Tanrının egemenliği yaklaştı, tövbe edin, müjdeye inanın" (Markos, 1/14-15; Matta, 4/17). Bu çağrı, "Yahudi dinselliğine egemen olan eskatolojik umudu ifade etmektedir" (Eliade, 2003, 2: 382).

İsa Mesih vaazlarını iki konuda yoğunlaştırır: "Bunlardan ilki İlahi Mesih Devleti, diğeri Şeriat meselesiydi" (Sarıçoğlu, 1983: 211). İsa yaşamı boyunca İlahi Mesih Devletine hazırlıklı olmaya teşvik ederek, tövbe etmeye çağırıyordu. Bu çağrıda İsa Mesih, Yahudilere: "Babil'in Yahve, Tanrı'nın aracı Keyhüsrev veya İsrail tarafından yıkılacağını; İsrail'in kurtulacağını, yani sürgünlerin özgürlüğe kavuşacağını, çölü geçeceklerini, Kudüs'e vararak dünyaya dağılmış olanların bir araya geleceğini; Yahve'nin Siyon'a döneceğini; yeniden inşa ve cemaatin çoğalmasıyla ülkenin ihya olacağını; milletlerin Yahve'yi kabul edeceğini ve kendi tanrılarından uzaklaşacağını" anlatarak onlara eskatolojik umut vermekteydi (Eliade, 2003: 289). Bu eskatolojik düşünceyi daha sonra gelen Muhammed Peygamber de geliştirmiştir.

İsa'nın vaazlarında ikinci ağırlıklı noktayı ise Musa Şeriatı oluşturuyordu. "İsa, bir Yahudi olarak doğmuş, Yahudi olarak

yetişmiş ve yaşamı boyunca hep Yahudi olarak kalmıştır" (Renan, 1964: 30). O, tebliğe başladığı zaman kendisini sadece Musa Ümmeti'ni uyarmak ve düzeltmekle, Musa dini'ne yeni bir ruh vermekle yükümlü hissediyordu. Kısacası kendisi Yahudiliğin bir çeşit düzelticisiydi. Bu yüzden İsa, Havariler adıyla anılan ilk öğrencileri ile birlikte Celile bölgesini dolaşmakta, buralardaki havralarda vaaz vermekte, halkı hayranlık ve şaşkınlık içinde bırakmaktaydı. Özellikle insanlardan kötü ruhu kovması, hastaları iyileştirmesi, cinleri kovması ve onları konuşturmaması gibi özellikleri tüm Celile bölgesinde hızla yayılmıştı (Markos, I/21-34; Matta, 4/23). İsa'nın daha sonra bir cüzamlıyı (Matta, 8/1-4; Markos, 1/40-45; Luka, 5/12-13) ve bir felçliyi iyileştirmesi (Matta, 9/1-8; Markos, 2/1-12; Luka, 5/17-26) gibi mucizeleri onun ününün Celile, Dekapolis, Yeruşalim, Yahudiye, Şeria ırmağının karşı yakası ve tüm Suriye'de yayılmasına ve halkın peşinden gitmesine sebep olmuştur (Matta, 4/24-25). İsa'nın, hastaları iyi etme mucizesinin halk üzerinde etkisi olduğu aşikârdır.

İsa'nın Sinoptik İncillerde de açık bir biçimde belirtildiği gibi, bir kilise ve bir din kurmaya niyeti yoktur. "O bozulan ahlakı ve hahamların elinde oyuncak haline gelmiş olan şeriatı açıklama, yorumlama ve düzeltmek için mücadele ediyordu" (Yuhanna 4/19). Bu savaşımında da Tevrat hükümlerini kaldırmaya yükümlü olmadığını söylüyordu. İsa, kendisinin kutsal yasayı tamamlamak için geldiğini söyleyerek; ahlaki kuralları, nasıl dua edileceğini, nasıl oruç tutulacağını, nasıl davranmaları gerektiğini anlatıyordu. İsa'nın bu vaazları halkı şaşırtıyordu. Çünkü "din bilginleri gibi değil yetkili biri gibi dini öğretmekteydi" (Matta, 7/28-29). Tabii, İsa'nın bu kutsal yasaya karşı özgür tavrı Ferisileri kaygılandırıyordu, onun mucizelerine inanmıyor ve İsa'nın cini kovması olayını "cinleri, cinlerin önderinin gücüyle kovuyor" demekteydiler (Matta, 9/34, 12/24; Markos, 3/22; Luka, 11/15). İsa ile

her fırsatta çekişecek bahaneler aramakta ve onu kutsal yasaya uymamakla suçlamaktaydılar. İsa da onlara her defasında "içleri ile dışlarının bir olmadığını" söylemekte, onları ikiyüzlülükle suçlamaktaydı. Ferisilerle beraber, yasa uzmanlarını, yani din bilginlerini de "görevlerini yapmamakla ve insanlara tavsiye ettikleri şeyleri yerine getirmemekle" suçlamaktaydı (Luka, 11/37-54). İsa, onların tapınağı dua evi olmaktan çıkardıklarını ve haydut evine çevirdiklerini söylemekteydi. Bu yüzden baş kâhinler, din bilginleri ve halkın ileri gelenleri İsa'yı yok etmeye karar vermişlerdi (Markos, 11/17-18; Luka, 19/46-47).

İsa, şifa dağıtarak ve vaaz vererek öldürüleceğini bildiği yere (Yeruşaleyim) doğru ilerledi. Ferisiler, İsa'nın yanına gelerek "buradan ayrılıp başka yere git, Hirodes seni öldürmek istiyor" dediler; ama İsa onlara, "bir peygamberin Yeruşaleyim dışında ölmesi düşünülemez" (Luka, 13/33) karşılığını verdi. Hatta öğrencilerine "Yeruşaleyim'e gidiyoruz. Peygamberlerin insanoğluyla ilgili yazdıklarının tümü yerine gelecektir. O, öteki uluslara teslim edilecek. Onunla alay edecek, ona hakaret edecekler; üzerine tükürecek ve onu kamçılayıp öldürecekler. Ne var ki o, üçüncü gün dirilecek" (Luka, 18/31-33; Matta, 20/17-19; Markos, 10/32-34) sözleri ile ölüp dirileceğini önceden bildirmekteydi. İsa, Zeytin Dağı'nın yamacından sıpa üzerine bindi. Halk, giysilerini ve ağaç dallarını yollara sermiş bir şekilde;

"Hozana! / Rabbin adıyla gelene övgüler olsun
Atamız Davut'un yaklaşan egemenliği kutlu olsun
Ey yücelerde hozana"

ilahisini söyleyerek İsa'yı coşkuyla karşıladı ve İsa bir kral gibi Yeruşalim'e girdi (Matta, 21/1-11; Markos, 11/1-11; Luka, 19/28-40; Yuhanna, 12/12-19). Bu ihtişamlı giriş tüm kenti çalkaladı ve kentliler "Bu kimdir?" diyerek kalabalığa sordular.

Kalabalık, "bu, Celile'nin Nasıra kentinden Peygamber İsa'dır" cevabını verdiler (Matta, 21/10-11). İsa, burada da Ferisilerle, din bilginleriyle münakaşa etmiştir. Onlar da artık İsa'yı hileyle tutuklama zamanının geldiğine karar verdiler. Hıristiyanların üzüldüğü olaylardan biri, on ikilerden olan Yahuda İskaryot'un ihanetidir. O, baş kâhinlere giderek İsa'yı ele vermek için pazarlık yapmış ve İsa'yı ele vermek için fırsat kollamıştır (Matta, 26/14-16; Markos, 14/10-11; Luka, 22/3-6).

İsa, Yahudi bayramı olan fısıh[3] yemeğinde öğrencileri ile son yemeğini yedi. Burada kendisine ihanet eden kişiyi işaret etti ve daha sonra kendi elinden öğrencilerine ekmek ve şarap vererek ikramda bulundu (Matta, 16/17-29; Markos, 14/12-26; Luka, 27/7-23; Yuhanna, 13/21-3; I. Korintlilere, 2/23-25) İsa ve Havarileri ilahi söyledikten sonra dışarı çıkıp Zeytin Dağı'na doğru gittiler (Matta, 26/30; Markos, 14/26). Bu arada İsa'nın en istikrarlı öğrencisi, iman eden cemaatin lideri olarak görülen Petrus'a "bu gece horoz ötmeden beni üç kez inkâr edeceksin" (Matta, 26/34; Markos, 14/26-31) diyerek inkârını önceden bildirmesi ve Petrus'un da onu inkâr etmesi (Matta, 26/74; Markos, 14/68) kafaları karıştırsa da, onun inkârı insanın zayıflığını doğrulamaktaydı. Bu acı verici olayı Eliade, "böyle bir

---

[3] Fısıh, İbranice 'geçmek' anlamındadır. 'Bahar Bayramı', 'Özgürlük Bayramı' ve 'Hamursuz Bayramı' olarak da bilinen fısıh, İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışının yıldönümü olarak İbrani takvimine göre Nisan ayının 15'inde kutlanır. Tanrı, Mısır halkına ilk erkek çocuklarının ölmesini musibet olarak vermişti. İsrailoğulları bu musibetten korunmak için Tanrı'ya kurban kesip kapılarına kanlarını sürdüler. Böylece Tanrı kapılardaki bu işaretlere bakarak onları atlamıştı. Bu olayın anısın tazelemek üzere Yahudiler, her sene Fısıh Bayramında bir kuzunun Tanrı'ya kurban edilmesi ve bunun yenilmesi bayramın geleneklerinden biridir (Altıntaş, 2001: 12-14). Hıristiyanlarda İsa'nın dirilişi anlamında kullanıldığından Paskalya Bayramının diğer adı olarak kabul edilir.

davranış Petrus'un saygınlığını ve karizmatik erdemlerini asla yok etmez. Bu acı verici olayın anlamı bellidir: selamet düşüncesine dayalı tutumda, ne insani erdemler, ne de günahlar hesaba katılır; önemli olan nedamet getirmek ve umudunu yitirmemektir" (Eliade, 2003, 2: 384) şeklinde yorumlamaktadır.

Yahuda'nın ihaneti, Petrus'un İsa'yı inkâr etmesi gibi, Getsemani denen yerde Hıristiyanlar için üzücü bir olay daha olmuştur: Getsemani'de İsa öğrencilerine, "Ben şuraya gidip dua edeceğim, siz burada oturun" dedi. Petrus ile Zebedi"nin iki oğlunu yanına aldı. Kederlenmeye, ağır bir sıkıntı duymaya başlamıştı. Onlara "Ölesiye kederliyim", "burada kalın, benimle birlikte uyanık durun" dedi. Biraz ilerledi, yüzüstü yere kapanıp dua etmeye başladı: "Baba, mümkünse bu kâse benden uzaklaştırılsın. Yine de benim değil, senin istediğin olsun". Öğrencilerinin yanına döndüğünde onları uyumuş buldu. Petrus'a "Demek ki benimle bir saat uyanık kalamadınız", "Uyanık durup dua edin ki, ayartılmayasınız, Ruh isteklidir, ama beden güçsüzdür" dedi. İsa ikinci kez uzaklaşıp dua etti ama döndüğünde öğrencilerini yine uyumakta olduğunu gördü (Matta, 26/36-45; Markos, 14/32-42; Luka, 22/39-46). Bu olay da insanın zayıf olduğunu ortaya koymakta, uyanık kalmanın zor bir sınav olduğunu ortaya koymaktadır. Gerek Petrus'un inkârı, gerek bu olay Hıristiyanlar için bir ibrete dönüşecektir (Eliade, 2003: 385). Daha sonra İsa, Yahuda'nın ihaneti ile yakalanır ama öğrencileri onu bırakıp kaçarlar. İsa, önce yüksek kurul (Sanhedrin) önünde yargılanır. Burada baş kâhin İsa'ya "Tanrının oğlu Mesih sen misin?" dedi. İsa "söylediğin gibidir" deyince, baş kâhin "Tanrıya küfrettin" diyerek, ölümü hak ettiğine karar verdi (Matta, 26/57-66; Markos, 14/53-64; Luka, 22/66-71; Yuhanna, 18/19-24). İsa daha sonra vali Pilatus önünde yargılandı. Vali ona "sen Yahudilerin kralı mısın?" diye sordu. İsa "söylediğin gibidir" de-

di. Bunun üzerine Pilatus, İsa'yı suçlu bulmasa da halkın "onu çarmıha ger" diye bağrışmalarının baskın çıkması üzerine onu çarmıha germeye karar verdi ve İsa askerlerin kırbaç darbeleri ve alaylarıyla birlikte çarmıha götürüldü. İsa, başının üzerine "bu, Yahudilerin kralı İsa'dır" yazılı bir suç yaftası asılmış olarak çarmıha gerildi (Matta, 27/37-38; Markos, 15/26-28; Luka, 23/28-41; Yuhanna, 19/19). Bu olayın kesin tarihi bilinmemektedir, tahminen İS 30 yıllarında 14 veya 15 Nisan günü meydana gelmiştir (Bihlmeyer ve Tuchle, 1972: 16). İncil dışında İsa'nın haça gerildiğini Yahudi yazarlardan F. Josephus ve Tacitus da eserlerinde kısaca da olsa bahsetmişlerdir (Tümer, 1997: 12).

Hazırlık Günüydü ve Şabat (Sebt) Günü başlamak üzereyken İsa'yı, yüksek kurul üyelerinden Yusuf adında biri, cesedi Pilatus'tan isteyip onu keten beze sararak, hiç kimsenin konulmadığı, kayaya oyulmuş bir mezara yatırdı ve mezarın girişine bir taş yuvarladı (Luka, 23/52-54). İsa'nın tutuklanması, yargılanması ve çarmıha gerilişinden sonra müminler dağıldılar. Yalnızca olup bitenleri izleyen bazı kadınlar vardı. Bunların arasında Mecdelli Meryem, Küçük Yakup ile Yose'nin annesi Meryem ve Salome bulunmaktaydı (Markos, 15/40; Matta, 27/55-56; Luka, 27/49; Yuhanna, 19/25). İsa'nın çarmıha gerilmesinden sonra olan olaylar Hıristiyanlığın ana kaynağı ve temelini oluşturmuştur. İsa'nın tekrar dirilişi, öğrencilerince görülmesi ve öğrencileri ile aralarındaki diyalogu ve onların gözleri önünde göğe yükselmesi inancı, manevi gücünü yitiren ve İsa'yı terk edip kaçan grubun tekrar kararlı bir mümin grubuna dönüşmesini sağlamıştır.

Kilisenin Doğuşu

Antik dönemlerden bu yana inançların kendine özgü tapınma ritüelleri olduğu gibi tapınma yerleri de vardı. Tapınma yer-

leri olarak bilinen mabetler her yeni inanışın ortaya çıkışı ve yayılışıyla birlikte yeniden şekillenmişlerdir. Bu mabetler, antik dönemde, ister pagan inanışlarında ister Yahudilerde olsun kilise olarak da adlandırılmışlardır. Kilise kelimesi, Yunanca toplanılan yer anlamına gelen 'ekklesia' kelimesinden alınmıştır. Toplamak veya toplantı anlamına gelen kilise kelimesi "Hıristiyan cemaatin toplantısı manasındadır" (Sarıkçıoğlu, 2002: 354). Terim olarak Kilise, İsa'nın yolunu benimsemiş olanların bir yerde meydana getirdikleri topluluk veya Allah, İsa ve Kutsal Ruh topluluğun simgesidir ya da Kilise, "Hıristiyan Topluluğudur" (Kahraman, 1993: 228).

Hıristiyan Kilise teşkilatı birdenbire yapılanmadı. Hıristiyanlığın ilk yüzyılları, çeşitli sınıfsal çıkarların mücadelesini yansıtan ideolojik yönelişlerin acımasız mücadelesi ile doludur. Bu mücadelenin gidişatı içinde, Hıristiyanlığa diğer dinlere mücadelesinde önemli derecede getiri sağlayan kilise teşkilatının şekillenme süreci yavaş yavaş yürüdü. Özellikle memleket memleket gezen vaizler olan havariler kilisenin oluşmasında önemli rol oynadılar.

İsa, havarilerini topladığında, kalabalıklara vaaz ettiğinde, ekmeği kırdığında, Petrus'a anahtarlarının iktidarını verdiğinde, değişik milletlere İncil'i anlatmaları için öğrencilerini gönderdiğinde, kilisenin ilk safhası kurulmuştur. Kilisenin resmi olarak kuruluşu Pentekost günü gerçekleşmiştir (Besnard, 1992: 166). Havariler, Yuhanna lakaplı Markos'un evinde toplanarak İsa ile geçirdikleri hatıralarını anmaktaydılar (Çelik, 1996: 25). İS 30 yılının Pentekost günü imanlılar yine bir arada toplanmışlardı. Ansızın gökten, güçlü bir rüzgârın esişini andıran bir ses geldi ve bulundukları evi tümüyle doldurdu. Ateşten dillere benzer bir şeylerin dağılıp her birinin üzerine indiğini gördüler. İmanlıların hepsi Kutsal Ruh'la doldular ve Ruh'un onları konuşturduğu başka dillerle konuşmaya başladılar (Elçilerin İşleri, 2/1-4). Böy-

lece Pentekost bayramıyla Hıristiyan Kilisesinin tarihi başlar. Bu Kilise kendisinden asla ayrılmayacak Kutsal Ruh'la donatılmış, Yahudilikten bağımsız, yeni ve evrensel krallık olarak ilan edilmiştir (Bihlmeyer, 1972: 17). Bu olaydan sonra artık havariler canlanmaya, umutlanmaya, vaaz vermeye ve mucizeler gerçekleştirmeye başladılar. Petrus, Pentekost (Ansra) günü kalabalığa seslenerek onları Hıristiyanlığa çağırdı (Elçilerin İşleri, 2/14-36). Daha sonra "tövbe edin, her biriniz İsa Mesih'in adıyla vaftiz olsun" dedi ve üç bin kişiyi vaftiz ederek Hıristiyan topluluğuna kattı (Elçilerin İşleri, 2/38-41). Bir gün Petrus, Yuhanna ile birlikte tapınakta sakat dilenciyi iyileştirdi (Elçilerin İşleri, 3/1-7). Petrus, bu olayı gören ve şaşkınlık içinde bulunan Yahudi halkına, "bilgisizliklerinden ötürü İsa'yı öldürttüklerini" ama bu olayın Tanrının sözünü yerine getirmesi olduğunu, bu yüzden "günahlarını temizlenmesi için tövbe edip Tanrıya dönmelerini" söyledi (Elçilerin İşleri, 3/11-20). Bu olay üzerine imanlıların sayısı arttı, ama Petrus ve Yuhanna Yahudi Yüksek Kurulunda yargılandı fakat suçlu bulunmadılar, yalnızca Yüksek Kurul tarafından tehdit edildiler (Elçilerin İşleri, 4/1-21).

İmanlılar ekonomik örgütlenme içine girmiş, birbirlerine bağlanmışlar, her şeylerini paylaşmışlar (Elçilerin İşleri, 4/32-37), böylece geçimlerini sağlamakta ve dinlerine sıkı bir şekilde sarılmaktaydılar. Elçiler, mucizeler göstermeye devam etti, tapınakta vaazlar verdiler. Bütün bunlar baş kâhinleri ve Sadukileri çok kızdırdı ve onların hepsini Yüksek Kurul önünde yine yargılattılar. Yüksek Kurul onları kamçılattı ve tehdit edip saldı (Elçilerin İşleri, 5/27-40).

Havariler bir gün kendilerinin görevini yapacak yedi yardımcı seçti. Bazı Yahudiler, bunlardan birini (Stefanos) "bu adam durmadan bu Kutsal yere (Azatlılar Havrası) karşı koyuyor" diye suçlayıp Yüksek Kurulda yargılattılar (Elçilerin İşleri,

6/12-13). Stefanos, Yahudilerin genel tarihini kurul önünde anlattıktan sonra "Ey dik kafalılar, yürekleri ve kulakları sünnet edilmemiş olanlar, siz tıpkı atalarınıza benziyorsunuz, her zaman Kutsal Ruh'a karşı direniyorsunuz. Atalarınız Peygamberlerin hangisine zulmetmediler ki? Adil olanın geleceğini önceden bildirenleri de öldürdüler, melekler aracılığıyla buyrulan yasayı alıp da bana uymayan sizler, şimdi de adil olana ihanet edip onu katlettiniz" hitabını yapınca kurul üyeleri öfkelendi ve onun taşlanarak öldürülmesini sağladılar (Elçilerin İşleri, 7/51-61). Böylece Stefanos 32 veya 33 yılında Hıristiyan inancının ilk şehidi oldu (Bihlmeyer-Tuchle, 1972: 18). Stefanos'un öldürülmesini ilerde Hıristiyan teolojisini oluşturacak olan Pavlus da onaylamıştır (Elçilerin İşleri, 8/1). Stefanos'un öldürüldüğü gün Yeruşalim'deki kiliseye karşı korkunç bir baskı dönemi başladı. Elçiler hariç bütün imanlılar Yahudiye ve Samiriye'nin her yanına dağıldılar (Elçilerin İşleri, 8/1-3).

Pavlus'un Şam Tecrübesi

Hıristiyan dininin Yahudi kökenlilerin dışına çıkıp, evrensel bir nitelik almasında Pavlus'un Şam'da yaşadıkları çok önemlidir. Nitekim Helenistik kültür içerisinde yoğrulmuş ve aslen Fariziler Mezhebine bağlı, koyu bir Yahudi olan Pavlus'un çalışmalarıyla Hıristiyanlığın farklı etnik gruplara yayılarak evrensel bir nitelik kazanması başlı başına büyük bir olaydır. Pavlus, "Yunan kültürünü benimsemiş bir Yahudi'dir. O, anadili olan Yunanca yazar" (Freke ve Gangy, 2005: 215). Pavlus, Romalılara mektubunda kendisinin İbrahim soyundan, Bünyemin oymağından bir İsrailli (Romalılar, 11/1) olduğunu yazmıştır. Elçilerin İşlerinde yazdığına göre Pavlus, kendisinin Kilikya'nın Tarsus kentinde doğduğunu ve Kudüs'te Gamaliel'den Yahudi yasasının eğitimini aldığını söylemiştir (Elçilerin İşleri, 22/2-3). "As-

len Fariziler mezhebine mensup, şeriata bağlı koyu bir Yahudi olmakla birlikte dönemin bütün felsefi ve dini akımlarını bilen, aydın bir Roma vatandaşıydı" (Resullerin İşleri 22/ 3-4). Geleneksel kilise söylentileri Pavlus'un Hıristiyan olmadan önce, İsa'nın ve yandaşlarının azılı bir düşmanı olduğunu kaydederler. Luka, Elçilerin İşlerinde ondan Saul diye bahsetmiştir. Pavlus'a bu isim, büyük ihtimalle İsrailoğulları tarihindeki kral Saul'un isminden hareketle verilmiştir (Gündüz, 2004: 32).

Stefanos öldürüldükten sonra Yahudiler Hıristiyanlığı tamamen yok etmek istemişlerdi. Hıristiyanlık başlamadan bitmeliydi. "Hıristiyanları yok etmek için hırslı bir Ferisi genç olan ve yurtdışındaki şartları çok iyi bilen Pavlus, bu iş için görevlendirildi" (Zitelmann, 2003: 136). Pavlus, inananlar topluluğunu kırıp geçirmekteydi. Ev ev dolaşarak, kadın erkek demeden imanlıları dışarı sürüklemekte, hapse atmaktaydı (Elçilerin İşleri, 8/3). Kudüs'ten etrafa dağılan halk misyonerlik görevini yapmakta ve Hıristiyanlığın yurtdışında da yayılmasını sağlamaktaydılar. Kudüs Yahudileri Pavlus'un, Kudüs dışına çıkan Hıristiyanları toplayarak Kudüs'e getireceği beklentisindeydiler. Ancak olaylar öyle gelişmedi. Pavlus, Şam'a giderken başına mistik bir vizyon geldi. "Kendi anlatımına göre, bir Şam yolculuğu sırasında İsa kendisine bulutlar arasından görünüp, 'Saul, Saul! Niçin bana eziyet ediyorsun?' diye seslenmiş, kendisi de 'Ya Rab, sen kimsin' şeklinde hayretler içinde karşılık vermiş, ses de 'Ben üzgün İsa'yım; fakat kalk ve şehre gir ve ne etmen gerekir sana söylenecek' diye emretmiştir" (Resullerin İşleri 9/1-22). Pavlus, bu vizyonu "beni daha annemin rahmindeyken seçip lütfüyle çağıran Tanrı, uluslara müjdelemem için oğlunu bana gösterdi" (Galatyalılar, 1/15-6) diye açıklayarak, misyonunun insandan kaynaklanmadığını, İsa Mesih'in vahiy yoluyla oluştuğunu (Galatyalılar, 1/11-12) söyleyerek, Hıristiyanlığın tekrar doğu-

munu gerçekleştirmiştir. Pavlus, Şam'a Hıristiyanlığı yok etmek için hareket etmişti fakat Şam'a varınca, Havralarda İsa'nın Tanrının oğlu olduğunu hemen duyurmaya başladı (Elçilerin İşleri, 9/20). Şam'daki Yahudiler Pavlus'u öldürmek için tuzak kurdular fakat Pavlus oradan kaçarak Kudüs'e geldi. Barnaba aracılığıyla havarilerle konuştu ve başından geçenleri anlattı. Daha sonra Pavlus, Yeruşalim'de ve her yerde Hıristiyanlığı anlatmaya başladı, dili Grekçe olan Yahudilerle tartıştı. Yahudiler onu öldürmeyi planladılar fakat imanlı kardeşleri onu kaçırıp Tarsus'a götürdüler. "Bu vizyon tecrübesi ve yaptığı misyonerlik hareketi ile Pavlus, İsa'yı tanımadan Havari[4] unvanı alan tek kişi olmuştur" (Eliade, 2003, 2: 393). "Pavlus, çeşitli milletlere ve şehirlere yazdığı mektuplarla Hıristiyan ilahiyat biliminin kurucusu olmuştur" (Bihlmeyer, 1972: 22). Pavlus, "Eski Ahit'in Yunanca versiyonundan sadece alıntı yapmıştır. Onun Pagan şehirlerinde yaptığı papazlığına Yunan kültürü hâkimdir. Bunlardan Antakya Adonis Gizemleri'nin; Efes Attis Gizemleri'nin ve Corinth Dionysus Gizemleri'nin bir merkeziydi. Pavlus, kendi döneminde Atina ve İskenderiye'yi bile geride bırakmış ve Pagan felsefesinin asıl merkezi haline gelmiş olan Tarsus'un yerlisiydi. Mitras Gizemleri, Tarsus'ta ortaya çıkmıştı; bu yüzden Pavlus'un Hıristiyan öğretiyle Mitraizm öğretileri arasında daha önce keşfedilmiş olan benzerliklerin farkında olmadığı düşünülemezdi" (Freke ve Gandy, 2005: 215). Nitekim Pavlus, "Aratus, Sokrates, Platon gibi bilgelerden alıntı yaparak Tanrı'yı tasvir etmiştir" (Freke ve Gandy, 2005: 215-217). Pavlus, Mesih İsa-

[4] Havari: Dini anlamda havariler, Rabbi görenlerdir. Bu yüzden havarilerin sonuncusu Pavlus olmuştur. Bu anlamda havari, İsa'nın dirilişine şahit olanlar ve dirilişin gerçekleştiği kısa süre boyunca kendisinden misyonerlik görevini alanlardır (F. Aydın, 2002: 77).

nın tutkusunun geçmişteki bir olay değil, ama ebedi mistik bir gerçek olduğunu vazeder. "Her Hıristiyanı'nı inancında, İsa'nın ölümüne ve ölümden dirilişine inanarak kendilerinin daha aşağı, ölebilir ve Christ ya da Logos olarak ölümden dirilebilirlerdi" (Freke ve Gandy, 2005: 221) demektedir.

Sonuç olarak Aziz Pavlus, tüm zamanların en etkili Hıristiyan'ıdır. Yeni Ahit'te ona atfedilen 13 mektup olup, bunlar, Yeni Ahit'teki bütün Hıristiyan kutsal yazıların dörtte birini oluşturur. Bunun dışında, Havarilerin İşleri'nin büyük bir kısmı, Pavlus'un hikâyelerine ayrılmıştır.

ANTAKYA KİLİSESİ'NİN KURULUŞ VE GELİŞME DÖNEMİ

Günümüz Hıristiyan inancının doğuşu ve gelişmesindeki ilk tarihsel olaylarda Antakya'nın özel bir yeri vardır. Hıristiyanlığın Kudüs dışına taşmasından sonra, bugünkü çehresine bürünmesinde etkin bir rol oynayan üç büyük merkezden biri (diğerleri Roma ve İskenderiye), belki de birincisidir.

Havarilerin Antakya'ya Gelişi

Havarilerin Antakya'ya gelişi Antakya'daki Hıristiyanlığın doğuşunda önemli bir olaydır. Bu olayla ilgili çeşitli açıklamalar İncil'de bulunabilmektedir:

> Rabbim her şeyi yüceliğinle ve anlayışınla yaptın, Ruhum Rabbi kutsasın. Günün birinde; Stefanos'a çektirilen acı sonunda darmadağın olanlar, Finike, Kıbrıs ve Antakya'ya kadar gittiler. Tanrı sözünü Yahudilerden başka hiç kimseye bildirmiyorlardı. Ama onlardan Kıbrıslı ve Kirineli bazı kişiler Antakya'ya gelip Yunanlılara da Rab İsa'nın sevindirici haberini bildirdiler. Rabbin eli onları destekliyor-

du. Çok sayıda insan iman ederek Rabbe döndü. Bu olaylara ilişkin haberler Yeruşalem'deki kilise topluluğunun kulağına gitti. Barnabas'ı Antakya'ya gönderdiler. O varıp Rabbin kayrasını görünce sevinç duydu, hepsine yüreklerinde Rabbe bağlı kalmayı kararlaştırmaları için öğüt verdi. Çünkü kendisi iyi bir insandı. Kutsal Ruhla ve imanla dolu biriydi. Böylece büyük bir topluluk Rabbe katıldı. Barnabas Saul'u aramak için Tarsus'a gitti. Onu bulunca Antakya'ya getirdi. İkisi bir yıl sürcyle bir araya gelerek o büyük topluluğa öğrettiler (Resullerin İşleri, 11: 19-26).

Böylece öğrencilere ilk kez Antakya'da Hıristiyan adı verildi.

Asi Nehri üzerindeki Antakya, İS 1. yüzyılda Roma İmparatorluğunun birkaç metropoliten kentinden biriydi. Antakya o dönemde sanatın, kültürün, ekonominin, felsefenin ve eğitimin en doruk noktasının yaşandığı bir kent görünümündeydi. Doğal olarak Kudüs'te başlayan Hıristiyanlık, her ırk ve cinsten insanı içinde barındıran Antakya 'da gelişmesinin özel bir yeri ve anlamı olmuştur.

Luka, Elçilerin İşleri kitabında, Antakya' da ilk Hıristiyanlığın yayılışını anlattıktan sonra; Havarilerin başkanı Yakup'un, Barnaba'yı Antakya'ya gönderdiğini, Barnaba'nın da Tarsus'ta gizlenen Pavlus'u buraya getirerek bir yıl boyunca Hıristiyanlığı yaydıklarını (Elçilerin İşleri, 11/22-25) ve gün geçtikçe burada çoğalan cemaate ilk kez Hıristiyan (Mesihi) adı verildiğini (Elçilerin İşleri, 11/26) yazmıştır. Pavlus, Yahudi hukuku olan Musa hukukunu, özellikle sünnet olmayı kabul etmemekte, Yahudi olmayan Gentilelileri kendisine hedef olarak seçerek, onlara Mesih kavramı çevresinde İsa anlayışını empoze etmekte ve böylece Kudüs cemaatinden ayrı bir dinsel hareket içine girmekteydi. Nitekim Mesih merkezli oluşan bu dinsel hareketin cemaatine Antakya'da Mesihi (Hıristiyan) adı verilmiştir (Gündüz, 2004: 56).

Elçilerin İşleri'ne göre, Kudüs'ten Antakya'ya gelen bazı kimselerin orada büyük bir kıtlık olacağından bahsetmeleri üzerine, öğrencilerin her biri kendi gücü oranında yardım toplamış ve bu yardımları Pavlus ve Barnaba aracılığıyla Kudüs'e göndermişlerdir (Elçilerin İşleri, 11/27-30). Pavlus, Kudüs'teki bu seyahatte Havarilerin Yahudi olmayan uluslara misyon faaliyetlerini yürütmesi için kendine ve Barnaba'ya el uzatarak yetki verdiklerini (Elçilerin İşleri, 2/9), bu yüzden de sünnetlilere müjdeyi bildirme işinin Petrus'a, sünnetsizlere bildirme işinin de kendisine verildiğini (Elçilerin İşleri, 2/7) söylemiştir. Barnaba ve Pavlus, Markos diye de tanınan Yuhanna'yı da yanlarına alarak Antakya'ya dönmüşlerdi (Elçilerin İşleri, 12/25). Antakya'dan da misyon hareketine devam etmişler ve Kutsal Ruh'un görevlendirmesi ile misyonu yaymak için Kıbrıs, Pisidiya sınırındaki Antakya, Konya, Listra ve Derbey'i ziyaret edip tekrar Antakya'ya dönmüşler ve buradan Pamfilya, Perge ve Antalya'ya gidip yine Antakya'ya dönmüşlerdir.

Pavlus ve Barnaba bu misyon hareketinde "günahların İsa aracılığıyla bağışlanacağı, Musa'nın yasası ile aklanamayacağı" (Elçilerin İşleri, 13/38-39) mesajını işlerken Yahudiye'den gelen bazı kişiler Antakya'daki Hıristiyanlara "Siz Musa'nın töresi uyarınca sünnet olmadıkça kurtulamazsınız" diye öğretmekteydi. Pavlus'la Barnaba bu kişilerle çekişip tartıştı. "Bu grup, büyük ihtimalle Havarilerden Yakup liderliğindeki Kudüs merkezli cemaatin mensuplarıdır. Çünkü sonraki dönemlerde de Yakup cemaatiyle Pavlus ve öğrencileri arasında aynı konuda ciddi tartışmalar yaşanmıştır" (Gündüz, 2004: 60). Tartışmaların belirli bir uzlaşma sağlanamaması üzerine, Pavlus'la Barnaba, yanına birkaç kişi alıp, Kudüs'e giderek, bu sorunu havarilerle çözmeye karar verdiler (Elçilerin İşleri, 15/1-2). Yakup, Petrus, Yuhanna, Pavlus ve Barnaba'nın katılımıyla oluşan 'Kudüs Konsülü' ya da 'Havari-

ler Konsülü' (49 veya 50) adıyla meşhur olan bu toplantıda, Petrus ve Yakub, Pavlus ve Barnaba'ya haklı görmüş; neticesinde Havariler cemiyeti, Barsaba denilen Yahuda ve Silas aracılığıyla Antakya'daki Hıristiyanlara şu mektubu yollamışlardır:

> Kardeşleriniz olan biz elçilerle ihtiyarlardan, öteki uluslardan olup Antakya, Suriye ve Kilikya'da bulunan siz kardeşlere selam! Bizden bazı kişilerin yanınıza gelişini, sözleriyle sizi tedirgin edip aklınızı karıştırdığını duyduk. Oysa onları biz göndermedik. Bu nedenle aramızdan seçtiğimiz bazı kişileri, sevgili kardeşimiz Barnaba ve Pavlus ile birlikte size göndermeye oybirliği ile karar verdik. Bu ikisi, Rabbimiz İsa Mesih'in adı uğruna canlarını gözden çıkarmış kişilerdir. Kararımız uyarınca size Yahuda ile Silas'ı gönderiyorum. Aynı şeyleri sözlü olarak da aktaracaklar. Kutsal Ruh ve bizler, gerekli olan şu kuralların dışında size herhangi bir şey yüklememeyi uygun gördük: Putlara sunulan kurbanların etinden, kandan, boğularak öldürülen hayvanların etinden ve fuhuştan sakınmalısınız. Bundan kaçınırsanız, iyi edersiniz, esen kalın (Elçilerin İşleri, 15/22-29).

Kudüs seyahatinin ardından Pavlus ve Barnaba, misyon hareketleri yaptıkları kentlere ikinci bir misyon seyahati yapmayı planlarlar. Barnaba yanlarına Yuhanna Markos'u almak istemişti, fakat Pavlus, Pamfilya'da kendilerini yüzüstü bırakıp terk eden Markos'u yanlarında götürmeyi uygun görmediği için Barnaba ile aralarında anlaşmazlık çıkmıştır. Bunun üzerine Barnaba ve Pavlus birbirlerinden ayrılmışlardır. Barnaba yanına Markos'u alarak Kıbrıs'a doğru gitmiş, Pavlus da yanına Silas'ı alıp Suriye ve Kilikya bölgesine doğru gitmiştir (Elçilerin İşleri, 15/36-41). Bu anlaşmazlığın altında yatan asıl meseleyi Pavlus, Galatyalılara mektubunda "Antakya'ya Musa hukukuna uyan bazı adamlar (Yakup taraftarları) gelince, Petrus'un bunlardan korkarak sünnetsizlerden (Gentilelerden) uzaklaştığını, Barnaba'nın da Petrus

gibi yaptığını" yazmış ve Petrus'u ve Barnaba'yı ikiyüzlülükle suçlamıştır (Galatyalılara, 2/11-13).

Pavlus, Anadolu'nun çeşitli yerleşim merkezlerinden misyonuna da devam ederken 'İncil ve Elçilerin İşleri' yazarı Luka da kendisine katılmıştır. Daha sonra Pavlus, Makedonus ve Yunanistan'daki şehirlere uğramış, Efes'ten geçerek Kudüs'e kadar gidip buradaki kiliseyi ziyaret ederek tekrar Antakya'ya dönmüştür. Pavlus, bu misyon seyahatinde özellikle "acı çekip ölümden dirilen Mesih" (Luka, 17/3) inancı üzerinde durmuştur.

Pavlus, "Antakya'da bir süre kaldıktan sonra tekrar misyon yolculuğuna başlamıştır. Tekrar Efes'e, Makedonya'ya, Yunanistan'a ve şehirlerine, Ege'deki adalara ve daha sonra Yeruşalim'e gitmiş fakat burada Yahudiler Pavlus'u suçlamış ve kargaşa çıkmış, bunun üzerine Roma askerleri Pavlus'u tutuklamışlardır. Nihayetinde Pavlus, Filistin bölgesinde ve Roma'da yargılanmıştır. Geleneksel Hıristiyan düşüncesi, Pavlus'un imparator Neron döneminde (54-68) idama mahkûm edilerek öldürüldüğü (Gündüz, 2004: 83) ve Pavlus'un ölüm tarihinin 67'ye denk düştüğü kanaatindedirler" (Gündüz, 2004: 85).

Antakya Kilisesi'nin Kuruluşu

Antakya'nın metropoliten bir kent olması, doğu ve batı ticaret yolları üzerinde bulunması, Hıristiyanlık inancının başka kentlere hızla yayılmasına önemli bir katkı sağlamıştır. Bu ticaret yollarıyla Hıristiyanlık, Anadolu, Mezopotamya, Ermenistan, Arabistan ve Hindistan sınırına kadar yayılır. Miladi yıllarda Antakya ve civarında çok sayıda Asur kökenli yurttaş yaşıyordu. Burada yaşayan Asurlular çok kısa bir zamanda bu yeni inancı benimsemiş ve Hıristiyanlığı kabul etmişlerdi. Bu gelişmenin sonucunda ilk Asurî Kilisesi Antakya'da kurulmuş olur. Antakya'da yaşayan Asurlu-

ların Hıristiyan olmasından etkilenen Mezopotamya'da yaşayan Asurlular da Hıristiyanlığı benimser ve Antakya Kilisesi'ne bağlanırlar. Bu katılımla ilk Süryani Kadim Kilisesinin temeli Antakya'da atılmış olur. Antakya Patrikliği, İS 37-43 yılları arasında Petrus tarafından kurulmuştur. Kudüs'ten sonra Hıristiyanlığın ikinci merkezi sayıldığı için Antakya Patrikliğine 'Ana Kilise' denir (Akdemir, 2002: 9). Aynı şekilde Eusebius da, "Antakya Kilisesi'nin Aziz Peter (Aziz Petrus) tarafından kurulduğunu, daha Roma Kilisesini kurmadan önce burada yedi yıl süreyle bu kilisenin ilk Piskoposluğunu yaptığını iddia etmiştir. Antakya, zamanla Hıristiyanlık tarihi açısından övünülecek konuma yükselmiştir. Çünkü ilk kez Hıristiyanlık Yahudiler dışında da (putperestlere) yayılmış ve yine ilk kez burada Hıristiyanlık Yahudi ismi dışına çıkıp 'Hıristiyan' adını almıştır" (Atiya, 2005: 192).

Geleneğe göre Petrus, İS 33-40 yılları arasında yedi yıl süre ile Antakya Kilisesi'ne başkanlık etmiş, batıya gitmeden önce yerine vekil olarak Pavlus'un da yardımıyla Putperest kökenlilere St. Euodios'u (Atiya, 2005: 192), Yahudi asıllı Hıristiyanlara Ignatius'u atamıştır (Çelik, 1996: 52). St. Euodius, İmparator Neron (54-68) döneminde öldürülünce cemaatin lideri sadece St. Ignatius olmuştur. Atiya, eserinde; Ignatius'un, Euodius'un ölümünden sonra Aziz Pavlus tarafından takdis edildiğini yazarken (Atiya, 2005:193), Çelik, eserinde, onun Euodius ile aynı anda Antakya Hıristiyanlarının başkanı olduğunu yazmıştır (Çelik, 1996: 52). Her halükarda Ignatius zamanında Antakya Kilisesi bağımsız bir Piskoposluk unvanını almıştır. İS 70 yılında Kudüs'ün, Titus tarafından yıkılmasından sonra buradaki cemaat dağılmış, cemaatten bazıları Antakya'ya göç etmiş (Atiya, 2006: 192; Çelik, 1996: 53) ve burada Hıristiyanların sayısı artmıştır. Böylece Antakya, Hıristiyan dünyasının lideri ve misyon çalışmalarının merkezi olmuştur. Bunun üzerine

Ignatius, Suriye Piskoposu unvanını kullanmaya başlamıştır (Çelik, 1996: 54). St. Ignatius, kuvvetli bir misyoner örgütü kurmuştu. Önce Antakya Kilisesi içindeki Yahudi asıllı Hıristiyanlar ile Putperest asıllı Hıristiyanlar arasındaki ayrılığı gidermiş, sonra da özellikle Anadolu'daki kiliselere gönderdiği mektuplarla parçalanmaları önlemeye çalışmıştı (Çelik, 1996: 55).

Ignatius'un yaptığı bu misyon çalışmaları imparatorluk içinde huzursuzluk yaratmış ve şikâyetler üzerine Doğu seferine çıkan İmparator Trajan, Antakya'ya uğrayarak St. Ignatius'u yakalatmıştı (Çelik, 1996: 56). Ignatius, İmparator Trajan (98-117) tarafından sorguya çekilmiş ve İmparator, vahşi hayvanlara atılmasını emretmiştir. Roma'ya götürülen ve 87 bin seyircinin gözleri önünde vahşi hayvanlarca parçalanan Ignatius'un (Bihlmeyer ve Tuchle, 1972: 48) bedeninden kalan küçük parçalar Antakya'ya götürülerek gömülmüş ve "5. yüzyılda İmparatoriçe Evdoksiya, kiliseye çevrilmiş olan eski bereket tapınağına gömülmesini emredene kadar orada kalmıştır. St. Ignatius'un Süryani tarihinde o kadar saygın bir yeri vardır ki, ardından gelen Yakubi Patrikler takdis edilip göreve başlarken Ignatius'un unvanı ile anılmışlardır" (Atiya, 2005: 193).

Roma Döneminde Antakya'da Hıristiyanlık

Hıristiyan topluluklarının gelişiminin karmaşık tarihi Hıristiyan doğmacılığında yansımasını bulmuştur. "Başlangıçta küçük bir Yahudi mezhebi olarak ortaya çıkmış olan Hıristiyanlık, ahalinin tüm yeni gruplarının, çeşitli etnik ve sınıfsal elementlerin ihtiyacını ve talebini tatmin ettikçe yavaş yavaş evrensel bir dine dönüşmüştür" (Tokarev, 2006: 552). Bu anlamda, Antakya kentinin konumu Hıristiyanlığın başlangıç dönemine ilişkin tarihlerde ona özel bir yer sağlamıştı. Antakya, ilkel Hıristiyanlığın biçimlendiği ilk yüzyıllarda merkezi ve dinamik güç odak-

larından biri olmuştur. Asi havzasında, Fırat ve Akdeniz ile Küçük Asya ve Filistin'in kavşak noktasındaki avantajlı coğrafi konumu nedeniyle, Antakya dört bir yanındaki ülkelerle ticaretten sağlanan gelirle zenginleşmiştir.

"Yunanlı, Mısırlı, Süryani ve Asyalı tacirler onun pazarlarında buluşmuş, İÖ 4. yüzyıla doğru nüfusun yarım milyona vardığı söylenmiştir. Selevkos hanedanı döneminde eriştiği refah düzeyi, kente civitas libera (özgür kent) statüsü tanıyan Romalılarca onaylanmış, Antakyalılar bu ayrıcalığı İS 4. yüzyılın sonuna kadar korumuştur. Bu tarihten sonra, saldığı aşırı vergilere başkaldırdıkları için Antakyalıları cezalandırmaya karar veren İmparator I. Teodosyus (379-95) bu ayrıcalığa son verdi. Ne var ki aynı imparator kentin Defne Kapısını uzaklardan görülebilecek kadar parlak bir altın kaplamayla süslemiştir" (Atiya, 2005: 189).

Antakya'nın gelişmesi ve zenginliği onu antik dünyanın en büyük sanat merkezlerinden biri durumuna getirmiştir. İşte bu Antakya'dır ki daha en baştan Havariler tarafından ziyaret edilmiş ve Hıristiyanlığın ilk kalelerinden biri olmuştur. Antakya Romalı imparatorların ilgisinden hiçbir zaman uzak kalmamış, hatta Diocletian burada muazzam bir saray inşa ettirmiştir. Ancak Roma, dinlere karşı bir taraftan hoşgörülü davranırken bir taraftan devletin çıkarları ve bekası neyi gerektiriyorsa o yönde bir devlet politikasının yürütülmesi ilkesine bağlı kalmıştır. Roma İmparatorluğu içinde yaşayan halklar, birçok dinin çevresinde toplanmıştı. Nitekim Yahudilik gibi bünyesinde eritemediği din ve inançları ise, hiç değilse kendisinin siyasal ve yönetsel felsefesiyle çelişen öğelerini, ya eliyor ya da en azından edilgenleştiriyordu. Ancak Hıristiyanlık açısından durum biraz farklı gerçekleşmiştir. Çünkü Yahudilik her şeyden önce ulusal bir temele dayanıyor ve putperestlikten Yahudiliğe geçenler sınırlı sayıda kalıyordu. Hz. İsa'dan sonra, Kudüs kilisesi döne-

minde zaten Hıristiyanlık diye yeni ve bağımsız bir dinden söz edilemez. Filistin dışındaki cemaatin de çoğunluğu Yahudi asıllı Hıristiyanlardan oluşuyordu. Diğer Yahudiler gibi havralara devam ediyor ve Musa Şeriatı'na aynen uyuyorlardı. Hatta bu durum Pavlus zamanında da böyleydi. Bu yüzden Hıristiyanlık Roma'nın gözünde Yahudi mezhebinden başka bir şey değildi. Ancak 2. yüzyılın başlarında Hıristiyanlığın çehresi değişmişti:

> Yeni dinin Yahudiliğin aksine evrensel bir yönü vardı. Hıristiyanlık bir yandan bütün dünyaya yayılacağını, diğer dinleri yok edeceğini müjdelerken, izleyenleri de devletin yetkisini ve egemenliğini değil, kendi inançların egemenliğini iddia etmeye başlamışlardı. Her yanda dünyanın sonunun yaklaştığını Mesih'in ansızın geleceğini ve inananların dışında herkesin yok olacağını duyurmaları devletin düzenini alt-üst etmeye yetiyordu. Bu propagandaların etkisi devlet çarkında, orduda ve her kademede sorumlular arasında dahi kendini hissettiriyordu (Çelik, 1996: 66).

Bu durum Romanın çıkarlarıyla uyuşmuyordu. Böylece Roma Hıristiyanlara baskı yapmaya başlamıştı. Ancak Antakya'ya olan ilgi değişmemişti. Bir taraftan Romalılar Hıristiyanları sindirmeye çalışıyor bir taraftan da Antakya'da görkemli tapınaklar, hamamlar, saraylar yaptırıyorlardı. Antakya bir Roma kentine özgü şaşalı tüm çizgileri hissettiriyordu. Ancak İmparator Trajanın (98-117) Doğu seferi sırasında Antakya'ya uğrayıp, Ignatius Nurani'yi Roma'ya gönderip aslanlara parçalattı. Bölgede devlet yönetiminden daha çok, halka bu patriğin egemen olması İmparatorun bu tutumunun nedenidir. Milyonluk ordulara mal olan bir imparatorluğun gerçeği, elbette bir dinin ruhanilerine ve onların öğretilerine teslim edilmeyeceği düşüncesinden geliyordu. İmparator Trajan'ın Hıristiyanlara karşı tutumları, eyalet yöneticilerine de örnek oluyordu. Nitekim Trajan'ın kuralları ardılları

tarafından uzun zaman Hıristiyanlığa karşı resmi savaşımın genel kuralları oldu. "127'de Antakya Piskoposu İron'un, 156 yılında da İzmir Piskoposu Polycarpe ve 11 arkadaşının öldürülmesi... Denizli Piskoposu Sagaris, Bergama Piskoposu Carpus ve Diyakoz Paptlus ile Nabloslu Yuftinos da bulunuyordu. Bu kovuşturma ve cinayetler her boyutuyla Büyük Konstantin'in Nisan 311'de Sardique'de bir hoşgörü bildirisi yayınlayıncaya kadar sürdü" (Çelik, 1996: 98). Böylece ülkede dini özgürlük ilan ederek kıyımlara son verdi. Büyük Konstantin "Şubat 131'de Milano'da bacanağı Licinus'le anlaşarak, ülkede kıyımlara bir son vermek ve iç huzuru sağlamak için 'Milano Fermanı' olarak bilinen ünlü bildiriyi birlikte yayınladılar. Bu ferman gereğince; ister Hıristiyan olsun ister başka dinden olsun, herkes inancında ve istediği dine girmekte tam bir serbestliğe kavuşuyordu" (Çelik, 1996: 99). Ancak Antakya Teoloji okulunun kurucusu Lucian, bu fermanın yayınlanmasından önce Lucinius tarafından idam edilmiştir (Rebestein, 2004: 56; Atiya, 2005:195). Lucian, Kitabı Mukaddes bilginidir. O, Septuagint ile İncilleri gözden geçirmiş büyük bir âlimdir. Lucian'ın Antakya Teoloji Okulu, Hıristiyan doğması ve doktrininin oluşmasında büyük bir rol oynamıştır. Hıristiyanlık âleminin ünlü tarihsel kişileri olan; Arius, Diyodorus John Chrysostom, Mopsuestialı Theodore, Nastur, tarihçi ve din bilgini olan Theodret, Eusebius bu okulun öğrencileri olmuşlardır.

Büyük Konstantin'le birlikte Romanın Hıristiyan İmparatorları Antakya'nın hamileri olmuşlardır. Bu durum Antakya, mezhep ayrılıkları ve ayaklanmalarla parçalanana kadar; özellikle de 5. yüzyılda Kadıköy Konsülüne başkaldırana kadar devam etmiştir. Büyük Konstantin bu kentte resmi bir kilise açan ilk imparator olmuş, ardından gelen imparatorlar ve Antakya'nın zenginleri ile din adamları onu izlemiş, böylece kent Doğu Hı-

ristiyanların gerçek başkenti olmuştur. Daha sonra mezhep ayrılıklarının yol açtığı nifak ve kent sakinleri arasındaki ayrılıklar sonucu bu gelişmiş kent gerilemeye başlamıştır. Aslında dinsel nedenlerle başlayan Antakya'nın gerilemesini hızlandıran, tarihin dönüm noktaları sayılabilecek üç olay vardır: ilk olarak, 526'da kaydedilen bir dizi deprem kentin önemli yapılarını yerle bir etmiştir; ikinci olarak, 538 yılındaki Pers istilası sırasında Sasani Hükümdarı II. Hüsrev kentin yıkımını hemen hemen tamamlamıştır; üçüncü olarak, 638 yılındaki Arap istilasından sonra Antakya Arap İslam İmparatorluğunun göbeğinde kalarak sonsuza değin Hıristiyanlık âleminden kopmuş, bir kent olarak önemi ve Hıristiyanlık üzerindeki ağırlığı azalmıştır. Deprem, yıkım ve istilalar Antakya'nın ekonomik gücünün zayıflamasına neden olmuştur. Hıristiyanlar açısından bunun tek istisnası Haçlı işgali olmuştur.

Antakya 13. yüzyılın sonlarına doğru Mısır Memluk Sultanlığına geçti ve Halep Emirliğine bağlı ikinci derecede bir uydu kent haline geldi. Müslüman egemenler arasında el değiştiren kutsal kabul edilen kent, 1516-17'de Yavuz Sultan Selim tarafından zapt edilmiş ve bu tarihten itibaren de Osmanlı yönetimi altında kalmıştır.

Osmanlı Döneminde Antakya'da Hıristiyanlık

Osmanlı Devleti, birçok etnik unsurdan oluşan farklı dil, inanç ve etnik gruba sahip toplulukları bünyesinde barındırıyordu. İmparatorluğun nüfusunu Türk, Rum, Ermeni, Yahudi, Romen, Bulgar, Sırp, Kürt, Arnavut, Arap ve buna benzer diğer etnik topluluklar oluşturuyordu. "Osmanlı toplumsal yapısı, millet sistemi çerçevesinde bir idari sistemle etnik toplumlar 'Müslim ve Gayrimüslim' olarak ikiye ayrılmıştı. Gayrimüslimler, eşit ağırlıklı olmayan bir sistematikle oluşturdukları cemaatler ve

cemaat örgütlenmeleriyle gelenekçi merkezi yapının bir parçası haline getirilmişlerdir" (Adıyeke, 1999: 159).

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında endüstri devrimi henüz yaşanmadığı için tarım devriminin temel öğesi olan inanç, bireylerin temel hakları ve yaşam biçimleri üzerinde belirleyici bir unsur olarak kullanılmaya devam eder. Millet organizasyonunu oluşturan farklı grupların farklı özgürlüklere sahip olması Bizans'a dayanan bir mirasa dayanır ve gelenekselci idare yapısının somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. "Etimolojik açıdan din-mezhep çerçevesinde tanımı yapılan millet/cemaat kavramı, uygulamada Rum milleti/cemaati, Ermeni milleti/cemaati, Yahudi milleti/cemaati şeklinde dinsel ve/veya etnik grupların örgütlenmesinden oluşan birimlerin isimlendirilmesi olarak ifadesini bulmuştur" (Adıyeke, 1999: 158). Ayrıca toplumsal yapının gayrimüslim unsurunu içeren bu milletler gruplandırması, bu unsurlar tarafından kabul edilmiş ve benimsenmişken toplumsal yapının önemli bir kesimini oluşturan Müslümanlar tek bir millet olarak tanımlanmış ve Müslüman cemaat örgütlenmesi bizzat devlet tarafından oluşturulmuştur. "Müslüman milletin cemaat örgütlenmesinin en tepesindeki kurum bizzat padişahtır. Böylece karşımıza dört millet (millet-i Erbaa) çıkmaktadır: Müslümanlar, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler" (Adıyeke, 1999: 160). Her millet /cemaat kendi yaşamı, gelenekleri ve özel hukuku ile diğerlerinden ayrılıyordu. Osmanlı millet sistemi içindeki unsurlar dinsel kurumları etrafında örgütlenerek bu kurum aracılığı ile devletle bağlarını sağlıyorlardı.

Osmanlı millet sistemi olarak adlandırılan sistem, çok bilinen ifadesiyle "II. Mehmet (Fatih) döneminde oluşturulan; toplumsal yapının gayrimüslim kesiminin dinsel ve/veya etnik cemaat örgütlenmeleri şeması üzerinde oluşturulmasıdır. Bunu yaparken gözetilen en önemli olgu, toplumsal yapıda zaten var olan ay-

rışmayı (cemaatleri) esas kabul ederek kamusal alan-özel alan ayırımını bu geleneksel yapıyı bozmadan kurmasıdır" (Adıyeke, 1999: 159). Osmanlı Devleti'nin gelenekselci yönünün ön plana çıktığı bu süreçte Rum Patrikhanesi açısından önemli gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesinden önce Rum Ortodoksların, Bizans İmparatorluğu ile bağları kopmuştu. Büyük oranda Rum Ortodokslar Osmanlı'nın hâkimiyeti altındaydı. Bu grupların yönetim, dinsel, parasal ve eğitim sorunları tamamen bölgesel veya yerel düzeyde olan rahip ve metropolitlerin yönetiminde kalmıştı. Adıyeke bu konuya şöyle açıklık getirmektedir:

> 15. yüzyıla kadar Latin Roma'ya karşı doğu Hıristiyanlarının koruyuculuğu misyonunu üstlenmiş olan Doğu Roma'nın sona erdirildiği İstanbul'un fethi bu misyonu Osmanlıya taşımıştır. Osmanlı Bizans'ın yarattığı kendi misyonunu yerleştirerek İslam'ın zımni statüsü çerçevesinde Doğu Hıristiyanlarını korumayı sürdürmüştür. Bu doğrultuda Rum cemaat örgütlenmesi ve bunun en tepesinde yer alan otorite (Patrikhane) varlığını korumuştur. Bununda ötesinde Rum cemaat örgütlenmesinin millet sistemi içindeki başat rolünü pekiştiren bir başka olgu da Balkanlar'daki farklı etnik aidiyetlere sahip olan Ortodoksların bu örgütlenme içine alınmasıdır (Adıyeke, 1999: 159).

Böylece Fatih ve ondan sonra gelen padişahlar Bizans'ın bir devamı olarak algıladıkları bütün Ortodoksları tek bir devlet içinde toplayarak İstanbul Patrikliğine bağladılar. Böylece, İstanbul Patrikhanesi, Osmanlı'nın sınırlarına koşut olarak kendi dinsel ve idari sınırlarını genişletmiş oluyordu.

Fatih Sultan Mehmet 1453'te İstanbul'u aldıktan sonra, gayrimüslim tebaa içinde sayıca çoğunlukta olan Rumların sorunları ile yakından ilgilenmiş, 1454'te boş bulunan Patriklik makamı-

na, Batı ile ilişkileri iyi olmayan Georgios Skolorio'u 'Gennadios' lakabıyla bilinen patriği atayarak, yok olmak üzere olan bu kuruma, İmparatorluğun dini ve siyasi çıkarlarını gözeterek Rum Ortodoksluğun tarihi sürecini sürdürmesini sağlamıştır.

Yavuz Sultan Selim 1516'daki doğu seferinden sonra, Antakya, Kudüs ve İskenderiye Ortodoks patrikhanelerini Osmanlı'ya bağlamıştır. Özellikle Fatih'in Vatikan karşısında etkili bir güç elde etmek için bu bağımsız Patrikhaneleri fiilen Rum Patrikhanesi'ne bağlamıştı. İstanbul Rum Ortodoks Kilisesi'nin başkentte olmasından dolayı siyasi olarak ön plana çıkmış ve bu patrikhaneler Rum Patrikhanesi'nin sağladığı olanaklardan yararlanmak için bu ilişkiyi kabullenmişlerdi. Osmanlıyla üst düzey görüşmeleri bunlar adına İstanbul'daki Rum Patrikhanesi yapardı. Bu durum Antakya Ortodoks Patrikhanesi'nin (Arap Ortodokslar veya Melkitler) de Rum Ortodoks olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Bu anlamda tüm Doğu Hıristiyanlarını tek bir yönetim merkezinde toplayan Osmanlı kendi içinde iki farklı hukuk sistemi kullanarak, Hıristiyanlara kendi iç hukuk sistemini kullanmalarını emrediyordu. Böylece Osmanlı geleneksel kompartımanlar oluşturarak, bir taraftan Hıristiyanların tek merkezden dinsel olarak yönetilmeleri sağlanmış bir taraftan da ikili hukuk sistemiyle cemaat mensupları toplumsal yapıda kalın çizgilerle birbirinden ayrıştırılmıştır. Her ne kadar Hıristiyanlar Fener Rum Patrikhanesi'ne Osmanlı tarafından bağlanmışlarsa da her etnik ve dini grubun ayrı bir kilisesi ve farklı ibadet şekilleri mevcuttu. Özetle Hıristiyanlar, çeşitli mezhep ve etnik gruplara ayrılmıştı. Bunlar Rum, Ermeni, Nesturi, Keldani, Süryani ve 19. yüzyıldan itibaren Katolik ve Protestan gruplarından oluşuyordu. Bu etnik grupların her biri birbirinden bağımsız olarak kendi kilise ve cemaatlerini yönetme hakkına sahipti. Birbirinden farklı olan cemaatlerin kiliseleri şöyle sıralanabilir:

Rum Ortodoks Kilisesi,
Ermeni Kilisesi (Gregoryen Monofizit Kiliseleri),
Süryani Kilisesi,
Keldani Kilisesi.

Daha sonra kiliselerden kopan veya Osmanlı Devleti içinde bulunan ve Müslüman olmayan milletlerin oluşturduğu gruplardan oluşan Katolik Kiliseleri 1830'da Fransa'nın yardımıyla, Protestan Kiliseleri ise 1850'de İngiltere'nin desteği ile varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Ancak Endüstriyel devrimin başlaması, beraberinde milliyetçilik hareketlerini, milliyetçilik hareketleri de beraberinde dinsel ve etnik ayrılıkları oluşturmuştu. Bunun ardından 1789'da gelen Fransız devrimi de Osmanlı Devleti'nin idari ve siyasi güç dengesini temelden oynatmaya başlamıştı. Osmanlı Devleti 19. yüzyılda Tanzimat (1839), Islahat (1856) ve 1862 yılındaki Rum Nizamnamesi'nin ilanını izleyecekti. Bu nizamnameyle patriklik seçimi ve meclisin yetkisi metropolitlere, mahkemelere, okullara ve mali idareye ait yeni yetki ve sorumluluklar verilmekteydi. Osmanlı yaptığı reform çalışmalarıyla, sınırları içinde yaşayan gayrimüslimlere bu yenilikler geniş hak ve özgürlükler getirmiştir. Cemaat liderleri, dini, hukuki, eğitim ve buna benzer hizmetleri yapabilmek ve hükümetle olan ilişkileri yürütmek için güçlü bir örgütlenme kurabilmişlerdi. Cemaatler, kendi okullarını açabilme ve bu okulların eğitim ve öğretim programlarını hazırlayabilme haklarına sahipti.

Osmanlı Devleti, bünyesinde barındırdığı gayrimüslim cemaatlere, dinsel eğitim ve örgütlenme, hukuk, dil ve kültür haklar ve bütün idari işler konusunda olanak sağlamıştır.

İçerden ve dışarıdan Osmanlıya yapılan baskılar, dünyada milliyetçilik akımından dolayı değişen şartlar sonucu Osmanlı, gayrimüslim tebaayla ilgili yeni yapısal ve siyasal kararlar almak zorunda kalmıştır. Bunlardan ilki 3 Kasım 1839'da, padişahın, ba-

kanların yanı sıra Rum ve Ermeni patriği ve Hahambaşının hazır bulunduğu topluluk önünde *Gülhane Hatt-ı Hümayunu*'un ilan etmesidir. Akşin'in ifade ettiği gibi: İlan edilen bu fermanla Osmanlı toplumsal yapısına dönük olarak, "can, ırz, mal güvenliği, vergi konusu ve askerlik hususunda düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden Müslümanlar kadar 'millet-i saire' (sair milletler) istisnasız yararlanacaktı. Bu cümlecikle Müslüman olmayanlara yasalar önünde eşitlik ilkesi getirilmiş oluyordu". Temel olarak, Müslüman ve Gayrimüslimlerin bireysel haklar bakımından eşit haklara sahip olduğu belirtilmiştir (1997: 124).

Tanzimat Fermanı'nda yer alan tebaanın eşitliği ve bunların '*ırz, can ve namuslarının*' güvence altına alınması kararı *Islahat Fermanı* ile daha da genişletildi. Akşin'in ifade ettiği gibi: "Bu fermanla cemaatler üzerinde geniş yetkilere sahip olan patriklerin yetkileri, yalnızca dini konularla sınırlandırılıyordu. Cemaat kurumlarında yalnızca ruhban din adamları değil, aynı zamanda sivil halktan çeşitli kimselerin de yönetime katılması sağlanmıştı. Islahat Fermanı Müslüman olmayanların cemaat kurumlarında laikleşme ve demokratikleşme yönünde değişiklikler öngörüyordu" (1997: 132). Islahat Fermanı'yla alınan bu kararlar "Osmanlı aydınlarınca gelenekten uzaklaşılması olarak algılanmış ve karşı konulmuştur. Bu gelenekçilik tüm sisteme o kadar hâkim durumdaydı ki Islahat Fermanı'nın gayrimüslimleri hukuk karşısında eşit birer Osmanlı vatandaşı konumuna getirme çabası, gayrimüslimlerden bile tepki almıştır" (Adıyeke, 1999: 163).

Birçok toplumsal tepkiye rağmen 1862'de *Rum Patrikliği Nizâmatı*, 1863 *Ermeni Nizamnamesi*, 1878'de de *Protestan Nizamnameleri* çıkartıldı. Bu nizamnamelerin temel amacı dini ve dünyevi işleri birbirinden ayırmaktır. Dini işlerin yürütülmesi işini kilise meclisine (Sinodlar), bireylerin günlük yaşantı biçimlerini belirlemeyi de laik ağırlıklı sivil meclisinin yetkisine bıraktı.

1789 Fransız Devrimi Osmanlının siyasal ve sosyal yapısını ancak 19. yüzyıl sonuna doğru etkileyebilmiştir. Bu devrimle ortaya çıkan milliyetçilik düşüncesi gayrimüslim tebaasının da birbirinden ayrılmasına neden olmuştur. Bu gelişmelerden etkilenen dinsel kurumlar, kendi bağımsız kiliselerini oluşturmaya başlamışlardır. Bu gelişmeler sonucunda Bulgar, Romanya ve Sırp Kiliseleri bağımsız birer kilise olmuş. Antakya Kilisesi ise 1890 yılında etnik kökeni Arap olan bir Patrik seçerek o da kültürel ve idari bağımsızlığını ilan etmiştir.

Günümüzde Antakya Patrikhaneleri ve Kiliseler[5]

20. yüzyılın başlarında, Osmanlı'nın çöküş sürecinden etkilenen Ortodoks Kiliseleri dini yeni bir yapılanmanın içine girdiler. Özellikle Osmanlı Devleti'nin iradesiyle Fener Rum Patrikhanesine bağlanan Ortodokslar, Adıyeke'nin ifade ettiği gibi (1999: 160): "19. ve 20. yüzyıldaki uluslaşma sürecinde Balkanlar'da ve Ortadoğu'da yaşayan unsurlar Osmanlı yönetiminden kopma mücadelelerine paralel Fener Patrikhanesi'nden kopma ve ayrı kilise oluşturma sürecini yaşamışlardır". Bu yapılanmanın sonucunda üç ayrı Ortodoks Kilise grubu oluştu.

Birinci grupta yer alan kiliseler, patriklik düzeyde olan kiliselerdir. Bunlar, İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs'tür. İstanbul kilisesi, Bizans İmparatoru Kostantin tarafından kurulduğu için ekümenik (evrensel kilise)'tir. Yani eşitler arasında lider konumdadır. Bu konumunu tarihsel olarak değil, kilisenin Bizans'ın siyasal egemenliği çatısı altında kurulmasından dolayı almıştır. Patrikhaneleri tarihsel olarak sıralamak gerekirse, ilk patrik

---

[5] Bu bilgiler Antakya Patrikhanesi sekretaryası Samer Lahham tarafından Antakya Rum Ortodoks Patrikhanesi arşivinden yararlanılarak aktarılmıştır.

Antakya'da atandığı için öncelik hakkı Antakya Patrikhanesi'nindir. Sonra Kudüs, İskenderiye ve İstanbul gelir. Antakya Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin merkezi yönetimi (patriğin oturduğu yer) 1268'de geçici olarak İstanbul'a taşınmış, 1343'ten beri de Suriye'nin başkenti olan Şam'a intikal etmiştir. Ayrıca dinsel yönetim sistemi açısından incelendiğinde Antakya Rum Ortodoks Patrikhanesi dışında Antakya adını taşıyan dört patrikhane mevcuttur. Bu patrikhaneleri şöyle sıralanabilir:

Antakya Rum Ortodoks Patrikhanesi –merkez yönetimi Şam/Suriye,

Antakya Rum Katolik Patrikhanesi –Merkez yönetimi Şam/Suriye,

Antakya Süryani Kadim Patrikhanesi –Merkez yönetimi Şam/Suriye,

Antakya Süryani Kadim Katolik Patrikhanesi –Merkez yönetimi Beyrut/Lübnan,

Antakya Marunî Patrikhanesi –Bekree/Lübnan.

Yukarıda sıralanan patrikhanelerin üst yönetim birimlerinin hiçbiri şu anda Antakya'da değildir.

İkinci grupta yer alan kiliseler ulusal kiliselerdir. Bunlar başta Moskova olmak üzere Belgrat-Sırp Ortodoks, Bükreş, Sofya'dır. Yunanistan, Sofya ve Makedonya'nın milli kilise statüsünü kabul etmemektedir. Bu grupta yer alan bir kilise de Tiflis'teki Gregoryen Katholikat Kilisesidir.

Üçüncü grupta yer alan Ortodoks kiliselerine Autosephalis (kendi içinde bağımsız) Kiliseleri denir. Bunlar kendi kilise işlerini ulusal düzeyde, patriklerden bağımsızca yönlendirme hakkında sahip olan kiliselerdi. Bu kiliseler, bağımsız olmalarına rağmen patriklere bağlıdırlar. Dinsel konularda kendilerini ilgilendiren idari işlerde bağımsızdırlar, ama dinsel konularda kendi başlarına ve Ortodoksluğu bağlayıcı kararlar alamazlar. Bu grupta yer alan kiliseler şunlardır: Kıbrıs, Yunanistan, Arnavutluk,

Polonya, Çekoslovakya. Bu gruba birkaç yıl önce Autosephal Statüsü, Ekümenik Patrik Bertelemeos I tarafından verilen Gürcistan Ortodoks Kilisesi de katılmıştır. İstanbul'da patriği ziyaret eden Gürcistan Patriği Elie II, 4 Mart 1990'da kilisenin statüsüne ilişkin beratı almıştır. Ayrıca Kanada, Afrika ve ABD metropolitlikleri de bu grupta yer alırlar.

Antakya Rum Ortodoks Patrikhanesi Yönetim Bölgesi ve Sistemi[6]

Osmanlı İmparatorluğu 20. yüzyıl başlarında sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik olarak çöküş sürecine girmiştir. İmparatorluk içinde bulunan etnik unsurlar ve bunlara bağlı olan milletler, Fransız Devrimi ve endüstriyel devrimin bir sonucu olarak ortaya çıkan milliyetçilik akımına kapılmış ve bağımsızlıklarını kazanma yolunu seçmişlerdir. Bu gelişmeler Ortadoğu bölgesini etkilemiş, Arapların da bağımsızlıklarını elde etmek için mücadele etmelerine neden olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu 1914'teki 1. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılınca, elde kalan topraklar üzerinde, Mustafa Kemal Atatürk, yeni devletin temellerini 29 Ekim 1923'te atmıştır. Bu durum, Antakya Rum Ortodoks Patrikhanesi sınırları içinde bulunan dinsel idari merkezlerin sınırlarını da değiştirmiştir. Bu dinsel merkezlerin yeni sınırları Türkiye, Suriye, Lübnan gibi farklı devletlerin sınırları içinde yer aldı. Özetle yeni durum, Patrikhane'nin idari yönden parçalanmasını da beraberinde getirmiştir. Dinsel merkezlerin farklı devletlerde yer alması ve bağlı bulundukları devletlerin hukuki sistemine ve anayasal hükümlerine uyulması Patrikhane'nin dağınık bir yönetim sistemi içine girmesine ve otoritesinin zayıflamasına neden olmuştur.

---

[6] Bu bilgiler Antakya Patrikhanesi sekretaryası Samer Lahham tarafından Antakya Rum Ortodoks Patrikhanesi arşivinden yararlanılarak aktarılmıştır.

1. Dünya Savaşı'ndan sonra Güney ve Güneydoğu Anadolu ve Ortadoğu'da yaşayan Arap kökenli Hıristiyanlar ekonomik ve diğer gerekçelerle büyük ölçüde, Arjantin, Brezilya ve Şili gibi Latin Amerika ülkelerine göç etmişlerdir. Göç eden Arap kökenli Hıristiyanlar yerel halklarla inanç ve kültürel bağlamda uzlaşmalarına rağmen, kökenlerini korumak amacıyla o ülkelerde kurdukları dinsel yönetim sistemini göç ettikleri topraklardaki Antakya Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlanmayı tercih etmişlerdir. Böylece 1900 yıllık inanç ve inanç kültürlerinin temellerini Latin Amerika ülkelerine taşımışlardır.

Yine 1967'de Batı'nın, özellikle Almanya'nın Türkiye'den işçi talebi, bu ülkelerden büyük ölçüde Arap kökenli Hıristiyanların göçüne neden olmuştur. İş bulma umuduyla Avrupa'ya göç eden Hıristiyan Araplar, Batıdaki dindaşlarıyla aynı inançta olmalarına rağmen gelenek, görenek ve inanç temellerindeki kültürel farklılıklardan dolayı kendi kiliselerini Batıya taşımışlardır. Bu gelişim süreci zamanla Fransa, Hollanda, Avusturya, İsveç ve diğer Avrupa ülkelerine de sıçramıştır. Buradaki kiliseler Ortodoks doktrinine sahip din adamlarının yönetimine bırakılmıştır. Bu din adamları da merkezi Fransa Paris'te bulunan bir Metropolitlik oluşturmuşlardır. Bu Metropolitliği de Antakya Rum Ortodoks Patrikliği'ne bağlamışlardır. Dünya'nın küreselleşme süreci içinde Kuzey Amerika'da yaşayan Arap ve Ortadoğulu Hıristiyanlar kendi inanç ve kültürlerini korumak amacıyla New York'ta bir Metropolitlik oluşturmuşlar ve bu Metropolitliği Antakya Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlamışlardır.

Mesih İsa'yla başlayan Antakya'daki Hıristiyanlık ve burada kurulan Patrikhane 2000 yıllık bir gelişim süreci içinde dünyanın sosyal ve siyasal gelişimine paralel olarak 21. yüzyılda Asya, Afrika, Avrupa ve Amerika kıtalarında dinsel temsilcilikler ve bunlara bağlı yönetim merkezleri oluşturmuştur.

Bu bölgeler ve bunlara bağlı metropolitlikler şunlardır:

Suriye'de; Şam, Humus, Halep, Hama, Basra, Cebel-i Arap ve civar bölgeleri.

Türkiye'de; Antakya, Mersin, Adana, Tarsus, Erzurum, Diyarbakır ve bunlara bağlı bölgeler.

Lübnan'da; Beyrut, Trablus, Akar, Cebel-i Lübnan, Zahle ve Bâlbek, Sur ve Sayda ve bunlara bağlı bölgeler.

Irak ve Kuveyt vs. Arap Yarımadası.

Amerika'da; Kuzey Amerika'da New York ve diğer Kuzey Amerika Bölgeleri. Güney Amerika'da Brezilya, Arjantin bölgeleri ve Rio, Urugay, Şili temsilcilikleri.

Diğer Temsilcilikler; Paris ve Moskova'dır.

Yukarıda sıralanan dinsel merkezler incelendiğinde Antakya Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin, küreselleşme süreci içinde evrensel bir statüye kavuşma isteğini açıkça ortaya koymaktadır.

Antakya Patrikhanesinin Yönetim Sistemi[7]

Osmanlı'da, cemaat nizamnameleri hazırlanmadan önce patrik sen-sinod meclisi tarafından seçilir ve padişah tarafından onaylanırdı. Onama, patriğe verilen bir beratla resmiyet kazanırdı. Bu beratta, patriğin görevleri ve sahip olduğu imtiyazlar yer alırdı.

1856 Islahat Fermanı'nda ve 1862 Rum Patrikhane Nizamnamesi'nde, patrik '*kayd-ı hayat*' (ömür boyu) ile seçilmekte ve irade-i seniyye ile tasdik edilmekteydi. 1856'dan sonra Antakya Patrikleri görevlerini genellikle ölene kadar devam ederlerdi. Sadakatsizlik yüzünden devlet tarafından görevden azledilen Antakya Patriği olmamakla birlikte, sinod meclisinin baskılarına

---

[7] Bu bilgiler Antakya Patrikhanesi sekretaryası Samer Lahham tarafından Antakya Rum Ortodoks Patrikhanesi arşivinden yararlanılarak aktarılmıştır.

dayanamayarak istifa eden ve Antakya Patrikliği'nden Kudüs Patrikliği'ne seçilerek geçen patrikler olmuştu.

Antakya Patrikliği seçim usulü, 1900 yılında, 1862 *Rum Patrikliği Nizâmâtı* örnek alınarak hazırlanıp, 1906'da yayınlanan kurallar doğrultusunda yapılmaktaydı. Tartışmalı olarak Antakya Patrikliği'ne atanan Meletiyos'un 1906'da ölümü yeni bir seçim süreci başlatmıştı. Bu seçim daha önceki seçimlerde olduğu gibi başka patrikhanelerin müdahalesi olmadan Antakya Patrikhanesi'nin bünyesinde ve özgürce gerçekleştirilen ilk seçimdi. Şam'da toplanan ruhanî ve sivil üyelerden oluşan meclis, öncelikle patriğe vekillik yapacak ve seçimi yürütecek patrik kaymakamını seçerdi. 1906'da patrik kaymakamlığına Humus Metropoliti Esmasyus Efendi, oybirliği ile seçildi. Esmasyus Efendi'nin mazbatası 6 metropolit ve 15 azanın imza ve mührüyle Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne gönderilmiş ve patrik kaymakamlığında sakınca görülmeyen Esmasyus Efendi, devlet tarafından göreve atanmıştı.

Osmanlı Devleti, kaymakamın tasdiki ile bir bakıma seçime dolaylı da olsa müdahalede bulunmaktaydı. Bu onaylama işlemi, seçilecek patriğin memur oluşu ve devletin egemenliği ilkesi bakımından gerekliydi.

Patriklik seçimi için önce bir namzet defteri oluşturulur. Ruhanî ve sivil üyelerden oluşan 'umumî meclis'in Antakya Patrikhanesi dâhilindeki metropolitlerden olmak üzere seçtiği adaylar, Patrik kaymakamı tarafından namzet defterine kaydedilirdi. 1906'daki seçimde 12 metropolit patrik adayı olarak namzet defterine kaydedilip bu defter devletin adayları onaylaması için Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne gönderildi. Devlet, adayları tek tek inceleyerek devlete sadık olup olmadıklarını tespit ederdi. Bu tarihteki 12 aday incelenerek patrik olmalarında sakınca görülmediği devlet tarafından Şam Valiliği'ne bildirilip, patriklik seçimine başlanıldı. Yapılan seçimde Trablus ve tevabi Metropoliti Gregoryos

Efendi oybirliğiyle yeni Antakya Rum Ortodoks Patriği seçilmiş ve oluşturulan görev mazbatasında, Antakya Patriği seçilen Gregoryos, Patrik Kaymakamı ve Humus Metropoliti Esmasyus, Sur ve Saydâ Metropolit vekiliyle Hamâ, Lazkiye, Diyarbekir, Cebel-i Butron, Beyrut, Âkar, Halep, Adana, Rahle metropolitleri ve 8 azanın da imza mühürleri yer alıyordu. Bu mazbata devletin onaylaması için yine aynı şekilde Adliye ve Mezâhib Nezaretine gönderilirdi. Devlet, zaten daha önce incelemiş olduğu adaylardan biri olan patriği tanıyarak atamasını yapardı. 1906'daki bu seçim yaklaşık altı aylık bir süreci içeriyordu. H. 1324 Muharrem ayında başlayan seçim süreci, aynı yılın Cemâz-yel-âhir ayında patriğin devlet tarafından atanmasıyla son buluyordu.

Reymond Janin, 1922'de Antakya Patrikliği seçim usulüyle ilgili olarak, seçim usulünün son derece karmaşık olduğunu belirterek şu bilgileri verir: "Patriklik makamı boşaldıktan sonra, Patrikhanenin bayramını takip eden ilk 10 gün metropolitler bir patrik kaymakamı seçmek zorunda idiler. Osmanlı tarafından onaylanan patrik kaymakamı başkanlığında yeni patriğin seçimine iştirak edecek seçmenler için 40 gün içinde bir toplantı yapılmalıydı. Bu seçime katılacak seçmen sayısı 39'du. Bunların 15'i ruhban sınıfından (13 bağlı kilisenin etkili isimleri, biri Antakya Patrikhane yardımcısı, diğeri de Şam'dan piskopos olmalıydı), geriye kalan 24'ü de laik kişilerden (13'ü kiliseye bağlı metropolitliklerden, 2 kişi Antakya'dan, 9 kişi de Şam'dan seçilmek üzere) oluşmaktaydı. Seçim birçok aşamadan oluşuyordu. Metropolit ve laiklerin adaylarından oluşan listeyi yönetim kurulu hazırlardı. Bu adayların Osmanlı'ya sadık kişilerden olması gerekirdi. Seçmenler, üç kesin aday kalıncaya kadar seçmeye devam ederlerdi. Merkezde (Şam) toplanan seçmenler, elene elene üçe düşen adaylardan birini son bir seçimle patrik olarak seçerdi. Tabii ki bu patriklerin seçiminde en etkili kurum sen-sinod meclisi idi.

Antakya Patriği seçilen kişi, 40 yaşını doldurmuş, Antakya Patrikhanesi'nde eğitim görmüş ve yedi sene boyunca iyi bir yönetim sergilemiş, yüksek eğitimli, dindar, gayretli ve tasarruflu olmalıydı. Nitekim dini merciinin en tepesinde bulunan patriklik makamı topluluğun geleceği konusunda ciddi bir karar merciidir. Bu anlamda Antakyalı Hıristiyanlar açısından başlangıçta sadece bir ibadet yolu olan din, giderek tam anlamıyla bir yaşama biçimine dönüşmüş, ata yurdunda kültürün simgesi haline gelmiştir. Bu açıdan yakın dönemde Antakya Patrikhanesinde görev yapan patrikler, Antakya Ortodoks Patrikhanesi arşivlerinden elde edilen bilgilerle sırasıyla aşağıda verilmiştir:[8]

a) Anesimos I. (Eftimos ya da Euthymius) (1792-1813)

İlk Antakya Patriği Anesimos I, 19. yüzyılda, 1792 ile 1813 yılları arasında bu görevi ifa etmişti.

b) Serafim I. (Seraphim I.) (1813-1822)

1813 yılında Antakya Patriği olarak atanan I. Serafim'in, 1822 yılında ölümüyle görevi sona erdi. İstanbul Rum Patrikliği tarafından 1822'de Antakya Patrikliği'ne yeni patriğin atanması için yazılan bir arzuhalde, Patrik Serafim'in ölümü: 'Antakya ve tevabi' Patriği Serafim nâm râhip hâlik olup beri hâli kalmağla" şeklinde ifade ediliyordu.

c) Mesudiyus men Naksus I. (Methodius) (1822-1850)

1822 (19.L.1238) tarihinde, Patrik I. Serafim'in ölümünün ardından, İstanbul Patrikliği tarafından oy birliği ile Antakya Ortodoks Rum Patrikliği'ne Ankara Metropoliti Methodius atandı. İstanbul Patrikliğinin tabiriyle güvenilir ve tecrübe sahi-

---

[8] Bu bilgiler, Antakya Patrikhanesi sekretaryası Samer Lahham tarafından Antakya Rum Ortodoks Patrikhanesi arşivinde yer alan Patriklik Defteri ve Metropolit atamaları tutanaklarından aktarılmıştır.

bi olan Methodius'u, devlet, "20 bin akçe mîri teşkil ve senevî 30 bin akçe mâl ile mesfûr rüsûm karşılığı" Antakya Patrikliği'ne atıyordu. 1822'de, I. Methodius'un İltizam Bölgesi, Antakya, Şam, Hama, Lazkiye, Malula, Sur, Sayda, Trablusşam, Humus, Beyrut, Adana, Payas, Dürzî Dağı, Kesrevan, Erzurum, Saydanayan ve Âkife idi.

Görev bölgesine geldikten sonra Patrik Methodius, en çok Katolik misyoner faaliyetlerle mücadele etti. Devlete Katolik faaliyetlerle ilgili pek çok şikâyette bulundu. Bu şikâyetler üzerine devlet 1837 yılında birtakım hükümler çıkararak, bunların uygulamasını bu bölgenin valisi olan M. Ali Paşa'ya bildirdi.

Antakya Patriği Methodius, 1845 yılında devlet tarafından bir nişanla taltif edildi ve 1850 yılında öldü.

d) Aryisyus men Ganahavra I. (Hierothos I.) (1850-1884)

Patrik I. Ayrisyus, I. Methodius'un ölümünün ardından 1850 yılında Antakya Patrikliği'ne atandı. Devlet, aynı yıl onu bir kıt'a nişanla taltif etti.

Patrik Ayrisyus, kilise yapım ve onarımına önem verdi. Antakya'da Rum cemaatin ibadet yapabileceği uygun bir kilise yokken 1852 yılında Azizler Petrus ve Pavlus Kilisesi'nin yapımına devletten alınan izinle başlandı. Ayrıca, bu kilise 1872-deki depremde zarar görünce tamir ve onarımı da bu patrik zamanında yapıldı.

Ayrisyus, 17 Eylül 1858'de İstanbul Patrikliği'nin başkanlığında yapılan bir mezhep toplantısına katılmak için İstanbul'a gitti. İlk Arap Patriği olan II. Meletiyos'u himaye ederek, onu Lazkiye Metropolitliği'ne atadı. Dini yayınlara ve tercüme faaliyetlerine önem verdi. Patrik, 1884 yılında vefat etti.

e) Gerasimos I (Serafim men el-Moral) (1884-1891)

1884 (9 Ramazan 1302) tarihinde Antakya Patrikliği'ne seçilerek atandı. 1862'deki Rum Nizamnamesi'nin ardından yapılan ilk seçimlerde, büyük devletlerin elçileri seçimleri etkiliyor ve aktif olarak rol oynuyordu. Gerasimos'un Antakya Patrikliği'ne seçilmesi, Rum Ortodoks Kilisesi içinde Rus sempatizanı olan diğer adayı (Melatyus el Dumani) destekleyen Rus elçiliğine karşı, Rum tarafının zaferiydi. Gerasimos I., aynı tarihte (12.Z.1302), devlet tarafından I. Rütbeden mecidi nişanı ile taltif edildi.

Patrik Gerasimos'un Antakya Patrikliği'nden ayrılışı 1890 (H. 1308) yılında Kudüs Patrikliği sinodu tarafından, Kudüs Patriği seçilmesiyle son buldu. Bu, Antakya Kilisesi'nde ilk defa görülen bir olaydı. Suriye Vilayeti'nden devlet görevlileri bu atamayı istememelerine rağmen, Kudüs'ün ehemmiyeti ve Gerasimos'un güvenilir biri olması dolayısıyla, devlet Gerasimos'u Kudüs Patrikliği'ne atayarak, Antakya Patrikliği'ne de yine güvenilir birinin seçilmesi için gereken tavsiyelerde bulundu.

f) İspiridon men Kıbrisi I (Spyridon I.) (1892-1898)

Gerasimos Efendi'nin Kudüs Patrikliği'ne atanmasıyla 1891 (5. Rebiğilevvel 1309)'de, Tapur Metropoliti İspiridon Efendi Antakya Patrikliği'ne seçilerek atandı. 1891 yılında Şam'a gelen İspiridon Efendi, burada törenle karşılanıp görevine başladı.

1897'de, Antakya Patrikhanesi sinod meclisi tarafından görevden alınan İspiridon Efendi, patriklikten istifa ederek, Kudüs yakınlarında yaptırdığı Gayna Manastırı'nda ikametine izin verilerek, münasip miktar maaş bağlanmasını Osmanlı'dan talep etti. Patrik İspiridon'un istifası, Antakya Kilisesi'ndeki Bizans varlığının sonu idi. Yunan asıllı son patriğinin istifası, Antakya Kürsüsü'nün eskiden olduğu gibi yine kendilerine geçmesini isteyen halkın baskıları ile olmuştu. İspiridon Efendi'nin Gayna Manastırı'nda ikamet etme isteği, Kudüs Patrikliği tarafından muhalifleri

etrafına toplayacağı gerekçesiyle uygun görülmemesine rağmen Osmanlı, İspiridon Efendi'nin herhangi bir resmi sıfat taşımadığını ve bu manastırda ikamet edebileceğini hem sabık (geçmiş) patriğe, hem de Kudüs Patrikliği'ne bildirdi. Maaş isteği devlet tarafından "...patriklerinin terk edenlere maâş tahsîsâtına dair nezaretçe kayıt ve mâ'lumât olmadığı" gerekçesiyle kabul edilmedi.

g) Meletiyos el-Dumani El Dimeşki İbn Musa (Meletius II) (1899-1906)

Mihail b. Musa ed-Dumani ed-Dimeşki, 8 Teşrin-î sani 1838'de Şam'da doğdu. Eğitimine Taifiyye Okulu'nda başladı. Bu okulda Arapça, Yunanca, Türkçe ve İtalyanca dillerinin temel esaslarını öğrendi. Daha sonra bütün ilgisini rahipliğe veren el-Dumani, o dönemde Papaz Yusuf El-Haddad'ın idaresinde olan Şam'daki 'İklirikiyye' okulunda öğrenci oldu. 1857'de rahiplik cübbesini giydi.

Bu sırada Patrik Ayrisyus'un özel ilgisini gördü. İstanbul'da yapılan Ortodoks mezhep toplantısı için, Patrikle birlikte 17 Eylül 1858'de İstanbul'a gitti. Bu toplantıya, İstanbul, İskenderiye, Kudüs ve Antakya Patrikleri katılmış ve rahip ed-Dumani bu toplantıda Antakya Patriği nezdinde önemli bir makama geçti. Hatta Kudüs Patriği Krillis tarafından, Ayrusyus'un isteğiyle ona '*şimmes*' görevi verildi.

1865'te Lazkiye Bölgesi Metropolitliği boş kalınca Antakya Patriği Ayrisyus, onu aday gösterdi. Antakya Kürsüsü başpiskoposları Lazkiye Metropoliti olarak seçtiler. 19 Teşrinisani 1865'te başpiskoposluk görevi verilen El-Dumani, görev bölgesi olan Lazkiye'ye 5 Kânunusani 1866'da geldi. Sosyal ve kültürel alanlara önem veren *Meletiyos* ed-Dumani, Lazkiye'deki kilise ve vakıfları tek kalemde topladı. Burada Arapça, Fransızca, Yunanca ve diğer dillerin öğretildiği bir erkek okulu açtı. Vakıfların gelirlerini

bu okula tahsis etti. Şehir ve köylerdeki kiliselerin bakım ve onarımıyla uğraştı. Bölgedeki faydalı çalışmalarından dolayı 1869'da Sultan Abdülaziz Han ona dördüncü rütbede mecidiye nişanı, Yunan Kralı Corc da altın haçlı nişanını hediye eti.

Patrik Ayrisyus'un 1885'te ölümüyle patrikliğe aday gösterildi. Fakat bu seçimde başarılı olamadı. Ancak, 1898 yılında Antakya Patrikliği'ne seçildi ve 1899'da Osmanlı Devleti tarafından patrikliği onaylanarak bu makama getirildi. Patrik *Meletiyos*'un en önemli özelliği 1724 yılından beri Antakya Patrikhanesi'nin başına geçen ilk Arap kökenli patrik olmasıydı. Onun patrikliğinde, okullara ve cemiyetlere önem verildi. *Meletiyos*, Antakya Ortodoks İlahiyat Okulu olan Balamend'i 1904'te yeniden faaliyete geçirdi. Ayrıca Asya okullarının yenilenmesine önem verdi.

1900 yılında Kutsal Antakya Kürsüsü Bölgelerini ziyaret etti. Bu gezi, Şam'dan yola çıkılarak, Beyrut, Trablus, Lazkiye, İskenderun, Antakya ve Kilikya bölgelerini kapsamaktaydı.

Antakya Ortodoks Kilisesinin ana giriş kapısı ve Kilise vakfına ait olan dükkânlar, Osmanlı Sultanı Abdülhamit'in himayesinde Patrik Meletiyos tarafından 1900'de inşa ettirildi (Fadi Hurigil, 36, Üniversite, Antakya). Patrik *Meletiyos*, 1906 yılında beyin kanamasından vefat etmiş, Şam'daki Meryemiyye Katedrali'ndeki 'Patrikler Mezarlığı'na' yapılan törenlerle defnedilmiştir.

h) Gregoryus 4. Haddat (Gregory 4) (1906-1928)

Melatyus'un vefatının ardından 1906'daki Antakya Ortodoks Rum Patrikliği görevini Gregoryus Haddat devraldı ve 1928'de vefatına kadar görevine devam etti. Dönemi, çok yoğun bir dönem olan (1. Dünya Savaşı vb.) içinde yerel, bölgesel ve dünyayı ilgilendiren önemli olayların olduğu uzun bir dönemdi.

Gregoryus döneminde, 1910'da Ortodoks Kiliseleri yeniden birleşti. Bir diğer önemli görevi de Rusya Hükümdarlığı'nın 300.

yıl kutlamaları münasebetiyle 1913'te 'Romanof' kutlamalarına başkanlık etmesiydi. Eğitime ve sosyal hayata önem vermiş, 1908'de Antalya'da kilise içerisinde dini eğitim veren bir okul, 1910'da bu okulun kızlara eğitim veren bölümünü açmıştı.

Osmanlı Devleti ile arası iyi olan Gregoryus Haddat, 1911 (H. 1331) yılında İstanbul'a gitmiş ve dönemin padişahı tarafından huzura kabul edilmiş, bu ziyaret sırasında yapılan her masraf devlet tarafından karşılanmış ve kendisine I. dereceden Murassa Mecidi nişanı ihsan edilmişti. Ayrıca Gregoryus Efendi'ye, 1911'de (H. 1330) I. rütbeden Osmani nişanı da ihsan olunmuştu. Rusya Hükümeti de Gregoryus'a I. rütbeden Aleksander Nefisky nişanı vermiş ve devlette bunu onaylamıştı.

Gregoryud Haddat, 1. Dünya Savaşı (1914-15) sırasında, kıtlık ve seferberlik yıllarında ayrım yapmadan halka yardım yapmış, bu yüzden de cemaati onu *Şefkatli-Merhametli Patrik* diye adlandırmıştı. 1. Dünya Savaşı'nın ardından Antakya Patrikliği Bölgesi Fransız işgaline uğramıştı. Gregoryus Haddat, Fransız otoritesiyle uyum sağlayamamış ve kararlı tutumunu sürdürerek, Fransız atamalarını reddetmiş, bu durum ölümüne kadar böyle devam etmişti.

i) Aleksander Tahhan III (1928-1958)

Patrik Gregoryus'un ölümünden sonra bölgeyi hükmü altına alan Fransa, Patrikliği Suriye ve Lübnan olmak üzere ikiye bölmek istedi. Bundan dolayı patriklik krizi ortaya çıktı ve sonuçta, Ortodoks Patriklikleri temsilcileri 1931 yılındaki Antakya Patrikliği Seçim Kanunu'na istinaden, Antakya Patikliği'ne Aleksander Tahhan'ın seçilmesi yönünde hüküm verdi. Onun patrikliği 1958 yılına kadar devam etti.

1958'de Aleksander Tahhan'ın ölümünün ardından Antakya Ortodoks Rum Patrikhanesi'nde sırasıyla şu patrikler görev yaptı.

Thedosyus Abacili VI. (1958-1969)

İlyas Muavvad IV.(Elias Muawad) (1970-1979)

Ignatiyos Hazim IV. (Ignatius Hazim) (1979'dan günümüze).

j) Antakya Rum Ortodoks Kilisesi Patriği (Ignatius Hazim)

IV. Ignatius Hazim, Antakya, Ortadoğu ve Uzakdoğu Rum Ortodoks Patriği IV. Ignatius unvanıyla anılır. Esas adı Habip olup Esat Hazim'in oğludur. Suriye'de bulunan Hama Şehrinin Mharde Beldesinde 1920'de doğmuş ve babasının öğretmenlik yaptığı okulda ilkokulu okumuştur. 1936'da ruhbanlık sınıfına girip Beyrut Metropolitliği'nde göreve başlanmıştır. Üniversiteyi Beyrut'ta bulunan Amerikan Üniversitesi'nin Terbiye ve Felsefe bölümlerinde tamamlamıştır. 1949'da Paris'e gidip Aziz Sergios Okulu'nda felsefe ve ilahiyat bölümlerini bitirmiştir. 1953'te tekrar Beyrut'a dönerek papazlık sınıfına terfi olmuş ve Müjde (Bişara) Akademisine atanmıştır. 1961'de Episkopos olup patrik VI. Theodosios zamanında Şam'da patrik vekilliğine atanmış ve aynı zamanda Trablus'ta bulunan Belemende Manastırının başrahipliği kendisine tevdi edilmiş ve orada manastırın lise bölümünü kurmuştur. 1965'te Lâskîye Metropolitliğine seçilmiş ve 1970'te bu göreve başlamıştır. 1979'un Temmuz ayında Antakya Ortadoğu ve Uzakdoğu Patrikliğine seçilmiş olup Şam'da bulunan Meryem Ana Katedralinde resmi bir törenle bu makama ve göreve başlamıştır.

Hıristiyanlar açısından bir diğer merci olan Metropolitler idari yetki ve sorumluluk bakımından patriklerden sonra gelir. Metropolitler patriğe bağlı olarak belli bir yöre veya bölge kiliselerinin başında görev yapar. Seçilecek metropolitler 30 yaşını doldurmuş, Antakya Patrikhanesine bağlı dinsel kadrolardan oluşurdu. Metropolitler, episkoposluktan terfi ederek bu unvanı alırlardı. Metropolitler, Sen Sinod Meclisi ve patrikliğin oluru ile atanırlar veya

görevden alınırlardı. Patriklik bu kararı Osmanlı'ya bildirir, Onlar da çoğunlukla patrikliğin ve Sen Sinod Meclisinin aldığı bu kararı onardı. Bu onama için *pişkeş akçesi* denilen bir harç alırdı. Bu harç Osmanlıya peşin ödendikten sonra metropolitin beratı verilirdi. Göreve başlayan metropolit, atandığı bölgede kilise veya kiliselere bağlı cemaatin en üst düzey yöneticisi olurdu. Metropolit, cemaatin kiliseyle ilgili hukuki işlerini yürütürdü. Bu hizmetine karşılık her yıl cemaatten aidat toplardı. Devlet, kendisine bağlı ve kamu yararını gözeten metropolite çeşitli nişanlar verirdi.

Antakya Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlı metropolitler, zamanın idari sistemine veya patrikhanenin etki alanlarına göre değişiklik göstermektedir. 1857'de 15 adet metropolitlik varken, bu sayı daha sonraları değişmiştir. 1857'de metropolitlikleri aşağıda verilmiştir:

Metropolitlik İsmi	Metropolit ismi	Bağlı Kiliseler
1- Erzurum	İtmasyus	Erzurum, Çad, Kars, Van, Muş livaları
2-Diyarbekir	Mekadiyos	Diyarbekir, Musul, Mardin, Hadrsbut
3- Antakiye	İrutyus	Antakiye ve Şam
4- Tarsus	Yerasimos	Tarsus ve Adana
5- Peyas	Hirisantos	Girid Livası
6- Haleb	Kirillos	Haleb, Kilis, Ayntab, Maraş livaları
7- Erkadiye	Yasif	Trablus Livası, Akar/Arkadia Nahiyesi
8- Trablus	Yuvanikos	Trablus Şam livası bakiyesi
9- Sur-Saydun	İsaiya	Sayda'da Sefd ve Sur kazaları
10- Saydnaye	Yakub	Sayda'da Cebel-i Lübnan kazaları
11- Selevkiye	Metadiyos	Rahle kazası
12- Beyrut	İradyus	Sayda Livası bakiyesi
13- Balaban	Nevfeyus	Şam Livası bakiyesi
14- Hıms	Metadiyos	Hıms Livası.
15- Hama	Varnavas	Hama Livası

19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarında Antakya Patrikhanesi'ne bağlı metropolitlikler şunlardır: Halep, Diyarbakır, Arkadia, Beyrut, Emese (Humus), Hama, Lazkiye, Selefkiye, Tarsus, Adana, Erzurum, Tipolili, Sur ve Saydada, Zahle ve Cabail olmak üzere 13 bölgede toplanmaktaydı. 2005 Eylül ayı itibariyle Patrikhanenin iç yapılanması sonucu Antakya Patrikhanesi kutsal Meclis Metropolitleri görev yerleri ve isimleri aşağıda sıralanmıştır:

Metropolitiklikler	Metropolit Adı
1- Trablus ve çevre köyleri (Lübnan)	Afram Kiryakos
2- New York ve Kuzey Amerika	Filippos Saliba
3- Zahle ve Baalbek (Lübnan)	İspiridon Huri
4- Bağdat ve Kuveyt (Irak)	Costantin Babastefanos
5- Cubeyl ve Batrun (Lübnan)	Corç Hıdır
6- Lazkiye (Suriye)	Yuhanna Mansur
7- Beyrut (Lübnan)	İlyas Avdi
8- Akker (Lübnan)	Basilios Mansour
9- Hama (Suriye)	İliya Saliba
10- Sur ve Sayda (Lübnan)	İlyas Kfuri
11- Santiago ve Şili	Sergios Abet
12- Meksika	Antonyos Şedravi
13- Arjantin	Krillos Dumat
14- Brezilya	Damaskinos Mansur
15- Basra, Arap Dağı ve Horan	Saba İspir
16- Avustralya ve Yeni Zellanda	Bulos Saliba
17- Humus (Lübnan)	Georgios Abuzahim
18- Batı Avrupa	Yuhanna Yazıcı
19- Halep ve İskenderun	Bulos Yazıcı

Diğer Metropolitler (Iskoflar/Cemaati Olmayan Metropolitler):

1-Aziz İlyas Manastırı Başkanı (Lübnan)	İlyas Nicim (Vefat)
2-Patrik Mütebedi (Rusya)	Nifom Sıkli
3-Manastır Metropoliti ve Patrik Vekili	Musa Huri
4-Hısın Metrapoliti	Eliya Thoumeh
5-Tartus ve Safika Metropoliti	Dimitriyous Sharbak
6-Patrik Vekili	Gattas Hezim
7-Seyidnaya Manastırı ve Patrik Vekili	Luka Huri
8-Patrik Mütebedi Rio de Jenero	Dimitri Hısni
9- Şam (Yeni Metropolit)	İshak Bereket
10- Şam (Yeni Metropolit)	Nikola Baalbek

Hıristiyanlarda son merci olarak da yer alan piskoposlar, görev ve yetki bakımından metropolitliklere bağlı yöneticilerdir. Rahiplerin en az bir piskopos tarafından takdis edilmesiyle piskopos olunur. Piskoposlar terfi edince metropolit olurlar. Piskoposlar bağlı bulunduğu bölgenin veya o bölgede bulunan cemaat ve kiliselerin lideri olurlar. Bunlardan patrik veya metropolit tarafından göreve atanır veya görevden alınırdı. Piskoposluk makamına seçilecek kişide, Osmanlı Devleti tebaasından olması, kilise işlerini ve kanununu iyi bilmesi, beş yıl süreyle bir metropolitin denetimi altında çalışması, Rumcanın yanı sıra atandığı bölgedeki yerel dil ve lehçelerden birini bilmesi, dini ilimler hakkında bilgi sahibi olması gibi özellikler aranırdı. Episkoposlar, metropolitlerin ve o bölgede yaşayan cemaatlerinin, rızası alındıktan sonra, patriğin de rızası alınır ve ataması yapılırdı. Şayet episkoposluklar arasında bir eşitlik söz konusu olursa patriğin reyi iki rey olarak addedilir. Patriğin rey verdiği kişi seçilirdi.

Ortodoks kiliselerinin başında rahip veya papazlar bulunur. Rahipler evlenmez, papazlar ise önce evlendirilir sonra papaz

olurlar. Papazlar terfi etmezler, rahipler ise terfi etme hakları vardır. Rahip veya papazların ruhani olması şarttır. Rahip veya papazlardan sonra diakon gelir. Diakon, ruhani veya sivil olabilir. Diakondan ayrı papaza veya rahibe yardımcı olarak, koro şefi ve korosu bulunur. Bundan başka zangoç, koruma görevlisi ve kilise temizliğinden sorumlu olan hizmetliler bulunur.

ANTAKYA RUM ORTODOKS PATRİKHANESİNE BAĞLI KİLİSELER[9]

Antakya Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin, Osmanlı toprakları ve Anadolu içindeki dinsel sınırları sık sık değişmiştir. Bu değişikliğe istinaden, bu topraklar içinde tarihsel olarak mevcut olan maddi ve manevi kiliseleri saptamak hiç de kolay değildir.

Antakya'da Hıristiyanlığın yayılmasıyla birlikte, Hıristiyan tapınma yerleri ve buna benzer birçok kilise inşa edilmiş veya mevcut tapınaklar kiliseye çevrilmiştir. Bu kiliselerin hepsinin varlığını, Antakya Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne bağlamak doğru değildir. Osmanlı Tanzimat ve Islahat Fermanı'na kadar kilise ve havra gibi dinsel yapıların yapılmasını kısıtlamıştı. Bu kısıtlılık nedeniyle Hıristiyanlara ait çok az sayıda kilise bulunmaktadır. Yavuz Sultan Selim'in, 1516'daki Mercidabık zaferiyle Antakya ve çevresi, Antep, Malatya, Adana, Sis, Tarsus, Halep, Hama ve Hums yöreleri Osmanlı'nın denetimine girmişti.

"1816'da James Silk Buckingham; Antakyalı Hıristiyanların kentin doğusunda bulunan bir mağarada ibadet ettiklerini yazar. Yine aynı yazara göre buradaki Hıristiyanların parasal olanakları olduğu, bu yüzden yeni bir kilise yapımı için Osmanlı

---

[9] Jozef Naseh: Fransızca olarak Cronos Dergisi'nde yayınlanan "Antakya Hıristiyanları ve İbadet Yerleri" adlı makalesinde farklı kaynaklardan derlediği bilgilerden aktarılmıştır, *Cronos Dergisi*, Yıl: 2005, Sayı: 12, s. 42-47.

Devleti'nden birkaç kez izin istemelerine rağmen bu izni alamadıklarından söz eder".

"Antakya'yı 1831'de gezen M. Michaud; Antakya'da, St. Jean adında küçük bir mağara kilisesinin adından söz etmektedir".

"Antakya'yı 1850'lerde gezen W.H. Bartlett; Tanrı kenti olan Antakya'da eskiden 360 manastırın bulunduğunu yazar. Bartlett, bu manastırların hiçbirine rastlayamadığı gibi Antakyalı Hıristiyanların kentin bir mil uzağındaki mağara kilisesinde ibadet ettiğini yazar".

Görülüyor ki 16. yüzyıl başlarından 19. yüzyıl ortalarına kadar Antakya'da mimari görkeme sahip bir kilise bulunmamaktadır. Her üç seyyahın da sözünü ettiği kilise, şimdilerde anıt müze olarak kullanılan Saint Piyer Kilisesi'nden başkası değildir. Rum Ortodokslar 1833'te kadar ibadetlerini bu kilisede yapıyorlardı.

Dünyanın İlk Kilisesi: Saint Piyer (Aziz Petrus) Mağara Kilisesi

Hıristiyanlarca dünyanın ilk kilisesi olarak kabul edilen Aziz Piyer Kilisesi, Antakya-Reyhanlı karayolu üzerinde ve kent merkezinden bir kilometre uzaklıkta Silpiyus (Habib il-Neccar) dağı eteklerinde kurulmuştur.

Aziz Petrus, Antakya'ya geldiğinde ilk vaazını burada vermiştir. Bundan dolayı Hıristiyanlarca dünyanın ilk kilisesi olarak kabul edilir.

Günümüzde anıt müze olarak kullanılan kilisenin, ön cepheleri 12. veya 13. yüzyıl gotik tarzında ve kesme taştan yapılmıştır. Kilise 13 metre uzunluğunda, 10 metre genişliğinde ve 7 metre yüksekliğindedir. Tabanında 5. yüzyıla ait siyah ve beyaz renklerden oluşan mozaik bir yer döşemesi mevcuttur. Bu döşeme kötü kullanımdan dolayı büyük ölçüde zarar görmüştür.

Kilise duvarlarında, 12. veya 13. yüzyılda yapıldığı düşünülen freskler mevcuttur. Rutubet ve kötü kullanım yüzünden bu fresklerin günümüze kadar çok azı kalabilmiştir. Kilisenin doğu kısmında bir sunak masası ve masanın ön yüzünde başlangıç ve sonsuzluğu ifade eden Alfa ve Omega (A W) harfleri bulunmaktadır. Sunak masasının sağında küçük bir su havuzu vardır. Kayalardan sızan su bu havuzda toplanır. Hıristiyanlarca kutsal olarak kabul edilir. Antakya'ya Hacı olmak için gelen Hıristiyanlar bu sudan bir damla içer veya el ve yüzlerine sürerler. Bu yöntemle ruhsal vaftiz olurlar.

Sunak masasının sol tarafında, Silpiyus Dağı'nın arka tarafına kadar uzanan ve yaklaşık 30-40 m uzunluğunda olan bir tünel bulunmaktadır. Bu tünelin ibadet edenlerce herhangi bir tehlikeye karşı; güvenli ve gizli çıkış yolu olarak kullanıldığı sanılmaktadır. Bu kiliseden 300 m uzaklıkta Günahkârlar Hamamı denilen yerdeki kayalar üzerinde, tılsımlı olduğu söylenen kabartmalar vardır. Bunların en ilginci 3,5 m büyüklüğündeki kadın başıdır. Bu kayalar, Antiokhos Epifan döneminde biçimlendirildiği öne sürülse de yörede yaşayan Hıristiyanlar şuna inanır:

> Aziz Petrus, Romalı askerlerce mağarada kıstırılır, tünelden kaçacağı sırada yakalanır ve öldürülür. Bu sırada büyük bir gürültü kopar ve şimdi kadın başının bulunduğu yere yıldırım düşer, kayaya Meryem Ana'nın başı işlenir. Romalılar bu olaydan çok korkar ve yaptıklarına pişman olarak Hıristiyan olurlar; böylece dinin yayılması kolaylaşır. Mağaradan çıkan su, Meryem Ana'nın kutsadığı su olarak önem kazanır ve Antakya Kudüs'ten sonra Hıristiyanlığın ikinci merkezi olarak kabul edilir (Jozef Naseh, 58 yaşında, Üniversite, Antakya).

Mağara, 1580'de Müslümanlar tarafından Hıristiyan Ortodokslara verilmiş, 1856'da Suriye'deki Fransız temsilcisi Brunoni, Halep'teki Fransız Konsolosu'ndan aldığı kiliseyi Kapuçin Ra-

hipleri'ne teslim etmiştir. Günümüzde Katolik Kilisesi'nin temsilcileri olan ve 1846'dan beri Antakya'da bulunan Kapuçinler ve diğer rahiplerin her pazar ve bayram günlerinde Saint Piyer Kilisesi'nde ayin yapma yetkileri vardır. Kilise, 1863'te Papa IX. Pius'un isteğiyle Kapuçin Rahipleri tarafından restore edilmiş, bu faaliyete III. Napolyon da yardım da bulunmuştur. Buranın Hıristiyan âlemi için Kudüs ve Roma gibi kutsal bir yer olduğu için Papalık tarafından 1963'te *Hac Yeri* olarak ilan edildi. Tüm Hıristiyanlar ve hacılar alınan bir ön izinden sonra Saint Piyer Kilisesi'nde dua etmekte özgürdü. Ortodoks ve Katolikler Aziz Petrus ve Pavlus Bayramı'nı, Noel'de gece yarısı ayinini burada ortak yaparken düğün gibi özel törenleri de birlikte kutlarlar.

Antakya Rum Ortodoks Katedrali (Aziz Butros ve Bolos Katedrali)[10]

Katedral, Mısır Hidvi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu, İbrahim Paşa'dan 1833 yılında alınan izin ile Hıristiyanların çoğunlukta yaşadığı Cuneyne (Bahçe) Mahallesi'ndeki Bostan Mevkii'nde yapılmaya başlandı. Kilise önce ahşaptan ve Bizans mimari tarzında çok özelliği olmayan bir yapı biçimindeydi. Osmanlı Devleti'nden alınan izinle 1849-52 yılları arasında kilise yeniden bakım ve onarıma alınmış ve bazı eklentiler yapılmıştı.

1872'de yılında yazılan bir takrirde: "Antakya'da Rum Milleti'ne mensup olup, bundan 20 sene akdem bî-ferman-ı âli bina ve inşa olunmuş olan Sen-Paulo ve Petro nâmıyla yâd olunan

---

[10] Bu başlıktaki bilgiler "Antakya Rum Ortodoks Kilisesi Defteri"nden Fadi Hurigil (36 yaşında, Üniversite, Antakya), Dimitri Doğum (45 yaşında, Üniversite, Antakya) ve Jozef Naseh (58 yaşında, Üniversite, Antakya) tarafından aktarılmıştır. Kilise Defteri, 1968'de Arapçadan Türkçeye Butros İsagil tarafından çevrildiği belirtilmektedir.

bir Bâb-ı Kilisa' şeklindeki ifade, burada 1852'li yıllarda Antakya Ortodoks Rum Kilisesi'nin yeniden inşa edildiğini göstermektedir. Ortodoks Hıristiyanlar ibadet ihtiyaçlarını burada ifa etmekteyken, 1872'de Antakya'da yaşanan büyük deprem sonucu bu kilise de hasar görmüştür" (Kara, 2005: 63).

> 22 Mart 1872 Çarşamba günü gece yarısı saat 01.30'da Antakya ve civarında büyük bir deprem meydana gelmiş, bunun sonucunda Antakya'nın 1/3'ü yerle bir olmuş, 1/3'ü de oturulamaz hale gelmişti. Depremde ölen 500 kişiden 70'i Ortodoks cemaatindendi. Ölenlerden biri de kilise papazı İlyas'tı. Antakya Ortodoks Kilisesi daha az zarar görürken, Samandağ, Tokaçlı ve Altınözü köylerindeki kiliseler tamamen yıkılmıştı (Pol Kayyuka, 86, İlkokul, Antakya).
>
> Antakya Patrik Vekili Lazkiye Metropoliti Meletiyos Antakya-ya gelmiş ve kilise içindeki eşyaları tespit ederek, cemaatin yetkili kuruluna yazı ile bildirmişti. Metropolit, cemaati teselli ederek onlara cesaretli olmaları için öğütler vermiş, hükümetle işbirliği içinde kilisede onarımlar yapmaya başlamıştı. Aynı yılın Mayıs ayının 12'sinde ayini masa üzerinde kılmış, Kominyunu da kilisenin heykel bölümünde bulunan ahşaptan dolap içinde saklamıştı. Cemaat sevinç, korku ve hüzün içindeydi. Bilhassa o zaman Paskalya orucunun son büyük cumasında deprem sonucunda vefat eden iki kişinin cenazesi kiliseye getirilmiş, cenaze törenleri cemaati çok etkilemiş ağlamalar, feryatlar yüksek sesle devam etmiş ve bu olaydan iki gün sonra da Büyük Paskalya Bayramı kutlanmıştı (Sami Bulos Sebagil, 80, İlköğretim, Antakya).

"1872'deki bu depremin ardından Patrikhane harekete geçerek Osmanlı'dan Kilisenin tamiri için izin almıştı. Osmanlı, aslına uygun olarak kilisenin yeniden tamir ve inşasına izin veriyor ve bunun için de Antakya'nın yeniden inşası için atadığı mühendisin kendileriyle ilgileneceğini belirtiyordu" (Kara, 2005: 62-64).

Rusya, özellikle bu kilisenin onarımıyla çok yakından ilgilenmiştir. Rusya, ekonomik yönden çok zayıf olan Ortodokslara kilisenin onarımı için iki bin altın vermiş ve teknik hizmette bulunmak üzere mühendisler görevlendirmiştir. Bizans mimari tarzıyla yapılmış olan kilise Rus mühendislerin katkısıyla Bizans ve Rus mimarisi karışımı bir tarza bürünmüştür. 2000 yılında Jozef Nasch önderliğinde yapılan çalışmalarla günümüze kadar bazı eklemelerle gelmiştir (Jozef Nasch, 58, Üniversite, Antakya).

Antakya Azizler Petrus ve Pavlus Katedrali Doğu Ortodoks kiliselerinin en görkemlisi ve en güzellerindendir. Bizans mimari tarzına uygun olarak kesme taştan inşa edilmiştir. Kilisenin dört giriş kapısı bulunmaktadır. Kiliseye, kraliyet kapısı (başkapı) denen ana kapıdan girilir. Ana kapının sağında ve solunda olmak üzere yan girişleri sağlayan iki kapı daha bulunmaktadır. Bu kapılar genellikle servis girişleri için kullanılır. Dördüncü kapı ise çan kulesinin altındadır. 1930 yılına kadar bu kapı kadınların kiliseye giriş kapısı olarak kullanılırdı. Kadınlar, kilisede kendilerine ayrılan ara kata bu kapıdan girer ve ibadetlerini burada yaparlardı. Şimdilerde bu kapı yalnızca çan kulesine çıkış kapısı olarak kullanılmaktadır (Nikola Zinneha, vefat, okur-yazar, Antakya).

Kilisenin üç nef'i (hol) vardır. İki yan kubbeyi ve ana kubbeyi taşıyan on sütun bulunmaktadır. Soldaki üçüncü sütunda balkon biçiminde bir minber, sağdaki dördüncü sütun önünde patrik koltuğu ve hemen yanında koroya ait mekânlar bulunmaktadır. Katedral'in bulunduğu mekân aynı zamanda bir külliye biçimindedir. Kilisenin yanı sıra, okul, aşhane, kütüphane, yoksul hane, mezarlık, dinî ve sivil idarecilerin kullandıkları binalar bulunmaktadır.

Kilisenin sunak (heykel) bölümünde çok değerli, gümüş üzerine inci işlemeli bir kupa, kapağı ve gümüş bir tepsi bu-

lunmaktadır. Kilisede bulunan ikonalar Bizans, Rus, Suriye menşelidir. Ayrıca kesme taştan yapılmış kiliseyle yaşıt vaftiz curunu (kuyusu) bulunmaktadır. Bu curundan akan su kutsal olduğu için kanalizasyona akıtılmaz, bunun yerine vaftiz curununun altında bulunan rahiplere ait mezarlığa dökülmektedir.

Antakya Rum Ortodoks Katedrali'ndeki (Aziz Butros ve Bulos Katedrali) Kilise Defteri'ndeki bilgilere göre 1850'den beri görev yapan papazlar şunlardır:

Papaz Cebrail, 02.01.1850-1878
Papaz Hanna, 07.03.1850-1885
Papaz Saba, 13.12.1861-1890
Papaz Seman, 30.03.1884-1893
Papaz Süleyman, 21.02.1887-1901
Papaz Nikola, 20.06.1900-1946
Papaz Vehbi, 13.08.1909-1934
Papaz Butros, 26.02.1934-1983
Papaz Bulos, 25.03.1982-Günümüze kadar
Papaz Dimitri, 08.01.2005-Günümüze kadar
Papaz Jan Delüller, 09.01.2005-Günümüze kadar

Bu kiliselerden başka Antakya çevresindeki belli başlı Rum Ortodoks Cemaatine ait şu kiliseler bulunmaktadır: Samandağ'ında Aziz İlyas, Meryem Ana ve Azize Tekla; Altınözü'nde Sarılar Mahallesi'nde Aziz George ve Tokaçlı Köyü'nde Meryem Ana; İskenderun'da Aziz Nikola ve Aziz George; Arsuz'da Vaftizci Aziz Yuhanna; Mersin'de Başmelekler Mikail ve Cebrail; Yayladağı'nda Aziz George Kilisesi.

ANTAKYA HIRİSTİYANLIĞININ İNANÇ ESASLARI

Hıristiyan teolojisi (iman, itikat ve amel), Eski Ahit'e bağlılığıyla tanımlanır. Daha önceleri Yahudi kurumlarının devamı niteliğinde olan bu inanç kültürü, zaman ilerledikçe kıristolojik yeniliklerle şekillenmiştir. Hıristiyan kilisesi, en başından beri Tanrıyı üç kişilik altında tanımıştı:

> Eski Ahit'te zuhur eden Baba, yaratıcı ve yargıç; Dirilmiş İsa Mesih; Hayatı yenileme ve Tanrı'nın Krallığını tamamlama gücüne sahip Kutsal Ruh (Eliade, 2003, 2: 462).

Hıristiyanlık iman esasları, ilk Havariler Konsülünden başlayarak özellikle 4. ve 5. yüzyıllardaki konsüllerde tespit edilmiştir. Daha sonraki konsüllerde de, diğer konular yanında, inançla ilgili olanların bir esasa bağlanılmasına çalışılmıştır. Ancak inançlar konusunda, kiliseler ve mezhepler arası ortak konular bulunduğu gibi, farklı konular da vardır (Tümer ve Küçük, 2002: 280). Bu farklılıklar Eski inanç sistemlerinde olduğu gibi günümüz çağdaş toplumlarında da dinsel ve kültürel yapılarında değişiklik göstermektedirler. Arap Hıristiyanlar da kendi arala-

rında dinsel ve ritüellerin uygulanış tarzlarında farklılıklar gösterirler. Ortodoks olanlar kutsal geleneğe sahip çıktıklarını ve Hıristiyan geleneğinde en orijinal olduklarını ileri sürerler. Hıristiyanlığın iman esasları konusunda da benzer söylemleri bulunmaktadır. Ancak bütün Hıristiyanlarca kabul edilen 4. yüzyıla ait Havariler inanç sistemine göre kredo şu şekildedir:

> Ben Tanrı'ya, kudretli Baba'ya ve O'nun biricik oğlu Rab İsa'ya, İsa'nın bakire Meryem ve Kutsal Ruh'tan doğmuş olduğuna, Pilatus zamanında çarmıha gerildiğine, öldüğüne ve gömüldüğüne, üçüncü gün ölüler arasından dirildiğine, göklere yükseldiğine, Baba'nın sağında oturduğuna, oradan ölüleri ve dirileri yargılamak üzere ineceğine ve Kutsal Ruh'a, Kutsal Kiliseye, günahların bağışlanacağına, ölülerin dirileceğine, sonsuz hayata, inanırım (Tümer ve Küçük, 2002: 281).

İMAN ESASI

Antakya Ortodoks Kilisesi genel Ortodoks iman esaslarını kabul eder. Ortodoks Kilisesi, hiyerarşi ve ritüalizm akımını benimser. Bu kilise, "kendisinin diğer kiliselerden daha çok litürjiye[11] önem verdiğini, kutsal geleneğe sahip çıktığını ve Hıristiyan ibadet formlarının en orijinaline sahip olduğunu ileri sürmektedir" (Yıldırım, 2005: 94). Kilisesinin kredosu, I. İznik Konsülü (325) kararıyla alınan ve I. İstanbul Konsülü (381) ile devam ettirilen esaslardan oluşmaktadır (Yıldırım, 2005: 94). Özetle Ortodoksluğun iman esası, "hikmetin yedi sütunu olarak kabul ettikleri yedi genel konsülden oluşmuştur". Buna göre farklı zamanlarda katılıp yapılan gözlemde Antakya Rum Ortodoks Kilisesinin din görevlileri ve cemaatinin ayinlerde söylediği iman ikrarı şöyledir:

---

[11] Grekçe bir kelime olan liturji, Hıristiyanlıkta çeşitli dini ibadet ve ritüelleri ifade etmektedir (Yıldırım, 2005: 94).

Tek Allah'a inanıyorum; Göğü ve yeri yaratanı, görünen ve görünmeyen varlıkların yaratanı, her şeye kadir Yüce Allah'a ve O'nun biricik oğlu İsa Mesih'e inanıyorum. O, Allah'tan Allah, Nurdan nur, hak Allah'tan hak Allah'tır. Yaratılmış olmayıp, Peder ile aynı özdedir ve her şey onunla yaratılmıştır. Biz insanların kurtuluşu için gökten inmiş, Kutsal Ruh'un kudreti ile vücut bulmuş ve bakire Meryem'den doğmuştur. Pontius Pilatus zamanında bizim için ıstırap çekerek, çarmıha gerilmiş, gömülmüş ve kutsal kitapların yazdığı gibi, üç gün sonra dirilmiş ve göğe yükselmiştir. O, Pederin sağında oturmaktadır. Dirileri ve ölüleri yargılamak için şanla tekrar gelecek ve onun hükümdarlığı son bulmayacaktır. Peygamberler vasıtasıyla konuşmuş olan, Peder'den çıkıp, Peder ve Oğul ile birlikte tapılan ve yüceltilen, hayatın kaynağı olan Kutsal Ruh'a inanıyorum. Günahların affi için tek bir vaftizi kabul ediyorum. Ölülerin dirilişini ve ebedi hayatı bekliyorum.

Teslis

Hıristiyanlık tek tanrılı bir dindir ve bir tek Tanrı olduğuna inanır; yalnızca, bu tek olan varlık, üçlü bir öz taşır. Kutsal üçlü (teslis) üç ayrı varlık tanımak anlamına gelmez; bir tek varlıkta, Tanrı'da, üç ayrı niteliğin bulunduğunu, Tanrı'nın bu üç ayrı niteliğinden kurulu bir bütün olduğuna Hıristiyan inancında olduğu kabul edilir. "Bu üçlü oluş, tanrısal olandan insansı olana doğru, aşama aşamadır ve 'Baba Allah-Ruh Allah-Oğul Allah' bağlantısı içindedir" (DTA, 1999: 31). İncil'e göre İsa Tanrıdır. Rab'dır. O halde teslis dogması bizzat hayatın kaynağında, mutlak bir birlikte, mutlak bir ayrılıkta, mükemmel bir uyumu telkin eder. Teslisteki üç, matematik ötesi bir sayıdır ve daima bir'in aynıdır (Clement, 1993: 213). Teslis: Baba, Oğul ve Kutsal Ruh (eb-ibin-ruhul kudüs) üçlemesinden oluşur. İsa

dirildikten sonra öğrencilerini Celile'ye çağırdı (Matta, 28/10). Burada İsa öğrencilerine; "gökte ve yeryüzünde bütün yetki bana verildi. Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin; onları, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin" dedi (Matta, 28/18-19). Bu pasaja dayanarak Hıristiyanlar teslis inancını benimsemişlerdir.

Müslümanlarda ise bu durum biraz daha farklıdır. Müslümanlıkta Tevhit mevcuttur. Ancak özellikle Arap Alevilerde, insanın yaradılışından bugüne kadar bizzat hayatın kaynağında 'üç'ün var olduğuna inanılır. Her peygamber döneminde kutsalı, yani iyiliği ve inancı ifade eden üç ile kötülüğü ve küfrü ifade eden üçün varlığına inanılır. Müslümanlıktaki iyiliği ve inancı ifade eden üç, Hz. Ali, Hz. Muhammed ve Salman Farisi'dir. Hz. Ali Mevla,[12] Hz. Muhammed Peygamber ve Selman Farisi İnancın Bab-ı Din (Dinin Kapısı) olarak kabul edilir. Ancak Hıristiyanlık inancına göre Tanrı olarak yaratılan İsa, Arap Alevilerde Tanrı değildir. İsa Peygamber Allahın Ruhu (Kuran-ı Kerim, Nisa Suresi: 4/171)'dur. Yani 'nur'dur.

1) Tanrı (Baba)

Hıristiyan inancının teolojik olarak şekillenmesi kutsal konsüllerde oluşmuştur. Konsüllerde İsa'nın kişiliği veya doğası, Hıristiyanlıkta Tanrı anlayışı üzerine tartışmalar yapılmıştır. Nitekim "Ortodoks Kilisesinin ilk devirlerinden başlayarak, ekümenik konsüllerle sistemleştirmiş olduğu Tanrı anlayışı, diğer Ortodoks Kiliselerinde olduğu gibi Antakya Rum Ortodoks Kilisesi tarafından da aynı şekilde muhafaza edilmiştir" (Yıldırım, 2005: 95-

[12] Hz. Muhammed, Gadir Hum mevkiinde geçen Veda Hutbe'sinde, Hz. Ali için, "Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlası" demiştir. Bu bilgi birçok İslami kaynakta geçmektedir.

97). Antakya Ortodoks inancına göre Tanrı, iki başlangıç, iki prensip ve iki temel esastır. Birincisi, o, yaratıcıdır. Evren, onun aracılığıyla oluşmuştur. İkincisi Tanrı sevgidir. O, insanlara gözkulak olan, onlara çobanlık yapan İsa'yı göndermiş ve insanların günahının kefareti olarak onu kurban etmiştir. Tanrı insanı dünyanın efendisi yapmış ve dünyadaki her şeyi dilediği gibi kullanma fırsatı vermiştir. İnsan Tanrı'yı beklemesi sonucu Tanrı'dan şükürle bu evreni kendisine hediye olarak almıştır (Dimitri Doğum, 42, Üniversite, Antakya). Bu düşünceye göre Tanrı hibe edici ve sevgi dolu, insan da Tanrı'ya şükredicidir. Antakya Ortodoks Hıristiyanları, Tanrı için tüm Hıristiyanlar gibi 'Baba' terimini kullanırlar. Ama asıl olarak 'Allah' kelimesini kullanmaktalar ve Allah terimi yerine Tanrı teriminin kullanılmasına da karşı çıkmamaktadırlar (Josef Naseh, 58, Üniversite, Antakya).

Hıristiyanlıktaki Tanrı anlayışıyla Müslümanlardaki Tanrı anlayışı birçok yönüyle benzeşmektedir. Müslümanlıkta Allah, Rahmandır, Rahimdir, esirgeyen ve bağışlayandır, yaratandır. Her şeyin hâkimi ve sahibidir. Ancak insana sunulan bu evren, insanın amellerinin imtihan yeridir. Evren tüketilmesi gereken bir alan değil, Allahın sunduğu nimetlerin içinde insanın hayatını idame ettirerek iyiliklerde bulunması gereken bir alan olarak kabul edilir.

2) İsa Mesih (Oğul)

İsa peygamber kutsal konsüllerde çok tartışılmış ve doğası üzerine farklı yorumlar yapılmıştır. Bu tartışmalar İsa'nın beşeri ve ilahi varlığı üzerine yapılmıştır. İsa'nın ilah ve insan tarafı birleşerek tek bir Mesih olduğu kabulü Teslisi oluşturan üç temel unsurdan biri olan İsa gerçeğini şekillendirir. İncillerde İsa'ya, Allah'ın oğlu (Matta, 11/27; Luka, 10/22, 20/13; Markos, 12/6, 13/32, 14/36; Romalılar, 1/3, 5/10, 8/29), İnsanoğlu ve Âdem-

oğlu (Matta, 16/13; Yuhanna, 9/35-36), Rab (Yuhanna, 13/13), Mesih (Matta, 1/1-17; Luka, 1/1-27), Tanrı Kelamı (Yuhanna, 1/14), Kurtarıcı (Yuhanna, 12/47), Peygamber (Luka, 7/16-17), Koruyucu Çoban (Matta, 26/31, 25/32; Markos, 14/27) gibi sıfatlar veya unvanlar verilmiştir. İsa Mesih, Hıristiyanlık inancının merkezini oluşturur. Havariler, Antakya'da dini misyonlarını İsa Mesih merkezli anlattıkları için kendilerine Hıristiyan adı verilmişti. "Ortodoks inancına göre Tanrı, kendi suretinde tek bir 'şahıs'ta iki tabiatlı tek bir varlık yaratmıştır. Bu varlıktaki birinci yön, tenleşmiş bir kelam; ikincisi ise teslisin ikinci şahsı olan ete bürünmüş, Baba'nın biricik oğlu Mesih İsa'dır" (Yıldırım, 2005: 98). Antakya Ortodoks Kilisesi; "İsa Mesih ile ilgili temel inançlarda, diğer imanı konularda olduğu gibi, yedi konsülde belirlenen Ortodoks Kilisesinin inançlarını benimsemektedir" (Yıldırım, 2005: 98-99). Antakya Ortodoks Hıristiyanları özellikle İsa'nın kurtarıcılığı üzerinde yoğunlaşır. Ayinlerinde İsa için: "Kurtarıcımız, bizi doğruların doğrusundan yücelerden aradı; ey Tanrı validesi bakire (Meryem), sen ki kurtarıcıyı doğurdun; Kurtarıcını validesine övgüler sunalım; Mesih kurtuluşu oluşturdu; ey kurtarıcımız, sana, doğru görüşün Tanrısal söylemlerini sunuyoruz" gibi 'kurtarıcılığı' üzerine vurgu yaparak terennümlerde bulunmaktadırlar. İsa, Tanrı'nın kelamı ve biricik oğlu, ölümsüz, o insanların kurtuluşu için ilah olduğu halde insan bedenini kabullenip çarmıha gerilmiş ve böylece ölümle ölümü ezmiştir. Özetle İsa, kutsal üçlemenin biri, Baba ve Kutsal Ruh'la birlikte yüceleşen kurtarıcı Tanrı'dır.

İslam inancına göre Hz. İsa, ne Hıristiyanların iddia ettikleri gibi bir Tanrı veya Tanrı'nın oğlu ne de Yahudilerin iddia ettikleri gibi sıradan bir insandır, o Allah'ın gönderdiği bir nebi (Meryem 19/30) ve resuldür (Nisa 4/157, 171; el Maide 5/75; es-Saf 61/6), İsrailoğullarına gönderilmiş bir peygamberdir (Al-i İmran

3/49; es-Saf 61/6), kendisine İncil verilmiştir (el-Maide 5/46) Tevrat'ı tasdik etmiş, bazı hususlarda onu neshetmiştir (Al-i İmran 3/51; Meryem 19/36), iffet sembolü olarak yetişmiş olan Meryem'den (Al-i İmran 3/37, 42-43) babasız dünyaya gelmiş (Al-i İmran 3/45-47; Meryem 19/17-22), böylece anne ve oğul ilahi kudrete bir alamet kılınmıştır (el-Mü'minün 23/50).

3) Kutsal Ruh

Teslisin üçüncü unsurundan biri de Kutsal Ruh'tur. "Kutsal Ruh, Baba ve Oğul'dan farklı, ezeli ve ebedi, aynı cevherden, aynı şekilde eşit ve Tanrısal kişiliği olduğu düşünülen bir varlıktır. Tanrı'nın nefesi olarak da ifade edilir" (Yıldırım, 2005: 99).

"Tanrı birdir; ama İsa'nın babasıdır. Onda babalık niteliği vardır. Bu nitelik yüzünden, 'baba' tanrısaldır. Öyleyse Tanrı bir 'baba' olduğundan bu 'baba' oluş da Tanrı'dır. Tanrı, gönderdiği 'rıuh' ile İsa'nın anasını gebe bırakmıştır. Bu ruh, tanrısal 'Kutsal Ruh'tur (Ruhul Kudüs). Bu niteliği yüzünden, Kutsal Ruh da tanrısaldır; Tanrıdır. Ruh'la gebe kalan Meryem'in doğurduğu İsa, Oğul'dur; ama tanrısal özden olan Oğul'dur, bu nedenle o da Tanrı'dır" (DTA, 1999: 33). "Melek cevap verip (Meryem'e) dedi: Ruhül Kudüs senin üzerine gelecek, Yüce olanın kudreti üstüne gölge salacak; bunun için de doğacak mukaddese Allah'ın Oğlu denecektir" (Luka, Bap 1, 3-5). İşte Hıristiyanlıkta Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlüsünün Tanrı kavramı budur.

Ortodokslar, Kutsal Ruh'un, sadece Baba'dan çıktığını kabul ederler. İsa, Baba'yı tanıtmış, Kutsal Ruh da İsa'yı tanıtacaktır veya İsa'ya tanıklık edecektir (Yuhanna, 15/26) ve o, insanlara yardımcı olarak, gerçeğin ruhunu verecektir (Yuhanna, 14/17). Kutsal Ruh, İsa vaftiz olduktan sonra güvercin şeklinde inip onun üzerine konmuştur (Matta, 3/16). Bu yüzden de Antakya

Ortodoks Kilisesinin eski vakıf başkanı, Kutsal Ruh'u "Allah'ın ulağıdır" diye tarif etmekte ve güvercin Kutsal Ruh'u temsil ettiği için her bayramda halkın kilisede güvercin uçurduğunu ifade etmektedir (Jozef Naseh, 58, Üniversite, Antakya). Özellikle Epifani bayramında İsa'nın vaftiz oluşu temsil edildikten sonra cemaat ellerinde tuttuğu güvercini havaya atıp onların kilise içinde uçmalarını sağlamaktadır.

İslam dininde de Ruhul Kudüs teyit edilmiştir. Hz. İsa, hem doğumu sırasında hem İsrailoğulları arasında görev yaparken Ruhul Kudüs ile desteklenmiştir. Ruhul Kudüs ile desteklenme ifadesi Kur'an'da sadece Hz. İsa için kullanılmaktadır (el-Bakara 2/87, 253; el-Ma-ide 5/110).

Antakya Hıristiyanlarında İnanç Esasları Farklılıkları

Katolik kilisesine mensup olmak için, imanı ikrar etmek ve vaftiz olmak gereklidir. İman formülünün iki şekli vardır: Vaftiz merasiminde kullanılan 6. yüzyılda Roma'da tespit edilmiş kısa formül; diğeri İznik (325) ve İstanbul (381) konsüllerinde formülleştirilen ve ayinlerde kullanılan formüldür. Değişik zamanlarda ayinlerine katılıp gözlemlerde bulunulan Antakya Katolik kilisesi cemaatinin ve din görevlilerinin koro şeklinde söyledikleri iman ikrarı daha önce belirtilmişti.

Katolikler de konsüllerde belirlenen iman ikrarını yapmaktadırlar. Ortodokslar gibi aynı şekilde, İncillerde anlatılan ve konsüllerde belirlenen Tanrı inancını ve teslisi kabul ettikleri için kiliseler arasında teolojik açıdan fark yoktur. Yalnız Doğu ve Batı kiliselerinin ayrılmasına sebep olan filioque[13] ekini Ortodokslar ka-

[13] Latince bir kelime olan 'filioque'nin kelime karşılığı 'evrensel'dir. Hıristiyan dininde 've oğuldan' anlamında kullanılır. Ortodoks Hıristiyanlar, filioque'yi

bul etmezken Katolikler bu eki kabul etmekte ve iman ikrarlarında devamlı söylemektedirler. Bu yüzden inanç esaslarındaki temel ayrılık sadece buradan kaynaklanmaktadır. Albert M. Bessnard (1993: 171), ayrılığın menşeini; "Ortodoks Kiliseleri ile Roma Kilisesi arasında teslis konusunda bazı farklı yaklaşımlar olmuş, ama buna rağmen aşağı yukarı temelde bu kiliselerin bütün iman formüllerinde anlaşmış, filioque meselesi konusunda ayrılığa düşmeleri Doğunun Batıya boyun eğmeme arzusundan kaynaklanmıştır" şeklinde yorumlamıştır.

Kilise

Hıristiyan inancının önemli unsurlarından biri de kilisedir; kilise kelimesi, "Yunanca toplantı anlamına gelen 'ecclesia' (eklesya) kelimesinden alınmıştır" (Aydın, 1995: 65; Tümer ve Küçük, 2002: 291). Bu toplantı, davet ile bir araya gelinmiş bir toplantıdır. "Hıristiyan kilisesinin kuruluşu, Ahit, seçilmiş halk, Yahvenin mabedi, Mesihi Krallık mefhumları ile Tevrat tarafından hazırlanmıştır. Hıristiyanlıkta kilise, Hıristiyan cemaatinin adıdır" (Aydın, 1995: 65). Bu anlamda kilise, Elçilerin İşleri'nde yazdığına göre Pentekost günü kurulmuştur. O gün, İsa'nın öğrencileri bir arada toplanmıştı. Ansızın gökten Kutsal Ruh geldi. Ruh, onlara ateşten diller dağıttı ve imanlılar başka dillerle konuşmaya bağladılar (Elçilerin İşleri, 2/1-4). Havariler artık vaaz vermeye, imanlılar arasında birlik oluştuğu için her şeyi ortak kullanmaya, mallarını mülklerini satıp ihtiyaç sahiplerine dağıtmaya, her gün tapınakta toplanmaya başladılar (Elçilerin İşleri, 2/44-47). Böyle-

---

kredoya ekleyerek okurlar ve iman esasında farklı bir yer vermezlerken Katoliklerse iman esasındaki üçlemeye ek olarak okurlar; yani Katoliklerde iman esası dört gibi görünür. Bunun nedeni de İsa'nın doğasına ilişkin kabulden kaynaklanmaktadır (Dimitri Yıldırım, 60, İlkokul, İskenderun).

ce ilk kilise kurulmuştu ve aktif olarak göreve başlamıştı. Mesih İsa'nın yolunu benimsemiş olanların bir yerde oluşturduğu topluluğa 'kilise' adı verilmiş ve Pentekost günü bir araya gelen cemaatin başkanı Petrus olduğu için, kilisenin başı da o olmuştur. Kilise, hızla yayılmış, Yahudilikten ayrılmış, itizaller olmuş, şehitler vermiş (en büyük Hıristiyan şehitleri Roma'da öldürülen Petrus ve Pavlus'tur), İmparatorlukla mücadele etmiş ama sonunda 313 yılında ilan edilen Milano Fermanı ile özgürlüklerine kavuşmuşlar ve daha sonra cemaat adı verilen kilise; artık bir mekân haline de gelmiştir. "Kilisenin mekân olarak 2. yüzyılda ortaya çıktığı iddia edilmektedir fakat bu kiliselerden günümüze kalıntılar kalmamıştır" (DTA, 2: 77).

Yuhanna, 'Yedi Asya Kilisesi'nden bahsetmektedir (Vahiy, 1/4). Bu yedi kiliseden kasıt iki şey olabilir. Birincisi, kilise kelimesi ile cemaat kastedilmiştir. İkincisi ise, bu kiliseler Antakya'daki St. Piyer Kilisesi gibi doğal kilise olabilir. Yani bu kiliseler ilkel tapınak olabilir. Çünkü kiliseler, "Konstantin (306-337) zamanında yapılmaya başlanmıştır. Günümüze kalan en eski yapı kilisesi, Büyük Konstantin'in Roma'da Laterano meydanında 4. yüzyılda yaptırdığı San Giovanni'in Laterano Katedrali'dir ve 'dünya kiliselerinin anası' sayılmaktadır" (DTA, 2: 77). Genel görüşe göre, kilise binaları Hıristiyanlık inancını bütün dünyaya göstermelidir. Bu yüzden Konstantin, "İstanbul'da güzel bir kilise inşa ettirmişti. Daha sonra Justinyen bu kilisenin yerine 537 yılında Ayasofya'yı yaptırmıştır" (Sarıkçıoğlu, 2002: 333). Hıristiyanlıkta kilise, Hıristiyan müminlerle canlılık kazanmaktadır. Çünkü mümin, vaftizle kilisenin bir üyesi olmaktadır. Bunun dışında Hıristiyanlığın inanç esasları içinde olan kilise, Hıristiyan mezhepleri içinde farklı anlamlandırmaları içermektedir.

Katolik kilisesi; papa, kardinaller, patrikler, piskoposlar, laik ve dini rahipler, rahip adayları ve cemaatten oluşmaktadır. Bu toplu-

luğun merkezi yönetimi Papa ve idari Kardinaller Meclisi ile Vatikan'a tevdi edilmiştir. Kilise terimi, İsa'nın mistik bedeni, müminler de onun uzuvlarıdır. Katolikler kiliseyi üç kısma ayırırlar:

Faal kilise (dünya kilisesi),
Istırap kilisesi (a'raf kilisesi),
Zafer kilisesi (cennet kilisesi) (Bessnard, 1993: 166).

Ortodokslar da kiliseyi, evharistik cemaatlerden oluştuğu için birinci derecede İsa'nın bedeni olarak tarif ederler. Bu durumda mahalli kilise evrensel kilisenin bir parçası değil, belli bir manada, kutsal birliğin tezahürüdür. İsa'nın bedeni Kutsal Ruh'un dayandığı manevi bir bedendir. O halde İsa'nın bedeninin uzuvları olan müminler de Kutsal Ruh taşıyıcılarıdır (Clement, 1993: 217). Protestanlar ise cemaatin olduğu her yerde kilisenin olduğunu söylerler. Kilise, "bağışlanmış günahkâr insanların, kelamla gerçekleşmiş bir toplanmasıdır" (Mehl, 1993: 260).

Antakya'da faaliyet gösteren üç kilise bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ve en eskisi, Antakya Rum Ortodoks Kilisesidir. Bu kilisenin resmi adı; 'Azizler Petrus ve Pavlus Kilisesi'dir. Antakya Rum Ortodoks Kilisesi, 'bir veya tek', 'apostolik', 'kutsal' ve 'evrensel' olmakla dört temel esas üzerinde durmaktadır. Zaten Hıristiyanlığa göre kilise; tek, kutsal, evrensel ve havariseldir. Kilise bunlara kendiliğinden sahip olmamıştır, bizzat Mesih, Kutsal Ruh aracılığıyla kilisesine bu nitelikleri vermiştir. Kilise, kurucusu İsa nedeniyle tektir. Çünkü o, haça gerilerek herkesi bir halkta ve bir tek bedende toplamış. Kutsal Ruh'ta insanları birbirine bağlayarak, onlar arasındaki bu birliği İsa'da birleştirip gerçekleştirmektedir.

Antakya Ortodoks kilisesinin apostolik oluşu; Havari Petrus'un Antakya'ya gelerek Antakya Kürsüsünü kurmasına dayandırılmasından kaynaklanmaktadır. 'Havarilerin Antakya'ya Gelişi'

başlığı altında da ifade edildiği gibi, burada Barnaba, Pavlus gibi Hıristiyanlığın ünlü şahsiyetleri misyon faaliyetlerinde bulunmuşlardı. Bu yüzden de Ortodoks Kilisesinin kapılarının üzerine Havari Petrus'un ve Pavlus'un suretlerini nakşedilmiştir. Kilisenin kutsallığı İsa'dan gelmektedir. "Tanrı'nın Oğlu Mesih, kiliseyi eşi gibi sevmiş onu kutsallaştırmak amacıyla kendini feda etmiş, onunla kendi bedeni gibi birleşmiş ve ona Tanrı'nın yüceliği için Kutsal Ruh'un lütfunu bahşetmiştir. Mesih'le birleşmiş kilise, onun sayesinde kutlulaşmıştır" (Pamir, 2000: 213).

Kilisenin kendisinde Mesih mevcut olduğu için evrenseldir. "Kilise onun bedenidir, her yönden her şeyi dolduranın doluluğudur" (Efeslilere, 1/23). Kilisenin evrensel olması için hiçbir ırk, sınıf ve topluluk ayrımı gözetilmemelidir. Bu nedenle İsa, öğrencilerine "bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin" (Matta, 28/19) talimatını vererek evrenselliği sağlamak için onları görevlendirmiştir. Böylece herkes Tanrı'nın halkı olmaya çağrılmıştır. Bunun içindir, bu halkın görevi tek ve biricik kalarak, "Tanrı'nın başlangıçta insan doğasını birlik içinde yaratırken öngördüğü dağılmış çocuklarını bir araya toplamak olan isteği gerçekleşsin diye kendini bütün evrenin boyutlarına ve bütün çağlara yayılacak şekilde hazırlamaktır" (Pamir, 2000: 213). Pavlus, halkın birliğini, "artık ne Yahudi ne Grek, ne köle ne özgür, ne erkek ne dişi ayrımı var. Hepiniz Mesih İsa'da birsiniz" (Galatyalılara, 3/28) diye belirtmiştir. Kilise, havarilerin üzerine kurulduğu için havarisel-dir. "İsa, havarileri misyon için görevlendirmiş" (Matta, 28/19); Pavlus, Efeslilere Mektubu'nda, "kilisenin havarilerin temeli üzerine kurulduğunu ve köşe taşının da İsa olduğunu yazmıştır" (Efeslilere, 2/20). Antakya Kilisesi "St. Petrus tarafından 37 yılında kurulmuştu. İznik Konsülü'nde (325) patriklik olmuştu (Benlisoy-Macar, 1996: 10). Severus'un ölümüne (538) kadar patriklik birdi. Severus'un ölümünden sonra bu kilisede iki başlı-

lık süregelmiştir. Bizans yanlısı olana Melkit kilisesi, diğerine Süryani kilisesi denilmiştir" (Atiya, 2005: 201). Bu tarihten itibaren "Melkit kilisesine Rum Ortodoks Kilisesi ismi verilmiştir" (Günel, 1970: 34). 1268'de Baybars'ın Antakya'yı ele geçirmesi üzerine patriklik Şam'a taşınmıştır (Benlisoy-Macar, 1996: 10). Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethettikten sonra Fener Patrikhanesini Rumlara vermesi dolayısıyla, Antakya Kilisesi, Fener Rum Patrikhanesinin üstünlüğünü ve önceliğini kabul etmiş; Antakya Kilisesi'ne Rum kökenli patrikler atanmıştır. "1890'da yayılan milliyetçilik akımı üzerine Antakya'daki Arap Hıristiyanların ayaklanması; ayaklanmayı Rusların da desteklemesi nedeniyle bu kiliseye artık Arap kökenli patrikler ve papazlar atanmaya başlamıştır" (Albayrak, 2005: 360; Benlisoy ve Macar, 1996: 10). Bugün Antakya Ortodoks Kilisesi, Hürriyet Caddesi'ndedir. Kilise 1833'te Rus mimari tarzına göre inşa edilmiştir. Antakya, Ortodoksların dünya genelinde sayısı 13'e yükselen patrikhane merkezlerinden biridir. Şam'da yaşayan patrik, 'Antakya ve tüm Doğu'nun patriği' olarak anılmaktadır. Ortodoks cemaatin Türkiye içindeki dinî sınırları şöyledir: Mersin, Adana, Antakya, Urfa ve Diyarbakır. Mersin şehir merkezindeki Ortodoks Kilisesi Şam'da bulunan Antakya Patriğinin himayesindedir; fakat Silifke'de bugün artık olmayan kilise İstanbul'daki Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlıdır. Kurallara göre Fener Rum Patriği Mersin'e, Antakya Patriği ise Silifke'ye karışamaz. Antakya Patrikhanesi'ne bağlı 18 tane metropoliten kent vardır. Suriye'de 6, Lübnan'da 6, Irak'ta 1, Amerika'da 2, Brezilya'da 2, Arjantin'de 1 olmak üzere doğrudan Şam'a bağlı metropolitler bulunmaktadır (Harman, 2002: 193; Dimitri Doğum, 45, Üniversite, Antakya). Nitekim güney bölgesinde bulunan kiliseler arasında Antakya Ortodoks Kilisesi bölgedeki en eski kilisedir. Bu anlamda Antakya Rum Ortodoks Kilisesi'ne bağlı cemaat üyeleri şu şekilde sıralanabilir:

Antakya: Hatay ilinin merkez ilçesine Antakya denilmektedir. Buradaki Rum Ortodoks'ları takriben 300 ailedir. Vaftiz defterine 10 binden fazla kişi kayıtlıdır. Kilisede Sami Bulos Sabagil, Dimitri Doğum ve Jan Delüller görev yapmaktadır.

Samandağ: Hatay'a bağlı bir ilçedir. Burada yaşayan Rum Ortodoksları takriben 400 ailedir. 'İlyas Peygamber, Meryem Ana ve Azize Tekla' kilisesi adında üç kilise bulunmaktadır. Kilisede Peder Yusuf, Trifon Yumurta ve Dimyan Yakupoğlu görev yapmaktadır.

Altınözü-Tokaçlı: Altınözü Hatay'ın bir ilçesidir. Köyde 150 Rum Ortodoks Hıristiyan aile yaşamaktadır. Köydeki 'Meryem Ana Rum Ortodoks Kilisesi'nde 'Musa Papaz' görev yapmaktadır. Tokaçlı Köyü'ndeki 'Aziz Yuhanna, Meryem Ana ve Aziz İlyas' ziyaretleri, her yıl adlarına yapılan bayram günlerinde köy ve diğer yakın köy halkı tarafından ziyaret edilmektedir.

Altınözü-Sarılar: Sarılar köyünde yaşayan Rum Ortodoksları yaklaşık 400 ailedir. Aziz Corç adındaki kiliselerinde Papaz Bulos Bardakçı ve Cebrail Kuşoğlu görev yapmaktadır. Sarılar Mahallesi'nde Aziz Corç ziyareti de vardır.

İskenderun: İlçede 400 Rum Ortodoks aile yaşamakta. Aziz Nikolas adındaki kilisede papaz Dimitri Yıldırım görev yapmaktadır. Kilisenin mezarlığında 'Aziz Corç Manastırı' ve kilisenin ön tarafında da eski evlerin bulunduğu Killey adında bir arazi vardır.

Arsuz: İskenderun'da olan bu semt, deniz kenarında yazlık bir yerleşimdir. Bu semtte 25 Rum Ortodoks aile yaşamaktadır.

Mersin: Yaklaşık 300 Rum Ortodoks aile yaşamaktadır. Kilise Papazı İspir Teymur'dur (Fadi Hurigil, 36, Üniversite, Antakya).

Antakya'da bulunan bir diğer kilise Antakya Katolik Kilisesi'dir. Antakya Katolik Kilisesi tüm Hıristiyanların kabul ettiği "kilise; tek, kutsal, evrensel ve havariseldir" temel esasları üze-

rinde durmaktadır. Bu temel esasları, Antakya Rum Ortodoks Kilisesi'ni anlatırken yukarıda ifade edilmişti. Bu kilisenin Ortodoks Kilisesi'nden farkı, apostolik olmayışıdır. 18 Mayıs 1268'de saldırıya geçen Memluk ordusu, Antakya'nın uzun süre direnmesine imkân vermemişti ve surların Silpius'a yükselmeye başladığı bir noktadan kente girmeyi başarmıştı. Böylece 175 yıldan beri süren Antakya Prensliği halindeki son Hıristiyan hâkimiyeti son bulmuş ve Antakya bir daha el değiştirmemek üzere İslam hâkimiyetine geçmişti. Uzunluğu itibariyle İstanbul surlarından sonra ikinci sırayı alan muhteşem surlar tahrip edilmişti. Kent acımasızca yağma edilirken, başta St. Pavlus Katedrali olmak üzere bütün kiliseler, saraylar, şatolar ve bütün güzel yapılar yakılıp yıkılarak, kent adeta harabe yığınlarından ve çölden ibaret bir hale getirilmiştir. Antakya'nın düşmesi Hıristiyan âlemi için çok büyük bir darbe olmuş ve Kuzey Suriye'deki Hıristiyanlığın çöküşünde hızlandırıcı rol oynamıştır (Demir, www.antakyarehberi.com, 13.05.2009). Bu olaydan sonra Latin ağırlıklı haçlıların çekilmesiyle Katolik Kilisesi de şehri terk etmiştir. "1846 yılında Kapuçin rahipleri aracılığıyla Katolik Kilisesi buraya tekrar yerleşmiştir. Papa IX. Pius'un isteğiyle Antakya'ya ilk gelen Parma dinsel bölgesinden P. Basilio Gali'dir. Burada bir kilise ve Hıristiyan çocuklar için bir okul açmıştı. Ancak bu misyon çabası nedeniyle 12 Mayıs 1851 yılında öldürülmüştür. Onun yerini Fransız rahipler alıp burada bir manastır kurmuşlar ve 1852'de Osmanlı hükümetinden izin alarak bir Katolik Kilisesi inşa etmişlerdir. Kilise 1939'da çalışmayan bir şeker fabrikasına taşınmıştır" (Zambon ve Bertogli, 2005: 114). "1964'te Fransız ve Lübnanlı rahipler Antakya'dan çekilince, yerlerini Mersin'den gelen Parma Kapuçin'leri almış, 1973'te de bir rahip Antakya'ya yerleşmiştir" (Zambon ve Bertogli, 2005: 115). 1965'te küçük bir kilise inşaatına başlan-

mıştı, fakat arazisi istimlâk edilmiştir (bugünkü vergi dairesinin bulunduğu yer). Bu yüzden de kilise, "1977'de 150 yıllık bir eve taşınmıştır" (Zambon ve Bertogli, 2005: 116). Bu eski ev ile sonradan satın alınan komşu ev restore edilmiş ve tipik şark stilinde bir manastır olmuştur. Şu anda bu kilise ufak bir manastır, Aziz Petrus ve Pavlus'un adını taşıyan küçük bir kilise, Hıristiyan cemaatin toplanması için oturma ve oyun salonu ve üç bahçeden oluşmuştur.

İskenderun Episkoposu'na bağlı olan kilisede günümüzde Dominico Bertogli adında bir rahip, Maria ve Germania adlarında iki rahibe görev yapmakta idi. Fakat Rahibe Germania'nın Belçika'ya, Rahibe Maria'nın Ankara'ya gitmesiyle günümüzde Kilisede rahibe kalmamıştır. Bugün bu kiliseye mensup Katolik Hıristiyanlar, yaklaşık 40 kişiden oluşmaktadır. Fakat Ortodoks cemaat ile Hıristiyanlığı kardeşçe yaşadıkları için ayinlerine katılan insanlar, özellikle bayram günlerinde daha kalabalık olmaktadır. Bu kardeşlik Paskalya bayramında daha net görülmektedir. Doğu ve batı kiliselerinin farklı takvim uygulamasından dolayı Paskalya bayramı, aynı günde kutlanmamaktadır. Ancak beş yılda bir bu bayram aynı güne rast gelmektedir. Fakat 1988 yılından beri Paskalya bayramını Antakya'daki Katolik ve Ortodoks kiliseleri birlikte kutlamaktadır. Oruç devresinde yapılan yardımlaşmayı iki kilise beraber gerçekleştirmektedir (Fadi Hurigil, 36, Üniversite, Antakya).

Antakya'da yer alan bir diğer kilise de Antakya Protestan Kilisesi'dir. "Protestanlık, kilise yapısına ve teşkilatına birinci derecede önem vermez. Protestanlık inancında, Allah'ın kelamının ve kilise sırlarının öğretilmesi için sadece bir hizmete gerek duyduğunu açıklar" (Mehl, 1993: 264). Protestan papazları kelamın hizmetçileridir. "Onların kelamı bilmelerinden başka bir ayrıcalıkları yoktur" (Mehl, 1993: 260). Bu nedenle onlar için

her yer kilisedir. Katolik mezhebi, bir rahibin ve mabedin bulunduğu yerde kilisenin varlığını kabul ederken; "Protestan mezhebi, rahip olmadan da cemaatin olduğu her yerde kiliseyi kabul eder" (Mehl, 1993: 272). Bu yüzden de Protestanlar toplandıkları her yeri kilise olarak kabul etmişlerdir.

Eskiden Suriye-Lübnan bankası olan şimdiki Protestan Kilisesi'nin binasını Türkiye, Fransa'dan satın almış ve bu bina 2000 yılında Protestan kilisesine satılmıştır. Binanın kilise olarak faaliyete geçmesi şehir halkı için hâlâ bir muamma ama yine de halk bu durumu "Hatay'ın şu meşhur mozaiğine küçük bir renk katmak" diye açıklamaktadır. Güney Kore asıllı Yakup Chang, kilisenin pastörü olarak görev yapmaktadır. Methodist bir teoloji üniversitede okumuş ve psikolojiden mastır yapmıştır. Bu kilisenin ayinlerine, Protestanların yanında Ortodoks, Katolik Hıristiyanlar ve buna ilave olarak Alevi (kimisi Hıristiyan olmuş), Sünni Müslümanlar da katıldığı için; bu kiliseye mensup Hıristiyanların sayılarını tam olarak tespit edilemedi. Genelde ayine yirmi kişi katılmakta ve gün geçtikçe sayıları artmaktadır.

ANTAKYA HIRİSTİYANLIĞININ İBADET VE AYİNLERİ

Hıristiyan ritüellerinin kökenleri çok eski kültürel inançlardan kaynaklanmaktadır. Hook (1995: 213), bunu şu şekilde ifade etmektedir:

> Hıristiyan ritüelinde, kendimizi günümüze kadar devam etmiş olan çok geniş bir edebiyatla donanmış ve aynı zamanda, kökleri eski çağların derinliklerine uzanan bir kültürle karşı karşıya bulunuz. Dahası, İsa ile başlayan dönemin başlarındaki Greko-Romen dünyasını tasvir eden dini akımların karışımının belli bir oranda ürünü olan Hıristiyanlık, eski çağdan gelme ritüellere yeni bir anlam ve önem kazandırmıştır.

Nitekim Yahudi ve Akdeniz kökenli sembol, figür ve ibadet şekilleri erken dönemde Hıristiyanlık tarafından özümsenmiş ve kendi inanç dünyasına dâhil edilmiştir. Dinin gelişimiyle de ortaya çıkan yeni unsurlar eskileriyle birbirine bazen tezat, bazen üstün, bazen de uyumlu olmuştur (Wallace ve Hadrill, 1989'dan akt. Eliade 1993: 201). Eski Yunan'da, bir kısmı kökten "Yunanlı-Eleuzis, Diyonysos, Orphism; diğer kısmı bir kültür ka-

rışması çağı olan ve Helenistik devirde doğudan gelen Kibele, Attis, Osiris, Adonis kültlerine ait, kurucusu bilinmeyen sır dernekleri vardı. Bu sır dernekleri ve dinlerin Hıristiyan teoloji ve felsefesi üzerinde etkisi olmuştur" (Taplamacıoğlu, 1975: 238).

Hıristiyanlığın içinde yetiştiği Roma toplumunda, Doğunun birçok mitolojisi ve dinlerinin izleri görülür. Bunlardan birisi de, Hıristiyanlığı da etkilemiş olan Mısır'ın Osiris figürüdür. "Temmuz gibi Osiris de ölenlerin Dünyasında ölen ve hayata yeniden dönen, ölen ve dirilen tanrı konumundadır. Bunun dışında Osiris mitosları içinde bir eskatologya öğesi bulunmaktadır. Osiris, 'yeraltı dünyasını efendisi' olan bir tanrıdır. Öteki dünyaya alınan ruhların yazgısının ne olacağına karar veren bir yargı kurulunun başkanıdır" (Hooke, 1995: 69).

Aslında kapsamlı bir inceleme yapıldığında, Hıristiyan ayin (ritüel)lerini diğer dinlerin ayinlerinden ayıran ciddi farklar yoktur. Birçok ritüelin kökeni eski çağların dinlerine kadar gitmektedir. Örneğin: Perseus nasıl Danee'den doğmuşsa İsa'da bir Bakireden doğmadır, o da Dionysos ve Horus gibi, düşmanlarından mucizevî bir şekilde kurtulur; Osiris, Adonis, Dionysos, Zegreus gibi ölüp sonra Attis ve Temmuz gibi, baharın başlangıcında dirilir. Ölümün kimi ayrıntılarına Babilonya'da rastlamak mümkündür. Tıpkı Mithra'ya olduğu gibi, ona da bir kurtarıcı gibi tapınılır. Teslis düşüncesi nitekim birçok dinde vardır.

"Bakire Meryem, tıpkı diğer kadın tanrıların –İzis'in İştar'ın, Astarte'nin– Kibele'nin yaptıkları gibi insanların sevgi dolu bir dindarlığa olan eğilimini tatmin eder. Meryem tıpkı Demeter gibi ıstıraplı bir anadır. İsa'yı kucağında taşıyan Meryem tasviri ise küçük Horos'u kolları arasında tutan İzis'in tasvirinin aynısıdır. Hıristiyan pazarı, Keldanilerin de 'tabu' sayılan günüdür. Katolik rahipleri de İzis rahipleri gibi uzun urbalar giyerler; üzerlerine el değdirip kendileri' mana' ile dolu ile dolu hale geti-

rince kutsal bir nitelik edinirler. Çanlar çalınırken inananların üzerine su serpip onları tütsüyerek yaptıklarıyla ise, Helen tapınış yöntemlerini uygulamış olurlar" (Challaye, 1998: 204).

HIRİSTİYANLIKTA İBADETLER

Yüce ve kutsal varlıklara karşı gösterilen saygı ve tapınma anlamına gelen ibadet, insanın kutsalla olan bağını sağlar. Ayrıca ibadet, inanç ve bağlılığı pekiştirme ve ilahi buyrukları yerine getirme anlamı içerir. Bu anlamda insanın tapıma davranışı, "Arapça ibadet ve Fransızca culte karşılığıdır. Dilimizde bu anlamda kült değimiyle kullanılmaktadır" (Hançerlioğlu, 1993: 495). "Bireyin ve cemaatin tanrılara, yüce kudretlere, atalara, ölülere karşı yerine getirmeleri gereken dinsel büyülerin tümüne ibadet denir" (Örnek, 1973: 147). "Tapınılan, korku ve saygı duyulan, yardımı istenilen kudretler, ilkel toplumlarda olduğu gibi günümüz çağdaş toplumlarında da dinsel ve kültürel yapılarına göre değişmektedir" (Örnek, 1988: 78). Nitekim her dinin kendine göre bir ibadet anlayışı vardır. Tek tanrılı dinlerde ibadetlerin nasıl yapılacağı genel çerçevelerle belirlenmiştir. Ancak çoktanrılı dinlerde ibadet törenleri geleneksel tapınma yöntemlerine dayanmaktadır. İster tek tanrılı dinlerde olsun ister çoktanrılı dinlerin olduğu Eski Anadolu, Mısır, İran, Mezopotamya'da olsun ibadet, din görevlisinin yönetiminde topluca ya da ferdi yapılabilmektedir.

Hıristiyanlıkta da dua, cemaatle veya ferdi olarak ifa edilmektedir. "Hıristiyanlara göre dua Mesih vasıtasıyla Allah'a yaklaşma vesilesidir. Hıristiyan dua ederken yaratıcı Baba Tanrıya değil; Baba, Oğul ve Ruhul Kudüs'ten ibaret olarak Ulûhiyete yönelmektedir" (Yıldırım, 1996: 234). Pavlus, Efeslilere Mektubunda "bir zamanlar günah ile Tanrı'dan uzaklaşan insan, Mesih'in kanı sayesinde Tanrı'ya yaklaşmıştır" (Efeslilere, 2/11-

16) yorumuna binaen Hıristiyan, duasına Mesih İsa'nın adıyla başlamalıdır. Mistik açıdan düşünüldüğünde Mesih'in adıyla başlayan kişi onunla bütünleşmektedir. Dolayısıyla "Mesih'in isteği onun isteği, Mesih'in kurtuluşu onun kurtuluşu, Mesih'in hayatı onun hayatı olmuştur. Böylece İsa kişide ve kişi için yaşamış olmaktadır" (Yıldırım, 1996: 235). Hıristiyanlıkta nasıl dua edileceği İncillerde belirtilmiştir. Buna göre dua:

> "Kişi ikiyüzlüler gibi ortalıkta değil, iç odasında dua etmelidir" (Matta, 6/5-6). Tek başına dua etmenin yanında "yeryüzünde aranızdan iki kişi dileyecekleri şey için aralarında anlaşırlarsa, Göklerdeki Babam dileklerini yerine getirir. Nerede iki ya da üç kişi benim adımla toplanırlarsa ben de orada aralarındayım" (Matta, 18/19-20) sözüyle, İsa, cemaat olmaları halinde yanlarında olacağına vurgu yapmıştır.
>
> "Dua, putperestler gibi boş sözlerle değil, Baba Tanrı'nın adının yüceltilmesi, suçun bağışlanması için yalvarma ve nimete şükrederek edilmelidir" (Matta, 6/7-13).
>
> "Dua, kendini yücelten Ferisi'nin dua edişinin aksine kendini alçaltan vergi görevlisi olan kişinin dua edişi gibi edilmelidir" (Luka, 18/9-14).
>
> "Dua, uyumadan önce yapılmalı ve böylece şeytanın ayartmasına izin verilmemelidir" (Matta, 26/41).
>
> "Duada ısrar olmalıdır, hiç usanmadan dua edilmelidir" (Luka, 18/1).
>
> "Kıyamet olaylarından kurtulabilmek için devamlı uyanık olmalı ve dua edilmelidir" (Luka, 21/36).
>
> "Duayı bağışlanmak amacıyla yapıyorsanız; siz başkalarının suçunu bağışlarsanız, Baba Tanrı da sizin suçunuzu bağışlar" (Matta, 6/14). Bu yüzden İsa'nın öğrettiği dua olan 'Pater noster' (Göklerdeki Babamız) duasında; "Bize karşı suç işleyenleri bağışladığımız gibi, Sen de bizim suçlarımızı bağışla" (Matta, 6/12) denilmektedir.

Hıristiyan bir kişi veya cemaat yukarıda belirtildiği gibi duaya *Pater noster*/Göklerdeki Babamız duasıyla başlar, dua şöyledir:

> Göklerdeki Baba'mız, Adın kutsal kılınsın. Gökte olduğu gibi, yeryüzünde de Senin istediğin olsun. Bugün bize gündelik ekmeğimizi ver. Bize karşı suç işleyenleri bağışladığımız gibi, Sen de bizim suçlarımızı bağışla. Sınanmamıza izin verme. Bizi kötü olandan kurtar. Çünkü egemenlik, güç ve yücelik sonsuzlara dek senindir! Âmin.

Kutsal Kitapta "Çünkü egemenlik, güç ve yücelik sonsuzlara dek senindir" sözlerinin bazı Grekçe el yazmalarında olmadığı dipnotla belirtilmektedir" (Kutsal Kitap, 2003: 1198). Yine bu söz Luka'da geçmemektedir (Luka, 11/1-4). Hıristiyanlıkta ibadetler, günlük, haftalık ve yıllıktır. Yıllık ibadetler; bayramlar, oruç-perhiz, hac gibi kutsal gün ve gecelerde yapılan ibadetlerden oluşmaktadır.

Kültürel, coğrafi, dil vb. faktörler, Hıristiyan kiliseleri arasında ibadet ve ayinlerin uygulanışı yönünden bazı farklılıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Pratikte farklı olan ayin ve ibadetler, mistik yönden benzerlikler gösterir. Antakya Ortodoks mistisizminde ibadetlerde içe bakış –Tanrıyı anma– üzerine vurgu yapılırken haftalık ibadetlerde içe bakışla birlikte 'evharistiya' ayiniyle vecd/kendinden geçme –Tanrı ile bir olma– mistik tecrübesi üzerine vurgu yapılmaktadır. Antakya Protestanlık ibadet ve ayin mistisizmi (pastörün vaazlarından ve onunla yapılan görüşmeden çıkan sonuca göre), hep içe bakış üzerine vurgu yapmaktadır. Antakya Katolik Kilisesi, evharistiya ayinini günlük ibadetlerden biri olarak yaptığından 'sürekli vecd halinde olma' tecrübesini uygulamaktadır.

Kiliselerde Günlük İbadetler

İbadetler, bireysel ve biçimsellikten en uzak olanlardan, en toplumsal ve kuralı olana kadar, katılım ve biçim açısından fark-

lılıklar gösterirler. İbadetin inanç dünyası içindeki yeri, kişisel ve ya toplumsal niteliği, çeşitli inanç biçimlerinde ve toplumsal yapılarda farklılık gösterir. Ayrıca tarihsel süreç içerisinde yaşamın akışından gelen toplumsal etkileşim ve değişimle birlikte ibadetlerde farklılıklar oluşur. Hıristiyanlıkta günlük ibadet, "önceden yedi defa yapılmakta iken" (Tümer ve Küçük, 2002: 293), günümüzde sabah ve akşam olmak üzere iki vakitten oluşur. "Ama hâlâ manastırlarda altı-yedi kez dua edilmektedir. Mesela Suriye'de bulunan Saint George ve Saydnaya Manastırlarında hâlâ yedi vakit ibadet edilmektedir" (Dimitri Doğum,45, Üniversite, Antakya). Kilise, toplu ibadetleri ferdi ibadetten üstün gördüğü için, ibadet ve ayinlerin kilisede papaz nezaretinde yapılmasını ister; fakat bu bir mecburiyet değildir. Bu yüzden Hıristiyanlar, günlük ibadetlerini kilise veya başka yerlerde yapabilirler.

Katolik Kilisesi'nde papaz nezaretinde yapılan ibadetlerde, sabah, akşam ve haftalık ayinlerde ritüeller hep aynıdır. Ekmek-şarap ayini her gün bir defa sadece sabah ayinlerinde yapılmaktadır. Antakya Katolik Kilisesinin ayin safhası:

> Cemaatin toplanması ve Allah'tan af dilenmesi, Giriş duaları,
> Kutsal Kitabın okunması, İman açıklaması, Evrensel dua,
> Ekmeğin ve şarabın sunulması,
> Şükran duası,
> Komünyon, Komünyondan sonra dua,
> Son Takdis.

Antakya Katolik Kilisesi cemaati, Komünyon ayininde ellerini yukarıya doğru açıp dua etmektedir. Komünyon ayininden sonra Peder "herkes barış ve sulh içinde birbirine dua etsin" dediğinde cemaatin her biri birbirine sarılmakta, bayram sevinci gibi İsa ile birleşmelerini tebrik etmektedirler. Günlük ibadet saatleri yer ve zamana göre değiştiğinden Antakya Katolik Kili-

sesi, sabah ayinine 08.30'da, akşam ayinine 18.30 saatlerinde başlamaktadır. Antakya Ortodoks Kilisesi'nde, sabah ayini 08.30, akşam ayini 17.00 saatlerinde başlamaktadır. Bu kilisede Antakya Patrikliği Kutsal Meclisinin belirlediği ritüellere göre ayin yapılır, ayin dili Arapçadır. Sabah ve akşam ayinlerindeki temel amaç, "Baba olan Tanrı'ya insanların teşekkürlerini sunmasıdır. Ölümü, bozgunluğu ve günahın karanlığını kovan dünyanın aydınlatıcısı İsa Mesih'i anmak onunla beraber olmaktır. Güneşin doğuşu ve batışında yapılan ibadetler, İsa Mesih'i hatırlamak ve ona şükranlarını sunmak için yapılan en uygun vakitlerdir" (Yıldırım, 2005: 113).

Antakya Ortodoks Hıristiyanları, günlük ibadetlerini papaz nezaretinde veya başka yerde tek başına yapabilmektedir. Kilisede yapılan sabah ve akşam ayinlerinde papaz, duasını sunakta yapmaktadır. Ayin başlangıcından sonuna kadar 'Kilise İncil Okuyucuları' tarafından İncili ihtiva eden Ortodokslara ait kutsal kitapları belirli notaya göre okunmaktadır. Bu kutsal kitapların okunacağı yerler kilise takvimine göre Antakya Patrikhanesi Kutsal Meclisi tarafından her yıl belirlenmektedir. Eğer ayin yapıldığı gün, bayram veya aziz anma günü ise o güne ait kutsal kitap okunmakta ve anma törenleri yapılmaktadır.

Antakya Rum Ortodoks Kilisesi'nde ayinler, genellikle İncil ve eski ahitten parçalar okunarak ifa edilir. Papazlar sunakta dua ederek tütsü veya buhurla kutsama yaparak ritüellerini yerine getirmektedirler. Antakya Protestan Kilisesi'nde günlük ibadet yapılmamaktadır; çünkü Protestanlıkta dini pratik, sadece imana bir yardım anlamı taşır. "Kurtuluş, amellere değil imana bağlıdır" (Mehl, 1993: 272). Antakya Protestan Kilisesi eski Pastörü Davit'in belirttiğine göre; "Protestanlar, sabah kalktıklarında ve akşam yatmadan önce dualarını yaparlar. Protestan ibadetleri 'devamlı Tanrı'yı içte düşünme' şeklinde olup belirli ritüelleri

yoktur" (Davit Ham, 38 Üniversite, Antakya). Antakya Protestan Kilisesi'nde Salı günü bir araya gelinip ilahiler söylenmektedir. "Bu ilahilerle 'Tanrı'ya aşkı dillendirme' yapıldığı" belirtilmiştir. Cuma günleri de İncil çalışması yapılmakta, İncil'in dışına pek çıkılmamaktadır. Pastör, "İncil okuyup onun üzerinde düşünerek bir kuvvet elde ettiklerini ve bu esnada büyük bir feyiz aldıklarını" ifade etmektedir (Davit Ham, 38, Üniversite, Antakya). Bu yorumlara bakarak bir benzetme yapılırsa, meditasyon metodu ile 'gerçeğe ulaşmaya' çalıştıkları söylenebilir.

Antakya'daki bu kiliselerde günlük yapılan ibadetlere pek rağbet olmamakta, genellikle yaşlı kişiler Kiliselere gelmektedirler. Bunun en büyük nedenini, günlük meşguliyetler oluşturmaktadır. Ortodoks Kilisesi'nin İncil okuyucuları mutlaka ayinlerde hazır bulunmak zorunda ve o güne ait okunacak yeri kutsal kitaplarından okumak zorundadırlar. Katolik Kilise'sinde günlük ibadetlerden hariç haftada iki gün özel ayin yapılmakta, bu ayin esnasında katılım biraz daha fazla olmaktadır.

Kiliselerde Haftalık İbadetler

İbadetin toplumsallaşması ve örgütlü dinin buyrukları biçimini alması, kişisel olarak kefaret duygusuyla ilgili olduğu gibi, tarihsel koşullarla da belirlenir. İlahi dinlerin tümünde farklı kurumsallaşmalar oluşmuştur. Bu kurumsallaşmalar benzer dürtülerden kaynaklanmaktadır. Yaratıcıyla kişisel ilişki kurma duygusunun, toplumsal zihniyetle biçimlenişi ya da topluluğun bütünleşme ve sosyalleşme isteğinden gelen birlikte ibadet etme ritüeli gerçekleşir. Bu ritüellerin gerçekleşmesi açısından tüm ilahi dinlerde olduğu gibi her dine ait sembol günler ortaya çıkmıştır. Bu günlerin anlamı dinsel içerikle kutsallaştırılmıştır. Hıristiyanlara göre de Pazar günü, "İsa'nın diriliş günü kabul edil-

mesi nedeniyle kutsal gün olarak değer kazanmış" (Tümer-Küçük, 2002: 294) ve haftalık ibadetin merkezi olmuştur. Pazar günü yapılan ibadet mutlaka kilisede ve papaz nezaretinde olmak zorundadır.

İnanışa göre Pentekost günü bütün imanlılar bir arada bulunmaktaydı. Ansızın gökten, güçlü bir rüzgârın esişini andıran bir ses geldi ve bulundukları evi tümüyle doldurdu. Ateşten dillere benzer bir şeylerin dağılıp her birinin üzerine indiğini gördüler. İmanlıların hepsi Kutsal Ruh'la doldular, Ruh'un onları konuşturduğu başka dillerle konuşmaya başladılar (Elçilerin İşleri, 2/1-4). Petrus başkanlığında imanlılar vaazlar vermeye, mucizeler göstermeye başladılar. Bunun üzerine cemaate 3.000 kişi katıldı (Elçilerin İşleri, 2/14-41).

Bu anlatılanlara göre ilk kilise, Kutsal Ruh vasıtası ile ilahi güçle dolmuştur. Böylece Kilise'nin, İsa'nın bedeni hatırası ile değil, manevi varlığı ile bütünleşmiş olduğu kabul edilmiştir. O günden sonra İsa'nın Kilise'de hazır bulunduğuna inanılmıştır. Bu yüzden İsa ile birlikte olmak isteyen cemaat Pazar günleri kiliseye gelmekte ve kilisedeki ritüellere uyarak İsa ile bedenleşmektedir. Evharistiya ayini Katoliklerde her gün yapılmakta iken tüm Ortodokslarda olduğu gibi Antakya Ortodoks Kilisesi'nde de Pazar günleri ile önemli bayram günlerinde yapılmaktadır. Antakya Protestan Kilisesi ise tüm Protestan mezhebine bağlı kiliseler gibi evharistiya ayinini hatıra yemeği olarak gördüğü için, bu ayini bazen yapmaktadır. Antakya Hıristiyanları mezhep farkı gözetmeksizin her Kiliseye gittiğinden dolayı, kiliseler, ayinlerini birbirleriyle çakışmaması için farklı saatte yapmaktalar. Bu amaçla Antakya Ortodoks Kilisesi: saat 08.30-11.00 arası; Antakya Protestan Kilisesi: saat 12.00'da, Antakya Katolik Kilisesi: Ekim-Nisan aylarında saat 17.00'da, Mayıs-Eylül aylarında saat 18.00'da yapmaktadır.

Antakya Katolik Kilise'sinin ritüelleri günlük ibadetlerle aynıdır. Sadece İncil'in okunma safhasında; o günün önemine göre hangi konu anlatılacak ise cemaatten biri İncil'i okumakta, buna ilave olarak Papaz vaaz vermektedir. İlahiler, hem günlük hem de haftalık ibadetlerde okunmaktadır. Haftalık ayinlerine artık kilisenin enstrüman çalan gençleri katıldığından ilahiler enstrüman eşliğinde (2005'ten itibaren gitar eşliğinde) koro halinde söylenmektedir.

Antakya Ortodoks Kilisesi'nde ise günlük ibadetlerde olduğu gibi, Kutsal Meclisinin belirlediği ritüellere göre haftalık ayin yapılır. Her zaman olduğu gibi İncil okuyucuları ayin boyunca Kutsal Kitaplarından okunması gereken yerleri okurlar. Cemaat, Kiliseye haç çıkararak girmekte ve Kilisenin girişindeki Pavlus ve Petrus'un ikonalarını öpüp mum yakar ve dua ederler. Çünkü mum, nurdur, kutsal ışıktır.[14] Cemaat, mum ile dualarını pekiştirmek istemekte, çünkü mumun kutsal ışık olduğu ve dualarının bu sayede kabul olduğu inancını taşırlar (Dimitri Doğum, 45, Üniversite, Antakya). Papaz, buhur yakarak tüm Kiliseyi ve cemaati tütsüler. Çünkü tütsü, İsa'nın ruhunu temsil etmektedir. Böylece her yer ve herkes İsa'nın ruhu ile dolup, onunla bedenleşmiş olmaktadır. Papaz, tütsüleme işine önce sunağın içinden başlamakta, sonra sunağın dışına çıkıp sunak kapısının üç yönünü kutsayarak tütsüler. Bundan başka Kilise'nin içinde dolaşırken ve ikonaları kilise içinde gezdirirken de tütsü yapar. Kilise

[14] Meryem, İsa'nın doğumunun kırkıncı günü, temizlenip arınmak için, İsa'yı Kudüs'teki Mabede götürerek Tanrıya sundu (Luka, 2/22-23). Bu esnada Mabede gelen İsrail'in yaşlı bilgesi Şimon'un, İsa'yı "milletleri aydınlatacak olan ışık" (Luka, 2/31) olarak tanımlamasından dolayı, İsa'nın doğumunun 40. günü 'Candlemass' (ışık veya nur) bayramı icra edilmektedir. Kilisede bir yıl boyunca yapılacak ayinlerde kullanılacak olan kandiller bu bayramda kutsanmaktadır (Katar, 2001: 16).

içinde ikona ve haç gezdirme de haftalık ayinlerin önemli ritüellerindendir. Çocuklar önde mum, haç ve ikonaları gezdirirken Papaz elinde Kutsal İncili gezdirir. Bu esnada halk ayağa kalkmakta, Kutsal İncil yanlarından geçirilirken onu başları öne eğik olarak selamlar veya öperler. Bu dönüş Mesih İsa'nın kelamının ışığın öncülüğünde havariler tarafından bütün dünyaya yayılışını simgeler (Fadi Hurigil, 36, Üniversite, Antakya)

Haftalık ibadetlerin en önemli ritüeli ekmek-şarap ayinidir.[15] Papaz, kutsal kâse içindeki şarabı, iki eliyle tutup sunağın sağından başlayarak kilise içinde dolaştırmakta ve sunağın tam karşısından tekrar sunağa girerek ayini başlatmaktadır. Mayalı ekmek sunakta kutsanmaktadır. Halk, kutsanmış ekmekten alıp kendileri cemaate dağıtmaktadır (Mayalı olan ekmek, bir kişiyi doyuracak büyüklükte Antakya yöresine ait bir ekmek şeklindedir). Tabii en önemlisi de Papaz'ın elinden kutsal ekmekten bir parça alıp yemek ve şaraptan içmektir. Papaz ekmek ve şarabı dağıtırken cemaat sıraya girmekte, kadınlar başlarına örtü alıp o şekilde Papaz elinden ekmek alıp şarap içerler.[16] Antakya Ortodoks Kilisesi ayinlerinde enstrüman kullanmamakta ancak son zamanlarda Ha-

---

[15] Ekmek-şarap ayini komünyon olarak da isimlendirilmektedir. Komünyon, her ibadetin son bölümünde ekmek ve şarap dağıtılmasına, evharistiya ise sakrement ayrıca ekmek-şarap dağıtılmasına denilmektedir.

[16] Fadi Hurigil, kadınların başlarına örtmesini, "Yahudi geleneği olduğu için eski Hıristiyan kadınları da bu âdeti almış, halk da atalarından gördükleri bu âdeti gördükleri şekil üzerine uygulamaya devam ediyor" diye yorumlamakta (Fadi Hurigil, 36, Üniversite, Antakya). Böyle davranmalarının aslı sadece Yahudi geleneği olduğu için değil, Pavlus'un Korintlilere yazdığı I. Mektubu'nun 11. bölümünün 5.-6. pasajlarında "başı açık dua ya da peygamberlik eden her kadın, başını küçük düşürür. Böylesinin başı tıraş edilmiş bir kadından farkı yoktur. Kadın başını açarsa, saçını kestirsin. Ama kadının saçını kestirmesi ya da tıraş etmesi ayıpsa, başını örtsün" sözleri, kadınların başının kapalı bir şekilde dua etmesi gerekliliğini belirtmektedir.

lep Metropoliti Pavlus Yazıcı'nın isteği üzerine bir ilahi koro ekibi oluşturmuşlardır. Yaşlı Hıristiyanlar Arapçayı bildiğinden ayin esnasında bir problem yaşamıyorlar, fakat yeni nesil Arapça olan ayini pek anlamadığı için ayin dilini Türkçeye tercüme çabaları başlamıştır. Bunun ilk örneği 24 Aralık 2005 Noel ayini esnasında uygulanmış, ayin zaman zaman Türkçe olarak yapılmıştır.

Antakya Protestan Kilisesinin ayinlerinin büyük bölümünü ilahiler ve vaaz oluşturmaktadır. Cemaat, pastör nezaretinde, gitar ve piyano eşliğinde çocuklardan oluşan koroyla beraber o günün önemine veya pastörün vereceği vaaza ait ilahiler söyleyerek Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'a aşklarını belirtirler. Pastör, günün önemine göre İncil'den örneklerle vaaz vermekte, İncil'den örnek metinleri bazen kendisi okumakta bazen de cemaatten birine okutarak onların da vaaza aktif katılmalarını sağlar. Ayin sırasında dua, başlar öne eğilmiş vaziyette cemaatten birinin seslice Tanrıdan istekte bulunması ve diğerlerinin de 'âmin' diyerek katılması şeklinde dua edilmekte. Böylece Pastör yönetici olup kişi ile Tanrı arasına girmemeye çalışmaktadır. Ayin sonunda piyanodan fon müziği eşliğinde, başlar öne eğilmiş şekilde 'İsa Mesih'in düşüncelerine sahip olmak' için Tanrı'ya gizlice dua edildikten sonra 'Göklerdeki Babamız' duası okunmakta ve herkes birbirini tebrik eder. Ayin bittikten sonra, dileyen Kiliseden çıkabilir, dileyen de Kilisenin oturma salonunda oturup sohbet eder, böylece aralarındaki samimiyeti ilerletmiş olurlar. Bunun yanında kiliseye yeni katılmış veya misafir olarak gelmiş kimselerle de tanışıp dostluk kurulur. Antakya Protestan Kilisesi'ne Hıristiyanların yanında hem Sünni hem de Alevi mezhebine mensup Müslümanlar gelmekte ve ayinleri izlemekteler. Bu yüzden Kilisenin ayinlerinde Ortodoks, Katolik, Methodist, Protestan mezheplerine mensup Hıristiyanlarla, Sünni ve Alevi Müslümanlar da katıldığından Kilisede dini renkliliği açık olarak görmek mümkündür.

3) Kiliseler Arasındaki Bazı İbadet Farklılıkları

Antakya Katolik Kilisesi ve Antakya Ortodoks Kiliseleri, evharistiya ayininden önce 'İman açıklanması'nı yaparlar. İman açıklanması arasında bazı farklılıklar vardır –ki bu farklılıklar eskiden beri var olan ve kiliselerin ayrılmasına sebep olan farktır: Katolikler, Kutsal Ruhun, Peder ve Oğuldan çıktığını söylerken Ortodokslar, Kutsal Ruhun yalnızca Pederden çıktığını söylerler. Her ne kadar Kiliseler bu iman ikrarında söylenen Kutsal Ruh konusunda ayrılığa düşmüş olsalar da, Antakya Hıristiyanları üç büyük Kilisenin ayinlerine katıldıkları için, kilise bölünme sebebi olan 'Kutsal Ruh'un Baba'dan veya hem Baba'dan hem Oğul'dan çıkma tartışmasına pek katılmamaktalar. Bu tartışmaların geçmişte kaldığını, her iki kilisenin de 'iman açıklaması'nın doğru ve aynı olduğunu kabul ederler.

BAYRAMLAR

Bayramlar en genel anlamda, özel zamanların özel pratiklerle karşılanmasına yönelik toplumsal uygulamalar olarak tanımlanabilir. Ayrıca "dini ve milli bakımdan hususi değeri olan ve milletçe kutlanan gün veya günler diye adlandırılan bayramlar, insanlar tarafından özel birtakım ayin ve törenlerle neşe ve sevinç günü olarak kutlanmaktadır" (Katar, 2001: 7). Hıristiyanlıktaki bayramlar, ayinler (ritüeller) diğer dinlerin ayin ve bayram kutlamalarından ayıran ciddi farklar yoktur. Birçok ritüelin kökü eski çağ dinlerine dayanmaktadır. Nitekim bayram ve anmalar Hıristiyanlar tarafından tarihi süreç içerisinde kademeli olarak ortaya konmuştur. Özellikle Hıristiyan dini yayıldıkça ayinler, ritüeller ve bir bütün olarak tüm kutlama ve anmalar belirli bir biçim kazanmıştır. Bu çerçevede İsa'dan kısa bir süre sonra onun hayatındaki önemli olayları anmaya ve ya kutlamaya yönelik bazı özel

günler ortaya çıkmaya başlamıştır. "İsa'nın doğumu, çarmıhta gerilişi, dirilişi, göğe yükselişi gibi olaylar Hıristiyanların hayatında gittikçe önem kazanarak her yıl düzenli biçimde kutlanmaya başlanmıştır" (Katar, 2001: 8). Daha sonra Meryem ve çeşitli Hıristiyan azizleriyle ilgili bayramlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Kiliseleri bu bayramları kutlayarak Hıristiyan toplumunun, "İsa'yı takip eden bu seçkin insanları kendilerine örnek şahsiyetler olarak almalarını sağlamaya çalışmaktadır" (Katar, 2001: 9).

Bu bayramların hepsi aynı öneme sahip değildir. İsa ile ilgili bayramlar, İsa Mesih'in hayatının yeniden yaşanmasını ifade etmekte, onun hayatını yeniden yaşayarak kendi kurtuluşlarına kavuşacaklarına inanırlar. Azizlerle ilgili bayramlarsa; genellikle onlara saygılarını göstermek, onları sevgi ile anmak ve hayat tarzlarını kendileri için örnek almak amacıyla kutlanmakta.

İsa Mesih'le İlgili Bayramlar

Bu bayramlar daha çok İsa'nın şahsiyetinden kaynaklanmaktadır. Noel, İsa'nın doğumunu; Epifani bayramı, üç münecciminin İsa'yı ziyareti ve Kral Hirodes'in İsa'yı öldürebilmek için Yaruşaleyim'deki tüm iki yaşından küçük çocukları öldürtmesinden dolayı; 'kutsal masumları anma günü' olarak da kabul edilir. Işık-Nur bayramı, Meryem'in İsa'yı kutsal mabede götürdüğünde bilge Şimon'un İsa'nın peygamberliğini müjdelemesini, Paskalya ise İsa'nın yeniden dirilişini ifade eder.

1) Christmas (Noel)

Bayramların toplumsal yönlerinin öne çıkarak, toplumun kolektif sevinç günü olarak resmi otorite tarafından kullanılmaları Roma döneminde başlar. Nitekim ilk Noel 336'da Roma'da kutlanmaya başlandı. "Hıristiyanlar, Romalıların İran'dan aldıkları

Mitra dinindeki ölümsüz Güneş tanrısının doğum günü bayramını İsa için kutlamaya başladılar. Bu putperest Roma bayramı 21-31 Aralık arasında kutlanıyordu" (Tümer ve Küçük, 1993: 265). Bir başka kaynağa göre ise (Emiroğlu, 2001: 63), bilinen en eski yılbaşı törenleri, Babillerin Mart ayının sonlarında kutladıkları ve on bir gün süren bahar bayramlarıdır. Romalılarda da yılbaşı olarak baharın başlangıcı kabul ettikleri Mart'ın 25'ini benimsemişlerdi. Roma imparator ve üst düzey görevlilerin görev sürelerini uzatmak için takvimlerle oynamalarından dolayı; İÖ 153 yılında, Roma takvimini yeniden düzenlemek zorunda kaldı ve yılbaşını bir Ocak'a aldı. Yine Emiroğlu (2001: 64)'na göre;

> 25 Aralık'ta İsa'nın doğum günü olarak kutlanan Chiristmas veya Noel günü, kilisenin İsa'nın doğum günü kutlamalarına karşı olmasına rağmen; pagan inancı Roma'sında tarım tanrısı Saturunus ve Hıristiyanlığa karşı ciddi bir rakip olan Mitracılığın güneş tanrısı Mitra'nın doğum günü kutlamalarına baskın çıkma gayretiyle benimsediği bir gün olarak ortaya çıkmaktadır. 337 yılında İmparator Konstantinos'un vaftiz edilip Hıristiyanlığı devlet dini yapmasından sonra 25 Aralık kutlamaları süreklilik kazanmış ve 354 yılında Roma Piskoposu Liberius'un İsa'nın doğum gününün kutlanabileceği kararıyla resmileşmiştir.

Nitekim İsa'yla ilgili kutlanan bayramların ilki Noel bayramı olmuş ve ona bağlı olarak Noel tarihinden önceki dördüncü Pazar günü olan Advent dönemidir. Advent döneminin ilk günü 27 Kasım ile 3 Aralık arasındaki yedi günden birine rastlar. Bu devrede Katolikler ilk yüzyıllarda kefaret amacıyla oruç tutardı, fakat günümüzde bunu terk etmişler. Bu dönemde kilisede evlilik törenlerine izin verilmez (Dominico Bertogli, 68, Üniversite, Antakya). Antakya Ortodoks Kilisesi oruç için belirleyici katı kural uygulamasına gitmez ancak isteyen perhiz şeklinde oruç

tutabilir. Bu dönemde Hıristiyanlar, Noel için hazırlık yapmakta, bol bol dua etmekte ve ayinlere daha çok devam ederler. Protestanlar ise her Pazar bir mum (Yahudi bilgesi Şimon'un 'ışık' olarak hitap ettiği İsa'yı temsil ettiği için) yakmakta, İsa'yı bekleyen, onun geleceğini müjdeleyen ilahiler söylemekte, bol bol dua etmekte ve en önemlisi iç dünyalarında İsa'yı düşünerek Noel'i beklerler. Noel kutlamaları için Protestanlar açısından belirlenmiş kurallar yoktur

Antakya Katolik Kilisesi'nde Noel: "Papazlar, Advent döneminin Pazar günleri mass ayininde tövbeyi simgelediği kabul edilen, günahlar konusunda pişmanlığın bir sembolü olan mor renkli kıyafet giyerler" (Dominico Bertogli, 68, Üniversite, Antakya). Advent döneminde, İsa'nın gelişine ve beklenişine yönelik dualar etmekte ve ilahiler söylemekteler. İsa'nın kavminin günahlarını üstlenerek ıstırap çekeceğine, öleceğine ve tekrar dirileceğine delalet ettiğine inanılan Eski Ahit'in İşaya kitabındaki bazı bölümleri ve yine buna ilave olarak günün önemine ait Yeni Ahit'ten pasajları okumakta (pasajlar için bkz. Pavlus'tan Romalılara Mektup, 1/1-7) ve Mesih İsa'ya övgüler yapılır. Sadece İsa'ya değil, İsa'nın öncüsü ve müjdecisi olan Yahya Peygambere ve İsa'yı dünyaya getiren Hz. Meryem'e de dualar edilir, onlarla ilgili ilahiler söylenir ve onları överler (okunan pasajlar için bkz. Matta, 1/18-24; Matta, 3/1-17). Kilise, 22 Aralık akşam ayininde, 'barışma ayini' olan 'tövbe ayinini veya günah çıkarma ayinini' de yaparak herkesin İsa'nın doğum gününe günahsız olarak çıkmasını sağlamaktadır. 24 Aralık Noel Arifesi gecesinde 'İsa'nın doğuşu', Antakya Katolik Kilisesi organizatörlüğünde St. Piyer Kilisesi'nde kutlanır. Antakya Katolik Kilisesi, Antakya Ortodoks Kilisesi ile burada yapacağı ayin saatleri çakışmasın diye aralarında anlaşıp, ona göre ayin saatlerini belirlemekteler. Böylece bu kiliselerden birinde ayine katılan cemaat diğer kilise-

nin de ayinine katılabilmektedir. Mesela 2008 Noel ayini St. Piyer Kilisesi'nde 20.00'da başlamış, 21.00'da sona ermiştir; Ortodoks Kilisesi'ndeki ayin ise 18.00'da başlamıştır. Katolik Kilisesi önderliğinde yapılan St. Piyer Kilisesi'ndeki ayine, Katolik, Ortodoks, Protestan ve diğer Hıristiyan cemaatin yanında Müslümanlardan katılan olduğu için, Katolikler, akşam dualarını önce kendi kiliselerinde yapıp daha sonra Noel ayini için Saint Piyer Kilisesi'ne gelir orada Noel ayinine devam ederler. Papaz sunağa gelmeden önce cemaat, gitarlar eşliğinde Mesih'in doğumunu müjdeleyen ilahiler okur. Bu ilahilerden ikisi şöyledir:

Toplanın Müminler	Gelin ona tapalım
Toplanın müminler	Rab İsa'ya
Neşe ile muzaffer	ÇOBANLAR GELİYOR
Toplanın birlikte	Çobanlar geliyor müjde veriyor
Beytlehem'e gel	Davud'un şehrinde Mesih'in doğdu
Melekler kralı	Beytlehem şehrinde yemlikte yatıyor
Doğdu gelin görün	Sevinin, sevinin Mesihim doğdu!

Rahip, Noel günü beyaz kıyafet giymekte ve bu beyaz kıyafet içinde cemaate ayini yaptırmaktadır. Beyaz kıyafet üzerinde sarı, turuncu, kırmızı, mor ve mavi renklerde kuşaklar bulunmaktadır. Bu renkler tüm özel günlerde giyilen elbiselerin renkleridir. Beyaz kıyafet giymeleri iki hafta boyunca devam etmektedir. Meleklerin Beytlehem'de söylediği ilahi olarak inanılan: 'Gloria gloria in exelsis Deo Gloria Gloria alleluya alleluya' ilahisi hep beraber söylenmeye başlamaktadır[17]. Luka İncili'nden (2/1-14) İsa'nın doğumu cemaat veya papaz tarafından okunmakta, papaz vaaz vermekte, aralarda da İsa'nın doğumunu anlatan ilahiler söylenmektedir. Komünyon ayini yapılarak ayin bitirilmektedir.

---

[17] Bu ilahi, Advent döneminde söylenmez.

25 Aralık Noel bayramı kutlanmaktadır. Noel bayramından sonraki Pazar günü 'Caritas' (Katolik Kilisesi'nde fakirlere yardım amacıyla kullanılan bir kurum) için bir tombala[18] oynanır. Oyundan elde edilen gelir Caritas'a aktarılır. 1 Ocak'ta 'Meryem Ana Bayramı' kutlanır ve gün boyu Meryem Ana ile alakalı ilahiler söylenir. Ayine Meryem'e selam verilerek başlanmakta ve

> Selam sana, Aziz Meryem Ana, çünkü yeryüzüne hükmeden Kralı dünyaya getirdin.
>
> Oğlunun bakire Meryem'den doğumu sayesinde, bütün insanlara ebedi selameti bağışlayan Yüce Allah sana yalvarıyorum; sonsuz hayatın kaynağı olan Mesih İsa'yı dünyaya getiren Meryem Ana'nın bizim için senin nezdinde her zaman şefaatte bulunduğunu içimizde hissedelim. Bunu, seninle ve Kutsal Ruh'la birlikte şimdi ve ebediyen hükmeden oğlun Rabbimiz Mesih İsa'nın adına senden dileriz; diye dua edilmektedir.

Daha sonra her zamanki gibi akşam ayinini yapmakta; İncil'den İsa'nın gönderilişini, onun doğumunu, sünnet oluğunu ve isminin verilişini anlatan pasajları okunur (Okunan pasajlar için bkz; Galatyalılara, 4/4-7; Luka, 2/16-21). Aynı zamanda yine 1 Ocak'ta 'İsa'nın sünnet bayramı' da kutlanmaktadır. Yahudi dini geleneğine göre erkek çocuklarına, doğumdan 8 gün sonra isim verilir ve çocuk sünnet ettirilir. Bu yüzden İsa'ya doğumunun 8. gününde isim verilmiş[19] ve sünnet ettirilmiştir (Luka, 2/21).

---

[18] Tombala: Üzerinde numara bulunan kâğıtlar ve pullarla oynanan bir oyun.

[19] Luka, 2/21'de; İsa'nın anne rahmine düşmesinden önce meleğin Meryem'e, İsa ismini vermesini söylediğini, bu yüzden bu ismin verildiğini yazmıştır. Bu olay Kuranı Kerim'in Al-i İmran suresi 45. ayetinde "hani melekler, dediler ki: Meryem doğrusu Allah kendinden bir kelimeyi sana müjdelemektedir. Onun adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir" şeklinde ifade edilmektedir.

Bu tarihin 1 Ocak'a denk düşmesinden dolayı 'İsa'nın Sünneti Bayramı' ve 'İsa'nın Kutsal Adı Bayramı' kutlanmaktadır. 'İsa'nın Kutsal Adı Bayramı' önce Fransisken keşişleri arasında ortaya çıkmış ve bir süre sonra, 1721'de Papa XIII. Innocent tarafından bütün Hıristiyanların bayramı haline getirilmiştir (Katar, 2001: 14).

Antakya Rum Ortodoks Kilisesi'nde Noel, daha önceki tarihlerde 6 Ocakta kutlanırken, günümüzde 24 Aralık gecesi kutlanılmaktadır (Josef Naseh, 58, Üniversite, Antakya). Hıristiyanların ilk yüzyılında "Noel, Batı kiliselerinde 25 Aralık'ta, Doğu kiliselerinde 6 Ocak günü kutlanır; Aziz Gregorius'un önerilerine uyan Doğu Hıristiyanları da, 25 Aralık gününü 4. yüzyıldan başlayarak Noel olarak kutlamaya başlamışlardır. Yalnız, Ermeni kilisesi, 6 Ocak'ta kutlamayı günümüze kadar sürdürmüştür" (DTA II, 1999: 95). Ancak günümüzde Antakya Hıristiyanları Noel'i, "son 6 yıldır 24 Aralık gecesi kutlamaktalar. Eskiden 25 Aralık sabahı kutlanırken Cemaatin sabah erken saatte kutlamaya gelmeleri problem olduğundan 24 Aralık gecesinde kutlama kararı alınmıştır" (Dimitri Doğum, 45, Üniversite, Antakya).

Noel kutlaması, İncil okuyucularının Kutsal Kitap'tan bölümler okuyarak ayin başlamakta (Okuyucular, Mezmur'dan 3/1-8, 38/1-22, 63/1-11, 88/1-18, 103/1-22, 143/1-12 pasajları Arapça okurlar). Bu esnada Papaz tütsülerle kiliseyi kutsamakta ve sunaktaki ritüellerini yapmaktadır. Daha sonra Matta İncil'i 1/18-25'ten İsa'nın doğumunu anlatan pasajları okumaktadır. İncil okuyucuları Mezmur 50/1-19 pasajlarını okuduktan sonra İsa'nın doğumuna şükür etmekteler ve ona övgüler sunulmasını talep etmektedirler. Daha sonra her zamanki klasik kutsal ayinlerini yapmaktalar.

Antakya Protestan Kilisenin pastörünün Noel yorumu şu şekildedir: "Noel, orijinal adı ile 'Christmas'dır. 'Chris' İsa demek,

'Mass' ayin demek olduğuna göre; Christmas, 'İsa'ya tapınma' anlamına gelmektedir. Christmas, 'Tanrı'dan bize hediye' 'bizim de Tanrıya hediye vermemiz' anlamına geldiğine göre; bu bayramda Tanrı bize İsa'yı hediye etmiştir. Bizim de Tanrı'ya kendimizi, yaşamımızla, inancımızla hediye etmemiz gerekir" (David Ham, 36, Üniversite, Antakya). Bu durumda Protestanlar Noel'e 'Tanrı ile hediyeleşme' anlamını katmaktalar. Noel'den önceki Advent döneminde her Pazar bir mum yakarlar. Bu dönemde oruç-perhiz, belirli kıyafet giyme gibi kuralları yoktur. Advent döneminde Protestanlar, İsa ile ilgili ilahiler söylemekte, dualar etmekte ve en önemlisi de İsa'yı iç'te düşünerek, onun doğumu beklemektedirler. 24 Aralık gecesinde ayin yapmazlar, fakat kilisede ailece bir araya gelerek yemek yemekte, İncil'den İsa'nın doğuşunu okumakta ve ilahiler söylerler.

25 Aralık günü Noel kutlanır. Noel kutlaması haftalık ayinleri ile aynıdır. Tabii ki Noel günü Kilise süslenmekte, çocuklar, İsa'nın doğumunu anlatan küçük gösteriler sunarlar. Antakyalı Hıristiyanlarında Noel kutlamaları diğer yerlerdeki Hıristiyanların uygulamalarıyla benzerlik gösterir. Burada da Noel Baba'yı temsil eden bir kişi (genellikle papaz) evleri gezer ve çocuklara hediyeler dağıtır. Birbirlerini ziyaret ederler. Her bayramda olduğu gibi bu bayramda da mezar ziyaretleri yapılır ve mezarlığa çiçekler götürülür. Hasta ziyaretleri de yapılır –ki bunu özellikle papazlar nezaretinde bir heyet oluşturularak yapılmakta, böylece yaşlı ve hastaların gönlü alınır.

"Antakya'da Noel Bayramında Oruk[20] en önemli yemektir. Buna ilave olarak tuzlu yoğurt ile yayla çorbası yapılır ve bu çorbanın içine de oruk konur. Evlere bayram ziyaretine gidildiğinde

[20] Oruk, Antakyalıların her özel günde yaptığı, tepsi içinde veya içli köfte şeklindeki etli bir yemektir.

ise Müslümanlarla benzer kutlama yapmaktalar; büyüklerin elleri öpülür, küçüklere bayram harçlığı verilir, misafir ikramı olarak kahve, çikolata, muzlu likör, yanında da çay ile birlikte el yapımı pasta çeşitleri sunulur" (Edward Şahhut, 44, İlkokul, Antakya).

2) Epifani Bayramı

Noel'den sonraki ikinci Pazar 'Epifani', 'kutsal masumları anma' ve 'Üç müneccimin İsa'yı ziyareti' bayramları kutlanmaktadır. Matta İncil'ine göre Kral Hirodes devrinde İsa'nın doğmasından sonra Doğulu müneccimler, Yeruşalim'e gelip "Yahudilerin Kralı olarak doğan çocuğun nerede olduğunu sormaları, doğru olan onun yıldızını gördüklerini ve ona tapınmaya geldiklerini söylemeleri üzerine, Kral Hirodes ve Yeruşalim halkı tedirgin olmuştur. Kral Hirodes bu çocuğun nerede olduğunu öğrenmelerini istemişti. Doğulu müneccimlere de "o çocuğu Beytlehem'de bulun ve bana söyleyin ben de tapınayım" diyerek onları Beytlehem'e göndermişti. Müneccimler İsa'yı bulmuş ve ona tapınmışlar fakat Kral'a haber vermemişlerdir. Melek, İsa'nın babası Yusuf'u Mısır'a gitmesi için uyarmış ve Yusuf, oğlu İsa ve hanımı Meryem'i alarak Mısır'a gitmiştir. Onları bulamayan Kral öfkelenmiş, bunun üzerine de Beytlehem ve bütün yöresinde bulunan 2 yaşındaki küçük erkek çocukların hepsini öldürtmüştür (Matta, 2/1-16). Dolayısıyla burada anlatılan olaylara binaen Katolik Kilisesi, 'Üç müneccimin İsa'yı ziyareti' amacıyla Epifani Bayramını kutlamakta, öldürülen çocukları anma maksadıyla da 'Kutsal Masumları Anma' töreni yapmaktadır (Katar, 2001: 15). Doğu Kiliseleri ve dolayısıyla Antakya Ortodoks Kilisesi, Epifani bayramını, İsa'nın vaftiz bayramı olarak ve Kana'daki bir düşünde, suyu şaraba dönüştürerek ilk mucizesini göstermesi anısını icra etmek amacıyla kutlamaktadır (Katar, 2001: 15).

Antakya Ortodoks Kilisesi, bu bayrama 'Mesih İsa'nın Vaftiz (Kıddes) Bayramı' da demektedir. İsa'nın doğumuyla alakalı olarak yapılan en önemli bayramlardan biridir. Bu bayram Doğu kiliselerinde (Antakya'da) Noel'den sonra 6 Ocak'ta kutlanmaktadır.

3) Işık-Nur Bayramı

Levililer, 12/1-4'e göre; "bir kadın hamile kalıp erkek çocuk doğurursa, adet gördüğü günlerde olduğu gibi 7 gün kirli sayılacaktır". Meryem bu yasaya göre arınma günlerinin bitiminde Yusuf'la birlikte çocuğu (İsa'yı) Rabbe adamak için Yeruşalim'e götürmüştür (Luka, 2/22). Bu esnada Şimon adında bilge kişinin tapınağa gelmiş, bebek İsa'yı kucağına alarak; "Ulusları aydınlatıp halkın İsrail'e yücelik kazandıracak 'Işığı' gözlerimle gördüm" (Luka, 2/25-32) diye hitap etmiştir. Bu hitaba binaen, bugün yapılan bayrama 'Işık' bayramı denilmiştir. Bu bayram Meryem'in arınması ve bebek İsa'yı Yahudi mabedine götürerek Tanrı'ya sunması (Luka, 2/22) anısına 2 Şubatta icra edilmektedir (Katar, 2001: 15). Bütün bir yıl boyunca Kilisede yapılacak ayinlerde kullanılacak olan kandiller de bu bayramda kutsandığı için bu bayram, 'candlemass' olarak da adlandırılmakta (Katar, 2001: 16). Bu kutlamayı Katolik kilisesi yapmakta ancak Antakya Ortodoks Kilisesi 'Işık Bayramı' adıyla bir bayram kutlamamaktadır. Yalnız 2 Şubat'ta 'İsa'nın Mabede sunulmasını', 3 Şubat'ta da Aziz Şimon'u anma gününü kutlarlar.

4) Paskalya Bayramı

Paskalya, İbranice 'geçmek' anlamına gelen Pesah (fısıh) kelimesinden türeyen bir kavram olarak İsa Mesih'in öldükten sonra dirilişi adına yapılan bir bayramı ifade etmektedir. Başlangıçta "Yahudi bayramı olarak kutlanmakta olan fısıh, sonradan Hıristiyanlar açısından yeni bir anlam kazanarak İsa Mesih'in diriliş

yıldönümü haline gelmiş, İS 2. yüzyıldan itibaren de kutlanmaya başlanmış" (Yıldırım, 2005: 68) ve bugün 'bayramların bayramı' olarak en önemli bayram konumuna gelmiştir. Bunun temel nedeni "Hıristiyanlığın anlamı buradan kaynaklanır. Bu sürece kadar Mesih İsa, sadece vaiz olarak Allah kelamını yayıyordu. Ancak Paskalya ile birlikte, şakirtlerine kendi yetkilerini vermiş ve Hıristiyanlık yayılmaya başlamıştır" (Fadi Hurigil, 36, Üniversite, Antakya). Paskalya Bayramı kutlamaları da kültürel, coğrafi, felsefi vb. faktörler nedeniyle, çeşitli anlayışlarla şekillenmiştir. "Paskalya devresi içerisinde yer alan bayramlar, ayın hareketlerine göre belirlendiği için bu bayramların başlangıç tarihleri her yıl değişmektedir" (Katar, 2001: 16). I. İznik Konsülü (İS 325)'nde Paskalya bayramının Pazar günü kutlanması karara bağlanmış, ama yine de günü, kiliselere göre değişiklik göstermiştir. "İS 6. yüzyılda Aziz Küçük Denys, Paskalya bayramının İlkbaharın gece ile gündüzün eşit olduğu andan sonra ilk dolunayı takip eden Pazar günü kutlanması gerektiğini öne sürmüştür" (Yıldırım, 2005: 69). Katolik Kilisesi'nde İlkbaharın dolunayından sonraki ilk Pazar günü kutlanırken, Ortodoks Kilisesi, Paskalya bayram günü olarak, Julyan takvimini esas aldığı için Katolik Kilisesi'nden farklı günlerde bayram kutlanır. Ancak her dört veya beş yılda bir bu bayram aynı günde kutlanabilmektedir. Paskalya kutlamaları, paskalyaya hazırlık devresi olan Lent döneminde başlamakta, paskalya gününden sonraki elli günlük zamana kadar sürer. "Lent; kilisenin, insanları günahtan kurtulmak için özel bir faaliyet ve çaba göstermeye çağırdığı Paskalya öncesindeki kefaret dönemini ifade etmektedir. Bu dönemin ana gayesi, insanın günahlardan arınarak paskalyaya manen hazırlanmasını sağlamaktır" (Katar, 2001: 17). "Lent dönemi, Katolik Kilisesi'nde 40 gün, Ortodoks Kilisesi'nde ise Pazar günlerini paskalya devresi içerisinde kabul etmediklerinden dolayı 49

gündür" (Dimitri Doğum, 45, Üniversite, Antakya). Bu nedenle Katolikler 40, Ortodokslar 49 gün oruç tutmaktadırlar. Bu bir perhiz orucudur, bu dönemde hayvansal gıdalardan uzak durmak ve diğer yemekleri daha az yemek esastır. Lent döneminde Katolik papazlar, pişmanlığın sembolü olan mor kıyafetleri giyerken Ortodoks papazlar, böyle bir kıyafet kuralını uygulamazlar, sadece paskalya gününe bir hafta kala ıstırap haftası kabul ettikleri için siyah kıyafet giyerler.

Lent döneminin başlangıcı olarak kabul edilen 'Kül Çarşambası'nda yapılan tövbenin pişmanlığını vurgulamak amacıyla kül serpilmektedir. "Bu günde tövbe eden kimselerin başlarına kül dökülmekte, kül ile insanların alın ve yüzlerine haç işareti yapılmaktadır" (Yıldırım, 2005: 72). Yapılan araştırma sonucunda Antakya Rum Ortodoks Kilisesi Kül Çarşambası olayını uygulamadığı ve bilmediği tespit edildi. Fakat Mesih İsa'nın yakalandığı haftanın Çarşambası olarak farklı bir Çarşamba uygulamaları vardır. Bu günün akşamı, "zeytinyağı dualarını yapmakta ve ayinde 'Tiryodion' adlı kitaptan dua okumaktadırlar" (Dimitri Doğum, 45, Üniversite, Antakya). "Katolikler Lent döneminde, ilahiler arasında söylenen 'allelluya' sözünü söylemezler, çünkü bu dönem üzüntü ve pişmanlık dönemidir, oysa 'allelluya' sevinçli günlerde söylenilmektedir; "Ortodokslar ise 'allelluya'yı söylerler, çünkü allelluya, Tanrıya hamdolsun demektir ve hamd her zaman yapılmalıdır" (Dimitri Doğum, 45, Üniversite, Antakya).

Lent dönemi içerisinde, özellikle dört güne önem verilmektedir. Bunlar Kutsal Pazar (Palmiye Pazarı), Kutsal Perşembe, Kutsal Cuma ve Kutsal Cumartesi'dir. Antakya Ortodoksları, Kutsal Pazar gününü yani Paskalyadan bir hafta önceki günü, İsa'nın Kudüs'e girişinin anısına kutlarlar. İsa'nın Kudüs'e gelişinde halk onu zeytin dallarını coşkuyla sallayarak karşıladığı için (Luka, 19/28-38), kilisede de cemaat, İsa'nın Kudüs'e girişini

canlandırma amacıyla palmiye ve zeytin dalı ile papazı karşılar ve o anı, temsili olarak kutlarlar. Bu tören sırasında buhur ve kutsal su ile kutsanan palmiye ve zeytin dalı ağacı cemaate dağıtılır. Papaz, İsa'yı temsil ederek Kilisenin içinde Kudüs'e giriş ikonasını gezdirir ve cemaat zeytin dalı ve palmiye ağacını taşıyarak onu coşkuyla karşılarlar. İsa'yı karşılayan halk "Hosanna, Rabbin adıyla gelene, İsrail'in Kralına övgüler olsun" (Yuhanna, 12/13) diye bağırdığı için cemaat de bu pasajı ilahi şeklinde okur. Bu esnada "Luka'dan İsa'nın Kudüs'e girişini anlatan pasajlar okunur" (Dimitri Doğum, 45, Üniversite, Antakya, Antakya).

Antakya Katolik Kilisesi, "Kutsal Pazar gününde, Ortodokslar gibi İsa'yı karşılama töreni yapmamaktadır. Sadece papaz, ayin esnasında zeytin dallarını kutsar ve onları cemaate dağıtır. Cemaat, kutsanmış zeytin dallarını evine götürüp asar ve böylece evlerinin de kutsanmış olduğuna inanırlar" (Nikola Dinçer Dinç, 34, Üniversite, Antakya).

Lent dönemi boyunca mor renkli kıyafet giymiş olan Katolik Rahipler, Kutsal Perşembe günü bunların yerine neşe ve sevinç alameti olan beyaz renkli elbisesini giymektedir, sunaktaki mor örtüler de toplanmaktadır. Lent dönemi boyunca okunmayan 'Gloria in Excelsis' (yücelerde olan Tanrıya hamdolsun) ilahisi bugünden İsa'yı karşılayanların bu sözleri söylemesinin sebebi, Mezmur'daki "kutsansın Rabbin adıyla gelen, kutsuyoruz sizi Rabbin evinden" (Mezmur, 118/26) pasajının gerçekleşmesi olarak görmeleridir. Akşam duasından sonra, Papaz, temsili olarak cemaatten bazılarının ayaklarını yıkar.[21] Asıl olarak bugünün önemi; İsa fısıh yemeği için havarileri ile birlikte bir evde toplanır, burada kendisine ihanet edecek olan Yahuda için, "elindeki

[21] İsa, Havarilerin ayaklarını yıkamıştır, bu uygulama alçak gönüllülüğün göstergesi olarak kabul edilir; bugün bu uygulama sürdürülmüyor.

ekmeği benimle birlikte sahana batırandır" (Matta, 26/23) ifadesini söyleyerek ihanete uğrayacağını önceden belirtti. Daha sonra İsa eline ekmek alıp böldü ve öğrencilerine "alın yiyin bu benim bedenimdir" dedi. Bir kâse şarabı öğrencilerine uzatarak "bu benim kanımdır, günahların bağışlanması için birçokları uğruna akıtılan antlaşma kanıdır, hepiniz bundan içiniz dedi" (Matta, 26/26-28) ve böylece öğrencilerine ekmek-şarap sırrını verdi. İşte bu olayın anısını yâd etmek amacıyla Kutsal Perşembe kutlanılmaktadır. Bu günün akşamında, Cuma günü için kullanılacak ekmek-şarap hazırlanır ve sunağa konulur (Katar, 2001: 20). Kutsal Cuma günü İsa'nın çarmıha gerildiği gündür. Katolikler, İsa'nın çarmıha gerilmesinin üzüntüsü olarak sunağı çıplak, haçları örtülü tutar ve din görevlileri de siyah elbise giyerler. Ortodokslar ise son hafta elem haftası olduğu için zaten siyah giyerler. Ortodokslar, bu ayinleri hüzünlü yaparlar, Paskalya boyunca okunan 'Tiryodion' adlı kitaptan İsa'nın cenazesini anlatan bölümü okurlar. Katolik Papaz, ayin başlamadan önce sunağın önünde secdeye kapanarak ayini başlatır (Katar, 2001: 20). İncil okuma ayininde Yuhanna'dan İsa'nın yakalanışı, çarmıha gerilişi ve gömülüşü ile alakalı bölümler okunur. Haça tapınma töreni ve ardından Komünyon ayini ile kutlama sona erer. Perşembe günü hazırlanmış olan kutsal ekmek ve şaraptan sadece Rahip almakta, cemaate dağıtılmamakta (Katar, 2001: 20); çünkü bu günde Hıristiyanlar oruç tutarlar. "Oruç Cuma günü öğle vakti başlamakta ve Pazar sabahına kadar sürmektedir. Bu zaman aralığında hiçbir şey yenilmemekte, sadece sıvı şeyler alınabilmektedir. Ancak bugün kilisede saklanan ekmek ve şarap bitirilir. Çünkü İsa ölmüş ve birleşme gerçekleşemeyeceği için ekmek ve şarabın değeri kalmamıştır" (Nikola Dinçer Dinç, 34, Üniversite, Antakya).

İsa'nın çarmıha gerilmesinden sonraki 'Kutsal Cumartesi', yani Paskalya arifesi günü ile birlikte İsa'nın dirilişini kutlamak

amacıyla yapılan Paskalya törenleri de başlamış olur. Bugün Katolik rahip, İsa'nın dirilişini sembolize eden yeni ateşi, Paskalya Kandilini ve vaftiz kurnasını kutsar, cemaatle karşılıklı ilahiler söyler ve fısıh bayramından önce akşam yemeği sırasında İsa yemekten kalktı, beline bir havlu doladı, sonra bir leğene su koydu ve öğrencilerinin ayaklarını yıkadı. Sonra da öğrencilerine "sizler de birbirinizin ayaklarını yıkamalısınız" tavsiyesinde bulundu (Yuhanna 13/4-17). Papazlar da bu tavsiyeye uymaktadırlar. Bu şekilde mass ayinini gerçekleştirirler (Katar, 2001: 21). "Ortodoks Kilisesi'nde Papaz, artık sevinç alameti olan beyaz elbisesini giyer. Cumartesi günü, İsa şeytanı alt edip gelişi ve şeytana karşı büyük zafer kazandığı için, zaferi temsil eden defne yaprağı kilisenin içine yere serilir ve onun üzerine basılarak gezilir" (Dimitri Doğum, 45, Üniversite, Antakya). Bugün Mesih İsa'nın tekrar gelişi beklenmektedir. Bu yüzden içte heyecanla İsa'yı düşünme ve onun gelişini sabırla bekleme ve sonucunda kurtuluşa erme fikrini taşıyarak Paskalya için hazırlık yapılır. Yine bugün, İncil okuyucuları Tiryodion kitabından İsa'nın geleceğini anlatan bölümü okurlar.

Pazar günü artık bekleyiş bitmiş ve İsa dirilmiştir. Bu diriliş insanlığın kurtuluşu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu kurtuluş gününü kutlamak için insanlar sabahın erken saatlerinde kiliseye gelirler.

Geleneksel olarak Katolikler ve Ortodokslar Paskalya bayramını farklı günde kutlarken Antakya'da birlikte kutlanmaktadır. Ortodokslara göre de Musevilerin Pesah (Fısıh) bayramı kutlanmadan Paskalya kutlanmaz; çünkü İsa Mesih son akşam yemeği olan Fısıh'ı yedikten sonra yakalanmıştır" (Fadi Hurigil, 36, Üniversite, Antakya). Ortodoks cemaat burada daha fazla olduğu için bayram kutlaması Antakya Rum Ortodoks Kilisesi'nde yapılmaktadır. "Tören, sabahın çok erken saatlerinde güneş doğ-

madan önce, saat 05.00 gibi başlar. Bu ritüel, İsa Mesih'in mezarına üçüncü günün sabahı gidildiğinde kapağın açık ve İsa Mesih'in içerde olmadığı, İsa Mesih'in dirildiği ve ölümün yenildiği inanışına dayanır" (Jan Delüller, 64, Üniversite, Antakya). Sabah erken saatte Kiliseye gelen cemaati Kilise vakıf yetkilileri karşılamakta ve onlara çikolatadan yapılmış yumurta verirler. Daha önce bu yumurtalar doğal yumurta (boyalı paskalya yumurtası) iken, koku yaptığından son zamanlarda bu adet değişmiş, doğal yumurtaların yerini çikolata yumurtalar almıştır.[22] Ayin, İncil okuyucuları tarafından Tiryodion adlı kitaptan okuyarak başlamakta, daha sonra cemaat hep birlikte papazın elindeki üçlü mumdan mumlarını yakmakta ve böylece İsa'nın ışığını kilise içine yaymış olmaktadırlar. Böylece İsa Mesih'in dirilişi yüzlerce mumla simgelenmiş olur. Çocuklarla birlikte papazlar kilise içinde haçı ve İsa'nın diriliş ikonunu gezdirirler. Ayinin bu safhası bittikten sonra hep beraber Kilisenin avlusuna çıkarlar. Papaz burada yüksek bir yere çıkarak Markos (16/1-8)'tan İsa'nın dirilişi ile ilgili pasajları okur ve halkı kutsama yaparken İsa'nın diriliş sevinci olarak havai fişekler atılır, güvercinler uçurulur, büyük bir alkış ve ıslıkla sevinç gösterileri yapılır, hatta halk bu sevince zaman zaman silahlarıyla havaya ateş ederek de katılır. Kilisenin avlusunda yapılan bu kutlamanın adı "İsa'yı cezalandıran Yahudileri hatırlama ve ceza verme" âdetidir. Halk bunu silahlarla kutlama yapıyordu. "Daha önceleri bu kutlama, kilisenin dışarısına, Hz. İsa'nın öldürülmesine sebep olan Yahudileri temsilen bir maket yapılması, makete ateş edilmesi şeklinde icra edilirdi. Yahudileri temsilen yapılan makete ateş edilmesi şeklindeki kutlamayı kilise

---

[22] Bugün yumurta kullanılmasının sebebini Dimitri Doğum, "Hz. İsa tekrar dirilişinde, mezar taşını yarıp çıkması, civcivin yumurtadan çıkmasına benzer, bu yüzden de Paskalya'da yumurta kullanılır" şeklinde yorumluyor (42, Üniversite, Antakya).

karşı çıkmış ve bu âdeti kaldırmış, yerini neşe ve sevinç almıştır. Sevinçlerini de havai fişek patlatma, güvercin uçurma şeklinde gösterirler" (Josef Naseh, 58 Üniversite, Antakya).

İsa'nın dirilişini kutlamak için dışarıya çıkıldığında kilisenin kapısı kapanmıştır. Papaz, İsa'yı temsilen kiliseye girmek için; "Kapıları açın" diye bağırır. İçeriden bir ses: Kim girecek ki kapıyı açalım" der. Papaz: Kralların Kralı geliyor" der. İçeriden bir ses: Kim bu Kralların Kralı" der. Bu sözler karşılıklı olarak üç defa tekrarlanır. Daha sonra kapı zorla açılıyormuş gibi yapılarak 'Mesih dirildi' terennümleriyle beraber papaz ve cemaat içeri girer. Herkes tekrar yerini alır, ilahiler söylenir, Pentakistarion adlı kitaptan pasajlar okunur ve böylece Paskalya ayini bitirilir. Daha sonra çan çalınır ve Pazar ayinine geçilir. Pazar ayini bittikten sonra herkes birbirine sarılarak veya tokalaşarak bayramlarını kutlar ve kilisenin avlusunda sabah kahvaltısını yaparlar.

"Sabah kahvaltıları yumurta ağırlıklıdır ve 49 gün boyunca tuttukları oruçlarını ilk olarak yumurta yiyerek açarlar. Halk, bayram kutlamalarına kiliseden dağıldıktan sonra da devam eder. Evlerinde Paskalya günü misafire ikramda bulunmak için bayram kakesi ve paskalya yumurtaları hazırlamışlardır. Pastalar tuzlu ve kuru olarak yapılmaktadır. Tabii ki geleneksel yemek olan içli köfte ve oruk bayramların vazgeçilmez yemeğidir" (Edward Şahhut, 44, İlkokul, Antakya).

Kabirler her bayramda olduğu gibi bu bayramda da ziyaret edilir. Aralarında eğlenerek, birbirlerini ziyaret ederek bayramlarını büyük bir neşe ve sevinçle kutlarlar.

Paskalya gününden elli gün sonra ise 'Pentakost Bayramı' kutlanır. Bilindiği üzere İsa paskalya gününden kırk gün sonrasına kadar havarilerine görünmüş ve Tanrının egemenliği hakkında konuşmuştur. Havarilerine "Kutsal Ruh'la vaftiz edilecek-

lerini" söyleyerek onların gözü önünde göğe alınmıştır (bkz. Elçilerin İşleri, 1/3-10). Bu nedenle Hıristiyanlar, Paskalya devresinin kırkıncı gününde İsa'nın göğe yükselişini kutlarlar. İsa'nın göğe yükselişinden sonra Pentekost günü Havariler bir arada otururken Kutsal Ruh gelmiş, onlara her dili konuşabilecek kabiliyet vermiştir. Bundan sonra Havariler farklı dillerde konuşmaya ve İsa'nın sözlerini yaymaya başlamışlardır (Elçilerin İşleri, 2/1-41). Bu yüzden Hıristiyanlar, Kutsal Ruh'un inişi ve Havarilerin her dili konuşup mesajı yayması anısına Pentekost gününü bayram olarak kutlamaya başlamışlardır. Aynı zamanda Hıristiyan Kilisesinin kuruluş zamanı olarak kabul edilen bu bayram gününde Kutsal Ruh'un Hıristiyan cemaati üzerine inişi kutlanmaktadır (Katar, 2001: 23).

Paskalya gününden Pentekost gününe kadar Ortodokslar, Pentakistarion adlı Kutsal kitaplarını okurlar. Pentekost gününde normal Pazar ayinlerini yaparlar. Bu günde farklı olarak; halk bayramlık elbisesini giyer ve ayinden sonra bayram sevinci kutlaması olarak birbirlerini tebrik eder. Avluda pasta çay dağıtıldıktan sonra herkes evlerine dağılır ve birbirlerini ziyaret eder. Bu bayramda, eski dönemlerde halk toplu şekilde eğlenmek için Harbiye (Defne)'ye gitmekte ve burada şelale sularının döküldüğü yerde oluşan gölette birbirlerini ıslatmakta idi.

Diğer Bayramlar

İsa Mesih'le ilgili olmayan ancak Hıristiyan dini yayıldıkça, yeni karşılaştığı kültürlerin etkisiyle şekillenen ve Hıristiyanlık dini için ciddi mücadeleler vermiş kişilerle ilgili olarak tarihsel süreç içinde ortaya çıkan birtakım bayram, kutlama, ayin ve anmalar olmuştur. Bunların en çok bilinen ve yaygın olarak kutlanan ya da anması yapılanların birkaç tanesi bu başlık altında değerlendi-

rilmiştir. Bu başlık altındakilerin dışındaki bayram, anma ve kutlamaların tamamı Ek Liste olarak çalışmanın sonunda verilmiştir.

1) St. Pierre (Aziz Piyer ve Pol) Bayramı

Hıristiyan dünyasının en önemli günlerinden biri olan Aziz Piyer ve Pol bayramı 29 Haziranda kutlanır. Bu bayramda dünyanın farklı yerlerinden Hıristiyanlar mağara kilise olan St. Pierre (Sen Piyer)'e akın ederek 'hacı' unvanını almaya çalışırlar.

29 Haziran; Hıristiyan dünyası için oldukça önemli iki havari olan Simon veya Pierre olarak da bilinen Petrus ve Seul veya Pol olarak da bilinen Pavlus adlarına ithaf edilen bir bayram günüdür. Petrus, Mesih İsa'nın kendisine göründüğüne inanılan ve ilk Papa sayılan baş havaridir (Hançerlioğlu, 1993: 406). "İsa Mesih Petrus'u ilk gördüğünde sen Yuhanna oğlu Kifas olarak çağrılacaksın demiştir. Daha sonra İsa Mesih, Petrus'a şöyle diyor: Ben sana diyorum ki, sen Petrus'un ve ben kilisemi senin üstüne kuracağım" (Matta, 16: 18). Bunun üzerine "Kudüs'te kurulan ilk kilisenin başı Petrus olmuştur" (Tümer ve Küçük, 1993: 262). "Kifas ve Petrus aynı isimler olup, ikisi de kaya anlamına gelmektedir. Petrus, Mesih İsa'nın yakalanmasına kadar hep yanında olmuştur. İsa Mesih yakalandığında (İsa son yemekte Petrus'a, yakalanıp ve yargılandığında, üç kez onu inkâr etmesini söylemişti) İsa'yı üç kez inkâr etmiştir" (Matta, 26-27: 69-75). Fakat daha sonra "Yahudiye, Antakya, Asya ve en son da Roma'da Hıristiyanlığı yaymak için çalışmış, dine ilk katılan putperestler onun tarafından vaftiz edilmiştir" (Hançerlioğlu, 1993: 406). İS 66-67 yıllarında Roma İmparatoru Neron tarafından baş aşağı asılarak öldürülmüştür (Sami Bulos Sebagil, 80, ilköğretim, Antakya). Petrus'a, Mesih İsa tarafından göklerin hükümranlığının anahtarı da (Matta, 16: 19) verildiği için ikonalarda hep elinde bir anahtarla resmedilir.

Aziz Pavlus ise, İsa'nın göğe yükselişinden sonra, "Hıristiyanlığın doğmaların saptamış, birçok yerde kiliseler kurmuş ve Hıristiyanlığın bugünkü şeklini almasında büyük rol oynamıştır. Gerçekten de doğmaları, kiliseleri ve kurumlarıyla Hıristiyanlık onun ürünüdür denebilir (Hançerlioğlu, 1993: 400). Hıristiyanlığın en büyük havarisi olarak kabul edilen Pavlus, Hıristiyanlığın bir dünya dini haline gelmesini sağlamıştır. Petrus ve Pavlus Hıristiyan doğmaları üzerine anlaşamadıkları için ayrı ayrı misyonerlik çalışmaları yapmışlardır. Petrus, Hıristiyan doğmalarıyla birlikte Musa şeraitinden gelen Yahudi doğmalarının yürürlükte olmasını isterken, Pavlus Helen kültürünün etkisinde kalarak Yahudi anlayışından tümüyle farklı, yeni bir din anlayışı ortaya koymaya çalışmıştır. Ağırlıklı olarak Petrus ve Pavlus ayrı zamanlarda Antakya'da misyonerlik çalışmaları yapmışlardır" (Hançerlioğlu, 1993: 400; Çelik, 1996: 51). Petrus ve Pavlus-un Antakya'da yaptıkları misyonerlik çalışmaların sonucunda farklı etnik gruplara açık hale gelen bu inanış Mesih-i ya da Hıristiyan ismini burada alarak bir din haline gelmiş ve İsa'ya inananlar ilk kez Silpiyus ya da Hac dağı olarak anılan yerde bulunan bugünkü St. Pierre kilisesi oluşmuştur. Bu kilise Kudüs, Roma, Efes gibi yerlerin kutsal kabul edilmesi nedenleriyle Antakya'yı kutsal bir mekân ve hac yeri haline getirmiştir. 1963 yılında da Vatikan tarafından St. Pierre kilisesi 'hac' yeri olarak kabul edilmiştir. (Demir, 1996: 34). İşte bu tarihten sonra, Hıristiyanlarca 29 Haziranda kutlanan Aziz Piyer ve Pol bayramına katılım gerçekleştirmek ve 'hacı' olmak için dünyanın farklı yerlerinden Antakya'ya gelişlerin artığı bilinmektedir.

29 Haziran Sen Piyer Bayramında, Katolik ve Ortodoks kiliseleri yapacakları etkinlikleri davetiye bastırarak ve yerel gazetelere ilan vererek öncelikle kamu kurum ve kuruluşların yetkililerine ve halka duyurarak herkesi davet ederler. Her iki kilisenin yurtdı-

şı ve yurtiçi temsilcilikleri toplanır. Genellikle Vatikan'ın Ankara Büyük Elçisi, Papayı temsilen başpiskopos, Anadolu Katolik Kilisesi Piskoposu, Antakya Ortodoks Patrikliği, Ortodoks Metropolitler (Suriye ve Lübnan, Ürdün'den gelen Metropolitler), hacı adayları ve bölgede bulunan Hıristiyan halkın yanı sıra, farklı dinlere mensup ilgililer toplanmaktadır. İlgililerin toplanmasından sonra 28 Haziran'da Rahibe Barbara tarafından organize edilen 'barış yürüyüşü' gerçekleştirilir. Yürüyüşe bazı kurum ve kuruluşların temsilcileri yanı sıra Alevi, Sünni, Yahudi, Katolik, Protestan ve Ortodoks cemaatlerinden birer temsilci de katılmaktadır. Yürüyüş Katolik kilisesinin ziyaret edilmesiyle yaklaşık 28 Haziran günü saat 13.00 gibi başlar. Katolik Kilisesi'nde n sonra, Ortodoks kilisesi, Havra ve Habib-i Neccar Camii ziyaret edilerek bu yerler hakkında bilgi alınır. Böylece farklı dinsel grupların mekânları ziyaret edilerek bir arada yaşama kültürünün güzellikleri üzerine mesajlar verilir. Ardından arzu edenler Rahibe Barbara'nın evinde verdiği 'barış' yemeğine katılım gösterirler. Akşam üzeri de ya Katolik Kilisesi'nde ya da Sen Piyer Kilisesi'nde halka açık müzik dinletisinde 'barış' mesajları verilir. Bu müzik dinletisi esnasında katılımcılara kilise tarafından zeytin dalları dağıtılır.

Ortodoks Kilisesi'nde de kutlamalar bayram arifesi olan 28 Haziranda başlar. Daha önceden adağı olan, hayır yapmak isteyenler o gün adaklarını sunarak fakirlere dağıtırlar. Ortodoks Kilisesi'nde saat 18.00'da şükran duası için akşam ayini yapılır. Bu ayinde kilisenin Pederi, Petrus ve Pavlus'un kişilikleri ve Hıristiyanlığa katkıları üzerine konuşma yapar. Ayin bitiminde kilise bahçesinde kokteyl verilir ve müzik dinletisi yapılır.

Bayram günü olan 29 Haziranda Ortodoks Kilisesi'nde ayin sabah saat 7'de başlar. Kilise korosunun ilahileri seslendirmesi eşliğinde, belirli bir sistematik içinde Metropolitler, temsilcilikler ve papazlar dini ritüeli uygular. Tütsüler yakılır. Cemaat mum ada-

ğında bulunur. Güvercin uçurulur. Petrus ve Pavlus'un kişiliklerini anlatan pasajlar okunur. Ardından komünyon için ekmek ve şarap kutsanır ve ardından cemaate komünyon dağıtılır. Tören sonrasında Ortodoks kilisenin organize ettiği yemeğe geçilir. Akşam Ortodoks kilisesinin bahçesinde gerçekleşen konserle bayram sona erer. Ancak bu bayram isim bayramı olarak kabul edildiği için ismi 'Butros ve Bulos" olanların bayramı kutlanır.

29 Haziran 2009'da gerçekleşen kutlamaya, Ortadoğu'nun farklı bölgelerinden gelen metropolitler, Katolik rahip ve piskoposlar ve Fener Rum Patriki Partiyi Bartholemeos katılmıştır.

2) Mar Curcos (St. Georges) Bayramı

"Hıristiyan inancındaki isimi St. Georges (Aya Yorgi), halk arasında 'Aziz Corc' olarak bilinir. Mitolojik olarak 'ejderhayı öldüren kişi' olarak tasvir edilen Aziz Corc, Arap Alevilerinde 'Hıdır' olarak adlandırılır. Anadolu'da Hızır olarak adlandırılır. Hızır, sadece St. Georges ile değil, aynı zamanda Baba İlyas Horasani, St. Theodore ve St. Sergios ile de özdeşleştirilmiştir" (Ocak, 1990: 138-139). Hızır'la aynı şahsiyet olduğuna inanılan St. Georges bazı Müslüman velilerle de özdeşleştirilmiştir: "Teselyada Torbalı Sultan, Cafer Baba, Mustafa Baba ve Üsküp'te ise Karaca Ahmet Sultan ile özdeşleştirilmiştir" (Ocak, 1991: 670). Örneğin, Samandağ deniz kenarında bulunan ve Kuran'da da (Kehf Suresi) zikredilen Musa Peygamber ile Hz. Hıdır'ın buluşması, St. Georges'un yaygın bir inanç özeliğine sahip olduğunu göstermektedir. Bu açıklamalar, St. Georges inancının ne kadar yaygın ve eski olduğunu, ayrıca kültürler ve dinler arasındaki etkileşimin en önemli göstergesi olarak kabul edilebilir.

Bu kültle ilgili kutlamalar, "St. Georges'un ölüm tarihi olduğuna inanılan 6 Mayıs (23 Nisan) günü yapılmaktadır. Bu tarihin Hıdrellez kültürünün kutlama tarihiyle aynı olması, St.

Georges'un beyaz atlı, savaşçı ve ejderha öldüren bir aziz olması nedeniyle" (Ocak, 1991: 664-665) Anadolu kültürlerinde yaygın olduğu, tarihsel olarak da bu kültün Anadolu'ya yerleşen her topluluk tarafından kabul edildiği görülmektedir:

> St. Georges'le ilgili birçok söylence vardır; ancak genel kabul Mar Curcos, Hıdır ya da Hızır'ın ölmediğidir. Bu şahsiyetin kutsal bir kişilik olduğu ve darda kalanlara, zor durumda olanlara yardım ettiğidir. Onun için 'Ya Hıdır; Ya Hızır; Mar Curcos seni korusun' gibi yakarışlara halk arasında çok rastlanır (Zeki Ural, Vefat, Okuryazar, Antakya).
>
> Mar Circus, denizlerin hâkimi olarak bilinir. Onun için özellikle denizlerde zor durumda kalanlara yardımcı olur. Mar Curcos adına birçok yerde kilise yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi, Lübnan'da Trablus Mağarası üzerine kurulmuştur. Bu mağara belli dönemlerde sisle kaplanır ve kilisede nal sesleri duyulur. Nal seslerinin Mar Curcos'un atının ayak sesleri olduğuna inanılır; çünkü Mar Curcos sürekli atla dolaşır (Jaklin Kayyuka, 78, İlkokul, Antakya).

Mar Curcos bayramı, tıpkı hıdrellez gibi 6 Mayıs'ta kutlanır. Yaygın inanca göre o da tıpkı Hızır gibi, uğradığı eve bolluk ve bereket getirir, hastalara şifa dağıtır ve çeşitli mucizeler gerçekleştirir (Ocak, 1990: 136). Dolayısıyla Mar Circus ile Hızır'ın aynı kişi olması güçlü bir olasılık olup genel kabul bu yöndedir.

St. Georges ya da Hıdır: "Darda kalanların, başı sıkışanların imdadına yetişir; onların dileklerini gerçekleştirir. Kalbi temiz ve iyiliksever insanlara yardım eder. Bereket, bolluk, zenginlik bağışlar; dertlere derman, hastalara şifa dağıtır. Mucize ve keramet sahibidir. İnsanların şanslarının açılmasını sağlar. Uğur ve kısmet dağıtır" (Selim Usluoğlu, Vefat, Okuryazar, Samandağ). "Hıdır tüm dinlerde önemlidir. Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve Müslümanlıkta Hıdır inancı vardır. Hıdır ölümsüzdür ve tüm peygam-

berlerle vardı. Hıdır koruyucudur. Hıdır, el ahdar (yeşil) anlamına gelmektedir ve üstün bir konuma sahiptir. Çünkü yeşil hem İslam'ın dinsel rengi, hem de Hz. Ali sülalesinin ve Şia'dan gelenlerin kutsal rengidir" (Salih Gölbol, 85, Okuryazar, Samandağ).

Arapçadaki İlyas, Grekçedeki Eliyas, İbranicedeki Elijah, Batı dillerindeki Elie ve Süryanicedeki İliya veya İlya'nın aynı kelimenin farklı biçimleri oluşu ve Tevrat'taki İlya ve Elişa'nın hikâyelerinin Kur'an-ı Kerim'dekine benzeyişi göz önünde bulundurulduğunda (bkz. Ocak, 1990: 80), aslında Hızır'ın İlyas, yani İlya'dan başkası olmadığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Tevrat'taki İlya (İlyas) ile İslami inanıştaki Hızır aynı kişi olduklarından, Hızır-İlyas isimleri birlikte kullanılmaktadır.

Antakya ve çevresinde yaşayan Hıristiyanlarda "'Mar Curcus' aynı zamanda bir isim bayramıdır. Bu günün kutlaması, Hıristiyan cemaatinde 23 Nisan'a denk gelmesine rağmen, bu tarih Paskalya orucuyla aynı tarih olduğundan 6 Mayısta kutlanır" (Hanna Kıskaç, 82, Okuryazar, Altınözü). St. Georges günü, "İskenderun'da Hıristiyanların *St. Georges*, Müslümanların *Hıdrellez* olarak isimlendirdikleri kilisede kutlanır. St. Georges'un veya Hızır'ın 5 Mayıs'ı 6 Mayıs'a bağlayan gecede bu kiliseye uğradığına inanılır" (Dimitri Yıldırım, 60, İlkokul, İskenderun). "Bu gecede istenilen dileklerin gerçekleşeceğine, hastaların şifa bulacağına, uğursuzlukların sona ereceğine, kısmetlerin açılacağına, bereketin artacağına inanılmaktadır. Hıdrellez günü için önceden hazırlık yapılır. Evler ve bahçeler temizlenir, çocuklara yeni giysiler alınır, kadınlar tarafından düzenlenecek kermes hazırlanır, müzikli eğlenceler düzenlenir, gençlik komisyonları tarafından çeşitli yemekler hazırlanır" (Elen Çalışkan, 81, İlkokul, Antakya).

St. Georges kutlamaları çerçevesinde, Hıristiyanlar, biri gece (5 Mayıs) biri de sabah (6 Mayıs) olmak üzere iki ayin yaparlar.

Ortodoks ve Katolik Kiliseleri, 5 Mayısı 6 Mayısa bağlayan gece açık olurlar. Gerek Hıristiyanlar gerekse de Müslümanlar, o gece kiliselerde mum yakıp dilekte bulunurlar. Dilekler küçük kâğıtlara yazılıp kiliseye bırakılır. Dileklerin gerçekleşeceğine inanılır. Gece başlayan ilk ayinle Pederler kiliseyi ve kilisedekileri buhurla kutsayarak, St. Georges'un kimliği ve hizmetlerini anlatan dualar ilahi biçiminde okunur. Ortodoks Kilisesi'nde cemaat ayini sessizce izler; Katolik Kilisesi'nde ise cemaat ilahilere eşlik eder, ayine katılanlar Mar Curcus adına mum yakarlar. Ortodoks Kilisesi'nde gece ayininden sonra, kilisenin bahçesinde ateş yakılır ve etrafında halay çekilir. "Mayıs günü ayin sonrası adı 'Corç' olanlar ziyaret edilir ve bayramları kutlanır. Corç ismine sahip olanlar gelenlere likör ve çikolata ikram ederler. Likör ikram uygulaması tüm isim günlerinde yapılır" (Cem Akgül, 35, Lise, Samandağ) Ayrıca Hıristiyan Cemaati, Samandağ'da bulunan Hz. Hıdır ziyaretgâhını ve Mar Curcus Türbesine giderler (Basil Çapar, 78, İlkokul, Samandağ). Bölgede geleneksel uygulamalar o kadar birbirine karışmış ki, uygulamaları yapanların hangi dinden olduklarını dışarıdan seçmek güçtür. St. Georges Günü'ne katılan her dinden insanın yaptığı uygulamalar şunlardır:

Farklı inançtan insanlar, kendi inançlarına göre dua okur, buhur yakılarak dilek diler. Her dilek için bir mum yakılır. Madeni paralar dilek taşına sürülerek dilek dilenir. Para dilek taşına yapışırsa dileğin gerçekleşeceğine, yapışmasa gerçekleşmeyeceğine inanılır.

Tutulan dilekler bir kâğıda yazılarak veya bir şekilde ifade edilerek Meryem Ana'nın tablosunun önüne ya da tablo yakınlarında bir yere bırakılır.

Maketler yapılarak da dilekler dilenir. Kibrit çöplerinden, küçük taşlardan veya hamurdan, tutulan dileklerin birer maketi

yapılır. Çocuk sahibi olmak isteyenler, hamurdan veya kibrit çöpünden bebek yaparak kiliseye bırakırlar. Evlenmek isteyen gençler, gelin-damat maketi yaparak kiliseye bırakırlar. Bu maketler ve kâğıda yazılan dilekler, gece on ikiden sonra bir kilise görevlisi tarafından alınıp denize bırakılır. Böylece dileklerin gerçekleşeceğine inanılır.

Her birine bir dua okuyup kese içinde kiliseye bırakılan kırk bir tane madeni para, sabahleyin diğer ziyaretçilere dağıtılır. Paraları alanlar, bu paraların bereket getireceğine inanarak, cüzdanlarının bir köşesinde saklarlar.

Kısmetin açılması için başlarında kilit açtıranlar da vardır. Bazıları ise kilisenin bahçesindeki zeytin ağacının dallarından koparıp evlerinin giriş kapısına takarlar; böylece evin bereketinin açılacağına ve huzurlu bir ortam oluşacağına inanılmakta.

Kırk bir karınca yuvasından toprak alınıp bez bir torbaya konularak kiliseye bırakılır. Ertesi sabah, erkenden geri alınıp eve götürülür. Aynı uygulama kırk bir taş toplaması ve kiliseye bırakılması biçiminde de yapılmaktadır. Böylece kırk bir günde ev sahibi olunacağına inanılır (Basil Çapar, 78, İlkokul, Samandağ; Butros İsagil, 79, Okuryazar, Altınözü; Hanna Kıskaç, 82, Okuryazar, Altınözü; Elen Çalışkan, 81, İlkokul, Antakya; Basil Huri, vefat, lise, Antakya, Dimitri Yıldırım, 60, İlkokul, İskenderun, Mari Zinncha, 72, Okuryazar, Antakya).

3) Şa'nini (Çiçek, Dallar) Bayramı

Mesih İsa, şakirtleriyle Zeytin Dağı tarafından Yarışaleyim'e (Kudüs) giriş yaptığı zaman halk, Mesih İsa ve şakirtlerini şehrin girişinde çiçekler, zeytin ve palmiye dallarıyla coşkuyla karşılamışlardı. Tüm Hıristiyan âlemi bugünün anısına kutlama yaparlar. Sembolik olarak da Mesih İsa'nın karşılanmasındaki uygulamalar canlandırılır.

Şa'nini, Paskalya bayramından önceki pazara denk gelir. Bu bayramla Paskalya kutlamaları başlamış olur (Dimitri Yıldırım, 60, İlkokul, İskenderun) İncil'de: "ve halktan ekserisi esvaplarını yolun üzerine serdiler ve başkaları ağaçlardan dallar kesip onları yolun üzerine seriyorlardı" (Matta, 21: 8) diye anlatılmaktadır.

Antakya'da Katolikler bu bayrama 'zeytin dalı' bayramı, Ortodokslar Arapça adıyla 'Şa'nini' demekteler. "Katolik kilisesi bu bayramı Ortodoks Kilisesi'nde n bir hafta önce kutlar. Genel olarak kiliseler bu bayramda cemaati, özellikle gençleri toplayarak Hıristiyanlığı anlatmaya çalışırlar. Bu uygulama vaaz niteliğindeki konuşmaları içermekte olup papazlar tarafından yapılır. İskenderun'da bu uygulama daha belirgindir. Katolikler Papanın emri doğrultusunda oldukları tüm alanlarda bu uygulamayı daha sistemli yapmaktalar" (Dimitri Yıldırım, 60, İlkokul, İskenderun).

Bu bayramda cemaat üyelerinin her biri bir zeytin dalı alarak, çeşitli çiçeklerle süsler ve bu dalla birlikte kiliseye girer. Kilisede İncil'den bölümler okunur ve dualar edilir. Ortodoks Kilisesi büyük oranda Arapça, Katolik ve Protestan kiliseleri Türkçe dua okurlar. Okunan pasajlar Mesih İsa'nın Yaruşaleyim'e girişiyle ilgilidir. Bu bayramda "Katolik Kilisesi'nde 'buhur' yakılmaz; ancak Ortodoks Kilisesi'nde, mum ve buhur yakılır. Çocuklara tüm cemaatlerde yeni giysiler alınarak kutlama esnasında giydirilir. Ayrıca 'Altınözü'ndeki Hıristiyanlar bu bayramda kilise bahçesinde davul zurna eşliğinde halaylar çekerler'" (Mari Köşkeroğlu, 32, Üniversite, Altınözü).

SAKRAMENTLER

Hıristiyanlık inancında önemli ritüeller olarak kabul edilen sakrementleri, kişilerin Hıristiyanlığa kabulü olarak bilinen vaftiz törenini, vaftiz edilmiş çocuğun takdis edilmiş yağla vücudunun

çeşitli yerlerinin yağlanmasıdır. Bu Tanrının İsa Mesih aracılığıyla insan soyu için yaptıklarını sembolize eder. Evherisitiya ise İsa Mesih'in bedenini ve kanını sembolize eder. Günah itirafı bir çeşit meditasyon olup tövbe etme amaçlı gerçekleştirilir. Son yağlama ise, insan yaşamındaki en önemli sorunlardan biri olan hastalığın Tanrı huzurunda yaşanarak, Tanrıdan şifa dilenilmesi anlamına gelmektedir. Rahip takdisi, Hıristiyanlıkta bir tür hiyerarşinin oluşumunu içermektedir.

Vaftiz

Vaftiz, manevi temizliği simgeler. Hıristiyan toplumunda insanın günahkâr olarak doğduğu kabulünden yola çıkarak, kişinin günahlarından arınmasını ve dine kabulünü sağlamak amacıyla kutsanmış bir suda yıkanması işlemine vaftiz denir. "Yunanca 'baptisis' sözcüğünden türetilen vaftiz, suçtan arınma, günahlardan kurtulma, günahların silinmesi anlamında kullanılır" (DTA, 2: 91). Hıristiyanlıkta vaftiz, ilk günahın yol açmış olduğu kirlilikten temizlenme anlamında yeni bir varlık yaratma, "kişiyi İsa'nın manevi vücuduna iştirak etme ve Kutsal Ruh'la yeniden doğumunu gerçekleştirme eylemidir. Vaftiz, İsa'nın kilisesine katılma simgesidir" (Tümer ve Küçük, 2002: 297).

Vaftizin, daha önceki geleneklerde de var olduğu bilinmektedir. Suyla yıkanıp arınma, Hıristiyanlıktan çok eski bir gelenektir. "Anadolu'da Kibele tapımında da uygulanırdı. Hıristiyanlığın içinde doğup geliştiği Yahudi toplumunda da vaftiz yapılıyordu. Tarihsel bulgular suyla arınmanın puta tapar Sami topluluklarında da uygulandığı tanıtlanmıştır" (Hançerlioğlu, 1993: 535). "Anadolu, İran, Hindistan ve Mezopotamya Bölgesi'nin dini olan Mithra dininde daha önce vaftiz gibi birtakım kutsamalar olduğu bilinmektedir" (Challeye, 1998: 204). Yahudi toplumunda 30 yaşına gelen her fert günahlarından arınmak için Vaf-

tizci Yahya'nın yanına gidip vaftiz olurdu. İsa'da Gallile'den Ürdün'e gelerek vaftiz olmak istediğini Yahya'ya bildirmiştir. Nitekim Vaftizci Yahya'nın, insanların günahlarının bağışlanması için vaftiz olmaya çağırdığı, hatta İsa'yı Yahya'nın vaftiz ettiği İncillerde anlatılmıştır (bkz. Luka, 3/3, 3/16; Markos, 1/9-11; Matta, 3/13-16;). Yahya, vaftize, günahların bağışlanması için arınma anlamı katarken Pavlus, vaftizdeki suya batırma eylemini, İsa'nın gömülmesi, sudan tekrar çıkarma eylemini de, mezardan İsa'nın çıkmasıyla simgeleştirmiş ve kişinin 'yeni bir yaratık' olarak ortaya çıkması şeklinde yorumlamıştır (Romalılara, 6/3-5). Buna göre Pavlus, vaftizi, ölüm ve ritüel diriliş olarak yorumlamıştır. Diğer teologlar da bu yorumu geliştirmiş ve şöyle ifade etmişlerdir: Vaftiz, deniz canavarıyla yapılacak dövüş için engin suların dibine inistir. Bunun ilk örneği, Mesih'in Şeria Nehrine inişidir. Yükselen diğer değer, tufanın karşıt tipi olarak vaftizdir. İsa, sulardan zaferle çıkmış ve yeni bir ırkın önderi olmuştur (bu anlamda Ağustinos, İsa'ya yeni bir Nuh demiştir). Vaftizdeki çıplaklığın da hem ritüel hem metafizik anlamı vardır: "Adem'in cennetten kovulduktan sonra sırtına geçirdiği eski yozlaşma ve günah giysisinin terk edilmesi söz konusudur" (Eliade, 2003, 2: 455).

Kutsal Ruh'un havarilere inişinden beri kilise, vaftizi kutlamakta ve uygulamaktadır. Pentekost günü Kutsal Ruh, Havarilere indikten sonra Petrus, halka vaaz vermiş ve onları "tövbe edin, her biriniz İsa Mesih'in adıyla vaftiz olsun" (Elçilerin İşleri, 2/38) sözleriyle vaftiz olmaya çağırmıştır. Bu çağrısına da yaklaşık 3000 kişi katılmış ve vaftiz olmuştur (Elçilerin İşleri, 2/41). Vaftiz, Hıristiyanlığa girmedir. Hıristiyanlığa girmenin; "Tanrı sözünün bildirilmesi, İncilin kabul edilmesi, inancın dile getirilmesi, vaftiz, Kutsal Ruh'un akması, Komünyonu alma gibi bazı temel öğeleri içermesi gerekmektedir" (Pamir, 2000: 305). Günümüzde, bütün Doğu ve Batı ritlerinde, erişkinlerin Hıristiyan-

lığa girişleri vaftize hazırlanma evresinde başlar, sonra da vaftiz, güçlendirme ve Evharistiya sırlarının törenlerinde en son noktasına ulaşır. Doğu ritlerinde çocukların Hıristiyanlığa girişi hemen vaftizle başlar ve onu güçlendirme ve evharistiya sırları izler, oysa "Roma ritinde Hıristiyanlığa tam olarak girebilmek amacıyla güçlendirme ve evharistiya sırrını alabilmek için yıllarca süren din eğitimi görmek gerekmektedir" (Pamir, 2000: 306).

Antakya Katolik Kilisesi'nde vaftiz uygulamasında Rahip, anneyi, babayı, sağdıçları, cemaati selamlar ve onlardan çocuğun ismini öğrenir. Çocuğun başına haç işareti çizer. Sonra hep beraber; çocuk, annesi ve babası, vaftiz olan çocuğun vaftiz anne ve babası için dua ederler. Azizler ve Meryem için de dua ederler. Rahip, haç işareti şeklinde, çocuğun göğsüne ve omuzlarına kutsal yağı sürüp "Mesih İsa'nın kudretinin üzerinde olmasını" diler (Dua Kitabı, 1975: 152). Vaftiz suyu duayla kutsanır.[23] Vaftiz üç kez su serpmekle gerçekleştirilir. Su serperken papaz, çocuğun ismini söyler ve "seni Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz ediyorum" diyerek vaftiz eder. Sonra haç işareti şeklinde çocuğun alnına kutsal yağı sürer.[24] Rahip çocuğa beyaz elbise giydirirken "yeni bir hayata kavuştun ve Mesih İsa'ya sığındın. Bunun için beyaz elbiseyi taşıyorsun" diyerek onun paklığını belirtir. Çocuk, "Mesih'i giymiştir" ve Mesih'le dirilmiştir. Rahip, çocuğun ailesi-

---

[23] Vaftiz suyu, gerek o sırada gerek Paskalya gecesinde kutsanır. İster çocuk ister erişkin olsun, imanın vaftizden sonra gelişmesi gerekir. İşte bu nedenle kilise her yıl, Paskalya gecesinde vaftize verilen sözleri yeniler ve vaftiz için suyu kutsar (Pamir, 2000: 309).

[24] Kutsal yağla mesh etmenin anlamı şudur: Episkopos tarafından kutsanmış güzel kokulu yağı, yeni vaftiz olan kişiye sürmek, Kutsal Ruh'un bir armağanı demektir. Artık çocuk Hıristiyan olmuştur, yani Kutsal Ruh'la mesh edilmekle, peygamber ve kral olarak meshedilen Mesih'e katılmış olur (Pamir, 2000: 307).

ne yanan bir mum vererek, çocuğun "Mesih'in nuru ile aydınlandığını" söyler; yani vaftiz olanlar, İsa'da dünyanın ışığı durumuna gelmişlerdir. Son olarak hep beraber dua ederek vaftizi bitirirler.

Antakya Rum Ortodoks Kilisesi'nde Vaftiz uygulamasında "Ortodoks kiliselerinde genelde çocuğa sekizinci gün isim verilirken" (Yıldırım, 2005: 132), Antakya Ortodoks Hıristiyanları çocuğa doğduğu gün bile isim verebilmektedir. Buna örnek olarak Ortodoks Papaz Dimitri, çocuğuna ismini doğduğu gün verdiğini söylemektedir. "Ortodoks gelenekte çocuk, doğumunun sekizinci günü ile kırkıncı günü arasında vaftiz edilmektedir" (Yıldırım, 2005: 133). "Antakya Ortodoksları ise yeni doğan çocuğu iki aylıktan bir yaşına kadar vaftiz ettirebilir. Çünkü vaftiz olacak çocuk, doğumunun kırkıncı günü sunağa veya İsa'nın çarmıha geriliş heykeline sunulur. Bugün eğer kutsal bir güne veya bayrama yakınsa o güne denk getirebilir, yani kırkıncı gün olması şart değildir" (Dimitri Doğum, 45, Üniversite, Antakya). Ayrıca vaftizin hangi güne dek geleceği çocuğun cinsiyetine göre değişmektedir. "Erkek çocuk için doğumdan kırk gün sonra, kız çocuğu için altmış gün sonra yapılır. Eskiden kız çocuğunun vaftizi seksen gün sonra yapılırmış. Bunun temel nedeni de Musa şeraitinden kaynaklanmaktadır" (Fadi Hurigil, 36, Üniversite, Antakya). Arap Hıristiyanlarda, genelde "vaftiz anne baba seçilirken, çiftlerin evlilik töreninde onlara sağdıçlık yapanlar tercih edilir. Erkek çocuk için vaftiz baba, erkek sağdıç, kız için vaftiz anne kadın sağdıç yapılır" (Dimitri Doğum, 45, Üniversite, Antakya).

Meryem ve Yusuf, arınma günlerinin bitiminde bebek İsa'yı Rabbe adamak için Yeruşalim'deki tapınağa götürdüler. İsa'nın geleceğini Kutsal Ruh'tan öğrenen Yahudi bilgesi Şimon da tapınağa gelerek İsa'yı Annesinin kucağından alıp Tanrı'ya sunmuştur (Luka, 2/22-34). İşte bu olaya binaen de Antakya Ortodoks rahibi kiliseye getirilen çocuğa, annesinin kucağındayken

dualar eder ve sonra çocuğu kucağına alıp sunağa girer ve onu kutsal heykele (sunağa) sunar. Böylece çocuk Tanrı'ya adanmış ve onun hizmetçisi olmuştur. "Vaftiz ayininde uyulması gereken iki kural vardır. Birincisi, kutsal üçlünün isimlerinin okunması, ikincisi ise vaftiz olan adayın suya üç defa daldırılmasıdır" (Yıldırım, 2005: 132). Papaz, çocuk ve vaftiz anne-babası ile birlikte vaftiz kuyusu (Taufe Curunu)'nun yanına gelir. Papaz yönünü Kudüs'e dönerek çocuğu kutsanmış suya[25] batırır ve şöyle der: "Tanrı'nın kulu[26] (çocuğun ismini söyler) Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz olsun".

Papaz çocuğu suya daldırdıktan sonra, kutsal üçlünün her birinin ismini söylerken de çocuğu suya sokar ve çıkarır. Vaftiz esnasında papaz temsili olarak çocuğa: "Şeytanı reddeder misin?" diye sorar. Çocuğun vaftiz annesi veya babası çocuğun adına: "Evet, şeytanı reddederim" diye cevap verir. Papaz: "İsa'yı kabul eder misin" diye sorar. Vaftiz ebeveyni: "Evet, kabul ederim" der. Papaz: "İsa'ya inanıyor musun?" diye sorar. Vaftiz ebeveyni: "Evet, inanıyorum" diye cevap verir (bkz. Yıldırım, 2005: 133; Jan Delüller, 64, Üniversite, Antakya). Bu olay, çocuğu suya her batırma ve çıkarma esnasında üç defa tekrarlanmaktadır. Daha sonra çocuk, papaz tarafından kutsanmış zeytinyağı ile yağlanır, temizliğin ve saflığın alameti olan beyaz elbise giydirilir ve dua edilir. Sonunda orada bulunanlara papaz, İncillerden pasajlar okur ve "artık çocuğun vaftiz edildiğini, Baba'nın evla-

---

[25] Bu su, ya vaftiz esnasında veya Epifani bayramında İsa'nın vaftiz oluşunu kutlarken kutsanmaktadır. Papaz, Epifani bayramında, büyük kazanlar içindeki suyu kutsamakta ve bu suyun birazını halkın üzerine serpip onları tekrar vaftiz etmektedir. Kazanın içinde artan suyu da cemaate dağıtır. Eğer cemaatin o güne yakın vaftiz olacak çocukları varsa sularını saklarlar.

[26] Çocuğa vaftiz ismi olarak şehit veya aziz isimlerinden biri verilir. Eğer o gün bir azizin anma günü ise onun ismi tercih edilir.

dı, Mesih'in üyesi, Kutsal Ruh'un tapınağı durumuna geldiğini" belirterek ayini tamamlar. Antakya Ortodoks Kilisesi'nde antika taştan yapılmış Taufe Curunu (Vaftiz Kuyusu) vardır. Havariler bahçesi tarafındaki kiliseye içeriye girişin hemen sağ tarafına yerleştirilmiştir. Bu vaftiz kurnasının suyu ise rahiplere ait kilisenin altında bulunan mezarlığa dökülmektedir.

Konfirmasyon

Suyla arınma ve dine kabul ritüelinden sonra konfirmasyon uygulamasına geçilir. Konfirmasyon, "vaftiz edilen çocuğun, takdis edilmiş bir yağla, vücudun çeşitli yerlerinin yağlanmasıdır" (Tümer ve Küçük, 2002: 297). "Vaftiz, günahtan kurtulmayı, konfirmasyon ise Tanrının İsa Mesih aracılığıyla insan soyu için yaptıklarının şahitliğini sembolize etmektir" (Yıldırım, 2005, 134). Vaftizden sonra, konfirmasyon alınmalıdır. Bu ikisinin birliği korunmalıdır. "Vaftizle Kutsal Ruh'tan güç alan kişi, konfirmasyon ile Mesih'in gerçek tanıkları olur" (Pamir, 2000: 315).

Havariler, vaftiz olan kişiyi el koyma doktrini ile Hıristiyanlığa girmişlerdi (İbranilere, 6/2). Havarilerin el koyma geleneğine kiliseler, çeşitli baharat yağlarıyla kokulandırılmış defne yağı sürmeyi ekleyerek, mesh geleneğini başlatmışlardır. Bu "meshetme ritüeline Doğu kiliselerinde krismasyon (kremle meshetme) ya da meyron (krem) denmiş; Batı ise konfirmasyon (güçlendirme) demiştir" (Pamir, 2000: 316).

Antakya Katolik Kilisesi'nde Konfirmasyon: ilk yüzyıllarda güçlendirme ayini vaftizle birlikte yapılırdı. Batı kiliselerinde, güçlendirme ayininin episkopos tarafından yapılma mecburiyeti olduğundan, vaftiz olacakların sayısı arttıkça zamanla episkoposların da bu vaftiz törenlerine gitmesi imkânsız hale geldi. Bunun sonucunda vaftiz ve güçlendirme ayinleri arasında oto-

matik olarak ayrılma oldu (Pamir, 2000: 316). "Ama erişkin biri vaftiz olduğunda, güçlendirme sırrını hemen almakta ve evharistiya kurbanına katılmaktadır. Yine de papazlar vaftizden sonra kutsal kremle meshetme yapmaktalar ama bu yağ daha sonra episkoposlar tarafından yeni vaftiz olanın alnına tekrar sürülmektedir" (Dominiko Bertogli, 68, Üniversite, Antakya).

"Kutsal yağ, kutsal Perşembe günü episkopos tarafından episkoposluk bölgesi için kutsanır, Doğu kiliselerinde bu kutsamayı patrikler yapar. Tören, vaftizde verilen sözlerin yinelenmesi ve bu sırrı alacak olanların inancını dile getirmesiyle başlar. Episkopos, ellerini güçlendirme sırrını alacakların üzerine uzatır ve Ruh'un gelmesi için dua okur. Bu ayin, alna yağ sürme, elin başın üzerine konulması ve 'Allah'ın armağanı Kutsal Ruh'la mühürlen' sözlerinin dile getirilmesi ile son bulur" (Pamir, 2000: 319).

Antakya Rum Ortodoks Kilisesi'nde Konfirmasyon: güçlendirme ayini Doğu kiliselerinde papaz tarafından yapıldığı için vaftizden hemen sonra yapılır. Bu ayine Antakya Ortodoksları 'meyrun' derler. "Meyrun, vaftizle birlikte Hıristiyanlığa giriş uygulamasıdır. Papaz vaftiz olan çocuğa meyrun duasını yaptıktan sonra kutsal yağı, alnına, gözlerine, burnuna, kulaklarına, dudaklarına, göğsüne, sırtına, ellerine ve ayaklarına sürer. Yağı her sürüşünde 'Kutsal Ruh olan armağanın mührü' sözlerini ifade etmektedir" (Jan Delüller, 64, Üniversite, Antakya). Artık çocuk mühürlenmiş, Mesih'in tanışı olmuş ve Hıristiyan sorumluluğunu almıştır. Katolik ve Ortodoks Kiliseleri arasındaki Konfirmasyon ayinlerinde belli farklılıklar vardır. Bunlar:

Ortodoks Kilisesi, vaftizden hemen sonra konfirmasyonu uygularken Katolik Kilisesi, sonraki bir zamanda uygulamaktadır. Ortodokslar, bu ayini vaftiz gibi Hıristiyanlığa giriş olarak değerlendirirken Katolikler, konfirmasyonun, Hıristiyan olan kişinin

episkoposuna, doğal olarak da Mesih'in Kilisesine bağlılığını simgeler. Bu ayini Katoliklerde episkopos yapmak zorunluyken Ortodokslarda papaz da yapabilmektedir. Ayinde kullanılan yağı, Kutsal Perşembe günü Ortodokslarda patrik, Katoliklerde ise episkopos kutsamaktadır. Katoliklerde kutsal yağ sadece alna sürülürken Ortodokslarda vücudun değişik uzuvlarına sürülür.

Evharistiya (Ekmek-Şarap Ayini)

İsa'nın bedenini ve kanını sembolize eden bu ayin, İsa'yı anmak ve onunla bütünleşmek için Hıristiyanlar tarafından yapılır. Nitekim İncillerde de bu olay geçmektedir: İsa, Fısıh Bayramından önceki akşam, öğrencileriyle son yemeğini yediği esnada ekmeği öğrencilerine paylaştırdı ve "alın, yiyin, bu benim bedenimdir", sonra bir kâse şarap alıp şükretti ve bunu da öğrencilerine vererek, "hepiniz bundan için, çünkü bu benim kanımdır" dedi (Matta, 26/26-289). Bu olay diğer İncillerde de anlatılmaktadır. Yalnızca Luka, bu anlatılanlara ilave olarak İsa'nın "beni anmak için böyle yapın" emrini eklemiştir. Bu emri havariler ve ilk Hıristiyanlar da daima yerine getirmişlerdir (Elçilerin İşleri, 2/42, 46). İsa, kendini kurban etmiş ve yeni bir dini inanç ve yaşayışın ortaya çıkmasını sağlamıştır. İsa'ya inanan ve ona gönül veren insanlar, her zaman onunla bir ve beraberdirler. "Bu birliği sürdürmek için onun bedeni ile kanını temsil eden kutsal ekmek ve şarabı yiyip içerek, onun varlığına katıldıklarına inanırlar" (DTA, 2: 60). Ritüelde onun bedeni ve kanıyla bu manevi birleşme, İsa'nın kendi kişiliğiyle mistik bir özdeşleşme kabul edilir (bkz. Korintlilere I, 10/16). İsa, iman edenin sonsuz yaşamı olduğunu, yaşam ekmeğinin de kendisi olduğunu, ondan yiyenin ölmeyeceğini söylemesi üzerine Yahudiler, "bu adam yememiz için bedenini bize nasıl verebilir?" diyerek birbirleriyle çekişmişlerdi. İsa onlara şöyle dedi:

> Size doğrusunu söyleyeyim, insanoğlunun bedenini yiyip kanını içmedikçe sizde yaşam olmaz. Bedenimi yiyenin, kanımı içenin sonsuz yaşamı vardır ve ben onu son günde diriltecceğim. Çünkü bedenim gerçek yiyecek, kanım gerçek içecektir. Bedenimi yiyip kanımı içen bende yaşar, ben de onda. Yaşayan Baba beni göndcrdiği ve ben Baba'nın aracılığıyla yaşadığım gibi, bedenimi yiyen de benim aracılığımla yaşayacak. İşte gökten inmiş olan ekmek budur. Atalarınızın yedikleri bizimki gibi değildir. Atalarınız öldüler, oysa bu ekmeği yiyen sonsuza dek yaşar (Yuhanna, 6/53-58).

Bu pasajlara göre kutsal ekmek ve şarabın insanı sonsuzluğa, ölümsüzlüğe, ebedi yaşama kavuşturması Hıristiyan dininin temel inançlarından biridir ve Hıristiyan liturjisinin merkezini oluşturmaktadır. Kısaca evharistiya imanın, hem toplamı hem de özetidir. "Evharistiya, Hıristiyan kiliseleri tarafından bir tür kansız kurban olarak görülmektedir" (Yıldırım, 2005: 136). Bu ayin ilk Hıristiyanlardan beri yapılmaktadır (Elçilerin İşleri, 2/42, 46), özellikle ilk Hıristiyanlar, haftanın ilk günü, yani Pazar günü bu ayini gerçekleştirmek için bir araya gelmekteydiler (Elçilerin İşleri, 20/7). Bu yüzden evharistiya ayini için bir araya gelinmelidir. Evharistiya ayininin başı İsa'nın kendisi olduğu için, papaz onu temsilen toplantıyı yönetir.

Antakya Katolik Kilisesi'nde Ekmek ve Şarap ayininde önce, ekmeğin ve şarabın Tanrı'ya sunulmasıyla başlar. Rahip ekmeği almakta ve omzuna kadar kaldırarak, Tanrı'ya bu ekmeği verdiği için şükreder. Sonra rahip, şarabı kupaya döker ve ona biraz su katarak "suyun şaraba katıldığı gibi biz de Mesih'in ilahi hayatıyla birleşelim" diye dua eder ve şarabın özü olan üzümü insanlara verdiği için Tanrı'ya şükreder. Bu şükre cemaatte de katılmaktadır. Ekmeği ve şarabı Tanrıya sunduktan sonra ayinin ikinci safhası olan şükran duasına geçilmekte ve duadan sonra

hep beraber ilahiler söylenir, sonra rahip İsa'nın ekmek-şarap gizini anlatmakta ve kendilerine İsa, ebediliği ve kurtuluşu sunduğu için Tanrı'ya şükretmektedir. Daha sonra komünyona geçilir. Bu esnada hep beraber 'Göklerdeki Babamız' duası okunur. Ardından rahip dua etmekte, cemaat de bu duaya 'âmin' diyerek iştirak eder. Rahip kutsal ekmeği cemaate göstererek;

"Ne mutlu rabbin sofrasına davet edilenlere! İşte Allah'ın kurbanı, dünyayı günahlarında kurtaran budur" dedikten sonra rahip ve cemaat: "Rabbim, bana gelmene layık değilim, ancak tek bir söz söyle, ruhum şifa bulacaktır" der. Rahip kutsal ekmeği alırken "Mesih'in bedeni beni ebedi hayat için korusun" diyerek ekmeği yer. Sonra kupayı eline alır ve "Mesih'in kanı beni ebedi hayat için korusun" diyerek şarabı içer. İsa ile bedenleşen Rahip, cemaatin de İsa ile bedenleşmesi için ekmeği cemaate dağıtır. Kutsal ekmeği cemaate verirken, "Mesih'in bedeni" demekte ve komünyonu alan kişi 'âmin' diyerek cevap verir.

Kilise, Hıristiyanlara Pazar günleri ve dini bayramlarda ayine katılma zorunluluğu getirmektedir. "Evharistiyayı yılda en az bir kez, bunun için de en uygun gün olarak Paskalya'da günah çıkardıktan sonra almayı zorunlu kılmaktadır. Komünyonu ise her Pazar ve bayram günü, hatta her gün almasını tavsiye etmektedir" (Dominico Bertogli, 65, Üniversite, Antakya).

Antakya Rum Ortodoks Kilisesi'nde Ekmek ve Şarap ayini; Ortodokslar, evharistiya ayinini her Pazar ve bayramlarda yaparlar. Önce dualar edip İncillerden pasajlar okunur. Ayin başlamadan önce ayini yöneten din adamı cemaatten af diledikten sonra sunağa girer. Çocuklar ellerinde haç önde yürürler, peder ve yardımcısı onların arkalarından ekmeği ve şarabı kilise içinde gezdirirler. Ekmek ve şarap, İsa'nın bedeni ve kanı olduğu için bu hareketle ikrarı gerçekleştirirler. İkrar esnasında halk ekmeğin ve şarabın önünde eğilip, haç çıkarır. Papaz ekmek ve şarabı sunağa

götürüp, sunaktaki çarmıhın önünde dua eder. Sonra ekmeği ve şarabı halka dağıtarak komünyonu gerçekleştirir.

Günah İtirafı

İtiraf, Hıristiyan dininin en önemli kurumlarından biridir. Hıristiyanlık, 'günah çıkarma' anlamına gelen itirafı, Mesih İsa ile havarileri arasında geçen bir konuşma sırasında söylenen, "günah, günahı yüklediklerinin sırtında, günah sakındıklarımızın da dışında kalır" (DTA II, 1999: 68) sözlerine dayandırılmıştır. Adem ile Havanın işledikleri ilk günah, vaftizle temizlenmektedir. Ancak bir Hıristiyan'ın vaftizden sonra işlediği günahları itiraf etmesi, papaza açıklaması 'günah itirafı' olarak kabul edilir. Bu sırra, dine dönme, tövbe, itiraf, bağışlama ve barışma sırları da denir. Tövbe ve itiraf sırlarının sonuçları şu şekilde sıralanabilir:

> Tövbekârın Tanrı ile barışarak yeniden nura kavuşması, Kilise ile barışma, ölümcül günahların neden olduğu ebedi cezadan kurtulma, günahın bir sonucu olan dünyevi cezaların en azından bir kısmından kurtulma, vicdan rahatlığı ve huzuru, tinsel teselli, Hıristiyan'ca mücadelede gereken tinsel güçlerin gelişmesi (Pamir, 2000: 362).

Antakya Katolik Kilisesi'nde günah itirafı: IV. Laterano Konsülü (1215)'nde alınan karara göre, "ergenlik çağına gelmiş her Hıristiyan'ın, en azından yılda bir kez günah çıkarması gerekir. Bu konuda İncil'de gösterilen dayanaklardan biri, Yuhannanın Birinci Mektubu'ndaki (1/7-10) sözleridir" (DTA II, 1999: 68). Hıristiyanlığa göre bütün insanlar günahkârdır; fakat onlar pişmanlık duyarak Allah'a dönebilir. Çünkü İsa, insanları kurtarmak için gelmiş, günahları affetmiş ve dünyanın kurtuluşu için kendini kurban olarak sunmuştur. İsa dirildikten sonra, havarilerine günahları affetme kudret ve yetkisini vermiştir: "Kut-

sal Ruh'u alınız. Kimlerin günahını affederseniz, onların günahı affedilmiş olacak; kimlerin günahını affetmezseniz, günahları affedilmeyecektir (Yuhanna, 20/22-23). Havariler de ruhanilere aynı yetkiyi devretmiş, bu suretle kilise, Mesih İsa'dan aldığı yetki sayesinde, dünyanın sonuna kadar, insanların günahlarını affedebilecektir. Bunun için, ruhaninin önünde diz çöküp günahlarını itiraf eden kişi, onları Mesih İsa'ya söylediğini ve bizzat onun kendisini affettiğini düşünmektedir; yani rahip, İsa'nın vekilidir. "Günahların affedilmesi için onları yetkili ruhaniye söylemek, verilen cezaya katlanmak ve pişmanlık duyarak daha düzgün bir şekilde yaşamaya ve günahlardan kaçınmaya söz vermek gerekmektedir" (Dua Kitabı, 1975: 136-137). Kısaca tövbekâr; pişmanlık, günahlarını itiraf etmek ve kefaret ödemek şeklinde üç eylemi gerçekleştirmelidir. Günah itirafında bulunacak kişi, Tanrı'dan af dilemek için rahibin önünde diz çöker: "Pederim, beni takdis et, çünkü günah işledim" der. Sonra günahlarını itiraf ederek "bütün günahlarımdan pişmanlık duyuyorum. Tanrı'dan merhamet ve af diliyorum" diye pişmanlığını dile getirir. Rahip itirafçıya öğüt verdikten sonra itirafçı pişmanlık duasını[27] okur ve Tanrı'ya şükreder. Beraberce dua yapılıp ayin bitirilir.

Antakya Rum Ortodoks Kilisesi'nde günah itirafı, "Ortodoks anlayışta hiçbir zaman günah itirafı ayinine iştirak eden piskoposa tövbeleri affetme yetkisi tanınmaz. Bu anlayışa göre; günahkârın sadece Baba Tanrı tarafından affedileceğine inanılır" (Yıldırım, 2005: 139). "Günahlarını itirafta bulunmak isteyen kişi önce akrabalarını ve üzerinde hakkı bulunan insanları ziyaret eder ve onlardan helallik diler. Daha sonra papazın huzuruna varır" (Yıl-

[27] Allah'ım, işlediğim bütün günahlardan çok pişmanım, çünkü sonsuz sevgine karşı geldim ve yakınlarımı da incittim. Tövbe ederim ve senin yardımınla artık günah işlememeye söz veririm.

dırım, 2005: 140). Günah itirafı için Antakya Ortodoks Kilisesi'nde ayrı bir bölme yoktur. Papaz ve itirafçı karşılıklı oturur, kişi günahlarından pişmanlık duyduğunu söyleyerek itirafta bulunur. Günah itirafı kapalı bir alanda değil halkın önünde yapılır. Kişi Papaza itirafını kısık sesle anlatır. Daha sonra papazın söylediği duaya icabet ederek, Tanrı'ya yakınarak bağışlanma diler. "Papaz, günahkârın günahını itiraf ettiğine şahit olduğunu belirterek Tanrıdan onun affedilmesi için dilekte bulunur ve böylece ayin sona erer" (Dimitri Yıldırım, 65, ilkokul, İskenderun). Ayrıca "papaz, yüz yüze ve telkin yöntemiyle yapılan günah itirafında, günahını itiraf eden kişiye Tanrıdan onun affedilmesi için dilekte bulunurken Tanrıyı sevmesini, İsa Mesih'e bağlılığını beyan etmesini, Kiliseye bağlılık yemini etmesini, anneye ve babaya sevgi göstermesini, oruç tutmasını cemaatle yardımlaşma ve dayanışma içinde olmasını ya da bağışta bulunmasını isteyebilir" (Jan Delüller, 65, Üniversite, Antakya). Günah itirafı Batı ve Doğu kültürleri arasında önemli bir farklılık oluşturur. Doğuda açık yapılması, bir tür terapi olarak görülmesi önemli bir farklılıktır.

Son Yağlama

Hastalık ve acı çekme, insan yaşamının en büyük sorunlarından biridir. Mezmurlar'da anlatıldığına göre insan, hastalığı Tanrı huzurunda yaşar ve bu derdini Tanrı'ya anlatır (38). İnsanın şifa istediği kimse yine Tanrı'dır (Mezmurlar, 6/2). Hastalık insanı kaygıya, kendi içine kapanmaya, huzursuzluğa ve Tanrı'ya karşı isyana götürebilir (Mezmurlar, 39/8). Hastalık, insana suçundan dolayı Tanrı'dan verilmiştir (Mezmurlar, 39/11). Eğer insan suçunu itiraf ederse Tanrı onu bağışlar (Mezmurlar, 32/5). İsa'ya insan acı çekerse suçunun bağışlanacağını ve Siyon'da oturan herkesin suçunun bağışlanacağını söylemektedir (İşaya, 33/24). İsa hekim ve otacıydı, her türlü hastalığı iyileştirmekteydi (Matta,

4/24). İnsanları tutsak alan kötü ruhları çıkarmaktaydı (Markos, 5/8); günahları bağışlama yetkisi de vardı (Markos, 2/10). İsa, iyileştirme yaparken parmaklarını, tükürüğünü (Markos, 7/33) ve çamuru (Yuhanna, 9/6) da kullanmaktaydı. Asıl olarak o, dünyanın günahını ortadan kaldıran Tanrı'nın kuzusuydu (Yuhanna, 1/29). İsa, hastaları iyileştirme görevini Havarilere de verdi (Matta, 10/8) ve Havariler, hastayı iyileştirme işini İsa Mesih adıyla başardılar (Elçilerin İşleri, 9/34). Havari Yakup, hasta iyileştirme yetkisini kiliseye şu sözlerle vermiştir: "İçinizden biri hasta mı? Kilisenin ihtiyarlarını çağırtsın; Rabbin adıyla üzerine yağ sürüp onun için dua etsinler (Yakup, 5/14). Bu bakımdan hastalara yağ sürme sırrı, İsa tarafından Havarilerine verilen ve Yakup tarafından Hıristiyanlara tavsiye edilen ve açıklanan bir ayindir. Eskiden beri yağ sürme sırrı sadece ölüm döşeğindekilere uygulandığı için 'son yağlama' adını almıştır. Elbette hastanın sağlığına kavuşması için dua edilmekte ama buradaki asıl amaç, insanın esenliğe ve özgürlüğe (ölüm) kavuşması için dua etmektir. 'Son yağlama sakramentinde kullanılan yağ, şifa ve günahların bağışlanması niyetiyle, inananların acı çekmeden bir ölüm görmesi için hastalara sürülür'" (Yıldırım, 2005: 141).

Antakya Katolik Kilisesi'nde son yağlama, Vatikan Konsülünde (1962-65) alınan karara göre, kutsal yağ sürme sırrı tehlikeli hastalıklara yakalananlara uygulanacaktır, kutsanmış yağ – zeytinyağı ya da herhangi bir bitkisel yağ– hastanın alnına ve ellerine sürülecektir. Bunu sürerken bir defa "Bu kutsal yağın sürülmesi sayesinde, Rab seni yüce iyiliğiyle Kutsal Ruh'un nuruyla güçlendirsin. Böylece, bütün günahlarını sildikten sonra Rab seni kurtarsın ve yüceltsin" (Pamir, 2000: 366) denilmektedir. Antakya Katolik Kilisesi de bu karara uygun olarak davranmaktadır. Hastalara yağ sürme sırrını sadece episkopaslar ve yardımcıları verebilir. Bu yüzden burada bu ayini İskenderun Episkoposu

gerçekleştirmektedir. Bu tören, aile içinde, hastanede ve Kilisede bir tek hasta için ya da bir grup hasta için yapılabilmektedir. Bu ayinin Evharistiya ayininde yapılması daha uygundur.

Normal hasta için yapılan ayin: Evde beyaz bir örtüyle örtülmüş küçük bir masa hazırlanır. Masanın üstüne bir haç, iki mum ve birkaç çiçek konulur. Komünyonu getiren din adamı, evdekileri selamlar ve evdekiler diz çöküp dua ederler. Rahip, "İncil'den pasajlar okuduktan sonra hep beraber pişmanlık duasını okurlar ve rahip, Tanrı'dan herkesin affını diler. Sonra hastaya komünyonu verir" (Dua Kitabı, 1975: 177-183).

Ölümcül hasta için yapılan ayin: Beyaz örtüyle örtülmüş bir masanın üstüne bir haç, iki mum, bir parça pamuk ve birkaç çiçek konulur. Rahip herkesi selamladıktan sonra, hasta için dua eder ve vaftizdekine benzer şekilde su serper. Rahip hastayı ve orda bulunanları tövbeye davet eder ve hep birlikte tövbe ederler. Rahip, İncil'den pasajlar okuduktan sonra ellerini hastanın üzerine koyar ve günahlarının affi ve şeytanın uzaklaşması için dua eder. "Şükür duasından sonra rahip, kutsal yağı başparmağıyla haç şeklinde hastanın alnına ve ellerine sürerek dua eder, böylece ayini bitirir" (Dua Kitabı, 1975: 189-199).

Antakya Rum Ortodoks Kilisesi'nde, "Ortodokslar bu sırrı, hastanın iyileşmesi ve ölüm hastalığından insanın özgürlüğe kavuşması, huzura ermesi inancıyla uygularlar" (Yıldırım, 2005: 141). Ortodoks Kilisesinin uygulamasının Katolik Kilisesi'nden farkı, Ortodoksların, yağı hastanın tüm uzvuna sürmeleridir.

6) Rahip Takdisi

Rahip takdisi, Hıristiyan hiyerarşisinin üst merhalesini teşkil eden piskopos, papaz ve diyakos rütbelerinin verilmesi ayinidir. 'Ordre', 'ordo' ayini adını da alan bu sakrament, dini görev rüt-

besindeki bazı kilise üyelerine unvan verilmesi sırasında icra edilir (Yıldırım, 2005: 142). Ordo sözcüğü Antik Roma'da medeni anlamda kurulmuş toplulukları, özellikle de yönetici sınıfını belirtirdi. 'Ordination', bir sınıfa girmedir. "Bugün ordination sözcüğü episkoposlar, papazlar ve diyakoslar sınıfına sokan sırla ilgili eylem için kullanılmaktadır" (Pamir, 2000: 371). Eski Ahit'e göre Tanrı, rahiplik sınıfını İbranilerden olan Levi kavmine verdi (Sayılar, 1/50). Musa yetmiş kişilik ihtiyar kurulu seçti ve Tanrı bunlara Musa'nın üzerindeki Ruh'tan alıp verdi (Sayılar, 11/24-25). İşte kilise de bunu litürji olarak benimsemiştir. Pavlus, Timoteos'a şöyle demiş: "Ellerimi senin üzerine koymamla Tanrı'nın sana verdiği armağanı alevlendirmen gerektiğini sana hatırlatıyorum" (Timoteos II, 1/6) ve "işte güvenilir söz: Bir kimse gözetmen olmayı gönülden istiyorsa, iyi bir görev arzu etmiş olur" (Timoteos I, 3/1). Titus'a da "geri kalan işleri düzene sokman ve sana buyurduğum gibi her kentte ihtiyarlar ataman için seni Girit'e bıraktım" (Titus, 1/5) demiştir. Pavlus'un bu sözleri de rahip takdisi sırrı için delil olmuştur. Kiliselerde ruhbanlık sırrını episkoposlar, papazlar ve diyakoslar alır. Katoliklerde bu sırrı alacaklar diyakos hariç herkes bekâr olmak zorundadır. Ortodokslarda ise piskopos sırrını alacaklar bekâr; papaz ve diyakos sırrını alacaklar evli olabilir. Ruhbanlık sırrı verilmesi esnasında bu törene çok sayıda imanlının katılması istenilmektedir. Katolikler bu töreni bir katedralde Pazar günü yaparken, Ortodokslar için belirli gün şartı yoktur (papaz Dimitri'nin rahip sırrını alma töreni Cumartesi yapılmıştır). Episkoposluk, papazlık ve diyakosluk aşamalarının hepsinde aynı prosedür uygulanır. Katolik ve Ortodokslarda ruhbanları takdis edenler piskoposlardır. Antakya papazları, Dimitri Doğum ve Jan Delüller'i Halep Metropoliti Piskopos Pavlus Yazıcı takdis etmiştir.

ANTAKYA HIRİSTİYANLARINDA SOSYAL ORGANİZASYON VE DAYANIŞMA ÖRÜNTÜSÜ

İnsan ancak kültür var oldukça insan olur. Nitekim bu gerçeklik her toplumun kendine ait kültürel yapısıyla var oluş koşullarını yaratır ve sürdürür. Bu gerçeklik, kültürel kimliği, sosyal organizasyon örüntüsünü, inanç ve gelenekleri ortaya çıkartır. "Kültür, doğanın insanlaştırılma biçimi, bu insanlaştırmaya özgü süreç ve verimdir. Kültür, insanın kendini kendi evinde duymasını sağlayacak bir dünya ortaya koymasıdır. Buna göre kültür, böylesi bir dünyanın anlam-varlığına ilişkin tüm düşünülebilirlikleri içerir: insan var oluşunun nasıl ve ne olduğudur kültür" (Uygur, 2003: 17).

AİLE VE AKRABALIK İLİŞKİLERİ

Akrabalık toplumların temel düzenleyici ilkelerinden birisidir. Etnik ve dinsel toplulukların sosyal yaşamında akrabalık ilişkileri ön planda tutulmaktadır. Akrabalık bağı, bireyler ve gruplar arasındaki ilişkileri düzenlemektedir. Aile kavramının kapsamı ol-

dukça geniş anlamlar taşır. Özellikle kimliğin sürdürülmesi noktasında çok fazla öneme sahiptir. Aile daha çok "çocukların kültürleme yoluyla toplumsallaştırılması temelinde örgütlenmektedir" (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 20). Tarım toplumlarının başlamasıyla aile kavramının insanlık tarihine girdiği kabul edilir. İlahi dinlerde de aile ve akrabalık bir tür sosyal organizasyon ve kültürleme aracı olarak kabul edilmiştir. Yahudilikte esas itibariyle ataerkil bir yapı teşkil eden aile, geleneksel ibadeti muhafaza eden ve onu yeni nesillere aktarma görevini üstlenen bir kurumdur. Yani Yahudilikte aile, sadece sosyal bir yapı değil aynı zamanda dini bir topluluk olarak tanımlanır. Kitabı Mukaddes'te, Tekvin 3/16; 4/19; 12/17; Hakimler 11/29; 29/28; Tensiye, 25/5-6; Samuel 1/11 gibi belirtilen bölümlerde açık olarak Yahudi ailesi yukarıdaki gibi tanımlanmıştır. Nitekim Hıristiyan aile yapısı da Yahudi ailesinden çok farklı değildir. Esasen İncil'de de belirtildiği gibi; Hz. İsa önceki Peygamberleri reddetmek için değil tamamlamak için gelmiştir (Matta, 5/17). Bundan dolayı Hıristiyan ailesi Yahudi ailesiyle benzeşmektedir. Ancak Hıristiyan aile yapısı sosyal ve medeni bir kurum olarak değil, tamamen bir dini kurum olarak kabul edilmektedir.

> Mesih İsa aile fertleri arasındaki ilişkiyi insanla Allah arasındaki ilişkinin aynısı ve insanın ruhi-manevi alandaki gelişmenin vazgeçilmez unsuru olarak belirtmiştir. Böylece Hıristiyanlıkta aileyi meydana getiren evliliğe kutsi bir mahiyet verilmiştir; evlenme karı-kocanın tek bir beden haline geldiği ve artık ayrılmanın mümkün olmadığı sonucuna varılmıştır (Markos, 10/8-12).

Hıristiyanlıkta aile Yahudilikte olduğu gibi kocanın hâkimiyetine dayanan bir ailedir. "İsa Mesih kilisenin başı olduğu gibi erkek ailenin başıdır. Hatta kadın kocasına rabbine tabi olduğu gibi tabi olacaktır" (Efeslilere Mektup, 5/22-23). Bu düşünce, kaynağını Âdem ile Havva'dan almaktadır. Zira mitolojiye göre

önce Âdem sonra Havva yaratılmıştır. İncil'de de bu hikâye, Timoteos'a Birinci Mektup 2/12-14 kısmında geçmektedir. İslam'da da aile Hıristiyanlıkta olduğu gibi baba soyu üzerine kuruludur. Ancak aile Hıristiyanlıkta olduğu gibi tamamen dini bir kurum değilse bile yine de bu birliğe büyük önem verilmiştir. İnsanların aile kurmaları teşvik edilmiştir. Çünkü aile, hem kişinin huzur bulduğu bir ortam, hem neslin devamı için bir vesile, hem de kişiyi dince günah sayılan kötülüklerden alıkoyan bir vasıtadır. Burada olduğu gibi aile Kuran'ın Rum 30/21; Nahl 16/72; Nur 24/32 surelerinde açıkça tanımlanmıştır. Nitekim her üç dine bakıldığında ataerkil yapının hâkim olduğu, bu yapının kutsal kitaplardan beslendiği, Âdem ve Havva mitolojisiyle şekillendirildiği açıkça görülmektedir. Ayrıca araştırma konusunu oluşturan Arap Hıristiyanlar geleneksel olarak İncil'de kabul edilen aile tipi ve akrabalık ilişkileriyle şekillenmişlerdir.

Arap Hıristiyanlarda da dayanışmanın en önemli noktalarından biri akrabalık bağı, diğeri ise cemaat ilişkisidir. Arap Hıristiyanlarda akraba ilişkilerine uygun olarak baba soylu (patrilineal) akrabalık sistemi geçerlidir. Soy erkek üzerinden yürütülür. Bu gerçeklik erkek tanrı figürünün etkisiyle şekillenmiştir. Ayrıca Hz. İbrahim dâhil tüm İbrahimî kökenli dinlerin kabul ettiği peygamberin tamamı erkektir. Bu durum erkek figürünü ve onun üzerinden soyun yürütülmesini güçlendirmektedir. Ancak modernleşmeyle birlikte kadın gerçeği ve ataerkil toplum yapısı Antakya'daki tüm dini ve etnik gruplarda olduğu gibi Arap Hıristiyanlarda da değişime uğramıştır. Bu değişim her ne kadar erkek soyu üzerinden ailenin sürdürülmesi anlayışı içinde olsa da kadının toplumsal konumunu ve aile içi statüsünü güçlendirmiştir.

Arap Hıristiyanlarda aile kavramı geniş aile tipi tanımlamasına karşılık gelmesine rağmen bugün çekirdek aile misyonu ön plandadır. Ancak "akrabalık kan bağı olan ve soyadı taşıyan her-

kes olarak tanımlanmaktadır" (Türk, 2005: 71). Arap Hıristiyanlarda akraba ilişkileri ve akraba dayanışması yüksek düzeydedir. Bu dayanışma bir tür sosyal ilişki dayanışması olduğu gibi bir de ekonomik dayanışma özelliğini göstermektedir. Aile ve akrabalık ilişkilerindeki dayanışma Arap Hıristiyanlarda cemaat içi kapsayıcılık özelliği taşımakta ve ilişkiler cemaat içi hukuk'a göre düzenlenmektedir. Sorumluluklar sadece babaya, amcaya değil cemaatin tümüne yayılmıştır. Bu yaklaşım cemaatin şehir içinde azalmasından kaynaklanmaktadır.

DİĞER ETNİK GRUPLARLA İLİŞKİLERİ

Gündelik ilişkileri incelemek bir arada yaşayan farklı etnik topluluklar arasındaki ilişkiyi çözümleyebilmenin en önemli yollarından biridir. Gündelik ilişkiler, piyasa ilişkilerinin ve politik uzlaşmaların ötesinde, sosyal, kültürel etkileşim üzerine kurulur; böylelikle toplulukların kendilerini ve öteki'ni tanımlama biçimlerini, dayanışma içinde olup olmadıklarını, kısacası ilişkilerinin gerçek doğasını yansıtır.

Arap Hıristiyanlar, yaşadıkları bölgelerde yarı kapalı ilişki özelliği göstermektedirler. Bu ilişki özelliği din farkından daha çok kaynaklanmakta ve evlilik ilişkilerinin, sınırları koruyan en önemli etkenlerden biri olduğu görülmektedir. Bu açıdan din farklılığı etnik farklılıktan daha büyük bir öneme sahiptir. Arap Hıristiyanlar diğer topluluklar gibi, sınırlarını özellikle evlilik üzerinden koruyarak yaşamlarını sürdürmekle birlikte aynı zamanda farklı fikirlerin çatıştığı ve uzlaştığı bir kamusal alanda birbirleriyle temas halindedirler. Özellikle diğer etnik ve dini gruplarla iş yaşamındaki ilişkiler ve gündelik yaşamdaki ilişkilerde iç içelik görünmektedir.

İş yaşamında Arap Hıristiyanlar tüm etnik gruplarla çalışma alanları içinde olmalarına rağmen Samandağ, Arsuz ve Antak-

ya'da Arap Alevilerle, Altınözü'nde Arap Sünnilerle daha fazla etkileşim içerisindedirler. Bu gerçeklik ağırlıklı olarak meslek gruplarından ve bölgenin demografik yapısından kaynaklanmaktadır.

Gündelik ilişkilerde ağırlıklı olarak Arap Hıristiyanlar Arap Alevileriyle iç içe iken bölgenin demografik yapısındaki değişikliklerle birlikte diğer etnik gruplarla da aynı mekânı paylaşabilmekteler. Özellikle Arap Alevilerle aynı dili konuşmaları, aynı mekânda uzun süredir kültürel iletişim içinde olmaları, mitolojik hikâyelerde ortaklaşmaları Arap Hıristiyanların kimlik oluşumundaki ve gündelik ilişkilerde inançları ve mezhepleri farklı olan topluluklar arasındaki bariyerleri ve önyargıları yok edeceği varsayımını destekler niteliktedir. Bunun yanı sıra "Hıristiyanların genellikle kendi işlerini kurmuş olması, toplumsal statülerini yükseltmekte, diğer gruplarla ilişkilerini etkilemektedir. Diğer topluluklarla ilişkileri, yerleşim yerlerinin çok etnili yapısından da önemli ölçüde etkilenmektedir" (Doğruel, 2005: 130). Arap Hıristiyanların ilişkileri kendi kilise cemaat vakıflarına duydukları bağlılık derecesinden de etkilenmektedir. Kilise vakfının iş ve organizasyonları ile ilgilenen kişilerin, diğer topluluklarla aynı mahallelerde yaşayan ve onlarla kişisel bir ilişki geliştiren Hıristiyanlara göre daha fazla kendi topluluklarına dönük ve diğer topluluklara daha uzak oldukları görülmektedir. Ancak Antakya'da diğer topluluklardan kişilerle herhangi bir yakınlıkları olmayan kişilerin bile birbirlerinin varlığına saygı duydukları kanaati, görüşülen hemen herkeste hâkimdir. Özelliklede Arap Hıristiyanlar ile Arap Aleviler arasında bir kültürel uyum olduğu görünmektedir.

EVLİLİK TERCİHLERİ

Arap Hıristiyanlarda evlilik, genelde öteki Arap kökenli etnik gruplarda olduğu gibi, iç evlilik özelliği gösterir. Ancak Hıristi-

yanlar, diğer Arap kökenli dinsel gruplarda olduğu gibi evliliği kuzenler arasında yapmazlar. Bunun yerine cemaat içi evliliği önemsemekteler. Bu eğilim özellikle cemaatin varlığını sürdürme isteğinden kaynaklanmaktadır. Ancak Arap Alevilere nazaran dış evliliklere daha açık ve hoşgörülü davranmaktadırlar. Çoğunlukla, Arap Hıristiyanlar dinsel inançları farklı olan bu bölgenin insanını ortak kültürel özelliklere sahip bir bütün olarak görme eğilimindedirler. Bu nedenle de Arap Hıristiyanlar, Alevilerle birlikte yaşıyor olmaları, ortak kültürü paylaşmaları ve aynı dili konuşmaları; evlilik tercihlerinde cemaat içi evlilik geleneğinden sonra karışık evlilikler söz konusu olduğunda Alevi bireyleri tercih etmelerine neden olmaktadır. Nitekim yapılan araştırmada Antakya merkezde Hıristiyan erkekle evlenen Alevi kökenli 15 kadın, Antakya kökenli 1 Sünni kadın, Antakya dışında üniversite okuyup İstanbul, İzmir gibi metropollerden Hıristiyan erkeklerle evlenen 5 Sünni kadın ve 1 Yahudi kökenli kadın tespit edilmiştir. Arap Hıristiyanların diğer etnik ve dini gruplardan kız almaya nispi olarak olumlu, kız vermeye ise daha mesafeli yaklaştıkları araştırma sırasında görülmüştür. Araştırma esnasında kılavuz kişilerin diğer etnik gruplardan erkeklerle evlilik yapan kadınların kaç kişi olduklarını bilmedikleri söylemeleri gündeme gelmiştir. Ancak araştırmada Arap Hıristiyan 1 kadının Ermeni bir erkekle evlendiği tespiti yapılmış ve Ermeni kayınbabası tarafından bu durum dile getirilmeye çalışılmadığı görülmüştür. Arap Hıristiyanlardaki diğer tüm evliliklerin cemaat içi evlilikler olduğu belirlenmiştir. Arap Hıristiyanların farklı etnik ve dini gruplardan yaptıkları evliliklerden kilisedeki ayinlere de Alevi kökenli kadınların daha yüksek oranda katılım gösterdikleri gözlenmiştir. Ayrıca bölgenin tümünde dış evlilik söz konusu olduğunda, erkeğin dış evlilik yapmasına topluluk üyelerinin daha müsamahakâr yaklaşıldığı görülmüştür.

Farklı gruplar arasında yapılan evliliklerin bu oranlarla nispi gevşeme göstermiş olsa da genellikle bireysel tercihleri ifade ettiği, genel toplumsal bir tercih olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Nitekim evliliğin birden fazla anlama sahip olduğu düşünüldüğünde, geleneksel değerleri savunmaya hizmet edebilen etnik ve dini kimliğin sürekliliğini koruma açısından da bir sosyal olgu olarak tanımlanabilir.

Evlilik Ritüeli

Etnik ve dinsel toplulukların sosyal yaşamında akraba ilişkilerinde olduğu gibi evlilik ve cenaze törenlerinin yeri büyüktür. Törenler hem geleneklerin hem de topluluk içi dayanışmanın ve iletişimin sürdürülmesine katkıda bulunur, topluluğun sosyal bağlarını güçlendirir. Aynı zamanda bu törenler farklı toplulukların birbirlerinin sevinç ve acılarını ne kadar paylaştıkları gibi topluluk geleneklerinin değişime ve etkileşime ne ölçüde açık olduklarının da bir göstergesidir.

1) Kız isteme

Tüm topluluklarda belli bir uygulama olduğu gibi Arap Hıristiyanlarda da kız isteme belli bir geleneği ifade eder. Geçmiş dönemlerde ailenin kararının öncelikli olduğu kız beğenme ve layık görme olayı bugün tamamen modern bir tarz da olup erkek ve kızın önceden anlaşması şeklinde gerçekleşmektedir. Ancak kız isteme olayı geleneksel yapısını korumakta ve her iki tarafın aile büyükleri bir araya gelerek merasim şeklinde yapılmaktadır. Erkek tarafı belirlenen günde kız tarafına gider. Usulen hoş geldiniz kahvesi içildikten sonra, erkek tarafının aile büyüğü: "Bizim oğlumuzu sizin kıza layık gördük. Eğer sizin rızanız da olursa kızınızı oğlumuza istiyor ve yuva kurmaları için ilk adımı

atmaları konusunda sizin izninizi ve desteğinizi istiyoruz", şeklinde ifadelerle kız istenir. Eğer aileler razıysa el öpmeye geçilir. Önce isteyenin eli ardından kızın anne babasının eli ve diğer büyüklerin eli öpülür. Modernleşmeyle birlikte kız istemeye gidilirken erkek tarafının yanında götürdüğü incir, ceviz, hurma ve pekmezin yerini tatlılar almıştır. Kız isteme anında sunulan gül suyu reçel çeşitleri, yerini günlük meşrubatlar ve tatlılar almıştır.

2) Nişan

Nişan belirli bir ritüeli içermesinden öte ailenin sosyoekonomik gücüyle ilişkilendirilebilir. Nişan söz kesiminin geniş çaplısıdır. Nişan, altın takıların, elbiselerin, ayakkabı, çanta vb. eşyaların alındığı ve tüm masrafların erkek tarafına ait olduğu; genel olarak da bir kutlama ve eğlencelerin düzenlendiği bir törendir.

Nişan, nişan öncesi alınan hediyelerin bir bohça içerisinde kız evine muhtar, azalar, kilise mütevelli heyeti tarafından götürülmesiyle başlar. Din adamı, İncil'den okuduğu dualardan sonra kız ve oğlana ömür boyu mutluluklar dileyip nişan törenini kutsar. Ayrıca kızın yüzüğünü oğlana, oğlanın yüzüğünü kıza vererek birbirlerine takmalarını sağlar. Tören eğlence ile devam eder. Tatlılar yenir, likörler içilir. Nişan genelde oda içi eğlencelerle düzenlendiğinden, dümbelek, zilli tef, ince saz adı verilen cümbüş gibi enstrümanlarla kutlanır. Günümüzde ise sembolik takı takmanın dışında nişanın pek fazla geleneksel bir yönü kalmamıştır. Evde ya da dışarıda otel, gazino, restoran ya da düğün salonunda yapılabilmektedir. Enstrüman olarak da davul-zurna, bateri veya org kullanılmakta ve geniş bir eğlence türü olarak gerçekleşmektedir.

3) Nikâh

Hıristiyanlara göre evlenme, belirli bir yaşa gelmiş bir kadın ile bir erkek arasında, Kutsal Kitap'a uyularak kurulan birliktir.

İncil, bu konuda, Tevrat'ı izler. Tevrat'ın koyduğu yakınlar (kan biriliği olanlar) arasında evlilik yasağı, Hıristiyanlıkta da vardır.

Tanrı'nın insanı erkek ve kadın olarak yaratması, evlenmenin ilk kaynağı sayılır. Bu nedenle evlilik bir tanrı buyruğu, bir din görevi olarak nitelenir. "Evlilik yaşı, Tevrat'ta olduğu gibi İncil'e göre de ergenlik çağından sonradır. Hıristiyanlığa göre evlenme, din görevlilerinden birinin yönetimi altında kilisede gerçekleşir" (DTA II, 1999: 68). Hıristiyan inancına göre evlilik, iki insanın anlaşmasının kilise tarafından takdis edilmesi ve bunların kilise bünyesinde kutsal bir bağla hayatlarını birleştirmesidir. Tanrı insanı erkek ve dişi olarak kendi suretinde yaratmış ve onları kutsayarak, 'verimli olun çoğalın' demiştir (Yaratılış, 1/27-28). Pavlus, karı-koca ilişkilerinde "Mesih, kilise ile evlenmiş ve onun bağı (kocası) olmuştur. Mesih kilise ile tek beden olmuş; karı-koca da birbirleriyle tek beden olacaktır. Bu sır büyüktür" (Efeslilere, 5/22-33) benzetmesini yapmıştır. Pavlus, bu yorumuyla evlilik ilişkisinin bir sır olduğunu belirtmiştir. İsa, Kana'daki bir düğüne katılarak (Yuhanna, 2/1), Hıristiyanlara evliliğin iyi bir şey olduğunu göstermiş, boşanmanın, inatçılık olduğunu ve boşanan kişinin zina etmiş olacağını (Matta, 19/8-9) söylemiş, "Tanrı'nın birleştirdiğini insan ayırmasın" (Matta, 19/6) diyerek evliliğin Tanrı'da ahitleşme olduğunu vurgulamıştır. Ama bütün bunların aksine, isteyenin "göklerin egemenliği uğruna kendilerini hadım saymalarını" (Matta, 19/13) tavsiye ederek, insanlardan bazılarının kendisi gibi evlilikten vazgeçebileceklerini de tavsiye etmiştir. İşte ruhbanlık sınıfı, Tanrı'nın egemenliği için kendilerini hadım sayanlardan oluşmuştur. Bu yüzden ruhbanlar evlenmez. Katolik Kilisesi fuhuş dışında boşanmayı yasaklamakta, fakat Ortodoks Kilisesi boşanmaya ve yeniden evlenmeye (bazı durumlarda) izin vermektedir. Yalnız üçüncü boşanmadan sonra dördüncü evliliğe izin vermemektedir (Yıldırım, 2005: 145).

Kilisede evlenecek kişilerde aranan şartlar şunlardır: Karı-koca vaftiz edilmiş olmalı,[1] bu kişilere herhangi bir zorlama yapılmamalı, evlenecek kişilerin doğal yasa gereğince evlenme manileri olmamalı ve karı kocanın birbirlerini eş kabul ettiklerine dair ikrarda bulunmaları gerekmektedir. Eğer Hıristiyan bir kişi farklı etnik ya da dini gruptan (başka dinden) biriyle evlenecek olursa kiliseden özel izin alması gerekmektedir. Bu bir prensip kararıdır. Ayrıca "Kilise sırlarından biri (sakrement) evlilik sırrıdır. Vaftiz olmamış, komünyon almamış birinin kilisede nikâh yapmasının doğru olmadığı kabul ediliyor. Cemaat dışı evlilik gerçekleşecekse bunun resmi nikâhla yapılması öneriliyor" (Dimitri Doğum, 45, Üniversite, Antakya). Evlilik töreninde, papaz, karı-koca ve şahitler hazır bulunmalıdır. Papaz dualar etmekte ve eşler birbirlerine evlilik sözü vermektedir. Eşler, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına birbirlerine yüzük takmaktadır. Sonra papaz, onlara komünyonu takdim edip onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına takdis ederek, gelinle damada sembolik 'taçlar' giydirerek ayini bitirmektedir.

Ortodoks Kilisesi'nde nikâh her zaman yapılmaz. Kilisede nikâh yapmanın yasak olduğu bazı günler vardır:

20 Aralık'tan 7 Ocak gününe kadar olan süre,
Birinci karnavaldan sonraki Salı akşamından Paskalya'dan sonraki Tomas Pazarına kadar olan süre (toplam 50 gün),
Pentakost Pazarı (El-Ansra Pazarı),
Meryem Ana Perhizi süresi 1-14 Ağustos,
Haç Bayramı günü 14 Eylül,
Aziz Yuhanna'nın (Yahya) kafasının kesildiği gün 29 Ağustos,
Her Cumartesi günü akşam ayini öncesi.

---

[1] Vaftiz tektir. Bu yüzden herhangi bir kilisede vaftiz olan kişi, evlenmek için vaftizlik belgesini getirmesi yeterlidir.

Nikâh yapmanın bazı günlerde yasaklanmasının nedeni: "bu günlerde insanların kendilerini imana ve ibadete adamaları içindir. İsa Mesih: İnananlar vücudunuz ve kendinizle övünmeyiniz, İsa Mesih'in imanıyla yaşayınız; demektedir. Bu anlayış, Kilisenin kutsal günlerde nikâhı yasaklamasının temel nedenini oluşturmaktadır" (Jan Delüller, 64, Üniversite, Antakya).

Ortodoks Kilisesi'nin de dini nikâhın yapılabilmesi için aynı zamanda yerine getirilmesi gerekli olan belli başlı evlilik şartları mevcuttur. Bunlar aşağıda belirtilmiştir:

> Dördüncü dereceye kadar akrabalık olmaması –bu şart araştırma bölgesinde farklılık göstermektedir. Hıristiyan cemaatinde amcakızıyla evlenme Antakya'da gözlenmezken dayıkızı ve teyzekızı ile evliliklerin olduğu tespit edilmiştir,
> Vaftiz akrabalığı olmaması,
> Tarafların her ikisinin bekâr olmaları (Daha önce Kilise'de dini nikâh yapılmamış olması. Çünkü kilise, boşanmayı kabul etmemektedir). Dinen nikâh, Tanrı huzurunda verilen sözdür ve bu Ruhsal olarak tek olmayı ifade ettiği için Kilise boşanmayı reddeder (Jan Delüller, 64, Üniversite, Antakya),
> Dini nikâhtan önce yasal Medeni Nikâhın yapılmış olması,
> Pederin her iki tarafı tanıyor olması,
> Aleni nikâh,
> Akli ve bedensel bir sağlık sorununun olmaması,
> Tarafların açıkça ve karşılıklı rızalarını beyan etmeleri (Dimitri Doğum, 45, Üniversite, Antakya).

4) Arap Hıristiyanların Düğün Adetleri

Yapılan araştırmalar ve görüşülen kaynak kişilerden alınan bilgiler doğrultusunda Antakya'da yaşayan etnik gruplarda olduğu gibi Arap Hıristiyanlarda da düğün törenlerin çeşitli aşamalar halinde yapıldığı tespit edilmiştir. Bu aşamalar, uygulamada farklılık gösterse de yapılış sırası açısından genelde aynıdır.

Antakya'da Hıristiyanlar, resmi nikâhı kıydırmadan kilisede nikâh kıydıramazlar. Çünkü kilise, resmi nikâhı şart koşmaktadır. Dini nikâh ev ya da kilisede yapılabilmektedir. Dinen kilisede yapılma şartı yoktur. Genelde dini nikâh kilisede Pazar günleri kıyılmaktadır. Eski adetlere göre (tüm Hatay bölgesinde olduğu gibi), düğün üç-dört gün sürerdi. Düğün Perşembe gününden başlar, komşular damadın odasını tantanayla açar ve özel yiyecekler isterdi (Doğruel, 2005: 143). "Perşembe ve cuma gününe komşu düğünü denilir: bu günlerin gecesinde düğün evinde komşular hep birlikte oturur, yemekler yenilir, içkiler içilir, yöreye ait oyunlar oynanır, hikâyeler anlatılır, şarkılar, hahalamalar (karşılıklı doğal atışma) söylenir, davetlilere şarkı söyletilir, şarkı söylemeyen kişiye değişik cezalar verilirdi. Cumartesi gecesi kına gecesi yapılır. Buna Antakyalı Hıristiyanlar 'hamam gecesi' demektedir. Kızı, kadınlar hamama götürür, güzel bir eğlence düzenlenir, bazen kız ve erkek tarafı ayrı ayrı, bazen de aynı yerde eğlence düzenlerler" (Doğruel, 2005: 143).

Bir çiçekçinin, son zamanlarda yapılan hamam âdetini anlatışına göre; "kıza, çiçekler içinde su dolu küvette banyo yaptırılmakta". Bunu Hıristiyan olan Edmon Doğum'a sorduğumuzda, "zenginliğin vermiş olduğu bir uygulama" olarak değerlendirdi: "biz küvette banyo yapmayı bırak, altımıza oturmak için kütük bulduğumuzda sevinirdik" diye cevap verdi. Pazar günü erkek tarafı hamam ziyafeti denilen bir ziyafet verirdi. Bu ziyafete isterse kız tarafı da katılabilirdi (Edmon Doğum, 77, İlkokul, Antakya). "Damat, banyo (hamamda veya evinde) yaptıktan sonra damadın arkadaşları, damada ve şahidine (sağdıcına) dualarla elbise giydirirler ve davul-zurna eşliğinde eğlenirlerdi. Yine eski âdete göre kız, komşularında saklanır, damat ve arkadaşları kızı buluncaya kadar ararlardı" (Doğruel, 2005: 143). Kızın bulunduğu davul-zurna çalmaya başladığında anlaşılır ve tekrar eşlenirlerdi.

Düğün günü, sabahı (hediyelerin düğün sahiplerine takdimi) yapılırdı (Doğruel, 2005: 145). Böylece düğün sahiplerine destek çıkmış olurlardı. Akşam da kiliseye gidilir, nikâh kıyılırdı. Dini nikâh Hıristiyanlarda düğünün en önemli aşamasıdır. Damadın kolunda kilise mihrabının önüne gelen gelin ve sağdıcı, papazın okuduğu dualardan sonra şunları yaparlar: Gelinle damat baş başa verirler. Sağdıç gelinle damadın başının üzerinde büyükçe bir haç tutar. Tüm konukların katıldığı ilahilerden sonra papaz, gelin ve damada, iyi günde, kötü günde hastalıkta ve sağlıkta ölüm onları ayırıncaya dek birlikte olup olmayacaklarını Tanrının huzurunda ve Tanrının adıyla sorar. Sağdıçlar geline ve damada temsili taç giyme töreni yaparlar. Gelin ve damadın evet cevabından sonra papaz tüm düğün alayını kutsayarak nikâhı bitirir. Ancak dini nikâh, okunan dua ve ilahiler sebebiyle oldukça uzun sürer. Tören boyunca tüm konuklar ayakta kalır. Dini nikâh olup bitene kadar sürekli buhurlar ve mumlar yanar. Ayrıca Nikâh bitiminde gelinle damat Kilise kapısında güvercin salarlar. Temizlik, saflık ve sevginin sembolü olduğuna inanılan güvercin, Hıristiyan teolojisinde kutsal ruhu simgeliyor.

Gelin ve damat yaşayacakları eve girerken, kaynana gelinin eve girişini kutsamak ister. Nazarı kovmak için yapılan bu ritüelde desti, çömlek, bardak, tabak gibi eşyalar kırılmakta ve etrafa pirinç saçılmakta ya da nar kırdırılmaktadır. Ancak pirinç ve narın anlamı farklıdır. Örneğin narın kırmızılığı dişiliği, kırıldığında etrafa saçılan taneleri ise bereketi ve çoğalmayı simgeler. Antakya'daki diğer bir uygulama ise duvara hamur yapıştırmaktır. Amaç gelinin, tıpkı hamur gibi oğlan evine sırnaşarak/yapışarak kalmasıdır. Çivi çakma da aynı şekilde gelinin eve çivi çakıp, ömrünün sonuna kadar o evde kalmasının sağlanması içindir. Gelinin kucağına erkek çocuk vermek, gelinin ayakkabısına erkek çocuk tarafından metal paranın konması, yatağının üzerine erkek

çocuk atmak, gelinin erkek çocuk doğurması içindir. Bölgede soy erkek üzerinden yürütüldüğünden, aileler yeni gelinin erkek çocuğu olsun diye bu tür pratikleri sıkça uygularlar.

Ayrıca gelin ve damadın düğün sonrası tebrikleri kabul etmesi, anne ve babanın elinin öpülmeye gidilmesi, serili çeyiz altında misafir kabulü, ailelerin birbirlerini yemekli ağırlamaları gibi pratikler düğün ertesinde gerçekleştirilir. Düğün ertesinde yakın akraba, eşe dosta ve arkadaşlara ikramlarda bulunulur. Amaç, aileye yeni katılan bireyin gelişinin kutlanması ve hayırlı olmasıdır. Bunlar düğün ertesi, baş günü ya da 'sbahıy' denilen kutlamada gerçekleştirilir. Sbahıy bir tür tebrik etme şeklidir. Samandağ'da yaşayan Arap Hıristiyanlarda Sbahıy öğleden sonra başlar ve gelin mutlaka o gün siyah elbise giyer. Altınözü'nde ise Sbahıy, sabah başlar ve gelin mutlaka beyaz giyer. İskenderun ve Antakya'da giyim konusunda bir zorunluluk olmadığı gibi Sbahıy, genelde öğlene doğru başlar. Bu gelenek, Antakya ve çevresindeki tüm kültürel gruplarda benzer şekilde görünmektedir. Sadece Sbahıy dışında Arap Alevilerinde gelin düğünden yedi gün sonra anne evine giderek el öper. Gelinin düğünden sonraki ilk anne evine ziyaretinde geline anne-baba çeşitli hediyeler sunulur. Buna 'zyara' denir; yani gelinin kendi anne-babasını ziyaret etmesidir.

Genel olarak kilisede yapılan dini nikâh dışındaki adetlerin çoğu, sadece Hıristiyanlara değil tüm Antakya yöresine aittir ve bu adetlerin çoğu terk edilmiştir. Bazı adetler hâlâ köylerde uygulanmaktadır. Günümüzde, modernleşme ve zenginleşmenin etkisiyle Antakya'daki düğünler, düğün salonlarında, restoranlarda ve otellerde enstrüman eşliğinde eğlenilerek yapılmaktadır. Antakya Hıristiyanları da kilisede dini nikâhlarını kıydırdıktan sonra düğün yapılacak salona gitmekte ve hep beraber eğlenerek düğünü yapmaktadırlar. Eğer ekonomik durumu müsaitse damat ve gelin balayına çıkmakta, değilse evlerine giderler.

Soyun sürdürülmesi ve toplumun geleceğe dönük olması, toplum içindeki doğum ve kültürel geleneklerin sürdürülmesiyle ilgilidir. Ayrıca bir topluluğun kimliğinin tanımlanması da geçmiş ile gelecek arasındaki bağla ilgilidir. Bu bağ, anılardan, sembollerden, törelerden, inançlardan, geçmişin mirasından yani kolektif bellekten oluşur. Kişi din, mezhep ya da etnik kimlik açısından azınlık gurubu içindeyse kimlik bu çerçevede şekillenir. Nitekim isim, kimlik sembollerinin en basiti ve en belirginidir. İsim kişinin kimliğinin yansımaları açısından dilin başlangıcıdır ve kalıcı olanıdır. Yeni doğan bir çocuğun dünyayı keşfetmesini sağlayan, dilin içindeki ilk semboldür. İkinci somut unsur, grubun ya da bireyin kimliğini kuran kendimizi ve diğerlerini tanımlamamızı etkileyen bedendir. Nitekim bu noktada doğum ve isim verme geleneği daha da önemli olmaktadır.

Hıristiyan dininde vaftiz töreni bu konuda başlı başına bir içerik taşımaktadır. Bunun yanı sıra isim günü ve isim bayramları geleneği cemaate katılan bireyin topluluk içi kabul ve önemini açıklayabilmektedir. Özellikle de aynı isme sahip olanların toplanıp kilisede ayinle kutlama yapmaları cemaat içi etkinlikler açısından önemlidir. İsim bayramlarında da bayramı kutlanan aziz veya azize için kilisede bir ayin yapılır. Peder bu kişilerin şahsiyeti ile ilgili vaazlar verir ve kilisede buhur gezdirilir. Kiliseye gelen cemaat üyeleri, bayramı kutlanan kişilerin ruhuna birer mum yakar ve dua eder. Evde veya kilisede ikonası bulunan azizin, ikonası önünde dua edilir mum yakılır. Aziz ve azizelerle aynı adı taşıyan kişiler kutlanır, onlara hediyeler alınır, birlikte yenilir içilir ve eğlenilir.

Araştırma bölgesinde Aziz Georgios, Aziz İlyas, Azize Barbara, Aziz Antonios, Aziz Nikolaos, Aziz Dimitrios, Aziz Spiridon,

Aziz Aleksiyos, Azize Anna, Azizler Kozma ve Dimyanos Bayramı, Aziz Yusuf ve Nikodimos, Kral Kostantin ve Annesi Helen, Vaftizci Yahya Bayramı, Başmelekler Mikail ve Cebrail Bayramı, Meryem Ana Bayramı, Aziz Basilyos, Azize Tekla, Azizler Petrus ve Pavlus Bayramı gibi isim bayramları yoğun kutlanmaktadır (Fadi Hurigil, 36, Üniversite, Antakya).

Kutlamalarda mum ve buhur yakma, hirisi yapma, kurban kesme ve fakirlere dağıtılmak üzere ondalık toplama söz konusudur.

ARAP HIRİSTİYANLARDA SÜNNET GELENEĞİ

Hz. Musa'nın şeriatına göre sünnet (hitan), inancın esaslarından biriydi. Nitekim bu gelenek Hz. İbrahim'den bu yana uygulanmaktadır. "Mesih İsa'da doğumunun 8. gününde Yahudi şeraitine göre, Tanrıya bağlı olmak adına sünnet edilmiştir" Mesih İsa'nın sünnet edilişi 1 Ocak tarihinde gerçekleşmiştir (Jan Delüller, 64, Üniversite, Antakya). Nitekim Luka, Bap 2/21: "Çocuğu sünnet için tamam olunca, ana rahmine düşmeden evvel melek tarafından denilmiş olduğu üzere, adını İsa koydular" denmektedir. Ancak Hıristiyanlıkta Musa şeriatından ve İbrahimî gelenekten beslenip İbrahimî inanca sahip olanlar sünneti kabul etmekte ve uygulamaktadırlar. Fakat putperest kökenden gelen ve Pavlus'un fikirleri ve çalışmalarıyla Hıristiyanlaşanlar bu uygulamanın dışında kalmışlardır. Özellikle Pavlus, Yahudi olmayanları Hıristiyanlaştırırken onları sünnet olmaya ya da Yahudi olarak kaydolmaya zorlamaksızın Yahudi Hıristiyanlar olarak vaftiz etmeye başlamıştı. Ama Pavlus'un bu tutumu tüm Hıristiyanlar açısından asla üstesinden gelemeyeceği stratejik bir sorun yarattı. Kaçınılmaz bir biçimde bu, onun Yakup ve Kudüs Komünü üyeleriyle derin bir çatışmaya götürdü. "Kudüs'ün etkisinin Hıristiyanlık üzerinde, siyasi gelişmelerin etkisiyle azalması sonucu: He-

lenistik Hıristiyan cemaatleri ile Yahudi Hıristiyan cemaatleri bağlarını birbirinden kopardılar" (Sümer, 1996: 32). Ancak Antakya Arap Hıristiyanlar Helenistik etkisi ve Yahudi etkisi içinde, hem yeni ritüelleri benimsemiş hem de Musa şeriatına uygun davranarak Hıristiyanlıkta özel bir yere sahip olmuştur. Bu yönüyle de sünnet geleneği de isteye bağlı olarak gerçekleşebilmektedir. Ancak bu dini bir zorunluluk olarak kabul edilmemektedir. Bunun gerekçesi olarak da Vaftiz kabul edilmektedir. Vaftiz, "su vaftizi ve ruh vaftizi olarak ikiye ayrılır. Su vaftizi temizlenme ve arınmayı, ruh vaftizi ise Kutsal Ruh'a teslimiyeti ifade eder. Teslimiyet, vaftiz esnasında din görevlisinin ellerini vaftiz edilen çocuğun başına koyarak, birtakım dualar okuması sonucunda, çocuğu vaftiz ailesine teslim ederken sembolik olarak Kutsal Ruh'a ruha teslim edildiği kabul edilir. Böylece çocuğun iyi bir Hıristiyan olarak yetişmesi için vaftiz ailesi sorumluluk üstlenmiş olur. Vaftiz aile çocuğun dini bağlılığı ve ahlakından sorumlu kabul edilir" (David Çağan, 41, Üniversite, Almanya). "Vaftizle kişinin temizlendiği, arınmayı gerçekleştirdiği inancı Hıristiyanlarda mevcuttur. Bu inanç bedensel olarak Mesih İsa'ya bağlılığı kaldırmış ve ruhani olarak bağlılığı ön plana çıkarmıştır. Vaftiz olan kişinin eski olan her şeyi bırakıp, ilk günahtan arınıp, yeni bir bedene büründüğü inancı vardır. Böylece Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz edilen kişi, üç defa suya batırıldıktan sonra doğumla getirdiği beden ve ruhtan arınarak İsa Mesih'e bağlı yeni bir varoluş içine girdiği kabul edilir. Bu kişinin arındığı –Mutahhar olduğu, yani temiz ve pak olduğu– anlamına gelmektedir. İsa Mesih'e bağlandığı için, bedensel olarak sünnet olması gerekliliği ortadan kalkmaktadır" (Jan Delüller, 64, Üniversite, Antakya). Ancak bazı Arap Hıristiyanlar erkek çocuklarını sünnet etmekte fakat Müslümanlardaki gibi düğün ya da kirvelik gibi uygulamalara gidilmemektedir.

Ölüm, 'raked' olarak tanımlanmaktadır. Yani insanın bu hayattan öbür hayata intikalidir. Ölümle ilgili birçok anlatı, toplumsal kabul ve tören uygulanmıştır tarih boyunca. "Romalılar döneminde Yahudiler, ölümü şeytani bir iş olarak gördüklerinden defin işlemini gece yaparlardı. Ancak İsa Mesih'in çarmıha gerilmesinden sonraki üçüncü günün sabahı dirilmesi, ölümün yenildiği anlamında Hıristiyanlarca yorumlanmıştır. Böylece ölüm, insan zihninde korkulacak bir şey olmaktan çıkmıştır. Ritüel olarak Hıristiyanlarda, ölünün ikindi vakti beyaz kefenle öbür hayata uğurlanmayı getirmiştir" (Jan Delüller, 64, Üniversite, Antakya). Bu anlayış cenaze ritüelini geliştirmiştir.

Cenaze ritüelleri, topluluk içi dayanışma ve iletişimi sürdürmek açısından önemli yer tutar. Dayanışma aile ve topluluğun devamı hususunda büyük önem arz eder. Özellikle ölüm, insan için çözülemeyen bir paradoks olduğundan, inançlar ön plana çıkar. Ölü için sayısız törenler yapılır. Tarih boyu ölümle ilgili çeşitli inançlar, kalıplaşmış gelenekler, örf ve adetler bulunmaktadır. Arap Hıristiyanlar bu dayanışma örneğini özellikle cenazelerde ön plana çıkartmakta ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlılıklarını gösterirler. Antakya'da yaşayan Hıristiyan cemaat üyelerinin neredeyse tamamının ölü törenlerine katıldığı gözlenmiştir.

Arap Hıristiyan cenazeleri kilise merkezli olarak gelişir. Ölüler eski dönemlerde yıkanırken bugün bu gelenek kalkmıştır. Ölü temiz ve en şık elbiseler giydirilerek başı doğu tarafına, yüzü yukarıya bakacak şekilde tabuta konur. Mezarda da aynı yön uygulaması yapılır. Mezardaki bu kutsal yön anlayışı Müslümanlardan farklıdır. Müslümanlarda ölüyü ev içinde kuzey-güney doğrultusunda yatırılırken mezarda doğu-batı yönünde ve yüzü güneye dönük yatırılır. Hıristiyanlarda ise ev ve mezarda yön ve

pozisyon aynıdır. Bu pozisyonda ölünün, bir yandan Gökyüzünü/Tanrı'yı, diğer taraftan da İsa'nın doğduğu yeri görmesi sağlanmış olur. Bütün gruplarda olduğu gibi Hıristiyanlar da ölen kişinin gözlerini kapatır ve çenesini bağlarlar. Ölü ruhunun bedenden ayrılması, ölünün göz ve çenesinin kefen bezinden bir parça ile bağlanarak somutlaştırılır. Hıristiyanlar, bu durumun kötü görüntünün önlenmesine ve yıkama sırasında ağzına su kaçmamasına yönelik olduğunu belirtirler; isteğe bağlı olarak en sevdiği eşyası yanına konur. Kilisede Papaz dualar okuyarak cenaze üzerine zeytinyağı serper. Cemaat kilisede otururak dualara katılır. Ölünün ailesi ölüyle cemaat önünde vedalaşır. Bütün gruplarda defin hazırlığı aşamasındaki farklılıklardan biri de ölülerin farklı biçimde kefenlenmesidir. Müslüman gruplarda ölen kişinin cenaze törenine katılacak bireyler, ölüyü diğer dünyaya uğurlamadan önce abdest alırlar. Bireylerin abdest almasının ardından ölü yıkanır ve ona abdest aldırılır. Buna karşın Hıristiyan gruplarda farklı bir abdest/temizlenme biçimi görülür, bu, bireyin çocukluk döneminde uygulanan vaftiz törenidir.

Hıristiyan ve Müslüman gruplar arasında görülen farklılıklardan biri de cenaze defninde ortaya çıkar. Hıristiyan gruplarda ölü, tabutla taşınırken Müslüman gruplarda ölünün tabutla taşınması nadiren görülür. Hıristiyanlar, Kilise bahçesinde bulunan morgdan cemaat eşliğinde dini törenden birkaç dakika önce cenazeyi alıp, kilisenin ön kapsından ölüm ritüelinin uygulanacağı kilise içine alınır. Yaklaşık 25 dakikalık bir dini törenden sonra mezarlığa götürülen cenaze günbatımına doğru oda şeklinde olan (haşhuşa olarak adlandırılan, aile mağarası, oda) ve daha önce ölen aile fertlerinin gömülü olduğu mezara defnedilir. Diğer etnik ve dini grupların başsağlığı dileyebilmesi açısından mezarlıkta bir süre beklenir. Ardından kiliseye geçilerek cemaat üyelerinin taziye dilekleri alınarak akşam yemeğine geçilir. Taziye kabulü ri-

tüeli kilisede üç gün sürer. Başsağlığı kırsal alanda yedinci güne, şehirde ise ilk pazara kadar sürer. Üçüncü, dokuzuncu, yirminci, kırkıncı günlerde ve bir seneyi tamamladığında buğday haşlanır (slika), kıddes (küçük yuvarlak ekmek) yapılarak kilisede cemaate dağıtılır. Geçmiş dönemlerde ölü evinde birçok ritüel yapılıyordu; ancak günümüzde törenlerin tamamı kilisede yapılmakta. Kilise çanları bayram, ibadet ya da cenaze için ayrı çalar ve yöre halkını bu şekilde haberdar ederler.

Arap Hıristiyanlardaki ölü törenlerinde yer alan, ölü ailesiyle birlikte üç gün yemek yemek, yedinci ve kırkıncı günde dua etmek, başsağlığı dilemek ve mezarlığa gitmek şeklindeki ritüelleri bölgenin ortak kültürel yapı özelliğidir.

Papaz Gömme Töreni

Arap Hıristiyanlar da Papaz cenazelerinin kaldırılmasının ayrı bir ritüeli vardır. Özellikle geniş bir topluluk durumundan küçük bir cemaat durumuna gelmiş olduklarından Samandağ'dan Altınözü'ne kadar tüm kilise cemaatleri Papaz cenaze törenine katılım gösterirler. Tüm kilise cemaatleri arasında birçok konuda olduğu gibi bu alanda da büyük bir koordinasyon söz konusudur.

Papazlar öldüklerinde kilisede ayin esnasında kullandıkları kıyafetleri giydirilir. Özel bir sandalye üzerine oturtulur. Papazın göğüs kısmına İncil koyularak, vücudunun üst bölgesi bir bez parçasıyla sandalyenin arkalığına bağlanır ve bu şekilde öne doğru devrilmesi engellenir. Bacakları, bilek kısmından sandalyenin ayaklarına bağlanır ve kolları da sandalyenin yan tarafları üzerine bez parçasıyla sabitlenir. Ardından kilisede dini tören yapımına başlanır. Gömme töreni, cemaatin yaşadığı bölgede Papazın kilisedeki makamını belirleyen koltukla bir süre gezdirilir. Cenazenin önünde diğer papazlar dua eşliğinde ve tütsülerle yürür.

Cemaatle birlikte yapılan bu tören sonunda cenaze ya kiliselerin içinde, altında ya da yanında bulunan papaz mezarlığına götürülerek, papaz oturur vaziyette sandalye üzerinde yüzü doğuya dönük olarak mezara yerleştirilir daha sonra mezarın içine mumlar ve gaz lambaları yerleştirilir. Ardından, daha önce ölen papazın kemikleri bir torbaya konarak yeni gömülen papazın yanına konur ve defin mekânının etrafına duvar örülüp mezarın üstü kapatılır. Bu mezarlar papazların Tanrı için ve cemaate yaptıkları hizmetten dolayı kutsal kabul edilir. Onların bu statüsü 'her şeyi bilen' biçiminde, halk tarafından kavramsallaştırılmasından gelir. Yani papazın, bu dünya ve diğer dünyaya ilişkin bilgisinin tam olması algılayışından kaynaklanır. Ancak bu bölgede 1996'da ölen Altınözü Tokaçlı Köyü papazı dışında 1980'den bu yana bu ritüele uygun gömme söz konusu değildir. Sarılar'da bu ritüele uygun yapılan cenaze töreniyle gömülen Papaz Simon Köşker'in mezarı türbe haline getirilmiştir. Ancak bu cenaze töreni dışında Antakya'da 1983'te ölen Rum Ortodoks Papazı Butros İsagil, bu ritüel uygulanmaksızın Antakya mezarlığının Hıristiyan cemaatine ait giriş bölümüne gömülmüştür. Cemaatin üyeleriyle yapılan görüşmelerde bu ritüelin 1982'de yasaklandığını dile getirilmiştir. Özellikle o dönemde ölen bir Nakşibendî şeyhi ile ilgili yapılan tartışmalar sonucunda bu durumun gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Bunun yansımaları ve yasayla yasaklanması sonucunda cemaat bu uygulamayı kaldırmıştır.

GRUP İÇİ DAYANIŞMA ÖRÜNTÜSÜ

"Yardımlaşma ve dayanışma gelenekleri, bir topluluğun, hem yaşamak için gereksinim duyduğu hem de doğayı paylaşmada çatışma halinde olduğu diğer topluluklara karşı kendini korumada başvurduğu ortak değerin en yaygın olanıdır" (Özmen, 1999: 183). Aşiret Boran (2003)'a göre:

> Dayanışma tikelden tümele doğru bir gelişme gösterir. Yani bireyden topluma ve daha üst düzeyde insana doğru genişler birey/grup, kendi dışındaki insan ve gruplarda kendinden bir şeyler buluyorsa dayanışmaya yanaşır. Bir başka değişle, birey/grup, tek başına başa çıkamadığı durumlarda önce yakın çevresine ve tehlikenin boyutuna paralel olarak, aynı dini veya inancı paylaşan, aynı etnik gruptan olan birey, grup ve toplumlara, içinde bulunduğu coğrafyaya, bazen ülkesinin bulunduğu kıtaya ve nihayet kendi türüne yani insanlığa sığınır.

Nitekim birçok dinde olduğu gibi Hıristiyanlıkta da yardımlaşma ve dayanışmanın en çok dinsel törenlerde ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Kottak (2001: 471-472)'a göre de ayinler toplumsal eylemlerdir. Katılımcıların bazıları, kaçınılmaz olarak ritlerin inançlara diğerlerinden daha fazla bağlıdır. Nitekim salt birleşik bir kamusal eyleme katılmakla, uygulayıcılar birey olarak statülerini aşan ortak bir toplumsal ve ahlaksal düzeni benimsedikleri işaretini verirler. Ayinler, insanlar arasında geçici ya da süreğen dayanışma yaratma toplumsal işlevi görürler. Tikel düşenceler ne olursa olsun, katılımcılar bireyselliklerini geçici olarak topluluk içinde eritirler. Böylelikle din toplumsal dayanışmanın güçlü bir tutkalı olabilir. Gerçekten de rite katılmak, katılımcıların dayanışma duygularını besleyecek ortak bir gerilim yaratabilmektedir.

Arap Hıristiyanlarda grup içi dayanışmaları gittikçe artmaktadır. Cenaze, düğün, bayram, vaftiz, hastalık, şenlik ve kutlamalarda geçmişten günümüze süregelen hassasiyet söz konusudur. Ayrıca Antakya çevresinde yaşayan Hıristiyanların azalıyor olması kimlik ilişkilerini geçmişe nazaran artırmaktadır. Boran (2003)'a göre "ötekiyle karşılaşan toplum ya da birey, hem dağılma tehlikesini daha yoğun yaşar hem de kendi kimliğinin öneminin farkına varıp kendisini daha çok geçmişi, geçmişin yaşandığı mekân-

larla tanımlamaya başlar, bu yönden yardımlaşma-dayanışmaya girişir". Ayrıca Hıristiyan inancın felsefesinde ve kutsal kitabında yardımlaşma ve dayanışma birçok yerde işlenmiştir. Örneğin Resullerin Eylemleri'nde şöyle belirtilir (II, 44-46: IV, 32-35):

> Bütün insanlar bir arada, bir yerde yaşıyorlardı; neleri varsa ortaklaşa kullanıyorlardı. Mallarını, mülklerini satıyorlar, bunları herkese ihtiyacına göre dağıtıyorlardı. Her gün bir aradaydılar, tapınaktaki ayinleri hiç kaçırmıyorlar, evde ekmek yaparak, yemeklerini büyük bir alçak gönüllülükle sevinç içinde yiyorlar, Tanrıya hamd ediyorlar herkes onları seviyordu... İnananlar topluluğunun tek bir gönlü, tek bir ruhu vardı: içlerinden bir teki bile sahip olduğu şeylerin sırf kendisinin söylemiyordu; her şeyleri ortaklaşaydı.

Nitekim araştırma bölgemizde toplumsal örneğin genel çıkarına yönelik bireyi kollektiviteye sevk eden birçok dayanışma örneği sergilenmektedir.

Antakya ve çevresinde yaşayan Arap Hıristiyanlarda yardım ve dayanışma birinci derecede kilise vakfı aracılığıyla yapılmaktadır. Kilise, cemaat üyelerinin bir araya gelerek ortak grup kimliğini paylaştıkları bir dayanışma ve sosyal buluşma mekânıdır. Cemaatin sorunları, düzenlenecek tören, şenlik, bayram, cenaze gibi organizasyonlarla, maddi durumu iyi olmayan cemaat üyelerine yapılan yardımlarla ve kilisenin gelir-giderleriyle kilise vakfı ilgilenmektedir.

Kilise vakfı, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu 3. maddesine göre cemaat vakfı "Vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince tüzel kişilik kazanmış, mensupları Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan gayrimüslim cemaatlere ait vakıflar" olarak tanımlanmıştır (Fadi Hurigil, 36, Üniversite). Vakıf mütevelli heyeti dört yılda bir yapılan seçimle ve cemaat ta-

rafından belirlenen yedi kişiden oluşmaktadır. Vakıf idare merkezi bir küllüye görünümünde olup içerisinde, vakıf idare binası, Aziz Butros ve Bulos Kilisesi, sosyal ve kültürel faaliyetlerin yapıldığı salonlar, sivil ve dinsel yöneticilerin kullandığı idari binalar, kilisenin altında ve yalnızca din adamlarının gömüldüğü mezarlık, morg, mutfak, genişçe iki bahçe ve bu bahçenin etrafında oda ve meskenler bulunmaktadır. 1900 yılında kiliseye gelir sağlamak amacıyla I. Abdülhamit'in izniyle kilisenin Hürriyet Caddesi'ne bakan kısmına işyerleri yapılmıştır. Bunun dışında bugün valilik binasının karşısında Kışlasaray Mahallesi'nin birkaç yerinde daha kilise vakfına ait binalar ve işyerleri bulunmaktadır. Bu binalar, kilise içerisinde görevli din adamları ve çeşitli yöneticilerin yanı sıra cemaat içinde maddi durumu zayıf olanlara tahsis edilmiştir. Ayrıca ekonomik durumu zayıf olanların elektrik, su ve çocuklarının okul masrafları kilise vakfının idaresinde olan çeşitli işyerlerinden elde edilen gelirlerle karşılanmaktadır. Kilise tarafından organize edilen tören, kutlama ve misafir giderleri de bu gelirlerden karşılanmaktadır. İşyerleri gelirlerinin yanı sıra cemaat içi yapılan iç ve dış yardımlar da vakfın kasasına girmektedir.

Bu dayanışma örüntüsüne en iyi örnek, cemaatin ekonomik olarak güçsüz üyelerine Antakya'da bir apartmanda tahsis edilmiş konutlardır. Ayrıca Paskalya süresi boyunca Çarşamba günleri kilisede öğlen yemeği sunulması ve çocuklara vakıf tarafından hediyelerin dağıtılması bir başka örnektir. Vakıf tarafından Noel Bayramı sürecinde de benzer uygulama söz konusu olmaktadır. Ayrıca bayramlarda kurban kesme ve Hırisi,[2] börek,

[2] Hırisi: Kurban eti ve buğdayla uzun süre kazanda kaynatıldıktan sonra ahşap kepçelerle karıştırılıp dövülerek yapılan ve bölgede bayram ve adaklarda Arap Hıristiyanlar, Ermenilerin yanı sıra özellikle Arap Alevileri tarafından yapılan ortak bir yemektir.

çörek, oruk yaparak cemaate dağıtılması dayanışmanın diğer örneğidir. Ancak kurban kesme, özellikle Samandağ'da yaşayan Hıristiyanlarda çok yaygınken bugün gittikçe azalmaktadır. Bunun yerine kurban bedeli kadar para vakfa bağışlanması yaygınlık kazanmaktadır. Dolayısıyla günün koşullarının değişmesi adetlerin yerini yeni tarzlara bırakmaktadır.

ARAP HIRİSTİYAN KÜLTÜRÜNDE DEĞİŞİM VE ETKİLEŞİM

İnsanın nereye ait olduğu, kökenleri, ötekilerle ilişkileriyle, güneşte ve gölgede işgal edeceği yeri konusunda sürekli kendi kendini sorgulamaya itildiği yerdir yaşam. Bu sorgulamada, insan olarak insan bilincini meydana getiren insanın kullandığı dildir. Yani dil insanın var olma koşuludur. Kültür ise "doğanın insanlaştırılma biçimi, bu insanlaştırmaya özgü süreç ve verimdir. Kültür, insanın kendini kendi evinde duymasını sağlayacak bir dünya ortaya koymasıdır. Buna göre kültür, böylesi bir dünyanın anlam-varlığına ilişkin tüm düşünebildiklerini içerir: insan varoluşunun nasıl ve ne olduğudur kültür" (Uygur, 2003: 17). İnsanın nasıl düşündüğü, duyduğu, yaptığı, istediği; insanın kendisine nasıl baktığı, özünü nasıl gördüğü; değerlerini, ülkülerini, isteklerini nasıl düzenlediği –bütün bunlar– hep kültürün öğeleridir. İnsanın, ne tür bir yaşama biçimi, ne tür bir var olma programı, ne tür bir eylem-kalıbı benimsediği kültürdür hep. Topluluğun yaşadığı bölge, dili, etnik aidiyeti, ekonomik durumu, devletin yapısı, hukuk sistemi, içinde yer aldığı kurumlar, eğitim sistemi, dini kültürel şekillenmesini önemli oranda etkiler.

Bölgesel özellikler Arap Hıristiyanların kimlik tanımlamalarında ve kültürel yapılarında belirleyicidir. Görüşülen çoğu kişi Arap Hıristiyanların dil gerçeği, etnik köken gerçeğinden dolayı

Arap Alevileriyle kimliklerinin açıklık, sıcaklık ve diğer toplulukların inançlarına, geleneklerine ve değerlerine saygı duymak açısından birbirine benzer olduğunu vurgulanmıştır. Arapçanın her iki topluluk tarafından kullanılması ve bir arada yaşamaları Arap Hıristiyanlarla Arap Alevileri birbirine yakınlaştırmaktadır. Fakat Hatay'da sadece bu iki topluluk değil neredeyse bütün topluluklar kültürel benzerliklere sahiptir. Yaşam ve yemek biçimleri hatta dinsel bazı özellikleri bile karşılıklı etkileşim sonucu benzeşmiştir. Bu benzeşme sadece karşılıklı etkileşimden de kaynaklanmamaktadır. Bölgenin özgün yapısı ve grupların çoğunlukla aynı kökenden geliyor olmaları önemli bir ayrıntıyı ortaya koymaktadır. Bu ayrıntı farklı din ve etnik gruplara mensup olmalarına rağmen toplulukların kimliklerin ifade edilişi olarak kabul edilebilecek olan isimlerin benzeşmesidir. Örneğin, Arap Alevilerde Danyel, Nadya, Elize, Hena gibi isimlere geçmişten günümüze rastlanması (Arap Alevi olan Tavuklu/Yeniçağ köyü 1969 tarihindeki muhtarı Danyel Cilli), Hıristiyanlarda ise Mahir, Sami, Abdullah, Coşkun, Nahle, Suphi gibi isimlere rastlanması etkileşim açısından ayrı bir örnektir. Ayrıca Hıristiyanlıkta İsa'nın çarmıha gerilmesinden dolayı kurban kültürü yoktur. Çünkü İsa insanlığın günahları için kurban olmuştur. Bu inanç tüm Hıristiyanlarda mevcuttur. Ancak Hz. İbrahim'in adağını yerine getirmek amacıyla oğlu İsmail'i kurban etme girişimi karşısında Allah'ın gökten indirdiği koçla İbrahimî dinlerde başlayan kurban kültürü, Yahudilerde Paseh'te kuzu keserek gerçekleştirilmektedir. Bölgede Hıristiyanlarda bu geleneğin devamcısı olarak yukarda belirtilen İsa gerçeğine rağmen kurban kesmekte, Kurban etiyle hırisi yapmaktalar. Bu kültürel ritüel Arap Hıristiyanların yanı sıra Ermenilerde de bulunmaktadır. Hatta yapılan görüşmelerde 10 sene öncesine kadar, gerek Ermeniler gerekse Arap Hıristiyanlar Kurban Bayramını yoğun

olarak kutladıkları tespit edilmiştir. Ancak modernleşmeyle birlikte bugün kurban kesme yerine, kurban parasının kiliseye bağışlanarak Kilise vakıfları tarafından ihtiyacı olanlara dağıtılması gerçekleşmektedir. Aynı şekilde düğün adetlerinde Arap Hıristiyanlar her ne kadar kilise ayini ve dini nikâhın sürdürülmesinden dolayı geleneksel boyut taşıyor olsa da bugün bu etkinlikler düğün salonlarına ve restoranlara taşmıştır.

Dinsel kimliklerini etnik aidiyetten önde tutan Arap Hıristiyanlar, modernleşmenin etkisi, ülkedeki eğitim politikaları ve özellikle anadilin yitirilmeye başlanmasıyla birlikte zaman zaman kilisedeki ayin dilinin Arapçadan Türkçeye dönmesine neden olduğu yapılan katılımlı gözlemde tespit edilmiştir. Ortodoks gençlerin Arapçayı yeterince anlamamalarından dolayı da, ayin dilinin Katolik Kilisesi'nde Türkçe olmasından dolayı buraya katılım gösterdikleri gözlenmiştir. Ancak Türkçenin, Arapça yerine günlük ilişki ve ayinlerde yerleşmeye başlamasında Türkiye'nin eğitim ve siyasi politikalarıyla ilgili olduğu yapılan görüşmelerde gözlenmiştir. Bölge genel olarak iki dilli olmasına; yaşlı kuşakta gündelik ilişkilerde Arapça hâkim dil olmasına rağmen genç kesimde Türkçe ön plana çıkmaktadır. Bugün gelinen nokta itibariyle Arap Hıristiyanlarda kültürel erime de gerçekleşmektedir. Bu yaklaşımla ilgili şunlarda belirtilebilir: Özellikle "Türkiye'nin Hatay'ı ilhak süreciyle birlikte yaklaşık iki ay içerisinde, 50 bin göçmen Suriye'ye geçti. Bunların 5 bini Hıristiyan Arap'tı. Bu büyük göçe rağmen Antakya nüfusu örneğin bir İzmir boyutunda homojenleşmemiştir. Antakya'nın kültür ve kimlik açısından çeşitliliğini bir dereceye kadar koruyabilmesinin önemli bir nedeni Alevi topluluğun büyük bir kısmının göçmeyip bölgede kalmasıdır" (Kasaba, 2006: 212).

Nitekim Andrews'in (1992: 221-222) aktarımına göre: "Arap Ortodoks Kilisesi 1930'lu yıllarda aynı bölgede 300 bin

üyeye sahipti ve herhangi bir politik faaliyete girişmediğinden yüzyılın ilk yarısını hiçbir zarar görmeden geçirdi. Bununla beraber birçok kişi, özellikle 1939 yılında Hatay'ın Türkiye'ye ilhakından sonra bu bölgeyi terk ederek, Fransız mandasında olan ve kendileri için daha güvenli gördükleri Suriye ve Lübnan'a gittiler. Arap çoğunluğunun yaşadığı bu bölge, o günden beri Türk otoritelerinin Türkleştirme çabaları yüzünden baskı altında kaldı. Okullarda Arapça eğitimi kaldırıldı, genç kuşaklar kendi kültürlerine yabancı kaldılar. Arapça soyadları değiştirilip Türkçeye çevrildi. Bölgede güven ortamının eksikliği, hem Müslüman hem Hıristiyan Arapları etkiledi; Arap nüfusu hızla azaldı. Erzurum, Mersin, Diyarbakır ve Antakya'daki piskoposluklar etkisini kaybetti; grup kimliğinin dinsel yönü ancak cemaat seviyesinde sürdürülen unsurlara indirgendi. Hıristiyanların çoğu bugün Lübnan, Suriye ve Ürdün'de" yaşamaktadırlar. Fakat bu ülkelerde de güvenli ortama ulaşamamaları daha da Batı'ya, hatta Avustralya'ya kadar gitmelerine yol açmıştır.

Bu gerçeklik, insanlık için birlikte yaşayabilme kültürü açısından laboratuar niteliği taşımakta olan bölgenin bu özelliğini kaybederek tek-tipleşmesine neden olabileceğini göstermektedir. Bölgenin kendine yeten bir ekonomik yapıya sahip olması, eğitim düzeyinin yüksek olması olumluluklarına sahipken, yukarda belirtilen müdahaleler kültürler arası yakınlaşma yerine yozlaşmayı tetikleyebilmektedir. Bu durum bir arada yaşamanın bütünlüğünü bozabilecek ve bölgenin sosyoekonomik gelişimini olumsuz etkileyecek niteliktedir. Her ne kadar Hıristiyan Araplar 250 aileden ibaret kalmış ve şehir üzerindeki etkileri ekonomik olarak azalmışsa da kent kimliğinin temel unsurları olmayı sürdürmektedirler. Fakat Antakya gerçeğinde Hıristiyanlık, hem dinsel hem de etnik bir kategori statüsünde değerlendirilebilecek durumdayken bugün küçük bir cemaat statüsü-

ne düşmüş durumdadır. Bugün çoğunlukla Arapların mensup olduğu Ortodoks Rumlar (ya da Melkitler) olarak bilinen bu grup, tarihsel olarak Antakya kimliğinin oluşmasında temel bir grupken bugün küçük bir cemaat haline gelmiş olması Antakya'da geçmişten bugüne Hıristiyan gerçeğini özetlemektedir.

Arap Hıristiyanlar diğer topluluklarla ilişkileri kuşak farkına ve yaşanan yere göre değişiklik gösterir. Kırda ve kentte yaşayan Hıristiyanların yaşam tarzları farklılaşır. Antakya'da yaşayanlar Samandağ'da yaşayanlara göre daha kentli ve yüksek gelirlidirler, aynı mekânı uzun süre paylaşmalarının etkisiyle de farklı topluluklarla daha fazla iletişim içindedirler. Ayrıca Antakya'da kilise vakfı daha aktiftir ve grup içi dayanışma daha yüksektir. Bunun dışında dinsel kimlik, kimliğin yeniden inşa edilmesinde ve 'biz' duygusunun geliştirilerek Hıristiyanlar arası dayanışmanın geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Kimlik tanımları topluluktaki değişimleri anlamak açısından da önem kazanır Hatay'da yaşayan Hıristiyanların, 'kültürlü', 'tutucu olmayan' ve 'dinsel anlamda fanatik olmayan', tanımlarını en az Hıristiyan kimliği kadar vurguladıkları görüşmelerde tespit edilmiştir. Kültürel kimlik ve özellikler, diğer topluluklarla benzerlik ve farklılıkları vurgulamak için de Hıristiyanlar tarafından sıkça kullanılmaktadır. Bu özellikleri taşıyan topluluklara ya da kişilere yakınlık duymakta, taşımayanlarla aralarına bir mesafe koymaktadırlar. 'Biz' ve 'öteki'nin sınırları kültürel değerler üzerinden çizilmektedir. Kültürel özelliklerin benzemesi, anadil olarak Arapça konuşmaları ve eğitime önem vermeleri nedeniyle Alevileri kendilerine yakın bulduklarını belirtmektedirler. Nitekim Arap Aleviler ve Arap Hıristiyanlar ortak geçmiş ve kültürel etkileşimin etkisiyle de birçok ortak ritüele sahip olmalarının yanı sıra bayramlarda da bu özellik görülmektedir. Örneğin: "Tecelli Bayramı, Arap Alevileri açısından Kutsal Ru-

hun bir bütün olarak tecellisi ve Arap Hıristiyanlar açısından da İsa'nın şahsiyetinin ortaya çıktığı gün olarak kabul edilmektedir. Salib Bayramı, aynı zamanda Haç bayramıdır ve İsa'nın çarmıhının bulunduğu günün anısına yapılır. Munacaat Meryem Bayramı, Meryem Ana'nın göğe yükselişi bayramıdır. El Barbara Bayramı, Hıristiyan bir Azize olan Barbara için yapılır. Bu bayram Alevilerde dini olarak mukaddes bir bayram değildir. Ancak Hıristiyanlarla yaşanan etkileşim sonucu Aleviler tarafından yapılmaktadır. Yuhanna Bayramı, üç kutlama şeklinde olur. Farklı zamanlarda yapılan bu kutlamalar Yuhanna Deylami, Yuhanna Kıkısani ve Yuhanna Filzehebi için yapılmaktadır. Bu kutlamalar her iki kesim açısında 12 Havarinin kutsal kabul edilmesinden gelmektedir. Başret Meryem Bi İsa Bayramı, Meryem'e İsa'nın doğumunun müjdelenmesinden dolayı yapılmaktadır. Zikril Havariyun Bayramı, Havarileri anmak için yapılır. Bu bayram, aynı zamanda Fenike kültüründen gelmedir ve hasat mevsiminin sonunda yapılan bir festival niteliğinde olup bereket tanrısına adak sunma ve hasadın bitişini kutlama amacıyla yapılırken Arap Hıristiyanlara ve Arap Alevilere geçmiştir. Nevruz bayramı, eski Ortadoğu kültürlerinden geçmiştir. Toplamda dört bayramdır ve Nisan ayında kutlanır. Hıdrellez, Hızır kültünden gelen ve tüm Anadolu kültürlerinde yer alan bir bayramdır. Hz. İsa'nın Göğe Yükselişi Bayramı, İsa Mesih'in çarmıha gerilmesinden sonra dirilip Havarileriyle görüşmesinden sonra tekrar göğe yükselişi namına yapılmaktadır. Sabıtaj Bayramı, yumurta bayramı olarak da bilinir. Aynı zamanda Hz. Ali'nin doğum günü olarak kabul edilir ve Nevruzî bayramlardan biridir. Leytil Milad Bayramı, Hz. İsa'nın doğumunu kutlamak amacıyla yapılır. Kıddes Bayramı, Hz. İsa'nın Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edilmesinin kutlaması olarak yapılır. Tekellem İsa Bil Mehd Bayramı, İsa'nın beşikte peygamber ol-

duğunu ilan etmesi ve Meryem'in annesi olduğunu ibra etmesi adına kutlanır. Zikr Eşşaanini Bayramı, Festival bayramı olarak da bilinir. Bu bayram, Hz. İsa'nın Yeruşaleme girişi ve halkın bir festival havasında onu çiçeklerle karşılaması namına yapılır. Zuhur El Mesih Bayramı'nı, Hz. İsa'nın zuhurunu peygamberliğini ifade eden bir bayramdır. Darul Mesih Fil heykel Bayramı, Hz. İsa'nın makamına girmesi adına yapılır. Takvim farklılıklarından dolayı farklı günlerde, ancak aynı kültürün gelenekleri içinde kutlanmaktadır.

Aynı şekilde tarihte hikmet göstermiş, toplum üzerinde güçlü izler bırakmış kişi ya da mitolojik olarak kutsal kabul edilen varlıkların adına yapılan 'ziyaretgâh'lar ortak kabul edilen yerlerdir. Bunlar: Sultan Habip el-Neccar Türbesi, Yusuf El-Hekim Türbesi, Hıdır Türbeleri, Kuzmen ve Dimyan Türbesi etkileşimin ve ortak kültürel geleneğin örneklerini oluşturmaktadırlar" (bkz. Türk: 2005).

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

GENEL DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, Arap Hıristiyanların kültürü, değişim ve etkileşim boyutunda incelendi. Tarihsel olarak Hıristiyanlığın doğuşundan bugüne kadarki gelişim ve değişim boyutu ele alınarak Hatay'daki Arap Hıristiyanlarının yönelimleri ortaya konmaya çalışıldı. Bu yönelimlerde Antakya'da ilk kez İsa Peygamberc inananlara Yahudiliğin bir mezhebi olarak değil, yeni bir dinin müritleri olarak değerlendirildi ve Mesih denmeye başlandı. Yani şimdi bilinen ismiyle 'Hıristiyanlık' burada adını almıştır. Özellikle Kudüs'te Mesih İsa, Yahudilerin yeni kralı olarak tanrılık hikmetiyle yeni inancın ilk temellerini atmaya başladığında, Yahudilerin Yaşlılar Meclisi bu yeni inancı Yahudi dinsel geleneklerine aykırı buldu. Bu gerekçeyle Yahudi Yaşlılar Meclisi, Mesih İsa'yı dinsel mahkemede yargılamış ve çarmıha gerilme cezası verdiler. Roma İmparatorluğunun Kudüs Valisi Pilatus da bu kararı onaylayarak infazı gerçekleştirmişti. İşte bu süreçten sonra Mesih İsa'ya inananlar, Roma İmparatorluğuna

ve Yahudilere karşı sosyal ve siyasal bir tepki göstermeye başladılar. Bunun sonucunda küçük gruplar halinde sisteme tepki olarak örgütlenmeye başladılar. Kudüs'te bu inanç faaliyetleri sürerken Asi Nehri üzerindeki Antakya, klasik dönemin en önemli şehirlerden biri durumundaydı. Tarihte Antioch olarak bilinen bu kent, İS 1. yüzyılda Roma İmparatorluğunun birkaç metropoliten kentinden biriydi. Klasik dönemde nüfusu yarım milyonu aşmış ve o zamanın büyük şehirlerin sunabileceği her türlü imkânı sunabilecek duruma gelmişti. Antakya, o dönemde sanatın, kültürün, ekonominin, felsefenin ve eğitimin en doruk noktasının yaşandığı bir kent görünümündeydi.

Nitekim Barnabas, Tarsus'ta bulunan Pavlus'u yanına alarak Antakya'ya gelmesi ve burada Hıristiyanlığın yayılmasına öncülük etmesi kent açısından ayrı bir veri oluşturmaktadır. Diğer bir veriyse Barnabas ve Pavlus'un Kayserili Eisebcius'la birlikte Antakya Kürsüsünü İS 37-42 arasında kurmasıdır. Petrus bu kürsüde 8 yıl süreyle dinsel yöneticilik yapmıştır. Hıristiyanlık Antakya'da ilk kez Yahudiler arasında yayıldığında Yahudilerin en üst dinsel yöneticilerine 'patrik' unvanı verildiği için Aziz Petrus da Hıristiyanların ilk patriği unvanını almış olur. Böylece Antakya Patrikhanesi'nin kurulmasına da öncülük etmiştir. Ayrıca İS 60 yıllarında Aziz Petrus Antakya'dan ayrılmadan önce Hıristiyanlık inancını başka kentlere taşımak amacıyla kendisinin yerine idarecilik yapacak yöneticilerin atamasını yapar. Bu kararı Pavlus ile beraber ortak alır. Efudius'u putperest kökenli Hıristiyan topluluğuna, Ignatius Nurani'yi de Yahudi kökenli Hıristiyanlara başkanlık yapmak üzere görevlendirir. İS 68 yıllarında Efudius ölünce, Ignatius Nurani Hıristiyanların tek lideri haline gelir. Ignatius Nurani Antakya'yı bağımsız bir 'episkoposluk' haline dönüştürür. Böylece Hıristiyanların ilk patriği Petros ikincisi Efudius üçüncüsü de Ignatius Nurani olarak Hıristiyanlık tarihine geçer.

İS 70'lerde Roma İmparatoru Titus, Kudüs şehrini ele geçirir, her tarafı yakıp yıkar. İmparator Titus'un bu şiddetinden korkan Hıristiyanlar, faaliyetlerine Kudüs'te geçici bir süre ara verirler. Bunun yerine en yakın metropoliten kent olan Asi Nehri üzerindeki Antakya'da sürdürmeye karar verirler. Kudüs şehrinin yıkılmasıyla Antakya, Hıristiyanlığın tek merkezi haline gelir. Antakya'nın metropoliten bir kent olması, doğu ve batı ticaret yolları üzerinde bulunması, Hıristiyanlık inancının başka kentlere yayılmasına önemli bir katkı sağlamıştır. Bu ticaret yollarıyla Hıristiyanlık, Anadolu, Mezopotamya, Ermenistan, Arabistan ve Hindistan sınırına kadar yayılır. Miladi yıllarda Antakya ve civarında çok sayıda Asur kökenli yurttaş yaşıyordu. Burada yaşayan Asurlular çok kısa bir zamanda bu yeni inancı benimsemiş ve Hıristiyanlığı kabul etmişlerdi. Bu gelişmenin sonucu ilk Asurî Kilisesi Antakya'da kurulmuş olur. Antakya'da yaşayan Asurîlerin Hıristiyan olmasından etkilenen Mezopotamya'da yaşayan Asurîler de Hıristiyanlığı benimser ve Antakya Kilisesi'ne bağlanırlar. Bu katılımla ilk Süryani Kadim Kilisesi'nin temeli atılmış olur. Bu süreç Antakya'nın Hıristiyanların merkezi haline gelmesini sağlamıştır. Ayrıca İS 200'de Aziz Lucian tarafından Antakya Okulu kurulmuştur. Antakya Okulu İS 4. ve 5. yüzyılda büyük bir başarı sağlamış, Hıristiyanlık teolojisine çok önemli ilahiyatçılar yetiştirmiştir. Bu okuldan Aziz Eistertius, Tarsuslu Diadoros, Mopsuestialı Theodora, Aziz Ionnes Khrysotomos (Altın Ağızlı Yuhanna), Kyrrhoslu Theodoretos, Nestorius ve Arius gibi Hıristiyan ilahiyatçıları yetişmiştir. Bu gerçeklik bugün Antakya Patrikhanesi adıyla anılan toplam beş patrikhanenin olmasını getirmiştir. Tüm gerçekliğiyle Antakya, ister etnik ya da dinsel olsun ister coğrafi ya da tarihsel olsun özgül bir yapı sergilemektedir. Çokkültürlü yaşam bölgede yaşayan topluluklar tarafından benimsenerek sürdürülmektedir. Fakat bu, bölgede

sağlanan dengenin değişmeyeceği ya da bozulmayacağı anlamına gelmemektedir. Bölgedeki etnik ilişkiler, ulusal ve uluslararası etkilerden kaynaklanan değişimlere de açıktır.

SONUÇ

Araştırmada elde edilen bilgi ve bulgular göz önünde bulundurularak aşağıdaki sonuçlara varılmıştır:

1) Araştırma bulguları, araştırmanın birinci denencesini; "Hıristiyan kültürü öteki etnik ve dinsel gruplardan etkilenmiştir" doğruladığını göstermektedir. Buna göre Arap Hıristiyanların bölgede yaşayan diğer etnik ve dini gruplarla ortak mekânları kullanmaları, özellikle Arap Alevileriyle ortak bir geçmişe sahip olmaları, ortak dili kullanmaları, aynı sınıfsal statüye ve açık bir kültüre sahip olmaları, eskiden beri ortak bir çevrede yaşamaları dinsel farklılıkların doğurduğu sınırlamalara rağmen ciddi bir kültürel etkileşim söz konusudur. Tarihsel olarak bölgede hâkim olan kültürleri kaynaştırıp içselleştiren, derin ve köklü kültürlerin temsilcileri olarak Arap Hıristiyanlar ve Arap Alevi kültürleri iç içedir. Özellikle İbrahimî dinler olarak kabul edilen Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet'in birbirini tamamlayan dinler olmaları bu tezi daha da güçlendirmektedir. Örneğin İslamiyet'in doğuşunda Müslümanlığı kabul eden Selman-ı Farisi gibi Hıristiyan kökenli İslam önderleriyle Yahudi asıllı Hıristiyanların benzerliği ve yerleşim bölgelerinin aynı oluşu göz önüne alındığında araştırmanın konusu olan bugünkü etkileşim daha net görülür. Musa'nın şeriatını tebliğ eden İsa Peygamberin, Yahudileri bu şeriata uymaları için davet etmesi üzerine gelişen Hıristiyanlık dininin mirasını da İslam almıştır. Bu gerçek Arap Hıristiyan ve Arap Alevi kültürlerini birbirine yakınlaştırmaktadır. Ayrıca her iki toplumun etnik aidiyet noktasında kendilerini Ben-i Kahtan kabi-

lesine dayandırmaları ve Gassani olarak tanımlamaları, yakınlaşmanın kökenleri açısından daha da açıklayıcı bir sonuca ulaştırmaktadır. Nitekim Kuran'da Taha Suresi 13-15 ayetlerinde de yer alan ve Yahudiler için Musa'nın Sina dağında tecellisi (Musa'nın Meleklerle bir araya gelişi; Musa'ya dağdan seslenişin gerçekleşmesi) olarak kabul ettikleri; Hıristiyanların İsa'nın şahsiyetinin ortaya çıktığı gün olarak 6 Ağustos'ta kutladıkları Tecelli Bayramını, Arap Alevilerinin bir bütün olarak 'ilahi kudretin tecellisi' şeklinde algılayıp 19 Ağustos'ta kutlamaları etkileşimin en net örneğini gösterir. Ayrıca Hıristiyanların 25 Aralık'ta kutladığı İsa'nın doğum günü olarak kabul edilen Noel'in antik dönem inançları ritüellerinde, eski Pagan Roma inançlarında, Mitra inancında yer alıyor olması; bunun aynı anlamda Arap Aleviler tarafından bölgede yaşayan Ermeniler gibi 6 Ocak'ta kutlamaları etkileşimin bir başka örneğidir. Gerek Arap Hıristiyanların gerekse Ermenilerin, insanlığın günahlarını bedeli olarak kurban olan İsa kabulüne rağmen, bu iki grubun kurban kesmeleri ve Hırisi yapmaları etkileşimin bir başka boyutunu göstermektedir.

Etkileşimin ya da Allah'ın dininin tek olma inancıyla oluşan dinlerin inanç ve ibadet ritüelinin benzeşmesi mevcuttur. Teslis inancı, yani Hıristiyanlıktaki Tanrı (Baba), Kutsal Ruh ve Oğul üçlemesinin karşısında; Hz. Ali, Hz. Muhammed ve Salman-ı Farisi üçlemesi görülebilir. Bu Alevilerde teslise değil üç kutsala denk gelir. Birçok toplumda var olan on ikicilik kültü Hıristiyanlarda on iki havari, Alevilerde ise on iki imam şeklinde olmuştur. Hıristiyan ayinlerinin diğer dinlerin ayinleriyle benzerlikleri çok fazladır. Örneğin Persaus nasıl Danee'den doğmuşsa İsa da bir bakireden doğmadır; o da Dianysos ve Herus gibi, düşmanlarından mucizevî bir şekilde kurtulur. Asiris, Adonis, Dionysos-Zegreus gibi ölüp sonra Attis ve Tammuz gibi, baharın başlangıcında dirilir. Bakire Meryem, tıpkı kadın tanrıların –

İzis İştar, Asterte, Kibele'nin– yaptıkları gibi insanların sevgi dolu bir dindarlığa olan eğilimini tatmin eder.

2) Araştırma bulguları, araştırmanın ikinci denencesini; "Hıristiyan kültürü öteki etnik ve dinsel grupların kültüründen farklılıklar göstermektedir. Bunda da dinin büyük bir etkisi bulunmaktadır" doğruladığını göstermektedir. Yapılan araştırmada dinin kültürel farklar oluşturduğu ve topluluğun yaşam biçimine yansıdığı görülmüştür. Ayrıca din farkının kültürler arası sınırları koruyan en önemli etken olduğu tespit edilmiştir. Özellikle evlilik ilişkilerinde ve ibadet şeklinde bu net olarak görünmektedir. Arap Hıristiyanların evliklerinin büyük çoğunluğunun cemaat içi evlilik özelliği taşıması, evliliğin kimliği oluşturma ve koruma boyutundaki etkisini yansıtmaktadır. Kimliği koruma ve oluşturma da diğer bir boyut ise ölüm ritüelidir. Arap Hıristiyanlar, bu dayanışma örneğini özellikle cenazelerde ön plana çıkartmakta ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlılıklarını göstermektedirler.

Nitekim Hıristiyanlığın Antakya merkezli olarak gelişmesi ve yayılması, tarihsel olarak cemaat açışından dinin sosyolojik ve psikolojik fonksiyonlarını güçlü düzeyde kılmaktadır. Dinin, araştırma konusu olan topluluğun yaşanının her alanında hissedilmesi ve hayat biçimine dönüşmesi durumunu getirmiştir. Özellikle araştırma boyunca araştırmacı tarafından gidilen her evde dini sembol ve ikonların hemen girişte yer aldığını gözlenmesi, cemaat üyelerinin geçmişten bugüne kullandıkları kartpostalların Meryem Ana ve Mesih İsa'yı sembolize etmesi dinin yaşam biçimine etkisinin boyutunu göstermektedir.

Törenlerin, bayramların tamamının kilisede kutlanıyor olması, her Hıristiyan bireyin Vaftizle birlikte bir aziz ismini alması, cemaatin 'Hıristiyan dini' kimliğine ve birliğine dayalı sosyal örgütlenmesini sürdürmesi din ve kültür ilişkisinin bütünlüğü-

nü ortaya koymaktadır. Cemaatin diğer gruplarla ilişkisinde bireysel kimlikler arka planda tutularak 'Hıristiyan Grup Kimliği' etrafında birleşmeleri, sosyal bütünleşmeyi sağlamak için dinin öncül olduğu görülmektedir. Ayrıca Antakya Hıristiyan kimliğinin tarihsel olarak taşıdığı önem, cemaat içyapısı açısından, tutumların dini davranış özelliği taşımasını getirmektedir. Cemaatin dini ve kültürel kimliklerini korumak için daha büyük çaba sarf etme isteklerini güçlendirmektedir.

3) Araştırma bulguları, araştırmanın "Hıristiyan Kültürü zamanla değişime uğramıştır" şeklindeki üçüncü denencesinin doğrulandığını göstermektedir. Ancak bu doğrulama bütünsel bir değişimden öte ritüelin içine yeniliklerin yerleştiği anlamındadır. Hatay topluluklar arası kısmi gerilimleri, uzlaşmaları içinde barındırsa da bunların kavgaya dökülmediği, dökülmemesi için orada yaşayan topluluklarca da bilinçli bir çabanın harcandığı bir bölgedir. Ancak ülke politikaları ve kimlikler üzerinde zorlayıcı müdahaleleri zaman zaman bölgede var olan dengenin bozulmasını ve bölgenin çoketnili, çokkimlikli yapısını bozan niteliktedir. Ancak son süreçte Medeniyetler Korosu, Medeniyetler Buluşması gibi etkinlik ve çalışmaların bu bölgede yapılması, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında yakalanan süreç ve Türkiye-Suriye ilişkilerinde nispi iyileşmelerin olması grubun kimlik yapısında rahatlama ve güven oluşturmaya başlamış; kültürler arası diyalog ve önyargıların aşılması açısından yeni bir süreç başlattı. Bu, grup kimliğinin korunması ve geliştirilmesi açısından fırsatlar oluşturmaya başlatmıştı. Ancak bugün bölgedeki son gelişmelerin yanı sıra, Türkiye-Suriye ilişkilerinin gerilmesi, kimlik açısından kaygılı bir süreç yaratmıştır.

Nitekim gerek ülke politikalarının etkisi, gerekse de modernleşme ve tüketim kültürünün etkisiyle Hıristiyan kültüründe değişim oluşmuştur. Ayinlerin zaman zaman Türkçe yapılmaya

başlanması, kilisedeki günlük ibadetlere sadece yaşlıların katılması, papaz gömme ritüelinin getirilen yasaklamayla değişmiş olması; Arap Hıristiyanların gelinen noktada kurban kesme yerine, kurban parasını kilise vakıflarına bağışlamayı tercih etmeleri, evlilik ilişkilerinin yoğun olarak geleneksel tavır içinde olmasına rağmen üniversite mezunlarının farklı etnik ve dini grup üyeleriyle evlilik yapması, evlilik geleneğinde esnekleşmenin başlamış olduğu, evlilik ritüelinin kilise nikâhı dışında büyük oranda değişmiş olması, kilise ayinleri dışındaki geleneksel motiflerin erimesi, yerine modern toplum alışkanlıklarının yerleşmesi sıralanabilir.

4) Araştırma bulguları araştırmanın dördüncü denencesinin "Hıristiyan etnisitenin oluşumunda din, dil, mitoloji ve etnik aidiyet oldukça önemlidir" doğruladığını göstermektedir. St. Peter, Paul ve Barnabas'ın vaaz verdiği, Hz. İsa'yı peygamber olarak kabul edenlere Hıristiyan tanımlamasının ilk olarak yapıldığı klasik dönemin en önemli şehirlerden olan Antioch, Roma İmparatorluğu'nun çöküşü, Bizans'ın çok uzun süren gerileme dönemi ve doğal afetler sonunda Antakya'yı küçük bir taşra kenti haline getirdi. Fakat tüm bu gerilemeye rağmen bugüne kadar çok dinli ve çok kimlikli toplumsal yapısını korumuş ve Efes gibi harabeler yığınına dönüşmemiştir. Antakya'nın varlığını koruyor olması tüm yıkımlara rağmen bu alanda yaşamın sürmesinden kaynaklanmış ve kültürel birikimini kimliklerde var etmeyi sürdüregelmiştir. Nitekim Arap Hıristiyanların mitolojik olarak Beni-Kahtan kabilesinden geldiklerini kabul etmeleri etnik aidiyet bağını güçlendirmekte ve bu yöndeki erimeyi engellemektedir. Arap Hıristiyanların, Hıristiyanlığın dünyasının Antakya üzerinden şekillendirilmiş olması, topluluğun kimliğinin oluşumunda dinin etkisini güçlendirmekte ve kültürel yapının şekillenmesini sağlamaktadır.

Bu gerçek, etnisitenin oluşumunda din, dil, mitoloji ve etnik aidiyettin etkisini artırmaktadır. Ancak modernleşmenin etkisi, bölgede yaşayan diğer yerli gruplarla kültürel, dilsel ve tarihsel birlikteliğin etkisi, farklılıkları içselleştiren, etkileşime açık, ortak bir bölgesel kültür, ahlaki yapı ve karşılıklı bir destek sistemi oluşmasına yol açmıştır. Hıristiyan kimliği bu evrimle içinde laik ilişkilere dayalı çok bileşenli, çok kimlikli bir yapıya sahip olmuştur. Ayrıca çok kültürlü yapı içerisinde, özellikle Arap Alevilerle ortak kutladıkları bayramlar ve türbe inancı, Hıristiyanlarında önemli gün ve bayramlarda kurban kesmeleri, kimliğin orijinalliğini koruması hem de etkileşim ve değişimde önemli bir veri sunmaktadır. Bu veriler kimlikler arası etkileşimde dil, din, sosyoekonomik, coğrafi ve etnik gerçekliklerin ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak araştırmanın konusu olan Arap Hıristiyanlar, Hatay gerçeğinde tarihsel, sosyal, siyasi ve dinsel olarak kent kimliğinin, bölge kültürünün temel kimliklerinden biri olarak sürekli etkileşim, değişim ve gelişim içerisinde çokkimlikli bir yapıya sahip olarak etkisini sürdürmeye çalışmaktalar.

ÖNERİLER

Hatay kültürlerin birbirine karışıp harmanlandığı bir bölgedir. Farklı dini ve etnik kimliklere sahip toplulukların bir arada yaşadığı bir bölgedir. Tarihsel olarak bazı dönemlerde birtakım sorunlar yaşanmış olsa da dünya kültür mirası açısından önemli bir bölgedir. İnsanlık yerleşimine ilk açılışından günümüze kadar insanlık değerlerine yaptığı katkı açısından önemini korumaktadır. Bu çalışma, Hıristiyan topluluğundan yola çıkarak, bölgenin, Musa'nın, İsa'nın ve Muhammed'in eşitçe kavrandığı bir kültürel birikime sahip olması açısından ciddi araştırmalara

değer nitelikte olduğu inancını taşımaktadır. Bölgenin bu gerçeklikleri üzerinden ele alınması ve değerlendirilmesi, ayrıca kimlikler arası toleransın boyutlarının araştırılması hususunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma, küresel dönemde toplumların, kişilerin hatta ekonomik kurumların bile çok kimlikli olduğu gerçeğinden hareket ederek renklerin, dillerin, dinlerin ve kimliklerin diyalogla ve bütünleşmelerle daha çarpıcı ve evrensel nitelikte kültürler oluşturabileceği inancını taşımaktadır. Bu açıdan çok dilli, çokkültürlü olan bölgenin; kültürel etkileşim açısından laboratuar niteliği taşımaktadır. Bu araştırma, dünyada yaşanan etnik ve dini çatışmalara karşı bu bölgede yapılacak araştırmalar barış kültürünün dünyanın farklı bölgelerinde geliştirilmesi için kaynaklık edebileceği inancını taşımaktadır.

Bu çalışma Hatay'da yaşayan Arap Hıristiyanları geçmişten günümüze değişim ve etkileşim boyutuyla incelemeye çalışmıştır. Konu ile ilgili bölgede bu bütünlükte alan araştırması yapılmadığından bir taraftan özgünlük taşırken, diğer taraftan da bazı eksikleri içinde barındırmış olabilir. Araştırma amaçları doğrultusunda, araştırma bölgesinde farklı meslek ve eğitim grupları ile görüşme yapılmış, gerek sözlü geleneğe gerekse yazılı kaynaklara başvurulmuştur. Ancak araştırma sahasının genişliği katılımcı gözlem tekniğinin kullanılmasında eksiklikler yaratmıştır. Bu çalışma, araştırma bölgesinde yeterli kaynak yaratılarak yapılacak çalışmaların, araştırma sahasının tamamında daha fazla derinlemesine görüşme yapılarak sözlü tarih çalışmalarının ciddi boyutta yürütülebileceği inancını taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Ada, Serhan (2005), *Hatay Sorunu*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yay.

Adıyeke, A. Nükhet (1999), "Osmanlı Millet Sistemi Uygulamasında Gelenekselciliğin Rolü", *Düşünen Siyaset*, Ağustos-Eylül, Ankara, ss. 157-163.

Akdemir, Samuel (2002), "Geçmişte ve Günümüzde Türkiye'deki Süryani Kiliseler ", *Dinler Tarihi Araştırmaları III*, Ankara, Dinler Tarihi Yayınları Derneği, ss. 9-14.

Akşin, Sina (1997), "Siyasi Tarih (1789-1908)", *Türkiye Tarihi III (Osmanlı Devleti 1608 -1908)*, İstanbul, Cem Yayınları, ss. 77-187.

Albayrak, Kadir (1997), *Keldaniler ve Nasturiler*, Ankara, Vadi Yay.

------ (2004), Bogomilizm ve Bosna Kilisesi, Adana, Baki Kitapevi.

------ (2005), "Adana ve Hatay Çevresinde Misyonerlik", *Dinler Tarihi Araştırmaları-V*, Ankara, Türkiye Dinler Tarihi Yayınları.

Altıntaş, Yusuf (2001), *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, İstanbul, Gözlem.

Armaoğlu, Fahir (2001), *20. Yüzyıl. Siyasi Tarihi*, Ankara.

Andrews, P. Alford (1992), *Türkiye'de Etnik Gruplar*, (çev. Mustafa Küpüşoğlu), İstanbul, Ant Yayınları.

Atay, Tayfun (2004), *Din Hayattan Çıkar*, İstanbul, İletişim Yay.

Atiya, S. Aziz (2005), *Doğu Hıristiyanlığı Tarihi*, (çev. Nurettin Hiçyılmaz), İstanbul, Doz Yayınları.

Aydın, Fuat (2002), "Hz. İsa Sonrası Tartışma Konularından Havarilik ve Pavlus'un Havarilik Anlayışı", *Dinler Tarihi Araştırmaları-III*, Ankara. Dinler Tarihi Derneği Yayınları, ss.71-97

Aydın, Mehmet (1995), *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı.

Barth, Frerdik (2001), *Etnik Gruplar ve Sınırları. Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu*, İstanbul, Bağlam Yayınları.

Benlisoy, Y. Macar, E. (1996), *Fener Patrikhanesi*, Ayraç Yayınları, Ankara.

Berge, V.D.P. (1996), "Does Roce Motter? Hutchinson, J. ve Smith, A.D. (Der.), *Ethnicity* (Oxford, Oxford University Press).

Besnard, Albert M. (1993), "Katolik Mezhebi (İsa Vasıtasıyla Kurtuluş)", *Din Fenomeni*, (der. ve çev. Mehmet Aydın), Konya, Din Bilimleri Yayınları, ss. 48- 74.

Bihlmeyer, K. Tuchle, H. (1972), *I-IV. Yüzyıllarda Hıristiyanlık*, Güler Matbaası, İstanbul.

Boran, Aşiret (2003), "Değişim ve Etkileşim Boyutuyla Hatay'da Hıristiyan Bayramları", MKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hatay.

Clement, Olivier (1993), "Ortodoks Mezhebi (İlk Yedi Konsül)", *Din Fenomeni*, (der.-çev. Mehmet Aydın), Konya, Din Bilimleri Yay., ss. 113-47.

Challeye, F. (1998), *Dinler Tarihi*, İstanbul, Varlık Yayınları.

Cornell, S. Hartman, D. (1998), *Ethnicity and Race-Making Identities in a Changing World*, London, Pine Forge.

Çallıkoyak, Hüseyin (2005), *Diaspora'da Ermeni Kimliği*, İstanbul, Yeditepe Yayınları.

Çelik, Mehmet (1996), *Süryani Tarihi*, Ayraç Yayınları, Ankara.

Demir, Ataman, *Çağlar İçinde Antakya*, http://www.antakyarehberi.com, 12.05.2009.

Doğan, Mehmet (2001), *Büyük Türkçe Sözlük*, Gerçek Hayat, İstanbul.

Doğruel, Fulya (2005), *Hatay'da Çoketnili Ortak Yaşam Kültürü "İnsaniyetleri Benzer"*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Durkheim E. (1965), *The Elementary forms of the Religious Life*, New York, Free Press.

Dvornik, Francis (1990), *Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a*, (çev. Mehmet Aydın), Ankara, Türk Tarih Kurumu.

Eliade, Mircea (1993), *Mitlerin Özellikleri*, (çev. Sema Rifat), İstanbul, Simavi Yayınları.

------ (2003), *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, cilt II-III*, (çev. Ali Berktay), İstanbul, Kabalcı Yayınları.

El- Neşra el Süryaniye Dergisi (1947), Usabiyos Tarihi, Süryanice ve Arapça, Mart ve Nİsan sayısı, 68. bölüm, ss. 130, Halep- Suriye

Erbaş, Ali (2003), *Hıristiyanlıkta İbadet*, Ayışığı Kitapları, İstanbul.

Eroğlu, Ahmet Hikmet (Eylül-Aralık 1999), "Doğu Batı Kiliselerinin Ayrılış Sebepleri", *Dini Araştırmalar*, cilt 2, sayı 5, ss. 387-413, Ankara.

Emiroğlu, Kudret (2001), *Gündelik Hayatımızın Tarihi*, Ankara, Dost Yayınları

Emiroğlu, Kudret. Aydın, Suavi (2003), *Antropoloji Sözlüğü*, Bilim Sanat Yayınları, Ankara.

Eyicil, Ahmet (1990), *Siyasi Tarih*, Ankara.

Freke, Tımothy, Gandy, Peter (2005), *İsa'nın Gizemleri*, İstanbul, Ayna Yayınevi.

Eriksen, T.H. (1993), *Ethnicity and Nationalism: Antropological Perspectives*, London, Pluto Pres.

------ (2001), *A History of Anthropology*, London, Pluto Pres.

------ (1997), "Ehnicity, Race and Nation", Guibernau, M. Ve Rex, J. (der.) *The Ethnicity Reader: Nationalism, Multiculturalism and Migration*, Cambridge, Polity Pres.

------ (2004), *Etnisite ve Milliyetçilik. Antropolojik Bir Bakış*, İstanbul, Avesta Yayınları.

Esman, M.J. Robinovich, I. (1988), "the Study of Ethnic Politics in the Middle East"; Esman, M.J. ve Robinovich, I. (der.) *Ethnicity, Pluralism and State in the Middle East*, London, Cornell University Pres.

Giddens, Anthony (1996), *Introduction to Sociology*, New York, W.W. Norton.

Gellner, E. (1992), *Uluslar ve Ulusçuluk*, İstanbul, İnsan Yayınları.

Gündüz, Şinasi (2004), *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı*, Ankara Okulu. Ankara.

------ (1998), *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yay., Ankara.

Günel, Horepiskoppos Aziz (1970), *Türk Süryaniler Tarihi*, Oya Matbaası, İstanbul.

Güngör, Ali İsra (2002), *Vatikan Misyon ve Diyalog*, Alperen Yay., Ankara.

Hall, S. (1992), "new Etnicities", J. Donald ve A. Rattansi (ed.), Race, *Culture and Difference*, London, Sage

Harman, Ömer Faruk (2002), "Günümüzde Ortodoks Hıristiyanlık", *Dinler Tarihi Araştırmaları-3*, Dinler Tarihi Der. Yay., Ankara, ss. 187-197.

Hatay Yıllığı (1973), Kemal Matbaası, Adana

Hatay (1998), Türk Basın ve Basım AŞ, Ankara.

Hatipoğlu, Süleyman (1996), "Atatürk ve Hatay'ın Anavatana Katılması", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı 102, ss. 12-23, İstanbul.

Hançerlioğlu, Orhan (1993), *Dünya İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Hooke, S. H. (1995), *Ortadoğu Mitolojisi*, (çev. Alaaddin Şenel), İmge Kitabevi, Ankara.

Horowitz, D.L. (1985), *Ethnic Groups in Conflict*, Berkeley, University of California.

Hutchinson, J. Smith, A.D. (1996), *Ethnicty*, Oxford Uni. Press.

Kahraman, A. (1993), *Mukayeseli Dinler Tarihi*, Marifet Yay., İstanbul.

Kalkan, Ersin (2009), "Aziz Petrus'un Torunları", *National Geographic Dergisi*, Haziran 2009, No: 98, ss. 126-134.

Kara, Adem (2005), *19. Yüzyılda Bir Osmanlı Şehri Antakya*, İstanbul, Kültür Sanat Yayıncılık.

Karpat, K. (1988), "The Otoman Ethnic and Confessional Legacy in the Middle East: Kedorie, E. (1988), Ethnicity, Majority and Minority in the Middle East", Esman, M.J. Rabinovich I. (der.), *Ethnicicity, Pluralism and State in the Middele East*, London, Cornell University Press.

Kasaba, Reşat (2006), "Antakya'da Farklı Kimlikler", *Akdeniz Dünyası*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Katar, Mehmet (2001), "Hıristiyan Bayramları Üzerine Bir Araştırma", Ankara, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt 3, Sayı 9, ss. 7-27.

Kaya, Nurdoğan (komisyon) (2000), *Hatay 2000*, Gaye Yay., Hatay.

Keser, İnan (2008), *Kent, Cemaat, Etnisite*, Ankara, Ütopya Yayınevi.

Kutsal Kitap, (2003), Kitabı Mukaddes Yayınları, İstanbul.

Kılıçbay, Mehmet Ali (2003), "Kimlikler Okyanusu", *Doğu Batı Dergisi*, Sayı: 23, ss. 155-163, Ankara.

Kottak, P.C. (2001), *Antropoloji*, Ankara, Ütopya Yayınları.

Kuran-ı Kerim, (Arapça aslından çeviri).

Kurubaş, Erol (2008), "Etnik Sorunlar", *Doğu Batı Dergisi*, Sayı:44, ss. 11-43, Ankara.

Leach, Edmund R. (2001), *Rewanduz Kürtleri –Toplumsal ve İktisadi Örgütlenme*, İstanbul, Aram Yayınları.

Maalouf, Amin (2000), *Ölümcül Kimlikler*, İstanbul, YKY.

Marshall, Gordon (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim Sanat Yay., Ankara.

Matthews, F.H. (1977), *Quest for an American Sociology: Robert Park and Chicago School*, Montreal & Londra, McGill-Queen's University.

Mehl, Roger (1993), "Protestanlık Mezhebi", *Din Fenomeni*, (Der. ve çev. Ahmet Aydın), Konya, Din Bilimleri Yayınları, ss. 247-264.

Molinowski, B. (2000), *İnsan ve Kültür*, (çev. M. Fatih Gümüş), Ankara, V. Yayınları.

Morley, David. Robins, Kevin (1997), *Kimlik ve Mekanları: Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar*, İstanbul, Ayrıntı Yay.

Morris, Brian (2004), Din üzerine Antropolojik İncelemeler, (çev. Tayfun Atay), Ankara, İmge Yayınları, *Meydan Larousse* (1992), Cilt I.

Ocak, Ahmet Yaşar (1990), *İslam Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır- İlyas Kültü*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını.

-------(1991), 13-15. Yüzyıllarda Anadolu'da Türk-Hıristiyan Dini Etkileşimleri ve Aya Yorgi (Saint Georges) Kültü, *Belleten*, no: 214, Ankara.

Okan, Murat (2004), *Türkiye'de Alevilik*, Ankara, İmge Yayınevi.

Özbudun, Sibel, Şafak, Balkı, Altuntek, N. Serpil (2005), *Antropoloji: Kuramlar/Kuramcılar*, Ankara, Dipnot Yayınları.

Özbudun, Sibel (2003), "Yapısal-İşlevselci Antropoloji", *Antropoloji Sözlüğü*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınevi.

Örnek, Sedat Veysi (1973), *Budun Bilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.

------ (1988), *100 Soruda İlkellerde Din Büyü, Sanat ve Felsefe*, İstanbul, Gerçek Yayınevi.

Özmen, A. (1999), *Geleneksel Kültürümüzde Yardımlaşma ve Dayanışma*, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Pamir, Dominik (2000), *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, İstanbul.

Renan, Ernest (1964), *Havariler*, Ankara, Milli Eğitim Basımevi.

Ross, J.A. (1982), "Polics, Religion and Ethnic Identity in Turkey", Curtis, M. (der.), *Religion and Politics in the Middle East*, Boulder, Westview Pres.

Rubenstein, Richard E. (2004), *İsa Nasıl Tanrı Oldu*, (çev. Cem Demirkan), İstanbul, Gelenek Yayınları.

Sahillioğlu, Halil (1991), "Antakya", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, c. 3.

Sarıkçıoğlu, Ekrem (2002), *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte, Isparta.

Sönmez, Zekiye (2002), "İnciller ve Kuran Işığında Hz. İsa", *Dinler Tarihi Araştırmaları-III*, Ankara, Dinler Tarihi Derneği Yay., ss. 137-169.

Suvari, Ç. Ceyhan, Yıldırım, Ayşe, Bozkurt, Tülin İşoğlu, İlker M. (2006), *Anadolu'dan Etnik Manzaralar: Artakalanlar*, İstanbul, E Yayınevi.

Sümer, İ. (1996), "I-IV. Yüzyılda Süryani Kilisesi Tarihi ve Bazı Dini Edebi Metinler", HÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Şanlı Urfa.

Şenel, Alaaddin (1995), *İlkel Topluluktan Uygar Topluma*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.

Taplamacıoğlu, M. (1975), *Din Sosyolojisi*, Ankara, Resimli Posta Mat.

Tekin, Mehmet (1999), *Hatay'ın Tarihi*, Antakya, Zirem Basımevi.

Temiz, Mine (2002), *19. yy ve Sonrasında Antakya'nın Oluşumunda Meydana Gelen Değişiklikler ve Kurtuluş Caddesi Kentsel Mekân* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van.

Tilley, V (1997), "The Terms of the Debate: Untangling Language about Etnicity and Etnic Movements", *Etnic and Rocial Studies*.

Tokarev, Sergei Aleksandrovich (2006), *Dünya Halkların Dinler Tarihi*, İstanbul, Ozan Yayıncılık.

Tümer, Günay (1997), *Hıristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Tümer, G., Küçük, A. (2002), *Dinler Tarihi*, Ankara, Ocak Yayınları.

Türk, Hüseyin (2005), *Nusayrilik: İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri*, İstanbul, Kaknüs Yayınları.

Uygur, Nermi (2003), *Kültür Kuramı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Yerasimos, Stefanos (2002), *Milliyetler ve Sınırlar*, İstanbul, İletişim Yay.

Yıldırım, Münir (2005), *Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi*, Ankara, Andaç Yayınları.

------ (2005), "Ortodoks Kilisesi'nde Paskalya", Ankara, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt 7, Sayı 21, ss. 67-75.

Yıldırım, Suat (1996), *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, İzmir, Işık Yayınları.

Wells, C. (1993), *İnsan ve Dünyası*, (çev. Bozkurt Güvenç), İstanbul, Remzi Kitapevi.

Zambon, M. Grazia, Bertogli, D. (2005), *Antiochia Sull'oronte*, Parma, İtalya, Edizioni Eteria.

ANSİKLOPEDİLER

Anabritannica (1992), Ana yayıncılık, c.10.

DTA (Dinler Tarihi Ansiklopedisi), (1999), Sabah Medya Ofset, Cilt II, İstanbul.

Dua Kitabı (1975), Güven Matbaası, Ankara.

Yurt Ansiklopedisi (1982), İstanbul, Anadolu Yayıncılık, Cilt 5.

http://www.alepporthodox.org. 12.05.2009.

http://www.antakyaortodoks.com. 18.04.2009.

http://www.antakyarehberi.com. 12.05.2009.

http://www.antakyagezi.com. 21.02.2009.

EKLER:

EK 1: Kuruluştan Günümüze Antakya Ortodoks Rum Patrikleri Listesi

1. Petros el-Resul (Peter, Pierre): (37-42 arası)
2. Efedyus (Eudoius): (53)
3. İgnatyus Nurani (Ignatius): (68)
4. Ayrus (Irus, Heros II): (100)
5. Kornelyus (Cornelius): (127)
6. Ayrus II (Irus, Heros II): (151)
7. Savfilus (Thophilus): (169)
8. Maksimyanus (Maximianus): (188)
9. Serabyon (Serapion): (191 veya 220)
10. Esekliyavus (Aslipiades): (212)
11. Filitos (Philetos): (218 veya 220)
12. Zikinos (Zebunus): (232)
13. Babilas (Babylas): (240)
14. Fakiyos (Fabius): (253)
15. Dimitriyanus (Demetrian): (256)
16. Emfilohayos (Amphilochius): (262 veya 263)
17. Bolis el-Samisatiyi (Paul of Samosata): (267)
18. Davminos (Dmanus): (270)
19. Timavis (Timaeus): (273)
20. Kirillos (Cyrill): (277)

21. Syreniyun (Tyrannion): (299)
22. Vitalyus (Vitalius): (308)
23. Fylogonyus (Philogonius): (314)
24. Bakilinos (Paulinus): (324)
25. Efestasnos (Eustathius): (325)
26. Bakliyanus (Paulinus): (332)
27. Eklaliyos (Eulalius): (332)
28. Aykferunyus (Euphronius): (333)
29. Belekandiyos (Placentius): (334)
30. Estefanos (Stephanus): (341)
31. Lavandiyos (Leontius): (345)
32. Ekzokezyos (Eudoxius): (350)
33. Meletyus (Meletius): (354)
34. Ekzukasyus (Eudoxius): (354)
35. Enyas - Emyanus (Annias Ammianus): (357)
36. Efezuyus (Eudozius): (360)
37. Devrusaviz (Doretheus): (370)
38. Baziliyus (Paulinus): (371)
39. Fitalyus (Vitalius): (372 veya 376)
40. Filakyanus (Flavian): (381 veya 384)
41. Burfeyruz (Porphyrius): (404)
42. Aleksandurus (Alexander): (408)
43. Seyuzotos (Thedotus): (418)
44. Yuhanna (John): (427)
45. Zemnos II. (Domnus II): (443)
46. Maksimos (Maximus): (450)
47. Basilyus (Basil): (456)
48. Anakyus (Acacius): (459)
49. Martiryus (Martyrius): (461)
50. Petros el - Sabağ (Peter the Füller): (465)

51. Yulyanus (Julian): (466)
52. Petros el - Sabağ (Peter the Füller): (474)
53. Yuhanna II. (John II.): (475)
54. Estafanos II. (Stephen II): (490)
55. Estafanos III. (Stephen III): (493)
56. Kalanidyon (Callandion): (495)
57. Yuhanna (John Codonatus): (495)
58. Baladyus (Palladius): (497)
59. FilakyanusII (Flavian II): (505)
60. Sakirus (Severus): (513)
61. Bolis II (Paul II): (518)
62. İkfarasyus (Euphrasius): (521)
63. Efram (Ephraim): (526)
64. Zamanos III. (Domnus III): (546)
65. Anastasyus (Anastasius the Sinaite): (561)
66. Gregoryus (Gregory): (571)
67. Anastasyus (Anastasius the Sinaite): (594)
68. Anastasyus II. (Anastasius II.): (599)
69. Gregoryus II. (Gregory II.): (610)
70. Anastasyus III. (Anastasius III.): (620)
71. Mekdanyus (Macedonius): (628)
72. Caverceyus (George): (640)
73. Makaryus (Macarius): (656)
74. Savfanyus (Theophanes): (681)
75. Sykastiyanus (Sebastiyan): (687)
76. Cavercenus II (George II): (690)
77. Aleksanduros II. (Alexander II): (695)
78. Estafanus IV. (Stephen IV.): (742)
79. Savfilaktos (Theophylact): (748)
80. Svydoros (Theodore): (767)

81. Yuhanna IV. (John IV.): (797)
82. Eyub (Job): (810)
83. Nikolas (Nicholas): (826)
84. Seman (Simon): (834)
85. İlyas (Elias): (840)
86. Savzasyus (Theodosius): (852)
87. Nikolovis II. (Nicholas II.): (860)
88. Mihail (Michael): (879)
89. Zaherya (Zacharias): (890)
90. Caverciyus III. (George III.): (902)
91. Eyub II. (Job II): (917)
92. Efestratyus (Eustratius): (938 veya 939)
93. Hıristoforoz (Christopher): (960)
94. Savdorus II. (Theodorus II.): (966)
95. Agabiyus (Agapius): (977)
96. Yuhanna V. (John V.): (995)
97. Nikolavis III. (Nicholas III.): (1000)
98. İlyas II. (Elias II.): (1003)
99. Caverciyus es - Solaris (George Lascaris): (1010)
100. Makaryos el-Fadıl (Macarius the Virtuous): (1015)
101. Alfsariyus (Eleutherius): (1023)
102. Butros III. (Peter III.): (1028)
103. Yuhanna VI.(John VI.): (1051)
104. Emilyanus (Aemilian): (1062)
105. Savzasyus II. (Theodorus II.): (1075)
106. Nikeforus (Nicephorus): (1084)
107. Yuhanna VII.(John VII.): (1090)
108. Yuhanna IX.(John IX.): (1155)
109. Eftimos (Euthymius): (1159)
110. Makaryos II. (Macarius II.): (1164)

111. Esnasyus (Athanasius): (1166)
112. Savzasyus III. (Theodosius III.): (1180)
113. İlyas III. (Elias III.): (1182)
114. Hıristoforoz II. (Christopher II.): (1184)
115. Savrozos IV. (Theodosius III.): (1185)
116. Yuvakim (Joachim): (1199)
117. Zorosavis (Dorotheus): (1219)
118. Seman II. (Simon II.): (1245)
119. Eftimos II. (Euthymius II.): (1260 veya 1268)
120. Savzasyus IV. (Theodosius IV.): (1269)
121. Savzasyus V. (Theodosius V.): (1276)
122. Arsanyus (Arsenius): (1285)
123. Diyanisyos (Dionysius): (1293).
124. Merkis (Mark): (1308)
125. İgnatyus II. (Ignatius II.): (1342)
126. Mihail II. (Michael II.): (1353)
127. Bahumyus (Pachomius): (1386)
128. Nilos (Nilus): (1393)
129. Mihail III. (Michael III.): (1401)
130. Bahumyus II. (Pachomius II.): (1410)
131. Yuvakim II. (Joachim II.): (1411)
132. 1Merkis II. (Mark II.): (1426)
133. Zorosavis II. (Dorotheus II.): (1432 veya 1436)
134. Mihail IV. (Michael IV.): (1454)
135. Merkis III. (Mark III.): (1462)
136. Yuvakim III. (Joachim III.): (1476)
137. Gregoryus III. (Gregory III.): (1483)
138. Zorosavis III. (Dorotheus III.): (1497-1523)
139. Mihail V. (Michael V.): (1523-1541)
140. Zorosavis IV. (Dorotheus IV.): (1541-1543)

141. Yuvakim IV. (Joachim IV. Ibn Juma) (1543- 1576)
142. Mihail VI. (Michael VI. Sabbagh): (1577-1581)
143. Yuvakim V. (Joachim V.): (1581-1592)
144. Yuvakim VI. (Joachim VI.): (1593-1604)
145. Zorosavis V. (Dorotheus V.): (1604-11)
146. Esnasyus İbn Debbas III. (Athanasius III.) (1611-19)
147. Ignatyus İbn Afid III. (Ignatius III. Attiyah) (1619-31)
148. Eftimos III. (Euthymius III.): (1635-36)
149. Eftimos IV. (Euthymius IV.): (1636-48)
150. Mihail VII. (Michael VII. Zaim): (1648-72)
151. Neophytos I.: (1674-84)
152. Esnasyus IV. (Athanasius IV. Dabbas) (1686-94)
153. Kirilis III. (Cyrill III Zaim): (1694-1720)
154. Esnasyus IV. (Athanasius IV. Dabbas) (1720-1724)
155. Selefsefros el-Kıbrısi (Slyvester): (1724-1766)
156. Filimon (Philemon I): (1766-1767)
157. Danyal (Daniel I): (1767-1791)
158. Anesimos (Euthymius): (1792-1813)
159. Serakim (SeraphimI.): (1813-1822)
160. Mesudiyus men Naksus (Methodius I) (1822-1850)
161. Ayrisyus men Gonahavra (Hierotheos I) (1850-1884)
162. Cerasimos men el-Mora (Gerasimos I.) (1884-1891)
163. İspiridon men Kıbrısi (Spyridon I.): (1892-1897)
164. Meletiyos el-Dumani II. (Meletius II.) (1899-1906)
165. Gregoryus IV.(Gregory IV. Haddat) (1906-1928)
166. Aleksanderus III.(Alexander III. Tahan) (1928-1958)
167. Savzasyus ebu Recili VI.(Theodosius VI.) (1958-1970)
168. İlyas VI. (Elias VI. Muawad): (1970-1979)
169. İgnatyus IV. Hazim (Ignatius IV.) (1979 -halen devam etmekte)

EK 2: Ortodoks Kilisesi'nin Bayram ve Anma Günleri

Eylül Ayı Bayramları

Yeni yıl, Aziz Simon Stilit, Miasene'nin Meryem Ana'sı, 40 Eren kadınlar, Azize Ayitala, Diakon Ammon, Şehit kardeşler, Kallistos, Evodios ve Hermogenes, Nun oğlu Yeşu ve Büyük Ateş'in anılmaları.

Şehit Mammas ve oruç tutan Patrik Yohannes.

Nikomedya episkoposu Anthimos ve Büyük Eftimios'un yoldaşı Baba Teoktistos.

Antakya Episkoposu Eren Babilas ve Yalvaç Musa

Yalvaç Zakarya ve Abias düzeni Rahiplerin anısı.

Başmelek Mikael.

Azize Anna'nın doğumunun öngünü ve Şehit Sozon.

Azize Anna'nın doğumu.

Azizeler Yuhakim ve Anna, Şehit Severianos.

Azizeler Menodora, Metrodora ve Nimfiodora.

İskenderiyeli Kutsal Anne Teodora.

Meryem ana bayramlarının kapanışı ve Aziz Şehit Otonomos.

Diriliş Bazilikasını anma günü, Kutsal Çarmıh Yortusu öngünü ve Aziz şehit Kornelius.

Kutsal Çarmıh bayramı

Aziz Şehit Niketas.

Aziz büyük şehit Öfemia.

Azize Şehit Sofia ve çocukları olan Pistis, Agape ve Elpis

Girit episkoposu Aziz Baba Eumenios

Aziz şehitler Trofimos, Sabbatios, Dorimedes

Şehitler Eustatios, Teopista.

Kutsal Çarmıh bayramının kapanışı ve Manisalı Aziz Elçi Kodratos.

Sinop episkoposu Aziz Şehit Fokas.

Vaftizci Yuhanna'ya verilen muştunun (müjde) bayramı.

İlk bayan şehit ve elçi Azize Tekla.

Azize Anne Efrosina.

Muştu yazarı Aziz Yuhanna'nın uyuması.

Aziz şehit Kallistratos ve yoldaşları.

Aziz Baba Şariton.

Aziz Baba Kiryakos.

Ermeni toplumu elçisi, Şehit episkopos Gregorios

Ekim Ayı Bayramları

Azize Elçi Anania, Aziz Baba müzisyen Romanos.

Aziz şehit episkopos Kiprianos ve Azize erden şehit Justina.

Aziz şehit episkopos Dionisios.

Aziz Baba Hieroteos, Atina episkoposu.

Azize şehit Karitina.

Aziz Elçi Tomas.

Aziz şehitler Sergios ve Bakos.

Azize Anne Pelagia.

Aziz Elçi Yakup, Baba Andronikos ve Azize Atanasia.

Azize şehit Eulampios ve kız kardeşi Eulampia.

Aziz Elçi ve diakon Filipus, Aziz Baba Teofanes.

Aziz şehitler Probos, Tarakos ve Andronikos.

Aziz şehitler Karpos, Papilas ve Agatonika.

Aziz şehitler Nazarios, Gervasios, Protasios ve Kelsos, Eren Baba Episkopos Kozma.

Aziz şehit, Antakyalı prezbiter Lukianos ve Genç Selanikli Aziz Eftimos.

Aziz şehit ve Rabb'in haçında duran Longinos.

Yalvaç Hoşea ve Aziz Şehit Andreas.

Aziz Elçi ve Muştu yazarı Luka.

Yalvaç Yoel ve Şehit Varos.

Aziz Şehit Artemios.

Aziz Baba Büyük Hilarion.

Tanrık yapan Hierapolis episkoposu Aziz Aberkios ve Efesli 7 uyuyanlar.

Yeruşalem episkoposu, Rabb'in kardeşi Elçi Aziz Yakup.

Büyük Şehit Aziz Aretas ve yoldaşları.

Aziz şehitler Markianos ve Noter Martiros.

Büyük Aziz şehit Demetrios.

Aziz Şehit Nestor.

Aziz Şehit Terentios ve Neonilas, Aziz Baba şair Stefanos.

Azize anne Anastasia ve Aziz Baba Abramios.

Aziz Şehit Zenobios ve kız kardeşi Zenobia.

Aziz elçiler Stakis, Apelles, Amplias, Urbanos, Aristopulos, Narkissos, Rabb'in 70 öğrencileri ve Şehit Epimakos.

Kasım Ayı Bayramları

Yoksul yaşayan Azizler Kozma ve Damianos.

Aziz Şehit Akindinos, Pegasios, Apitonios, Elpideforos ve Anempodistes.

Aziz Şehitler Agepsima, Yusuf, Ayitala ve Georgios.

Olemp dağında tek yaşayan Baba Yohannikios, Şehit Demre episkoposu Nikander ve prezbiter Ermeas.

Aziz Şehit Galaktion ve eşi Epistema.

İstanbul baş episkoposu Aziz Baba Pavlus.

Meliteli 32 şehitler ve Galesion'da tek yaşayan ve tansık yapan Baba Lazarus.

Başmelekler Mikael ve Gabriel bayramı.

Aziz Şehit Onesiforos ve Porpirios ve Azize anne Matrona.

Aziz Elçiler: Olimpas, Rodion, Sosibatros, Tertios, Erastos, Guardos ve Aziz Şehit Orastes.

Aziz Şehitler Menas, Viktor, Vikentios, Azize kadın şehit Stefanida ve Aziz Babalar Studionlu Teodoros.

Aziz babalar Acıyan Yuhanna ve Sinalı Neilos.

İstanbul patriği Aziz Altınağızlı Yuhanna.

Ünlü elçi Aziz Filipus.

Noel orucunun başlangıcı ve inancını açıkça bildiren Aziz Şehit Gurias, Samonas ve Habib.

Aziz elçi ve İncil yazarı Matta.

Aziz Baba ve Niksar episkoposu tansık yapan Gregorios.

Aziz şehitler Platon ve Romanos.

Aziz yalvaç Obadya ve şehit Barlaam.

Meryem Ana'nın tapınağa girişi bayramı öngünü.

Meryem Ana'nın tapınağa sunuluş bayramı.

Aziz elçiler Filemon, Apias, Arkippos, Onesimos ve Azize şehitler Çaçilya, Valerianus ve Tiburtius.

Konya episkoposu Aziz Baba Amfilokios ve Agrigent episkoposu Gregorios.

Roma episkoposu Aziz şehit Klemens ve İskenderiye episkoposu Petros.

24-30 arası –Genç zengin adamı anma pazarı.

Meryem Ana'nın tapınağa getirilişi bayramının kapanışı, Azize kadın Şehit Katerina ve Aziz Şehit Merkürios.

Aziz babalar Kionit'li Alipios ve Metanoit'li Nikon.

Büyük şehit Aziz İran'lı Yakup.

Aziz şehit Genç Stefanos ve İrenarkos.

Aziz şehitler Paramanos ve Filumenos.

Aziz Elçi Andreas.

Aralık Ayı Bayramları

Aziz Yalvaç Nahum.

1-3 arası –Jeriko görmezleri pazarı.

Aziz Yalvaç Habakkuk.

Azize Yalvaç Stefanya.

Azize kadın şehit Barbara ve Aziz Baba Şam'lı Yuhanna.

4-10 arası –Kötürüm olan kadının pazarı.

Tanrısal doluluklu ve meshedilmiş Aziz Baba Sabbas.

Demre ve Likya episkoposu Aziz Baba Nikolaos.

Mailand episkoposu Aziz Baba Ambrosios.

Azize Anna'nın gebe kalması bayramı öngünü.

Azize Anna'nın Meryem Ana'ya gebe kalması bayramı.

Aziz şehitler Menas, Hermogenes ve Augrapos.

Aziz Baba Sütunlu Daniel.

11-17 arası –Ataların anılması pazarı

Kıbrıs episkoposu tansık yapan Spiridon.

Aziz şehitler Eustratios, Auksentios, Evgenios, Mardarios, Orastes ve erden kadın şehit Lusia.

Aziz şehitler Tirses, Levkios, Kalinikos, Filemon, Apollinos ve Arianos.

Aziz Şehit episkopos Elefterios.

Aziz Yalvaç Haggay.

Aziz Yalvaç Daniel ve arkadaşları: Ananya, Azarya, Misael.

17-24 arası - Noel'den önceki cumartesi.

Aziz Şehit Sebastian ve yoldaşı.

Noel'den önceki Pazar

Aziz şehit Bonifatios.

İsa'nın bedence doğumunun ön kutlaması ve Tanrı'yla dolu olan şehit episkopos Ignatius.

Azize kadın şehit İzmit'li Juliana.

Azize büyük şehit (kadın) Anastasia.

Girit Adası şehitlerini anma günü.

Noel bayramı öngünü ve Azize kız şehit Evgenia.

Rab İsa'nın bedence doğuşu bayramı - NOEL

Tanrı'nın annesi (Meryem Ana) bayramı ve Aziz şehit Sart episkoposu Eftimios.

İlk şehit başdiakon Stefanos, Aziz Baba Teodoros Graptos.

İzmit'te yanarak ölen şehitleri anma günü.

Hirodes'çe öldürülen Beytlehem çocuklarını anma günü ve Baba Markellos.

Azize kadın şehitler Anisia ve Zotikos.

Noel bayramının kapanışı ve Roma'lı Azize Melania.

Ocak Ayı Bayramları

İsa Mesih'in sünnet oluşu bayramı ve Kapadokya başepiskoposu Büyük Vasilios.

Açınlanma bayramı hazırlığı, Roma episkoposu Aziz Silvester.

Azize yalvaç Malakia ve Aziz şehit Gordios.

Yetmiş elçiler bayramı, Aziz Baba Teoktist.

Açınlanma bayramı öngünü, Aziz şehitler Teopemptos, Teonas, Azize Sinkletia.

İsa Mesih'in açınlanması (Epifania) bayramı.

Vaftizci ve öncü Yalvaç Yahya bayramı.

Aziz Baba Georgios ve Azize anne Dominika.

Aziz şehit Polieuktos.

Aziz Baba Nissa episkoposu Gregorios, prezbiter ve İkonomas Markianos, Midilli episkoposu Dometianos.

Aziz Baba Teodosios.

Azize kadın şehit Tatiana.

Aziz şehitler Ermilios ve Stratonikos.

Açınlanma bayramı kapanışı, Sina ve Raito'da şehit olan Aziz Babalar.

Aziz saygıdeğer Baba Pavlus ve Kalibiten'li Yuhanna.

Elçi Petrus'un kutsal zincirinin yüeltilmesi bayramı.

Aziz Baba Büyük Antonios.

İskenderiye başepiskoposu Büyük Baba Aziz Atanasios ve Kirillos.

Aziz Baba Mısırlı Makarios ve Korkira başepiskoposu Arsenios.

Aziz Baba Büyük Eftimios.

Aziz Baba Maksimos ve Aziz şehit Neofitos

Aziz elçi Timoteos ve Azize şehit Pers'li Anastasios.

Ankara episkoposu Büyük şehit Klemens ve Aziz şehit Agatangelos.

Azize anne Kseniya.

İstanbul başepiskoposu Aziz Baba Tanrı Bilimci Gregorios

Aziz Baba Ksenofon ve ev halkı.

Aziz Baba Altınağızlı Hrisostomos'un kemiklerinin taşınışı.

Aziz Baba Asurlu Efrem.

Aziz şehit Ignatius'un kemiklerinin taşınışı.

Aziz şehit episkopos Hippolit, Aziz Baba Büyük Vasilios, Tanrı Bilimci Gregorios ve Altınağızlı Yuhanna.

Aziz tansık yapan ve karşılıksız çalışan Kiros ve Yuhanna.

Şubat Ayı Bayramları

İsa'nın Tanrı'ya sunulması bayramının öngünü ve Aziz şehit Trifon.

İsa'nın Tanrı'ya sunulması bayramı.

Azizler ihtiyar Simeon ve kadın yalvaç Anna

Aziz Baba İzidoros.

Aziz şehit Agathe.

Aziz Baba Bukolos, İzmir episkoposu, Emesa'da doktor olan şahit Julianos.

Aziz Baba Partenios (Lampsaka episkoposu), Yunanistan'da yalnızlıkta yaşayan Luka.

Aziz Büyük şehit Teodoros ve Aziz yalvaç Zakarya.

Tanrı'ya sunulma bayramının kapanışı ve Aziz şehit Nikeforos.

Aziz şehit Haralambos.

Aziz şehit Sivas episkoposu Vlasios.

Antakya başepiskoposu Aziz Baba Meletios.

Aziz Baba Martinianos.

Aziz Babalar Oksentios ve Maron.

Aziz elçi Onesimos.

Aziz şehit Pampilos ve yoldaşları.

Aziz Büyük şehit ve asker Teodoros.

Roma episkoposu Aziz Leon.

Aziz elçi Arkippon.

Katania episkoposu Aziz Baba Leon.

Yalnızlıkta yaşayan Aziz Baba Timoteos ve Antakya episkoposu Aziz Eustatios.

Aziz şehitlerin kemiklerinin Eugenios-Viertel'de bulunması

İzmir episkoposu Aziz Büyük şehit Polikarp.

24-Vaftizci Aziz Yuhanna'nın başının bulunması.

İstanbul başepiskoposu Aziz Baba Tarasios.

Gaza episkoposu Aziz Baba Porsirios.

Dekapolis'li Aziz Baba Prokopios.

İnancını duyuran Aziz Baba Vasilios ve Dekapolisli yoldaşı.

Aziz Baba Kassian.

Mart Ayı Bayramları

Aziz kadın şehit Evdokia.

Kirineli Aziz şehit episkopos Teododos.

Aziz şehitler Eutropios, Kleonikos ve Vasiliskos.

Ürdün kıyısında yalnız yaşayan Eren Baba Gerasimos.

Aziz şehit Konon.

Amorium'un 42 şehitleri: Teodoros, Konstantin, Kallistos, Teofilos, Bassos ve yoldaşları.

Gerson'un Eren şehitleri: Efrem, Vasilios, Evgenios, Agatodoros, Kapiton, Aitheros ve Elpides.

İzmit metropoliti, inancını duyuran Aziz Teopilakt.

Sivas'ın 40 Aziz şehitleri.

Aziz şehit Korentli Kodratos ve yoldaşı.

Aziz Baba Yeruşalem Patriği Sofronios.

Aziz Baba Sigrialı keşiş Teofanes ve yoldaşı.

İstanbul başepiskoposu Aziz Baba Nikeforos'un kemiklerinin taşınması.

Aziz Baba Benedikt.

Aziz şehit Agapios ve şehit yoldaşları.

Mısırlı Aziz şehit Sabinos.

Tanrı adamı Aziz Baba Aleksios.

Yeruşalem episkoposu Aziz Baba Kirillos.

Aziz şehitler Krisantos ve Darios.

Laura'daki manastırda öldürülerek şehit olan kutsal babalar.

Katania episkoposu, inancını açıkça söyleyen Aziz Baba Yakup.

Ankara kilisesi prezbiterosu Aziz şehit Vasilios.

Aziz şehit Nikon ve yoldaşları.

Müjdeleme bayramının öngünü ve yalnız yaşayan Aziz Baba Zakarya.

Meryem Ana'ya müjdeleme bayramı.

Başmelek Gabriel.

Selanik'li Azize kadın şehit Matrona.

Azizler tanısık yapan Stefanos ve genç Hilarion.

Aziz Baba Markos (Arethusia episkoposu), Aziz diakon Kirillos ve Julian'ın buyruğuyla öldürülen şehitler.

Aziz Baba Yuhanna Klimakos.

Gangra episkoposu Aziz Hipatios.

Nisan Ayı Bayramları

Mısırlı Azize anne Meryem.

Tansık yapan Aziz Baba Titos.

İnancını açıklayan Aziz Baba Niketas

Aziz şehitler Teodulos ve Agatopodios, Aziz Baba Malea'lı Giorgios ve tinsel ezgi yazan Yusuf.

Aziz şehitler Klaudios, Diodoros, Viktor, Pappios, Nikeforos ve Serfion.

İstanbul başepiskoposu Aziz Baba Eftikios.

Melitene episkoposu Aziz Baba Georgios ve Aziz şehit Kalliopios.

Aziz elçiler Herodion, Agabus, Rufus, Asinkretos, Filegon, Hermes ve 70 irdemenler.

Kayseri'li Aziz şehit Eupsikios.

Aziz şehitler: Terentios, Pompeios, Maksimos, Makarios, Afrikanos.

Azize Şehit Antipas.

Parion episkoposu aziz Baba Vasilios.

İnancını açıkça belirten Roma episkoposu Aziz Baba Martin.

Aziz elçiler: Aristarkos, Pudes ve Trofimos.

Aziz şehit Kreskes.

Azize kadın şehitler: Agape, İrene ve Kionia.

Aziz şehit episkopos Persli Simeon ve yoldaşları, Melitene episkoposu Aziz Akakios.

Dekapolitenli Aziz Gregorios'un öğrencisi Aziz Baba Yuhanna.

Aziz Büyük şehit Papinutios ve Palaiolauriten manastırı üyesi Aziz Baba Yuhanna.

Aziz Baba Teodoros Trikinas.

Aziz Büyük şehit Januarius ve yoldaşı Pamfilya, Perge şehidi Azize Teodoros.

Anastasiopolis episkoposu Aziz Baba Teodoros.

Aziz, ünlü, yengili Büyük şehit Georgios.

Azize anne, tansık yapan Elizabet ve Aziz şehit Sabbas.

Aziz elçi ve Müjde yazarı Markos.

Amasya metropoliti şehit episkopos Vasilios.

Aziz Büyük şehit, Rabb'in akrabası Simeon.

Aziz elçiler: Jason ve Sosipater, Aziz şehitler: Dadas, Maksimos, Kuintilianos.

Kizikoslu Eren 9 şehitler ve tanısık yapan Aziz Memnon.

Aziz Tanrıbilimci Yuhanna'nın kardeşi Aziz elçi Yakup.

Mayıs Ayı Bayramları

Aziz Yalvaç Yeremya.

Aziz Baba Büyük Atanasios'un kemiklerinin taşınması.

Aziz şehit Timoteos ve eşi Maura.

Aziz Şehit Tarsus'lu Pelagia.

Azize, ünlü kadın Şehit İrene.

Aziz Eyüp.

Yaruşalem'de gökyüzünde görülen yüce çarmıha saygı günü.

Aziz elçi ve İncil yazarı Tanrıbilimci Yuhanna, Aziz Büyük Arsenios.

Aziz Yalvaç Yeşaya ve Aziz şehit Hristoforos.

Aziz elçi çaba gösteren Simon.

İstanbul kentinin temelinin atılması bayramı, Aziz şehit Mokios, Slav elçileri Aziz Metodios ve Kirillos.

Kıbrıs episkoposu Aziz Baba Epifanos ve İstanbul patriği Aziz Germanos.

Azize kadın şehit Glikeria.

Kioslu Aziz şehit İzidoros.

Aziz Baba Büyük Pakhomios ve Larissa episkoposu tanısık yapan Aşilles.

Aziz Pakhomios'un kutlu öğrencisi Aziz Baba Teodoros.

Aziz elçi Andronikos ve Junias.

Aziz şehitler: Petros, Dionissios, Andreas, Paulos, Kritina, Heraklion, Paulinos ve Benedimos.

Bursa episkoposu Aziz şehit Patrikios ve onun prezbiterleri Akakios, Menandros ve Paliainos.

Aziz şehit Tallelaios.

Aziz, Büyük imparator Konstantin ve annesi Helena.

Aziz şehit Basiliskos.

Sinalı metropolit, inancını açıkça bildiren Aziz Baba Mikael.

Dağda yalnız yaşayan Aziz Baba Simeon.

Vaftizci Yahya'nın üçüncü kez başının bulunması.

Aziz elçi Karpos.

Azizşehit episkopos Helladios.

Aziz Şehit Melitene'li Eftikes episkopos.

azize kadın şehit Teodosia.

Dalmatos manastırı önderi İsaakios.

Aziz şehit Hermeias.

Haziran Ayı Bayramları

Aziz şehit filozof Justinos ve yoldaşları Kariton, Karites, Euelpistes, Hierax, Paion, Liberianos.

İstanbul patriği, inancını açıklayan Aziz Baba Nikeforos.

Aziz şehit Lukillianos.

İstanbul episkoposu Aziz Baba Metrofanes.

Aziz şehit episkopos Tyros'lu Doroteos.

Tansık yapan Aziz Baba Bessarion ve Dalmatos manastırı önderi Genç Hilarion.

Ankara kenti şehit episkoposu Aziz Teodotos.

Aziz Büyük şehit Teodoros'un kemiklerinin taşınması.

İskenderiye başepiskoposu Aziz Baba Kirillos.

Aziz şehitler Aleksander ve Antoninas, Bursa episkoposu Aziz Büyük şehit Timoteos.

Aziz elçiler Bartolomeos ve Barnabas.

Athos'ta yalnız yaşama çekilmiş Aziz babalar Onufrios ve Patros.

Aziz kadın şehit akilina ve Aziz Baba Lefkoşa episkoposu Trifillios.

Aziz Yalvaç Elişa, Aziz Baba İstanbul patriği Methodios.

Aziz Yalvaç Amos ve Aziz Baba Hieronimos.

Kıbrıs Amathus episkoposu, tansık yapan Aziz Baba Tikon.

Aziz şehitler: Manuel, Şabel ve İsmael.

Aziz şehit Leontios.

Aziz elçi Yahuda.

Olimpos ve Patara episkoposu Aziz şehit Methodios.

Tarsus'lu AzizŞehit Julianos.

Samosata'lı Aziz şehit episkopos Ausebios.

Azize kadın şehit Agrippina.

Vaftizci Yahya'nın doğumu bayramı.

Azize kadın şehit Febronia.

Selanik'li Aziz Baba Davut.

Hastane Babası Aziz Samson.

Tansık yapan ve yoksul yaşayan aziz Kiros ve Yohannes'in kemiklerinin taşınması.

Aziz büyük elçiler Petrus ve Pavlus.

Rab İsa'nın 12 elçileri.

Temmuz Ayı Bayramları

Tansık yapan ve yoksul yaşayan Azizler Kosmas ve Damianos.

Meryem Ana'nın giysisinin bulunması bayramı.

Aziz şehit Hiyakintos ve İstanbul patriği Aziz Baba Anatolios.

Aziz Baba Giritli Andreas.

Aziz Baba Arhos'lu Atanasios ve Lampados, tansık yapan Aziz Marta (Küçük Simon'un annesi)

Aziz Baba Büyük Sisoes.

Maleon Dağından Aziz Baba Tomas ve Akakios ve Aziz büyük kadın şehit Kiryake.

Aziz ünlü şehit Prokopios.

Aziz şehit episkopos Pankratios.

Nikopolisli 45 Eren şehitler.

Azize Büyük kadın şehit Ofemia.

Aziz şehitler Proklos ve Hilarios.

Başmelek Gabriel ve Aziz Baba Sabbait'li Stefanos.

Aziz elçi Akuila ve Aziz Baba Selanik başepiskoposu, inancını açıklayan Yusuf.

Aziz şehit Kerikos ve anne Julitta.

Aziz şehit Athenogenes ve on öğrencisi.

Aziz Büyük kadın Şehit Marina.

Aziz Emilyanos.

Aziz anne, eren Vasilios'un kızkardeşi Makrina ve Aziz Baba Dios.

Aziz Yalvaç Elia.

Masih'te deli olan Aziz Baba Simeon ve yoldaşı.

Mecdelli Meryem.

Aziz şehit Fokas'ın kemiklerinin taşınması ve Aziz Yalvaç Hezekiel.

Azize büyük kadın şehit Kiristina.

Meryem Ana'nın annesi Azize Anna'nın uyuması

Aziz şehit episkopos Hermolaos, Azizler Hermippos ve Hermokrates ve Azize kadın şehit Paraskeva.

Aziz büyük şehit İzmit'li Pandeleimon.

Aziz elçiler ve diakonlar Prohoros, Nikanor, Timon ve Barmenas.

Aziz şehit Kallinikos ve Azize kadın şehit Teodote.

EAziz elçiler: Silas, Silvanos, Kreskes, Epenetos ve Andronikos.

Aziz Evdokimos ve çarmıhı dolaştırma bayramı öngünü.

Ağustos Ayı Bayramları

Kutsal çarmıhı dolaştırma bayramı, Makkabeli kardeşler, Salome ve Eliazar.

İlk şehit ve başdiakon Stefanos'un kemiklerinin taşınması.

Aziz babalar İsaakios, Dalmatos ve Faustos.

Efes kentinin yedi uyuyanları ve Azize kadın şehit Avdokia.

Görünüm değişimi bayramı öngünü ve Aziz şehit Eusignios.

Rab Mesih İsa'nın görünümünün değişmesi bayramı.

Aziz şehit Dometios.

Kizikos Episkoposu Aziz Emilyanos.

Aziz elçi Mattias.

Aziz şehit ve başdiakon Laurentios.

Aziz şehit Öflos.

Aziz şehitler Fotios ve Aniketos.

Görünüm değişimi bayramının kapanışı ve inancını açıklayan Aziz Baba Maksimos.

Meryem Ana'nın Uyuması bayramının öngünü ve Yelvaç Aziz Mika.

Meryem Ana'nın uyuması bayramı.

Üstünde İsa'nın yüzünün resmi bulunan bezin taşınması ve Aziz şehit Diomedes.

Aziz şehit Miron.

Aziz şehitler Floros ve Lauros.

Aziz şehit Andreas.

Aziz Yalvaç Samuel.

Aziz elçi Taddeus veAzize kadın şehit Bassa ile çocukları: Teognios, Agapios, Justos.

Aziz şehit Agatonikos ve yoldaşları: Zotikos, Zenon, Teoprepes, Akindinos ve Severianos.

Meryem Ana'nın Uyuması bayramının kapanışı, Aziz şehit Luppos ve Aziz şehit episkopos İreneos.

Tanrıbilimci Yuhanna'nın öğrencisi Aziz şehit Episkopos Eftikes.

Elçi Bartolomeos'un kemiklerinin taşınması ve Aziz elçi Titus.

Azize şehitler Adrianos ve Natalia.

Aziz Baba Pimen.

Aziz Baba Musa ve Aziz Baba Hippo episkoposu Augustinus.

Vaftizci Yahya'nın başının kesilmesi anısı.

Aziz Baba İstanbul episkoposu Aleksander, Yuhanna ve öğrencisi Pavlus.

Meryem Ana'nın kemerinin taşınması.

EK 3: KAYNAK KİŞİ LİSTESİ

İsim:	Öğrenim Durumu:	Bulunduğu Yer:	Yaş:
Basil Çapar	İlkokul	Samandağ	78
Basil Huri	Lise	Antakya	Vefat
Barbara (Rahibe)	Üniversite	Antakya	56
Bedros Kehyaoğlu	İlkokul	Samandağ	44
Butros İsagil	Okuryazar	Altınözü	79
Cemile Bitargil	Lise	Antakya	57
Cem Akgül	Lise	Samandağ	35
David Çağan	Üniversite	Antakya	40
David Ham	Üniversite	Antakya	36
Dimitri Yıdırım	İlkokul	İskenderun	60
Divillo Huri	Lise	Antakya	Vefat
Dominiko Bertogli	Üniversite	Antakya	68
Dimitri Doğum	Üniversite	Antakya	45
Elen Çalışkan	İlkokul	Antakya	81
Edmon Doğum	İlkokul	Antakya	77
Edward Şahhut	İlkokul	Antakya	44
Fadi Hurigil	Üniversite	Antakya	36
Hanna Çalışkan	İlkokul	Antakya	83
Hanna Kıskaç	Okuryazar	Altınözü	82
Jozef Nasch	Üniversite	Antakya	58

Jaklin Kayyuka	İlkokul	Antakya	78
Jan Delüller	Üniversite	Antakya	64
Mari Köşkeroğlu	Üniversite	Altınözü	32
Mari Zinneha	Okuryazar	Antakya	72
Mari Boğusoğlu	Üniversite	Samandağ	27
Mişel Atik	Üniversite	Samandağ	58
Nikola Dinçer Dinç	Üniversite	Antakya	34
Nikola Zinneha	Okuryazar	Antakya	Vefat
Panos Çapar	Okuryazar	Samandağ	80
Pol Kayyuka	İlkokul	Antakya	86
Selim Usluoğlu	Okuryazar	Samandağ	Vefat
Salah Gölbol	Okuryazar	Samandağ	86
Sami Bulos Sabagil	İlkokul	Antakya	80
Samer Lahham	Üniversite	Şam	61
Zeki Ural	Okuryazar	Antakya	Vefat

EK 4: RESİMLER

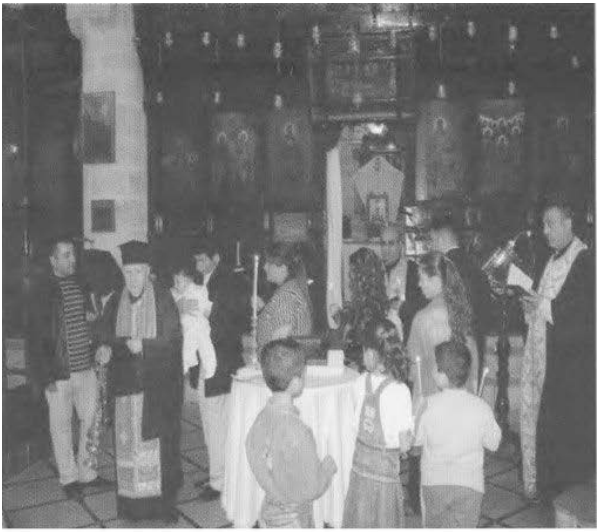
Arap Hıristiyanlarda Vaftiz Töreni (Resim: 1-4)

Resim 1: Curun'da kutsal suyla vaftiz

Resim 2: Temizliğin Sembolü Olan Beyaz Elbiselerin Giydirilmesi

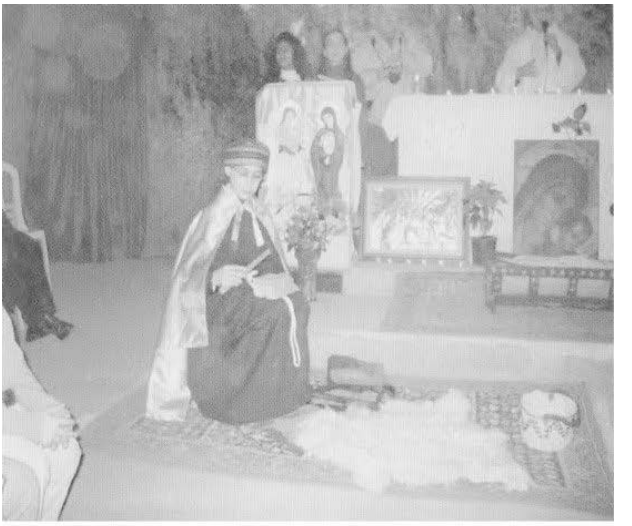

Resim 3: Vaftizde Topluca İkonlar Çevresinde

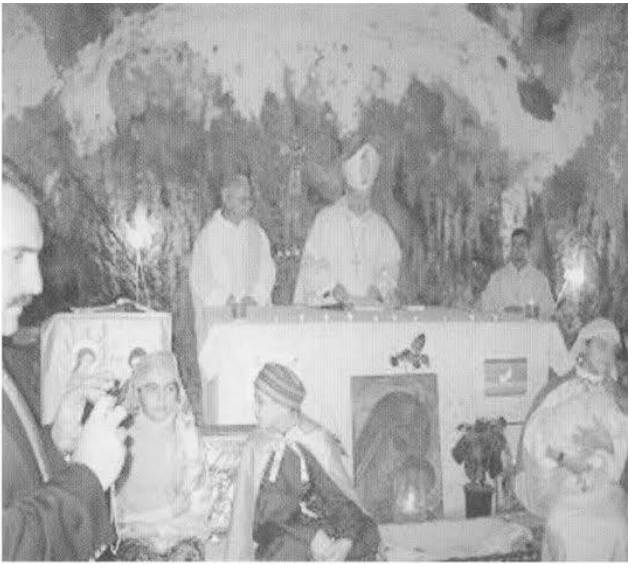

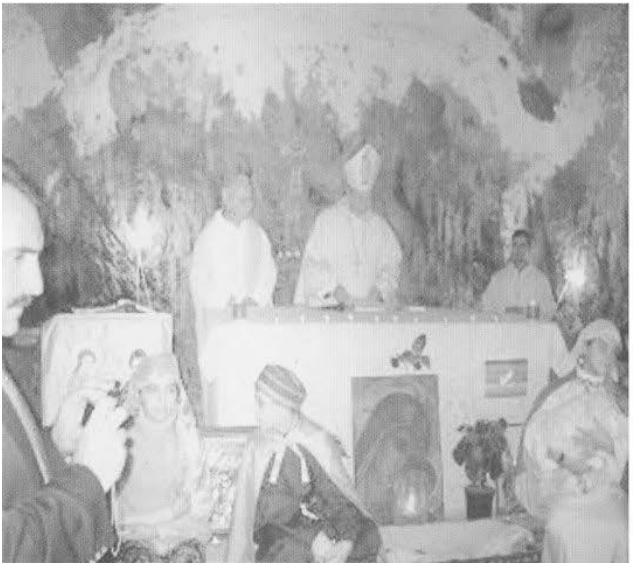
Resim 4: Vaftizde Buhur Geleneği Dua Okuma

Saint Piyer Kilisesi'nde Noel Töreni:
İsa Mesih'in Doğumunun Sembolize Edilmesi (Resim: 5-8)

Resim 9: Ailece Düğün Fotoğrafı

10: Kilisede Nikâh

Resim 11: Ortodoks Kilisesi (1957)

12: Nikâh

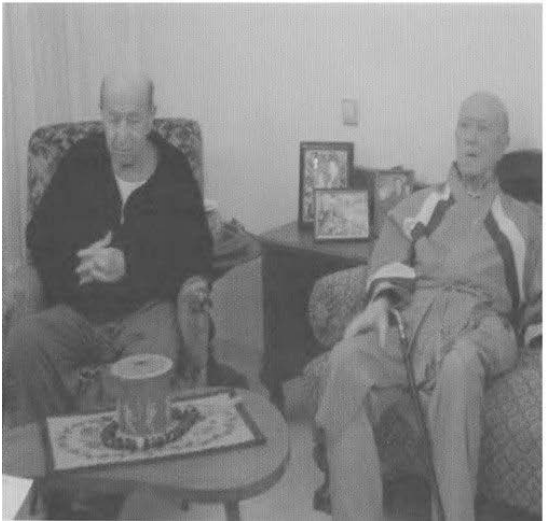
Resim 13: Çalışkan (Naseh) Ailesi

Resim 14: Huri Ailesi, 1914

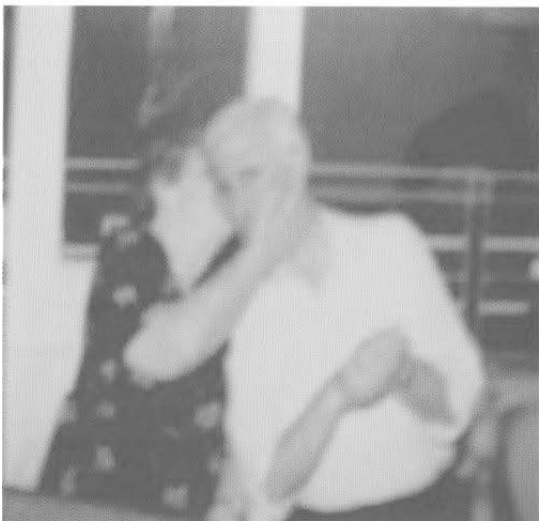
Resim 15: Jaklin ve Pol Kayyuka

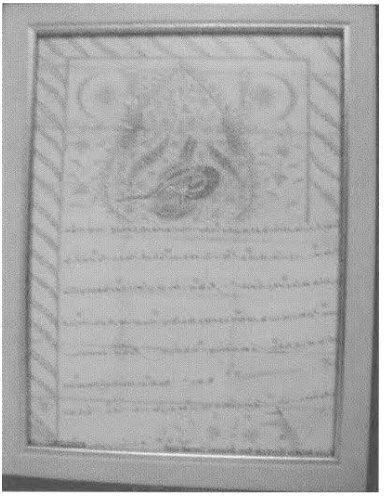
Resim 16: Divillo ve Basil Huri

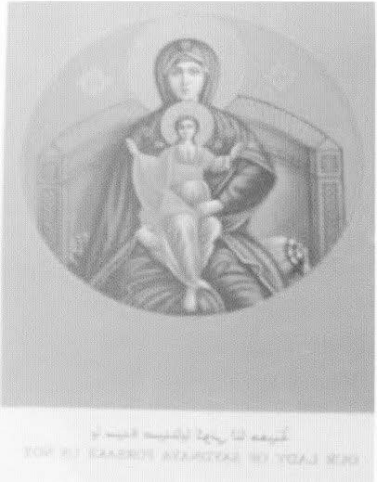
Resim 17: Bir Grup Hıristiyan, 1932

Resim 18: Elen ve Hanna Çalışkan

Resim 19: Rum Ortodoks Kilisesi Fermanı

Resim 20: Meryem Ana ve Mesih İsa Tasviri

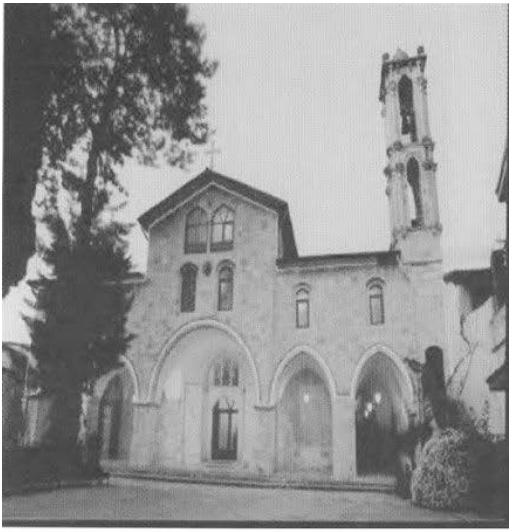
Resim 21: Hıristiyan Evinde İkon

Resim 22: Güvercin ve Zeytin Dalı

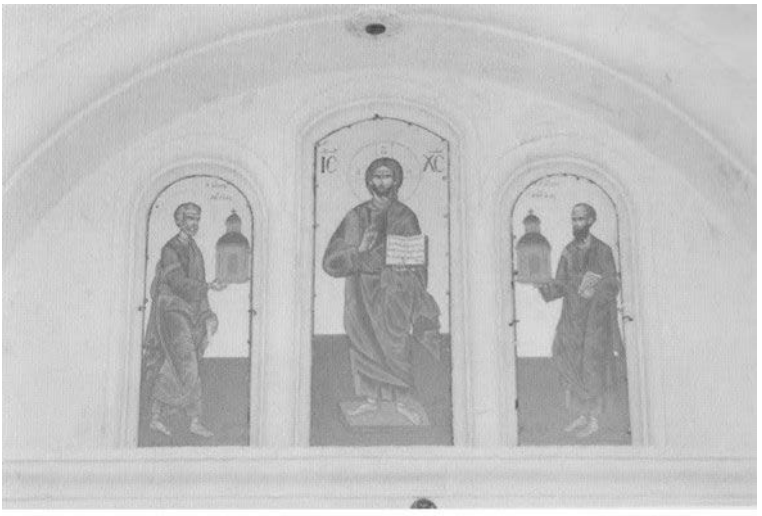
Resim 23: Hıristiyan Evinde İsa Mesih ve Hz. Meryem

Resim 24: Antakya Ortodoks Kilisesi

Resim 25: Ortodoks Kilisesi'nde Pazar Ayini Sonrası

Resim 26: Ortodoks Kilisesi'nden Dış Görünüm

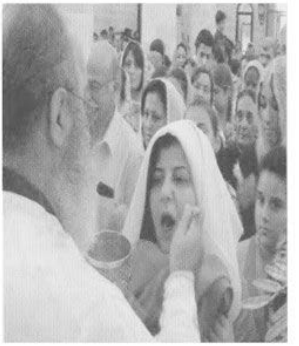
Resim 27: Ortodoks Kilisesi'nden Paskalya Kutlaması

Resim 28-29: Ortodoks Kilisesi'nde Paskalya Yemeği

Resim 42: Mum ve Haç Taşıyıcı Çocuklar

Resim 43: Patrik ve Metropolitler

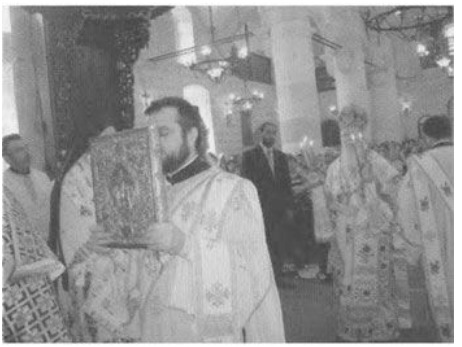
Resim 44: Avinden Görüntüler

Resim 45: Metropolitler - Pederler

Resim 51: Arap Hıristiyanlarda Azizler Petrus ve Pavlus Bayramı
(Resim: 46-51)

Resim 52: Patriği Beklerken

Resim 53: Defne Yapraklarının Patrik ve Metropolitlerin Üzerine Saçılması

Resim 54: Fener Rum Patriğinin Antakya Ortodoks Kilisesini Ziyareti

Resim 55: Vakıf Yardım Sandığı

Resim 56: Cemaatin Yaktığı Mumlar

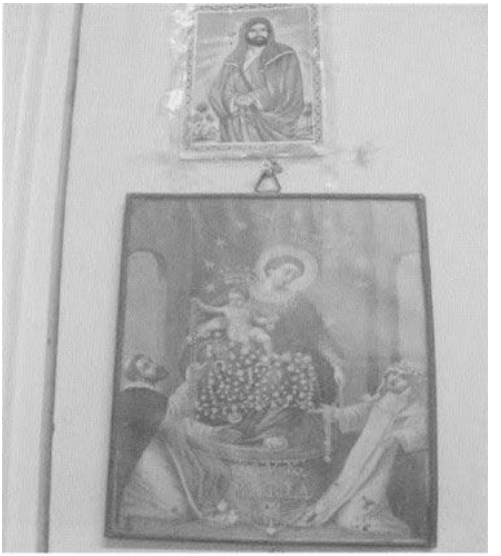
Resim 57: Kilise Vakfı Tarafından Satılan Ürünler

Resim 58: Rum Patriği, Jozef Naseh, Tevfik Usluoğlu

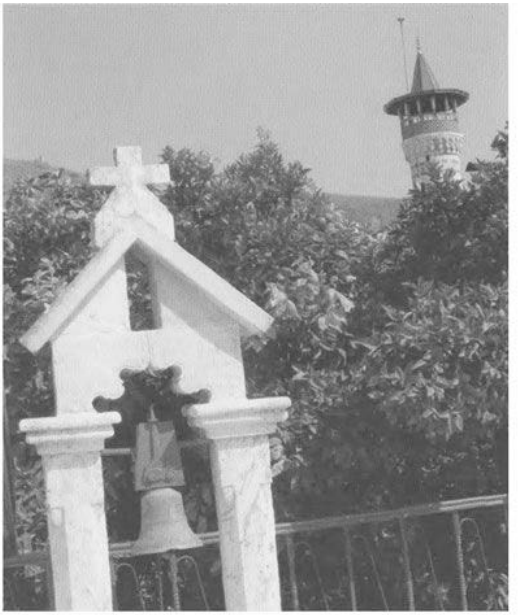
Resim 59: Antakya Ortodoks Kilisesi'nden İç Görünüm

Resim 60: Arap Alevi Cemile ve Zeki Ural'ın Evi
(Hz. Ali, Hz. İsa ve Hz. Meryem Resmiyle)

Resim 61: Samandağ Arap Alevi-Hıdır Türbesi
(Hz. Hıdır ile Hz. Musa'nın Buluştuğu Yer)

Resim 62: Antakya Katolik Kilisesi ve Sermaye Camii

Resim 63: Antakya Yahudi Havrası

Resim 64: İskenderun Ortodoks Kilisesi

Resim 65: Antakya Ortodoks Kilisesinin Ön Caddesi

Resim 66: Vakıflı Ermeni Kilisesi Meryem Ana Yontusu'nda Üzüm Takdisi

Resim 67: Meryem Ana Yontusu'ndaki Hurisi Takdisi